

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

STUDIA PHILOLOGICA

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 2

Київ ● 2013

УДК 81+82:811.11+811.13
ББК 81+83Я73
S90

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Протокол № 12 від 26.12.2013 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації,
Серія КВ № 19607-9407Р,
видане Державною реєстраційною службою України 11.12.2012 р.

Друкується з грудня 2012 р.

Головний редактор:

Буніятова І.Р. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка).

Редакційна колегія:

Белєхова Л.І. — доктор філологічних наук, професор (Херсонський державний університет);
Бондарева О.Є. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Васьків М.С. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Воркачов С.Г. — доктор філологічних наук, професор (Кубанський державний технологічний університет, Російська Федерація);
Гладуш Н.Ф. — кандидат філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Єременко О.В. — доктор філологічних наук, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Жаботинська С.А. — доктор філологічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);
Кузьменко В.І. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Піменова М.В. — доктор філологічних наук, професор (Кемеровський державний університет, Російська Федерація);
Поліщук Я.О. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Фісяк Я. — доктор філологічних наук, професор (Університет імені Адама Міцкевича у Познані, Республіка Польща);
Харитончик З.А. — доктор філологічних наук, професор (Мінський державний лінгвістичний університет, Республіка Білорусь);
Шевченко І.С. — доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна).

Відповідальний секретар:

Соколовська С.В. — кандидат педагогічних наук, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка).

Рецензенти:

Гудманян А.Г. — директор Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, завідувач кафедри англійської філології і перекладу, доктор філологічних наук, професор;
Левицький А.Е. — професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук.

Studia Philologica (Філологічні студії): зб. наук. праць / ред. колегія: І.Р. Бунія-
S90 това, Л.І. Белєхова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. —
Вип. 2. — 124 с. (Укр., рос. та англ. мовами).
ISSN 2311-2425.

УДК 81+82:811.11+811.13
ББК 81+83Я73

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Жаботинская С.А.</i> Многозначность класса числительных в свете семантики лингвальных сетей.	4
<i>Приходько А.М.</i> Концептивна проекція семантики.	11
<i>Грипас О.Ю.</i> Принципи категоризації компаративності як системного утворення в українській мові.	16
<i>Гаспарян С.К., Князян А.Т.</i> Синтаксический уровень эмоциональной речи мужчин и женщин в английских анекдотах.	19
<i>Гирин О.В.</i> Деграмадикалізація в англійській мові як системне явище.	26
<i>Калитюк Л.П.</i> Мовні засоби вираження порівняння рівнозначності в готській мові.	29
<i>Полховська М.В.</i> Аналіз англійських медіальних конструкцій з позицій генеративної граматики.	32
<i>Савельєва Н.О.</i> Реалізація деонтичних норм у ранньомовноанглійській мові (на матеріалі творів У. Шекспіра).	36
<i>Русаченко Н.П.</i> Аугментація та елізія у словозмінних парадигмах дієслова староукраїнської мови XVIII ст.	43
<i>Жуковська В.В.</i> Абсолютна конструкція в англійській мові: походження та функціонування.	48
<i>Гладуш Н.Ф.</i> Імпліцитність англомовної вербальної поведінки.	53
<i>Козлова О.С.</i> Порухення максим принципу спілкування через негативні емоції.	56
<i>Paronyan Sh.A., Bekaryan L.A.</i> Verbalization of Interpersonal Conflict in Fiction.	60
<i>Мельник В.І., Швецова М.Г.</i> Полікодовість рекламного тексту як модульної дискурсивної одиниці.	66
<i>Колодяжна К.В.</i> Глузування як вид мовленнєвої діяльності: гендерний аспект.	69
<i>Консевич М.С.</i> Прагматика мовленнєвої поведінки комунікантів у мультисторонній інтеракції.	74
<i>Соколовська С.В.</i> Політичний дискурс Великої Британії: когнітивний аспект.	80
<i>Торговець Ю.І.</i> Особливості генези жанру есе.	83
<i>Видайчук Т.Л.</i> Мовотворчість у сфері науки.	88
<i>Троц Е.В.</i> Экологическая лингвистика в кругу гуманитарных наук.	91
<i>Саєвич І.Г.</i> Комплексна методика виокремлення лінгвокультурних домінант.	95
<i>Fedoriv Ya.R., Fedoriv M.L.</i> The Rhetoric of Replacement in (Post)Totalitarian Communicative Paradigm.	100
<i>Ponomarenko O.V.</i> OK x SCRIVERE sui MURI: Twiplomazia Come un Nuovo Genere Della Comunicazione Istituzionale.	104

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Єременко О.В.</i> Синкретична динаміка емоцій в інтимній ліриці українського шістдесятництва.	112
<i>Поліщук Я.О.</i> Літературна антрополія як актуальна наукова пропозиція.	116
<i>Відомості про авторів</i>	121

УДК 81'1=16+81'373.21

МНОГОЗНАЧНОСТЬ КЛАССА ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ В СВЕТЕ СЕМАНТИКИ ЛИНГВАЛЬНЫХ СЕТЕЙ

Жаботинская С.А.,

Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

В статье рассматривается проблема многозначности класса числительных, единицы которого могут обозначать не только количество предметов, но также предметный индекс, место предмета в счетной сукцессии и интенсивность предметного признака. Поскольку различия в значениях сопровождаются различиями в дистрибутивных характеристиках числовых имен, их многозначность можно определить как лексико-грамматическую (частеречную) полисемию. При полисемии значения одной и той же языковой формы связаны между собой. Для объяснения природы связи между различными значениями класса числительных в статье используется методологический аппарат когнитивной лингвистики (семантики лингвальных сетей).

Ключевые слова: имя числительное, частеречное значение, частеречная полисемия, концептуальная сеть, семантика лингвальных сетей.

С утверждением «Мир есть число», которое приписывают Платону, согласится каждый, интерпретировав его при этом по-разному – в бытовом, научном, мифологическом или мистическом планах. О вездесущности числа говорили и поэты: «Бездонного предчувственного смысла / И благодатной мудрости полны, / Как имена вторые нам даны / Божественные числа» (З. Гиппиус). Однако в лингвистике имена чисел, или числительные, всегда были периферийным объектом. Исключение составляют этимологические студии и генеративная грамматика. Этимологические исследования числовых имен, или числительных, ориентированные прежде всего на установление происхождения названий чисел первого десятка, интегрированы в историческую лингвистику (см., например, [22]), где числительные, будучи своего рода лексической универсалией, используются для установления родства языков и реконструкции их общего предка. В генеративной грамматике в фокусе внимания пребывает алгоритм образования комплексных числовых имен (см., например, [20]). Числительное же как часть речи, наделенная, подобно имени или глаголу, своим категориальным значением и своими собственными формальными средствами его выражения, рассматривается лишь в немногих работах (см., например, [13; 1; 16; 21; 2]). Отсутствие активного интереса к числительным как комплексному языковому феномену объясняется кажущейся самоочевидностью обозначаемого ими понятия числа, а также кажущейся простотой морфологии, словообразования и синтаксиса этого класса слов. Однако при более пристальном рассмотрении числительных то, что казалось простым и самоочевидным, предстает в ином свете. С одной стороны, возникает целый ряд проблем, связанных с самим классом числовых имен и требующих объяснения. С другой стороны, числительные, как наиболее «молодой» и (в силу своей понятийной природы) наиболее «логичный» класс, позволяют уяснить сущностные характеристики частей речи как языкового феномена – характеристики, менее доступные для наблюдения в других классах слов. Проблемой, рассматриваемой в данной статье, является категориальное значение числительных как части речи и то, как это значение явлено в её формальных характеристиках. Их вариативность свидетельствует о том, что категориальное значение числительных (равно как и других знаменательных частей речи) не является чем-то монолитным. Оно представлено несколькими обобщенными понятиями, сосуществование которых в рамках единого целого имеет определенные концептуальные основания. Их объяснение и является целью настоящей статьи.

Имя числительное как часть речи обозначает в первую очередь «наивное» число, используемое в повседневной жизни. Это число является абстрактной комплексной схемой¹ предназначенной для обработки информации об ограниченных *пространствах*, занимаемых предметами, и о *месте* этих пространств [2]. Четырьмя основными конституентами комплексной концептуальной схемы «наивного» числа являются:

1. *равные нечленимые целые*, или отдельные ограниченные пространства (части): *X, X, X и т.д.*;
2. *неранжированные места*, занимаемые этими нечленимыми целыми (частями) в счетной сукцессии: *X перед X перед X и т.д.*;
3. *неравные членимые целые*, или наборы частей: *X=1, X+X=2, X+X+X=3 и т.д.*;
4. *ранжированные места*, занимаемые этими наборами в числовой сукцессии:
1 (меньше) < 2 (меньше) < 3 и т.д.

Комплексность понятия числа позволяет объяснить тот факт, что числовым именам («количественным» числительным) присущи четыре номинативные функции:

а) **индексальная**, когда число соотносится с отдельным нечленимым целым; например, *Agent 007 – Агент 007*;

б) **порядковая**, когда число соотносится с местом нечленимого целого в счетной сукцессии таких же частей; например, *page 1, page 2, etc. – страница 1, страница 2 и т.д.*;

в) **квантитативная (количественная)**, когда число обозначает членимое целое, или набор подобных частей; например: *five apples* – пять яблок;

г) **скалярная**, когда число указывает на интенсивность предметного признака. При этом в основе шкалы интенсивности может лежать:

а. понятие предшествования в неранжированной счетной сукцессии («раньше – лучше»); например, оценка деятельности организаций: *Number One bank* – букв. Банк Номер Один; места в спортивных соревнованиях и пр.;

б. понятие количества в ранжированной числовой сукцессии («больше – лучше»); например, оценка качества товаров и услуг: *three- (four-, five-) star hotel* – трех-(четырёх-, пяти-) звездочный отель; ранг: *one- (two-, three-, four-, five-) star general* – одно- (двух-, трех-, четырех-, пяти-) звездочный генерал (генеральские ранги в американской армии); система оценки знаний (*grades* «5», «4», «3» – оценки «5», «4», «3»), где «5» лучше, чем «4», а «4» лучше, чем «3» и пр.

Номинативные функции числительных становятся результатом когнитивной операции «профилирования» [23], акцентирования различных составляющих понятия числа (комплексной числовой схемы). Чаще всего числительные именуют количества, то есть наборы, или членимые ограниченные пространства. Тем самым значение количества является для класса числительных прототипическим. Прочие же значения, которые для числительного периферийны, сближают его с другими классами слов, для которых эти значения являются типовыми. При обозначении индекса числительные обнаруживают сходство с существительными – именами собственными. При обозначении места в счетной сукцессии числительные уподобляются относительным порядковым прилагательным. К последним, наряду с единицами типа *first, next, last*, целесообразно отнести и порядковые «числительные» *first, second, third, forth, etc.*² Значение интенсивности предметного признака сближает числительные с качественными прилагательными в сравнительной и превосходной степени.

Обозначение числительным предметного индекса, места предмета в сукцессии, количества и интенсивности признака сопровождается определенными формальными показателями.

¹ В когнитивной лингвистике под *схемой* понимается категоризирующая абстракция, совместимая со всеми членами определяемой категории и имеющая фундаментальную значимость для протекания различных когнитивно-семантических процессов. Схема «абстрактна» в том смысле, что она абстрагирована, отвлечена от целого ряда конкретных языковых форм и значений в качестве их обобщения [23, с. 371; 17, с. 14].

² На целесообразность включения порядковых наименований в класс прилагательных неоднократно указывалось целым рядом исследователей (см., например, [10, с. 264–265; 12, с. 163; 13, с. 20; 16, с. 27; 2, с. 99–101]). Порядковые наименования, так же как и относительные прилагательные, именуют отношение; это отношение к обозначенному числительным месту в счетной сукцессии. Аргументом в пользу адъективной природы порядковых наименований становится также их формальное сходство с относительными прилагательными; ср. *the eighth page, the last / next page*. Примеры типа *Henry the Eighth* демонстрируют субстантивацию второго элемента, аналогичную субстантивации прилагательных, которая обусловлена эллипсисом модифицируемого существительного; ср. *Henry the Eighth (the eighth king by this name)* и *Peter the Great (the great king)*; аналогичным образом происходит субстантивация прилагательного в выражениях типа *the 8th (day) of January* и *January, the 8th (day)*.

- В английском языке (как и во многих других) числительное, именующее количество, стоит в препозиции к существительному, которое употребляется во множественном числе (за исключением употребления существительного с числительным *one – один*).
- При именовании места в сукцессии, интенсивности предметного признака или индекса числительное, как правило, стоит в постпозиции к существительному, которое употребляется в единственном числе: *page 2, place number 3, grade 5, Agent 007*.
- В отличие от места в сукцессии и показателя интенсивности, индекс не требует непрерывного числового ряда, присутствующего при счете.
- При обозначении интенсивности предметного признака, в отличие от обозначения места в сукцессии, числительное не является самодостаточным. В качестве показателя интенсивности выступает, как правило, нумерально-субстантивный комплекс вида «N + Num (словосочетание) / Num + N (сложное слово)», который может стоять как в пре-, так и в постпозиции к главному существительному, если в основе шкалы интенсивности лежит счетный, неранжированный порядок (ср. *Bank Number One, Number One Bank*) или же только в препозиции к главному существительному, если в основе шкалы интенсивности лежит количественный, ранжированный порядок (*five-star hotel*).

Наличие особых грамматических средств для выражения классом слов различных значений указывает на явление лексико-грамматической (частеречной) полисемии, предполагающей взаимосвязь нескольких значений одной и той же языковой единицы. Природу этой взаимосвязи иллюстрирует концептуальная сеть полисемии, построенная с учетом положений семантики лингвальных сетей (СЛС) как одной из методик концептуального анализа [3; 5; 6].

В СЛС для построения концептуальных сетей используются **базисные пропозиции**, которые имеют наивысший уровень обобщения, или схемности, и представляют изначальные категории мышления и типы реляций между ними. Тип пропозициональной схемы определяется по ее принадлежности к одному из пяти базисных фреймов – предметному, акциональному, посессивному, идентификационному и компаративному.

- Предметный фрейм объединяет **бытийные схемы – квантитативную** «X есть СТОЛЬКО-количество», **квалитативную** «X есть ТАКОЕ-качество», **локативную** «X существует / действует ТАМ / LC-локатив (начало, путь или место, конец)», **темпоральную** «X существует ТОГДА / ТМ-темпоратив (начало, отрезок или момент времени, конец)» и **схему способа бытия** «X существует ТАК-способ».
- Акциональный фрейм включает **акциональные схемы состояния / процесса** «AG-агент действует», **контактного действия** «AG-агент действует на РТ-пациент / АФ-аффектив» и **каузации** «CR-каузатор делает FT-фактитив». Данные схемы могут быть расширены за счет аргументных ролей *сирконстант* (разновидности: сопроводитель, помощник, контрагент, инструмент, медиатив), *стимул* (цель, причина), *предпосылка* (условие, уступка), *реципиент* (адресат, бенефактив / малефактив), а также за счет локативной и темпоральной схем.
- Посессивный фрейм конституируется **посессивными схемами партитивности** «WH-целое имеет PR-часть», **инклюзивности** «CR-контейнер имеет СТ-содержимое» / «СТ-содержимое имеет CR-контейнер» и **собственности** «OW-собственник имеет OD-собственность» / «OD-собственность имеет OW-собственника».
- Идентификационный фрейм объединяет **идентификационные схемы персонификации** «ID-индивид есть PS-персонификатор (имя собственное)», **классификации** «ID-индивид / вид есть CL-классификатор: вид / род» и **характеризации** «ID-индивид есть СН-характеризатор». Схема классификации соотносит идентификатив (индивидуальную или видовую сущность) с суперординатным таксоном (родо-видовым или титульным) как сущностью более общего плана, чем сам идентификатив; то есть классификатор есть абстрактный член класса – биологического, социального, профессионального, функционального, квалитативного и пр. В английском языке маркером классификатора становится неопределенный артикль *a* или его эквивалент (*this man is a teacher*). Схема характеристики соотносит индивид с самим собою: характеризатор конкретизирует индивид. В английском языке маркером характеризатора становится определенный артикль *the* или его эквивалент (*this man is the son of my sister*), в русском – оборот *тот ..., который* (*это тот человек, который является сыном моей сестры*).
- Компаративный фрейм представлен **компаративными схемами тождества / метаморфозы**, «CV-компаратив есть / как / MS-коррелят», **сходства / аналогии** «CV-компаратив

есть как АН-коррелят» и **подобия / метафоры**. «CV-компаратив есть как бы МТ-коррелят»¹. Схема тождества / метаморфозы сравнивает сущность саму с собой, то есть коррелят есть тот же самый компаратив, но в его другой, дополнительной ипостаси (*диван-кровать, царевна-лягушка*). Схема сходства / аналогии устанавливает сходные черты у сущностей, принадлежащих к одной и той же понятийной сфере (*шапка-буденовка* «шапка как у Буденного»). Схема подобия / метафоры устанавливает сходные черты сущностей, которые относятся к разным понятийным сферам (*камень кошачий глаз*).

Базисные фреймы отличаются от фреймов в их традиционном понимании как концептуальных моделей стереотипных предметных ситуаций (например, фрейм «купли – продажи»). Базисные фреймы являются операциональными: они включают тематически сближенные пропозиции, используемые для *построения* концептуальных моделей стереотипных предметных ситуаций. Число пропозициональных схем, входящих в состав базисных фреймов, ограничено, но благодаря их различной комбинаторике, зависящей от специфики структурируемого понятийного пространства, можно получить неограниченное количество разнообразных конфигураций концептуальных сетей. (О других положениях СЛС, не являющихся релевантными для данного исследования, см. [6]).

Количество базисных пропозициональных схем ограничено, но благодаря их различной комбинаторике можно воссоздать неограниченное количество разнообразных конфигураций концептуальных сетей. Методика их построения, разработанная для анализа лексической полисемии [4], применима и для анализа лексико-грамматической полисемии, в частности, для установления связей между различными значениями класса числительных. Эти связи формируют концептуальную сеть, в состав которой входят схема персонификации, локативная схема, схема партитивности, схемы сходства и качественные схемы.

Схема персонификации

Согласно свидетельствам историков и этнографов, изучавших появление счета (см., например, [18; 24]), он возник в результате необходимости определять и фиксировать размеры предметных совокупностей. Изначально эта проблема решалась путем установления одно-однозначного соответствия между считаемым совокупным объектом и мерным эталоном, в качестве которого могли выступать камешки, палочки, зарубки, насечки, но чаще всего это были пальцы рук. Поначалу, когда члены первобытных сообществ еще не имели развитой системы счета, предметы-эталон располагали напротив предметов, размер совокупности которых требовалось установить. Если этот размер устанавливался с целью обмена, то последний производился один к одному [9, с. 286]. Предпосылкой для возникновения счета как такового была замена предметных «бирок» эталонного множества, применявшегося в операции установления одно-однозначного соответствия, на их названия [25, с. 258]. Таким образом, можно предположить, что первичным в связанных с числом (NB) номинативных процессах было значение **индекса** как знака отдельного нечлененого целого. Это значение возникло на базе идентификационной схемы персонификации, или индексации:

ID-индивид есть PS-персонификатор (= NB_{индекс}).

То есть имя единицы эталонного множества (пальцев, камешков, зарубок и пр.) становилось «меткой», индексом, опознавательным знаком предмета, с которым эта единица приводилась в одно-однозначное соответствие. Так, в ряде языков числительное *два* восходит к названию указательного пальца, а древние жители Мексики при счете животных включали в состав числительных компонент *тета* (камень) [там же, с. 215].

Локативная схема

Неотъемлемым элементом счета является сукцессия, линейная последовательность считаемых объектов (частей набора), каждому из которых присваивается индекс. Отсюда имя предмета, его индекс, становится также и обозначением **места**, занимаемого данным предметом в счетном ряду. В основе этого номинативного процесса лежит бытийная локативная схема:

X + NB_{индекс} есть ТАМ / LC (= NB_{место}).

¹ В компаративных схемах термин «компаратив» соотносим с терминами «(концептуальный) референт», «цель» (target), а термин «коррелят» соотносим с термином «источник» (source).

Именование места по находящемуся в нём объекту является типичным для языка явлением, широко представленным в системе топонимов.

Партитивная схема

Понятие количества также возникает на основе счета. Пространственно-временной образ из словесной счетной цепочки переносится в понятие абстрактной точной суммы входящих в целое однородных частей [21, с. 120]. Точная сумма, или **количество**, частей в наборе связана с *конечностью* счета (который сам по себе потенциально бесконечен). Важность конца счета для установления точной суммы частей в наборе придает особую значимость индексу последнего считаемого объекта. Этот индекс, имя последней считаемой части, становится именем количества – набора частей как целого. Тем самым значение индекса преобразуется в значение количества на основе посессивной партитивной схемы:

$$\text{WH-целое} (= \text{NB}_{\text{количество}}) \text{ имеет PR-часть} (= X + \text{NB}_{\text{индекс}}).$$

Схемы сходства и качественные схемы

Появление понятий о различных количествах (суммах) влечет за собой необходимость их упорядочения, что осуществляется с помощью уже не счетной, а числовой сукцессии, единицами которой являются не однородные, а разнородные сущности. Последние выстраиваются в ранжированной последовательности, где каждая последующая единица (набор, количество) больше предыдущей на единицу. Эта ранжированная последовательность и есть числовая сукцессия, или числовой ряд. В этой связи следует отметить, что опыты Ж. Пиаже в области онтогенеза числа проявляют взаимосвязь понятия ранговой иерархии величин с операцией сравнения различных по размеру предметов. Однако он не исключает и того, что в филогенезе одной из возможных предпосылок создания человеком идеи иерархии мог стать также социальный фактор – структура родоплеменных отношений [11, с. 242]. Подобное наблюдение встречается и у В.Н. Топорова в контексте описания сакральной роли числа в архаичных культурах [15, с. 7]. Идея социальной (родовой) иерархии, связанной не с величиной ранжируемых объектов, а со старшинством представителей рода, была объединена с понятием счетной сукцессии, которая, не будучи ранговой по своей изначальной природе, начинает мыслиться как ранговая в связи с присутствующей в ней идеей следования одного элемента за другим.

Обе сукцессии – счетная и числовая – становятся иерархическими шкалами для оценки степени выраженности предметного признака. При этом значение **интенсивности признака** приобретает, с одной стороны, имя *места* части в сукцессии, а с другой – имя *количества*. И в том, и в другом случае сравниваются единицы шкалы, то есть используется компаративная схема сходства, или аналогии, дополняемая качественной схемой. Аналогия предполагает установление различий у сходных объектов. При использовании **с четного ряда** сходными объектами становятся равновеликие части, их различия заключаются в месте, занимаемом ими в счетном ряду. При этом значение места преобразуется в значение интенсивности признака:

$$\text{а) CV-компаратив} (= \text{NB}_{\text{место-1}}) \text{ не есть как AN-коррелят} (= \text{NB}_{\text{место-2}})$$

$$\begin{aligned} &\text{б) CV-компаратив} (= \text{NB}_{\text{место-1}}) \text{ есть ТАКОЕ} (= \text{NB}_{\text{интенсивность}}): \\ &\text{CV-компаратив} (= \text{NB}_{\text{место-1}}) \text{ есть раньше} = \text{лучше, чем AN-коррелят} (= \text{NB}_{\text{место-2}}). \end{aligned}$$

При использовании **числового ряда** сравниваемыми объектами являются наборы, количества, различия которых заключаются в их разноразмерности. Тем самым пропозициональная схема сходства, где значение количества преобразуется в значение интенсивности признака, принимает вид:

$$\text{а) CV-компаратив} (= \text{NB}_{\text{количество-1}}) \text{ не есть как AN-коррелят} (= \text{NB}_{\text{количество-2}})$$

$$\begin{aligned} &\text{б) CV-компаратив} (= \text{NB}_{\text{количество-1}}) \text{ есть ТАКОЕ} (= \text{NB}_{\text{интенсивность}}): \\ &\text{CV-компаратив} (= \text{NB}_{\text{количество-1}}) \text{ есть меньше} = \text{хуже, чем AN-коррелят} (= \text{NB}_{\text{количество-2}}). \end{aligned}$$

Рассмотренные базисные пропозиции – схема персонификации, локативная схема, схема партитивности, схемы сходства и качественные схемы – объединяются в концептуальную сеть

(рис. 1), которая демонстрирует характер связей между различными значениями класса числительных.

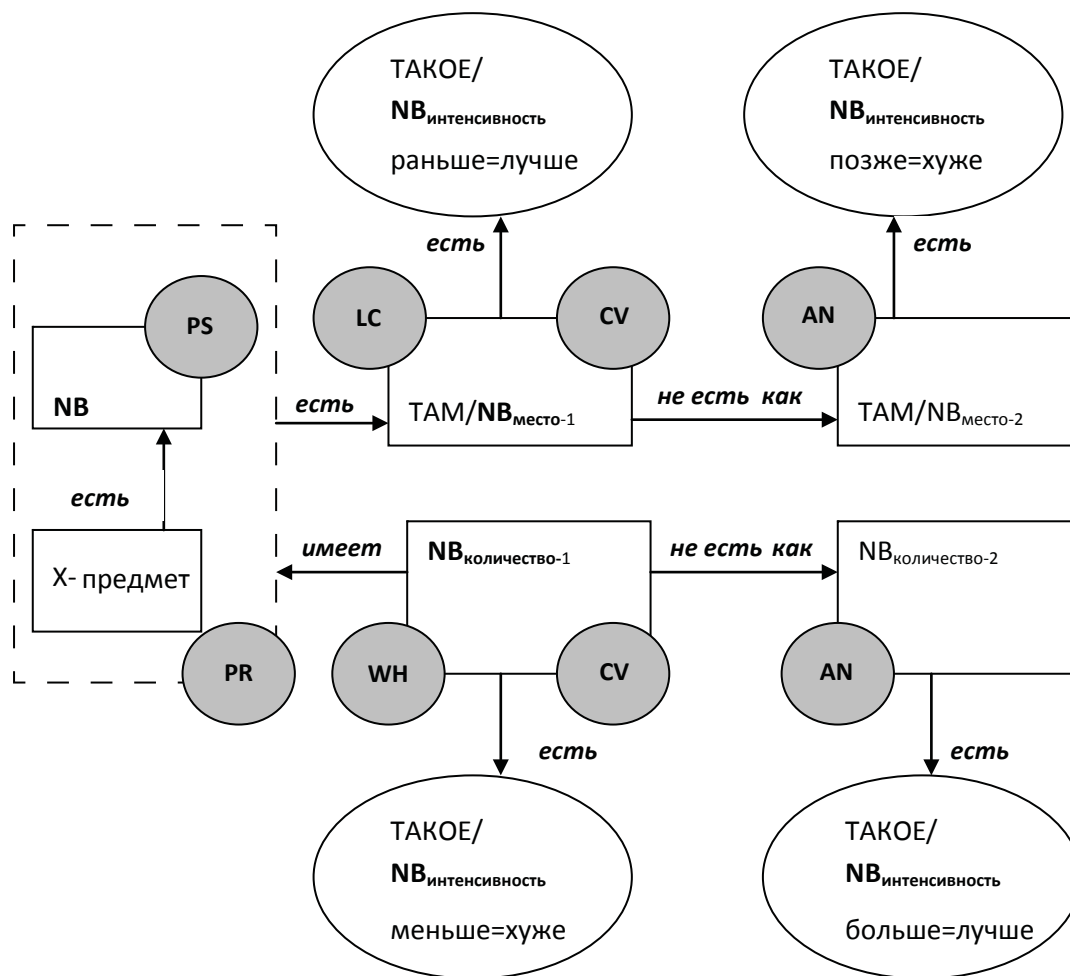

Рис. 1. Лексико-грамматическая (частеречная) полисемия класса числительных: концептуальная сеть

При анализе полисемии после построения концептуальной сети, объединяющей значения одной языковой формы, может быть рассмотрен характер динамики этой концептуальной сети в диахронии. К числу основных типов изменений в сети относятся:

а) *изменения в пределах сети*, когда при сохранении того же самого количества значений полисемантической единицы происходит их перегруппировка: значение или значения, имевшие статус прототипа, теряют таковой, смещаясь на периферию;

б) *взаимодействие сетей*: существующая сеть может расщепиться на несколько частей, соответствующих разным понятийным пространствам; либо же две сети, структурирующие разные понятийные пространства, могут слиться в одну [19, с. 228–237].

Со всей очевидностью, в концептуальной сети частеречной полисемии класса числительных имели место изменения и первого, и второго типов. На этапе возникновения счета прототипическим значением имени числа мог быть индекс; ныне же это значение сместилось на периферию, уступив место значению количества. В ходе становления понятия количества происходило также и расщепление сети: наряду со значениями, ассоциируемыми с отдельной частью (индекс; место; интенсивность признака, основанная на счетной сукцессии), появились значения, связанные с наборами частей (количество; интенсивности признака, основанная на количестве).

Методологический аппарат СЛС позволяет объяснить и другие особенности класса числовых имен, в частности, особенности их участия в различных номинативных процессах (см. об этом [14]). Положения СЛС применимы также для анализа концептуальных оснований прочих частей речи (см. об этом [7; 8]), категориальные значения которых, подобно значению числа, представлены рядом взаимосвязанных друг с другом обобщенных понятий.

Примечание

Данная статья является переработанной версией статьи автора «Лексико-грамматическая полисемия класса числительных: когнитивный аспект», опубликованной в сборнике «Мова й дискурс: вимір і вимірювання: міжвузівський збірник наукових праць до 75-річчя з дня народження доктора філологічних наук, професора, академіка Академії вищої школи України Світлани Олексіївни Швачко». – Суми: Вид-во Сум. ДУ, 2010.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арполенко Г.П. Числівник української мови / Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х. – К. : Наукова думка, 1980. – 239 с.
2. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) / Жаботинская С. А. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1992. – 216 с.
3. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С.А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. – 1999. – Вип. 11. – С. 3–17.
4. Жаботинская С.А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / С.А. Жаботинская. // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького : статті – Чернівці, 2008. – С. 357–368.
5. Жаботинская С. А. Сетевая семантика: теория и практика / С.А. Жаботинская // Когнитивные исследования языка. Вып. XIV : Когнитивная лингвистика: итоги, перспективы: мат-лы Всерос. науч. конф. 11–12 апреля 2013 года / отв. ред., вып. Л.А. Фурс. – Москва-Тамбов: Ин-т языкознания РАН, Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2013. – С. 81–86.
6. Жаботинская С.А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) / С.А. Жаботинская // Когниция, коммуникация, дискурс. Междунар. электронный сб. науч. трудов. Харьковский нац. ун-т имени В. Каразина. – 2013. – № 6. – С. 47–76. – Режим доступа у статье: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no6-2013/zhabotynskaa-s-a>
7. Жаботинская С.А. Английское существительное: лингвокогнитивный аспект / С.А. Жаботинская // Когнитивные исследования языка. Вып. XV : Механизмы языковой когниции : сб. науч. трудов / ред. В.З. Демьянков. – М–Тамбов, 2013. – С. 137–149.
8. Жаботинская С.А. Наречия способа бытия: концептуальные основания / С.А. Жаботинская // Перші Почепцовські читання: Матеріали Міжнар. наук. конф., 25–27 вересня 2013 року. – К. : КНЛУ, 2023. – С. 41–43.
9. Лепская Н.И. Категория количества: её формирование в онто- и филогенезе / Н.И. Лепская // Структуры языкового сознания : статьи. – М., 1990. – С. 277–290.
10. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи / Мещанинов И.И. – Л. : Наука, 1978. – 387 с.
11. Пиаже Ж. Генезис числа у ребенка // Ж. Пиаже. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже; пер. с фр. – М., 1969. – С. 233–565.
12. Смирницкий А.И. Морфология английского языка / Смирницкий А.И. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1959. – 400 с.
13. Супрун А.Е. Славянские числительные: Становление числительного как части речи / Супрун А.Е. – Минск : Изд-во Белорусского гос. ун-та, 1969. – 232 с.
14. Токарчук В.А. Номінативні одиниці з нумеральним компонентом: лінгвокогнітивний аналіз (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германська мова» / В.А. Токарчук. – Харків, 2013. – 20 с.
15. Топоров В.Н. О числовых моделях в архаичных текстах / В.Н. Топоров // Структура текста : статьи. – М., 1980. – С. 3–58.
16. Швачко С.А. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках / Швачко С.А. – К. : Вища школа, 1981. – 142 с.
17. Clausner T.C. Domains and image schemas / T.C. Clausner, W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1999. – № 10–1. – С. 1–31.
18. Dantzig T. Number: the language of science / Dantzig T. – N.Y. : Anchor Books, 1956. – ix, 345 p.
19. Dirven R. Cognitive exploration of language and linguistics / R. Dirven, M. Verspoor. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 300 p.
20. Hurford J.R. The linguistic theory of numerals / Hurford J.R. – Cambridge et al. : Cambridge University Press, 1975. – 293 p.
21. Hurford J.R. Language and number: the emergence of a cognitive system / Hurford J.R. – N.Y. : Basil Blackwell, 1987. – 322 p.
22. Indo-European numerals (Trends in linguistics. Studies and monographs ; 57) [coll. monograph / ed. by Z. Gvozdanovic]. – Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1982. – 937 p.

23. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar. V. 1: Theoretical prerequisites / Langacker R.W. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1987. – 516 p.
24. Menninger K. Number words and number symbols : a cultural history of numerals / Menninger K. – N. Y. : Dover Publications, Inc., 1992. – 480 p.
25. Tylor E. D. Primitive culture. V. 1 / Tylor E. D. – London : Murray, 1991. – 502 p.

У статті розглядається проблема багатозначності класу числівників, одиниці якого можуть позначати не тільки кількість предметів, а й предметний індекс, місце предмета в лічильній сукцесії та інтенсивність предметної ознаки. Оскільки різниця у значеннях супроводжується різницею в дистрибутивних характеристиках числових імен, їх багатозначність можна визначити як лексико-граматичну (частиномовну) полісемію. За умов полісемії значення однієї й тієї самої форми зв'язані між собою. Задля пояснення природи зв'язку між різними значеннями класу числівників у статті застосовується методологічний апарат когнітивної лінгвістики (семантики лінгвальних мереж).

Ключові слова: числівник, частиномовне значення, частиномовна полісемія, концептуальна мережа, семантика лінгвальних мереж.

The article deals with the problem of polysemy of numerals, which along with quantity of things denote their indexes, their places in a sequence, and the degree of their qualities as well. Therefore, these differences in meanings are exhibited by differences in distributive characteristics of numerals their polysemy may be defined as lexical-grammatical (part-of-speech) polysemy. Polysemy implies that the meanings, or senses, of a linguistic expression are related. This study explains the nature of relations between different meanings of the Numeral class from the standpoint of cognitive linguistics (semantics of lingual networks).

Key words: numeral, part-of-speech meaning, part-of-speech polysemy, conceptual network, semantics of lingual networks.

УДК 81'37

КОНЦЕПТИВНА ПРОЕКЦІЯ СЕМАНТИКИ

Приходько А.М.,

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

У статті розглядаються питання онтологічної та культурологічної сутності концепту, які дають підстави до широких когнітивно-комунікативних узагальнень щодо його природи, системного устрою та дискурсивно набутих властивостей.

Ключові слова: концепт, дискурс, домінанта, кодова варіативність концепту, об'єктивація.

Об'єктом цієї статті є концепт – ментальний феномен, у якому поняттєве начало, проходячи через сито етнопсихологічної оцінки, органічно сполучується з лінгвокультурним [2; 3; 7; 8; 12]. Предметом розгляду є такі аспекти, як концептивна семантика, її культурологічні начала, межі та витоки, механізми і техніки об'єктивації. Основною метою пропонованої статті є вивчення одного з актуальних питань лінгвокогнітології – онтологічної сутності (лінгво)концептів і їх системної організації в ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми знання.

На зламі тисячоліть чітко окреслилася орієнтація наукової думки на конвергентне вивчення когнітивних і комунікативних аспектів людської діяльності [1; 6; 10; 11; 16; 18; 19]. Синтез цих двох головних функцій з позицій лінгвофілософських поглядів на структуру і функції мови визначає в основних своїх рисах інтегральну когнітивно-дискурсивну (когнітивно-комунікативну) парадигму сучасної лінгвістики, яка розглядає мовленнєву діяльність на тлі внутрішніх ментальних процесів і визнає мову універсальною формою первинної концептуалізації довкілля та раціоналізації досвіду, скарбницею і виразником апріорного знання про світ.

Це, у свою чергу, зумовлює підвищений інтерес до вивчення мовних одиниць не лише в єдності їхніх когнітивних властивостей і дискурсивних параметрів, але й під кутом зору нових мовознавчих

дисциплін, що розвинулися в лоні когнітивно-комунікативної парадигми, – лінгвосеміотики, лінгвофілософії, лінгвокультурології, лінгвосинергетики тощо.

На сучасному етапі наукового розвитку стає зрозумілим, що жодна з цих галузей не може претендувати на абсолютну автономність: кожна наукова дисципліна виконує свої завдання, залучаючи надбання суміжних областей та, у свою чергу, постачаючи корисний матеріал для інших сфер знання. Інтенсивними темпами розвиваються міждисциплінарні студії, що характеризуються комплексним розглядом об'єкта, систематизуючи та узагальнюючи дані різних наук про нього, встановлюючи його специфічність у певній науці та загальнонауковий статус у цілому.

За рахунок такої кооперації виграє і вся лінгвістика: вона розширює свій епістемічний кругозір, збагачується новим знанням, прирощується новими ідеями, процедурами і техніками аналізу. У результаті цього на її передові позиції висувається вивчення таких моделей репрезентації знань, як картина світу, фрейм, стереотип, концепт тощо, серед яких найбільш спірним на сьогоднішній день є центральне поняття лінгвокогнітології – концепт. «Концептуальний бум» [15, с. 15] останніх десятиліть робить нас свідками виникнення зовсім нової галузі мовознавства – лінгвоконцептології, що прагне переосмислити структуру й семантику мовних одиниць у вимірах етно-, соціо- і (суб)культурних категорій.

Лінгвоконцептологія – відносно нова галузь міждисциплінарного знання, яка виникла наприкінці ХХ ст. і вже зарекомендувала себе як цілком життєздатна наукова дисципліна з чітко окресленими об'єктом і предметом, прозорою телеологією та усталеним методологічним апаратом. У своїх розвідках вона намагається по-новому поглянути й на такі одвічно значущі проблеми, як система і структура мови, мова та її користувач, мова і знання, мова і мислення.

Методологічним фундаментом лінгвоконцептології залишається усталена тріада «форма – зміст – функція», але на відміну від традиційної лінгвістики вона інтерпретує її в інтер'єрі мультидисциплінарній перспективі. Це означає, що лінгвоконцептологія повертається до кожного складника цієї тріади різними гранями, знайшовши свій власний і оригінальний спосіб перекинути місток між формою і лінгвосеміотикою, між змістом і лінгвокогнітологією / лінгвокультурологією, між функцією і лінгвопрагматикою / лінгводискурсологією. Радіальні вектори, що розходяться в різні сторони від цього центру наукової рефлексії, штовхають поперед себе концентричні кола знання, які і є живильною силою та двигуном лінгвоконцептології. Але найтісніше вона кооперується з лінгвістичною семантикою, а точніше – з лексичною.

Глобальною метою лексичної семантики був і залишається доказ системного характеру лексичного корпусу мови. Шляхи її здійснення пролягають через вирішення конкретних дослідницьких завдань: ідеографічне вивчення тематичних і лексико-семантичних груп слів (ЛСГ), з'ясування загальних і специфічних властивостей лексичних одиниць у складі цих груп, встановлення взаємозв'язків як між окремими одиницями усередині групи, так і між самими ЛСГ, визначення контекстуального впливу на семантику мовних одиниць тощо.

Одним із важливих завдань когнітивної лінгвістики є проблема реалізації / онтологізації концептів – виведення їх внутрішнього змісту назовні («озовнішнювання»), тобто їх екстеріоризації. Ця проблема стоїть особливо гостро у зв'язку з тим, що серед лінгвістичного загалу іноді виникає сумнів стосовно наукової релевантності концепту взагалі. Так, Ю.А. Сорокін вважає його «квазіметодологічною категорією» [13, с. 292], а В.В. Левицький – «фантомною категорією», що, будучи створеною фантазією дослідника, позбавлена більш-менш чітко окреслених меж і не піддається об'єктивним вимірам [4, с. 114]. Приблизно так само рішуче виступають проти концептів І.Б. Левонтіна [5] та З.А. Харитончик [17] (див. відповідь І.А. Стерніна та В.І. Карасика на критику [14]).

Попри всю категоричність такої точки зору, у ній є й доля істини: концептивна палітра мови є явищем ідеальним, до якого навряд чи можна застосувати те, що в точних науках заведено називати мірою. Однак принциповим моментом, що спричиняє наукову дискусію, є логічна конкретність поняття і метафізична розмитість концепту, а точніше – прив'язаність поняття до слова і неприв'язаність до нього концепту, оскільки «концепт є розсіяним у мовних знаках» [9, с. 12], тобто семіотично дисперсним. Отож, відстоювання об'єкта дискусії одними лінгвістами і заперечення його іншими є гарним способом стимулювання дослідницької ініціативи.

Не маючи чітких меж і жорсткої структури, концепт існує в ментальному світі людини як деяка ідея, що оволодіває масовою свідомістю в межах певної етно- та лінгвокультури на певному етапі її соціоісторичного розвитку. Тому нерідко концепти розглядають як індикатори культури, а культуру – як середовище їх побутування. Концепти – це ніби згустки культури у свідомості

людини, у вигляді яких культура входить у ментальний світ людини, а людина – у своє етнокультурне середовище.

Час від часу в лінгвістичному загалі лунає думка й про те, що лінгвоконцептологія дублює об'єкт і предмет лінгвосеміотики з використанням нової термінології – зокрема, того ж терміна «концепт», який ніби позначає те ж саме – архісему, або прототипове ім'я тієї чи іншої ЛСГ (наприклад, концепти ДОБРО, ЧАС, ЩАСТЯ, ПРАЦЯ). Насправді ж лінгвоконцептологія не є зміною вивіски на лабораторії лінгвістичної семантики, а є новим поворотом в її науковому осмисленні, у якому відбувається процес пізнання на новому витку еволюційної спіралі мовознавства.

Порівняно з традиційною семантикою лінгвоконцептологічний підхід до вивчення, аналізу, інтерпретації та систематизації матеріалу вирізняється:

- спрямованістю на розширення й поглиблення загальногуманітарного знання, а тому володіє значно більшою пояснювальною силою щодо універсальних і етноспецифічних характеристик культури, мовної свідомості, сценаріїв комунікативної поведінки, шляхів і способів трансферу знання;
- залученням до сфери опису методологічного потенціалу і банку даних різних наукових галузей, що сприяє інтегративному розумінню структури і системи мови в діалектичній єдності аналізу і синтезу;
- розглядом семантики мовних одиниць під кутом зору етно-, соціо- і (суб)культурної перспективи, що розширює горизонти наукових пошуків і творчих знахідок;
- фреймовим моделюванням когнітивних конструктів, що сприяє підвищенню експланаторності результатів виконаних досліджень;
- поповненням методологічного апарату мовознавства інновативними методами, прийомами і процедурами та збагаченням його новим емпіричним матеріалом, який можна використовувати далі в лінгвокогнітивних, лінгвокультурологічних, лінгвопрагматичних та інших дослідницьких напрямках.

Однак будучи відносно молодою галуззю мовознавства, лінгвоконцептологія все ще перебуває у стадії становлення. Попри свою визначеність з метою, об'єктом, предметом і методами, що вже зарекомендували себе у безлічі спеціальних праць, присвячених теоретичним питанням напряду та прикладному опису окремих концептів, лінгвоконцептологія має ще чимало білих плям, поставлених, але не розв'язаних завдань, спірних і навіть гостро дискусійних проблем.

Між ідеальною суттю концепту та його матеріально-семіотичним втіленням немає ізоморфізму: мовна реалізація певного концепту не має однозначної прив'язки до певного слова. У цьому сенсі концепт є дисперсним ментальним утворенням: будучи «розсіяним» серед мовних знаків, він може втілюватися в цілу низку вербальних і невербальних засобів і поставати як кодово варіативне явище, яке в кожному акті реалізації зберігає своє тіло, але міняє вбрання.

Кодова варіативність концепту спирається на два типи його відношень зі знаком – апеляцію і презентацію. З точки зору техніки кодування інформації мовцем концепт постає як акт апеляції до знака і в цьому сенсі він є принципово відкритим для альтернативних засобів своєї реалізації (патерн «концепт → знак(и)»). З декодувальної перспективи адресата концепт є результатом своєї знакової презентації (патерн «знак(и) → концепт»). Між обома патернами існують відношення взаємодетермінованості: концепт апелює до знака, знак презентує концепт, а процес «опредмечування» концепту є процесом пошуку входу в нього і виходу із нього.

Зверненість концепту до знака, а знака до концепту свідчить про симбіоз процесу і результату трьох когнітивно-дискурсивних властивостей цієї ментальної одиниці: концепт як результат процесу пізнання, концепт як результат процесу мовного асоціювання, концепт у своєму русі від лінгвокультурної потенції до текстової реалізації. В алгоритмі мовної реалізації концептів відбита діалектика загального і часткового, особливого і специфічного, можливого і дійсного, а їх системний опис уможливорюється шляхом аналізу всього потенціалу засобів їх семіотичної презентації.

Семіотична презентація концепту уможливорюється завдяки розлогові аранжувальному ресурсу, що його пропонують мовна система і мовленнєва практика. Концепт може апелювати до цілої низки синонімів, тематичних рядів і лексико-семантичних полів, паремій, прецедентних (фольклорних і літературних) імен, символів, творів мистецтва, ритуалів, об'єктів матеріальної та духовної культури тощо. Широка семіотична гама концепту безпосередньо пов'язана з його значущістю для певного лінгвокультурного колективу, а також із аксіологічною або теоретичною цінністю того позамовного явища, що втілено у всьому його когнітивно-семантичному обсязі.

Проте не всі концепти мають вербальну оболонку, але тією чи іншою мірою завжди можуть бути верифікованими в дискурсі, коли в цьому виникає потреба. Оскільки слова у спілкуванні сигналізують про актуальні ознаки концептів, то жодне слово, використане в комунікативному акті, не може виразити увесь зміст концепту, та й сам цей зміст з огляду на свій глобальний обсяг навряд чи буває затребуваним повною мірою. Для лінгвіста це означає, що вичерпного й остаточного опису концепту не буває, а буває лише більш-менш максимальне наближення суб'єктивної дослідницької думки до нього (аналіз словникових дефініцій, паремійних текстів (прислів'я, афоризми, анекдоти, загадки), опис індивідуально-авторських розширень змісту з урахуванням етимології слів – носіїв концепту, ейдетичних засобів (тропів, метафор, алюзій, асоціативних експериментувань тощо), які базуються на етнічному менталітеті.

Етнічний менталітет ґрунтується на системі вироблених віками національних цінностей, які інтеріоризуються мовною свідомістю у вигляді концептивних домінант – ціннісних орієнтирів етно-лінгвокультури, що стають пріоритетними для кожного її представника. Сукупність концептивних домінант являє собою систему, у якій можуть бути встановлені основні та другорядні характеристики. Фіксуючись у мові, вони набувають статусу своєрідного оцінного коду і визначають поведінку носіїв відповідної етнокультури, їхню самооцінку та оцінку з боку інших етносів. Культура продукує й акумулює концепти, а концепти (насамперед, концептивні домінанти) – репрезентують культуру.

Попри те, що концептивний референт корелює зазвичай з високоабстрактним поняттям, ціннісні домінанти вирізняються емоційністю змісту, насиченістю асоціативного ряду, глибиною свого валоративного освоєння. Вони зумовлюються як етнічним менталітетом (національною психологією), так і особливостями соціокультурної еволюції етносу. Аналіз концептивних домінант німецької етнокультури – абсолютних і регулятивних – засвідчує декілька їхніх транскультурних властивостей: конвенціональність, прескриптивність, дидактичність, енергетичність, психологічність тощо.

Конвенціональна природа концептивних домінант пов'язана з кодексом життєвих настанов людини, що упорядковують її вчинки і дії у світі та зумовлюють їх прескриптивно-регулятивний характер (орієнтир на певний шаблон, припис, правило, норму). Будучи регулятивно-нормативно-оцінними концептами з цільовою основою, вони випромінюють своєрідні дидактично-виховні імпульси, які визначають життєвий світ людини і тим самим сприяють виробленню культурних і фреймових сценаріїв її поведінки в соціумі. Засновані на системі установок і очікуваних поведінкових реакцій, концептуальні домінанти корелюють із певними архетиповими образами, укоріненими в колективному підсвідомому, де вони наділяються великою психічною енергією, а тому здатні набувати символічних рис і розростатися до масштабів ідеалу. Визначаючи ціннісні орієнтири народу, концептивні домінанти окреслюють специфічні особливості етнічного менталітету і дозволяють судити про параметричні ознаки відповідного типу культури з його специфічними уявленнями про устрій світу і правила поведінки в ньому.

Мовна картина / модель світу, створювана лінгвокультурою, є завжди суб'єктивним образом об'єктивної дійсності. Вона має риси як загальнолюдського (наднаціонального), так і етноспецифічного (національного) світосприйняття і світорозуміння. Невід'ємною частиною цієї моделі є концептуальна картина світу, створювана ментальними одиницями різного ціннісного статусу. Концепти, відрізняючись один від одного ступенем абстрактності, асоціативної гами і валоративної насиченості, існують у картині світу не хаотично і не ізольовано, а лише через взаємозв'язки з іншими концептами – через патерн організації, у якому вони перетинаються, комбінуються і взаємодіють. Вони побутують і функціонують у соціокультурному просторі комунікації в чітко визначених межах системи, алгоритм якої базується на засадах множинності, зв'язку, цілісності та структурованості, а механізм – на принципах лінійності та ієрархічності, ізо- та поліморфізму, симетрії та асиметрії, статичності і динаміки.

Будучи ознаменованою когнітивно-комунікативним підходом до мисленнєво-мовленнєвої діяльності, сучасна парадигма мовознавства припускає інтегративне вивчення одиниць мови і мовлення. Розуміння того, що концептологія, яка вивчає етно-психо-лінгво-культурну надбудову природних мов, не може існувати ізольовано від дискурсології, яка вивчає соціо-лінгво-культурне середовище людського спілкування, є провідним принципом сучасного мовознавства. Дискурс немислимий поза концептосферою з її стабільними концептополями і ситуативно мінливими концептосистемами, а концептосфера, що безперебійно постачає йому лінгвоетнокультурний матеріал, – без дискурсу.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що представлений погляд на місце і роль концептивних одиниць у логосфері етносу – це одна із можливих проекцій концептосфери на комунікацію. Системний підхід до вивчення концептуальних цінностей лінгвокультури дозволяє одержати досить переконливі дані про когнітивні схеми національно специфічного мислення й узгоджені з ними комунікативні патерни поведінки того чи іншого етнолінгвокультурного співтовариства.

Основна перспектива лінгвістичних розвідок у межах когнітивно-дискурсивної парадигми саме в тому й полягає, щоб наблизитися до вирішення проблеми людського світосприйняття і світорозуміння, усвідомити алгоритми категоризації, стереотипізації та концептуалізації дійсності засобами природних мов, досягнути шляхи і способи репрезентації знання. Все це, своєю чергою, дозволяє глибше проникнути в таємниці устрою, функціонування і взаємодії механізмів лого-, концепто- і ноосфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики / Ф.С. Бацевич. – Львів : АІС, 2010. – 336 с.
2. Воркачев С.Г. Российская лингвокультурная концептология: современное состояние, проблемы, вектор развития / С.Г. Воркачев // Известия РАН. Серия литературы и языка, 2011, т. 70, № 5. – С. 64–74.
3. Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки / О.П. Воробйова // Вісник КНЛУ, 2012. № . – С. 17–27.
4. Левицкий В.В. Опыт использования квантитативных методов на кафедре германского, общего и сравнительного языкознания Черновицкого университета / В.В. Левицкий // Проблемы квантитативной лингвистики. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 111–133.
5. Левонтина И.Б. Антология концептологии: Рецензия на книгу «Антология концептов» Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – М., Гнозис, 2007 /И.Б. Левонтина // Вопр. языкознания, 2008. – № 4. С. 122–126.
6. Мартинюк А.П. Перспективидискурсивногонапрямудослідженняконцептів / А.П. Мартинюк // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 837. – С. 14–18.
7. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра / В.Г. Ніконова. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2007. – 364 с.
8. Орлова О.В. Когнитивно-стилистический анализ текстовых концептов в контексте современных лингвоконцептологических исследований / О.В. Орлова // Филология, 2009, № 1. – С. 34–37
9. Пименова М.В. Концепт *сердце*: Образ. Понятие. Символ / М.В. Пименова. – Кемерово: КемГУ, 2007. – 500 с.
10. Приходько А.Н. Антиконтцепт как лингвокультурный феномен: партономическое, стигматическое, эссенциальное / А.Н. Приходько // Когниция, коммуникация, дискурс. Междунар. сб. н. тр. – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. – № 5. – С. 37–51
11. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы: Монография / А.Н. Приходько. – Днепропетровск: Белая, 2013. – 307 с.
12. Ракитина С.В. Когнитивно-дискурсивное пространство научного текста / С.В. Ракитина: Автореф. дис. д-ра филол. наук. – Волгоград: ВГПУ, 2007. – 46 с.
13. Сорокин Ю.А. Две дискуссионные реплики по поводу когнитивного «бума» / Ю.А. Сорокин // Проблемы вербализации концептов в семантике языка и текста. – Волгоград: Перемена, 2003. – Ч. 1. – С. 283–294.
14. Стернин И.А. Как описывать концепты // И.А. Стернин, В.И. Карасик // Антология концептов. Т. 6. – Волгоград : Парадигма, 2008. – С. 26–35.
15. Сусов А.А. Размышления о концептах / А.А. Сусов, И.П. Сусов // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2006. – Вип. 726. – С. 14–20.
16. Токарев Г.А. Дискурсивные лики концепта / Г.А. Токарев. – Тула : ТГПУ, 2003. – 109 с
17. Харитончик З.А. К методологии когнитивных исследований в лингвистике / З.А. Харитончик // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики. Зб. наук. пр. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток Ltd», 2007. – С. 284–296.
18. Чернявская В.Е. Дискурс как фантомный объект : от текста к дискурсу и обратно? / В.Е. Чернявская // Когниция, коммуникация, дискурс. – Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2011. – С. 85–95.
19. Шевченко И.С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И.С. Шевченко // Вісник Харківського нац. ун-ту. – 2004. – № 635. – С. 202–205.

В статье рассматриваются вопросы онтологической и культурологической сущности концепта, которые выводят исследователя на широкий путь когнитивно-коммуникативных обобщений относительно его природы, системного устройства и дискурсивно приобретенных свойств.

Ключевые слова: концепт, дискурс, доминанта, кодовая вариативность концепта, объективация.

The article deals with problems of ontological and culturological essence of the concept, which put a researcher on the broad way of cognitive-communicative communication concerning its nature, systematic organization and discourse gained peculiarities.

Key words: concept, discourse, dominant, code variety of the concept, objectification.

УДК 811.161.2

ПРИНЦИПИ КАТЕГОРИЗАЦІЇ КОМПАРАТИВНОСТІ ЯК СИСТЕМОГО УТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Грипас О.Ю.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті з'ясовано статус функційно-семантичного поля і функційно-семантичної категорії та проаналізовано відмінності між ними. Обґрунтовано доцільність вивчення явища компаративності на засадах функційно-семантичної категорії.

Ключові слова: функційно-семантичне поле, функційно-семантична категорія, компаративність, логічна модель порівняльних конструкцій.

Ефективність мислення як одну із складових передбачає категоризацію набутих знань – поділ усього обсягу понять на загальні розряди за спорідненістю, подібністю, що типізує уявлення про навколишній світ та організовує їх у класи, групи відповідно певним принципам системності. Класифікаційне узагальнення досвіду відбувається постійно, значною мірою підсвідомо у повсякденності, проте для лінгвістичної наукової сфери виокремлення категорій, їхня кваліфікація, опис, детальне дослідження є предметом численних мовознавчих студій.

На сьогодні в наукових розвідках досить активно підтримуються принципи функціональної лінгвістики – розуміння мови як цілеспрямованої системи засобів вираження смислу та вивчення системних утворень різного плану: від традиційних формально-граматичних до семантичних, які межують з онтологічними. Цей напрям виявився дуже продуктивним, й останні десятиріччя ознаменувалися появою великої кількості вітчизняних і зарубіжних досліджень на засадах теорії функціонально-семантичного поля та функціонально-семантичної категорії: суб'єктивної модальності (В.М. Ткачук), допустовості (Т.П. Ткачук), локативності (І.В. Богданова, О.В. Виноградова), аугментативності та демінутативності (С.О. Карбелашвілі), таксису (Т.С. Слободинська), збільшуваності (Н.В. Раскалей), заперечення (Л.З. Хасанова), потенційності (О.О. Сікорська), інтенсивності дії (О.М. Попенко), інструментальності (О.Ю. Андрушенко), порівняння (А.П. Романченко, О.А. Щепка, Н.В. Ніколаєва, Л.І. Балута, І.В. Казанцева, Н.Ю. Мурзіна) тощо.

Серед них особливу увагу мовознавців привертає проблема лінгвістичної природи порівняння, адже воно є не лише засобом пізнання світу, але й мовним явищем – багатограним і формально вираженим різноплановими одиницями. Україністика в останні десятиліття поповнилась низкою доробків, в яких аналіз матеріалу спрямовано на вивчення формально-граматичної структури речень з показниками компаративності, лексичної семантики компонентів моделі порівняння та їхнього частиномовного статусу (І.І. Судук, Н.П. Шаповалова, С.М. Рошко, О.І. Марчук, О.П. Барменкова), в аспекті теорії функційно-семантичного поля (А.П. Романченко, О.А. Щепка), функційно-семантичної категорії (Л.В. Прокопчук).

Огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень різних системних утворень, зокрема компаративності, свідчить про два підходи у вивченні мовних явищ на засадах функціональної граматики – в межах функційно-семантичного поля та в межах функційно-семантичної категорії. Хоча відмінності в структурі цих двох системних утворень не означають їхньої несумісності, проте

їхнє ранжування стосовно обсягу досліджуваних одиниць є важливим для окреслення статусу кожної з них.

Основним принципом розмежування категорії та поля є їхній структурний аспект. Класичне розуміння категорії, на думку М.В. Всеволодової, передбачає два типи її структури, які ґрунтуються на:

1. *дихотомічних опозицій*ах, графічно представлених у так званому дереві опозицій, або
2. *на двох множинах ознак*, наявність і поєднання яких в кожному класі мовних одиниць певної категорії може бути представлено у вигляді матриці (таблиці). Вияв дихотомічних опозицій зумовлює поетапний на основі логічних правил розподіл певної сукупності одиниць на підмножини з формулюванням основи протиставлення та диференційних ознак одержаних підмножин. Поле у традиційному визначенні є континуальним сферичним утворенням з центром (ядром), де його характеристики представлені найбільш однозначно, послаблено – у периферійних зонах: приадерній, найближчій периферійній, віддаленій, найбільш віддаленій периферійній. Поле не має чітко визначених меж і перетинається з іншими полями [3].

Аналогіїні твердження висловлює О.В. Бондарко: «Дійсно, опозиції становлять домінуючий тип структури граматичної категорії. Це своєрідний еталон, структурний прототип. Стосовно ж багаточленних категорій, то в їхній структурі опозитивні відмінності зазвичай поєднуються з неопозитивними, які панують у сфері лексико-граматичних розрядів, представлені також у граматичних категоріях та в системі функційно-семантичних полів» [2, с. 6–8].

Вагомий внесок у кваліфікацію категорій в аспекті мислення та мови здійснив І.І. Мещанінов. На думку вченого, провідну роль відіграє семантика категорії, але в розкритті її змісту слід дотримуватися власне мовного матеріалу. Доводиться простежувати в самій мові, у лексичних угрупованнях, у морфології і синтаксисі, як створені нормами свідомості поняття репрезентовано в мовній системі, і як вони утворюють в ній усталені схеми [5, с. 240]. І.І. Мещанінов у сфері граматики окреслив чотири різні в ній типологію поняттєвих категорій, побудовану за принципом зростання граматикизації їхнього мовного втілення. *Перший щабель* найменш граматикизований, значення категорії наявні лише в синтаксичних конструкціях, в семантиці окремих слів. *Другий щабель* має вищий ступінь граматикизації, що пов'язано з репрезентацією поняттєвих категорій синтаксичними та морфологічними категоріями. *Третій щабель* охоплює окремі граматичні форми певних категорій; нарешті, *четвертий щабель* найбільшою мірою граматикизований, виражений у системі регулярних форм, що утворюють граматичну категорію [4].

Беручи до уваги визначення науковців, спробуємо з'ясувати відмінності у принципових підходах до вивчення порівняння на засадах функційно-семантичного поля (ФСП) та функційно-семантичної категорії (ФСК). Насамперед звертаємо увагу на обсяг семантики порівняння, виразником якої є семантична категорія – вихідний пункт опису функційно-семантичного поля і сутність функційно-семантичної категорії.

О.В. Бондарко та його послідовники семантику категорії на засадах ФСП розуміють у найбільш широкому значенні, що передбачає усі можливі відтінки порівняння – від центральних до периферійних у крайньому вияві. У такому розумінні, зважаючи на типологічну класифікацію понятійних категорій І.І. Мещанінова, за основу семантичної категорії ФСП компаративності треба обирати значення усіх чотирьох щаблів включно, враховувати семантику порівняння починаючи від лексичного значення слова і завершуючи системою форм граматичної категорії ступенів порівняння прикметників, прислівників. Ілюстрацією засобів першого щабля можуть бути лексеми *старійшина*, *чемпіон*, які В.П. Берков відносить до сфери ФСП компаративності, стверджуючи, що вони містять імпліцитне значення суперлативності [7, с. 127]. На його думку, імпліцитно компаративними є слова, семантика яких передає ідею найвищого ступеня певної ознаки: *оптимальний*, *мінімальний*, *рекордний*, *видатний*, *апогей* тощо. Подібні до них і метафорично вживані значення на зразок: *ювелірна точність*, *астрономічні числа*, *драконівські методи* [7, с. 112].

Порівняно з ФСП семантика ФСК компаративності вужча, охоплює другий, третій та четвертий щаблі, оскільки наведені для прикладу слова в дослідженнях В.П. Беркова не утворюють компаративних конструкцій, хоча їхнє лексичне значення може ґрунтуватися на порівнянні певних явищ дійсності.

Друга відмінність полягає у визначенні меж системного утворення. Обсяг ФСК компаративності, на нашу думку, чітко визначений і обумовлений наявністю одиниць у формі лише порівняльних синтаксичних конструкцій, трансформованих на семантичному рівні у трикомпонентні логічні моделі: (S) *суб'єкт порівняння*, (O) *об'єкт порівняння*, (B) *основа порівняння*, які на вербально-

му рівні варіюють від словосполучення до речення. Розмитість меж ФСП постає як певний наслідок першої відмінності і зумовлена дуже загальним розумінням явища порівняння.

Третя відмінність стосується структурного аспекту розгляду семантичної категорії компаративності. На теоретичних засадах ФСП компаративність відповідає когнітивній теорії категоризації, згідно з чим прототипами (тобто центром) обрано морфологічну категорію ступенів порівняння прикметників, прислівників та порівняльні синтаксичні конструкції, що свідчить про поліцентричність компаративності.

При цьому дуже суперечливим постає питання належності поля до одного з угруповань системи ФСП, запропонованої О.В. Бондарком, який виокремлює такі їхні типи:

- з *акціональним* (предикативним) *ядром*:
 - а. аспектуально-темпоральні відношення (аспектуальність, темпоральність, таксис);
 - б. модальні поля, буттєвість (екзистенційність);
 - в. акціонально-суб'єктні та акціонально-об'єктні відношення (стан, персональність);
- з *предметним* (суб'єктно-об'єктним) *ядром*, означеності / неозначеності;
- з *квалітативно-квантитативним* (переважно атрибутивним) *ядром*: кількісні, якісні ознаки, компаративність, посесивність;
- з *обставинним ядром*: поля причини, мети, умови, допусту, наслідку; поле порівняння, локативність; обставинний аспект темпоральності [1, с. 60–61; 7, с. 6–7].

Класифікація свідчить, що за специфікою однієї із субкатегорій ФСП компаративності відносять до угруповання полів з квалітативно-квантитативним ядром, за специфікою іншої – до угруповання полів з обставинним ядром.

У концепції ФСК компаративності прототипи відсутні, оскільки передбачена традиційна, класична категоризація – дихотономічний поділ за опозитивними ознаками. Парадигматичний поділ першого рівня ґрунтується на логічному протиставленні висновків порівняння: позитивне значення (подібність) та негативне значення (відмінність).

Наступні етапи протиставлення також зумовлені логічними опозиціями в межах позитивного значення і в межах негативного значення. Субкатегорію подібності репрезентовано опозицією між тотожністю за усіма ознаками та подібністю за однією з них чи кількома. Наприклад:

Бо як же вони без нього зостануться в отаку ніч? Втратити його зараз для «Оріона» однаково, що втратити душу! (О. Гончар) → [Втратити його... однаково, що втратити душу] → {(S) втратити його; **тотожне**; (O) втратити душу};

Один із цих солдатиків зовсім схожий на вчорашнього потерпілого: до чорноти засмагльований, чорнобривий, весь якийсь мініатюрний (О. Гончар) → [Один із... солдатиків зовсім схожий на вчорашнього потерпілого: до чорноти засмагльований, чорнобривий, весь якийсь мініатюрний] → {(S) один із солдатиків; **подібний**; (O) вчорашній потерпілий; (B) до чорноти засмагльований, чорнобривий, весь якийсь мініатюрний}.

Субкатегорія відмінності реалізована в протиставленні абсолютної відмінності за всіма ознаками та відмінності за однією ознакою (кількома). Наприклад:

Йонта відразу зрозумів, чого хоче візник, але ми вже попереджували, що він мав зовсім іншу натуру, як таксист (В. Шевчук) → [він мав зовсім іншу натуру, як таксист] → {(S) його натура; **абсолютно відмінна**; (O) натура таксиста};

... ти ж не така, як інші жінки, що їм байдуже, що там поза хатою робиться... (Б. Грінченко) → [ти не така, як інші жінки... байдуже, що там поза хатою робиться] → {(S) ти; **відмінна**; (O) інші жінки; (B) не байдуже, що там поза хатою робиться}.

До підкатегорії відмінності за однією ознакою належать і конструкції, утворені прикметниками та прислівниками у формі вищого/найвищого ступенів порівняння. У таких компаративах ознака порівняння набуває кількісної характеристики:

Доки був у школі, ніяких за ним не помічалось відхилень від норми, ну хіба порозбишакує там трохи більше, ніж інші, але, зрештою, це часто трапляється серед підлітків (О. Гончар) → [...порозбишакує там трохи більше, ніж інші...] → {(S) він розбишакує; **відмінний**; (O) інші підлітки розбишакують; (B) міра якісної характеристики}.

Отже, окреслені відмінності між статусом функційно-семантичного поля та функційно-семантичної категорії орієнтують на обсяг, межі досліджуваного матеріалу, визначають засадничі принципи

категоризації системного утворення компаративності в українській мові. І наостанок зазначимо як важливий аспект сформульований О.В. Бондарком тезис про відносну інваріантність семантичних категорій, які, незважаючи на високий ступінь їхнього узагальнення, можуть бути підведені під ще більш загальне поняття [6, с. 29]. Це визначення встановлює ранги між поняттями функційно-семантичного поля та функційно-семантичної категорії та підводить до висновку, що ФСК компаративності можна розглядати як складову ФСП компаративності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А.В. Функциональная грамматика / А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1984. – 136 с.
2. Бондарко А.В. Функциональная грамматика : Проблемы системности // Русский язык в научном освещении. – 2003. – № 1 (5). – С. 5–23.
3. Всеволодова М.В. Поля, категории и концепты в грамматической системе языка / М.В. Всеволодова // Вопросы языкознания. – 2009. – № 3. – С. 76–99.
4. Мещанинов И.И. Понятийные категории в языке / И.И. Мещанинов // Труды Военного ин-та иностр. яз. – М. : Изд. Акад. Наук СССР, 1945. – № 1. – С. 5–17.
5. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи / И.И. Мещанинов. – Л.: Наука, 1978. – 387 с.
6. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / Отв. ред. А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1987. – 348 с.
7. Теория функциональной грамматики. Качественность, количественность / [Акимова Т.Г., Берков В.П., Бондарко А.В. и др.]; под. ред. А.В. Бондарко. – СПб. : Наука, 1996. – 264 с.

В статье определён статус функционально-семантического поля и функционально-семантической категории, проанализированы различия между ними. Обоснована целесообразность исследования компаративности на принципах функционально-семантической категории.

Ключевые слова: функционально-семантическое поле, функционально-семантическая категория, компаративность, логическая модель сравнительных конструкций.

The status of functional-semantic field and functional-semantic category are clarified in the article and the differences between them are analyzed. The advisability of studying the comparative phenomenon on the theoretical basis of functional-semantic category is justified.

Key words: functional-semantic field, functional-semantic category, comparison, logical model of comparative constructions.

УДК 80:81>367:811.111

СИНТАКСИЧЕСКИЙ УРОВЕНЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ МУЖЧИН И ЖЕНЩИН В АНГЛИЙСКИХ АНЕКДОТАХ

Гаспарян С.К., Князян А.Т.,

Ереванский государственный университет

Статья посвящена изучению гендерных различий эмоциональной компоненты в английском юмористическом дискурсе (анекдоте). Анализ материала показывает, что гендерные различия существуют на синтаксическом уровне речи мужчин и женщин. Изучение эмотивного поведения мужчины и женщины в юмористическом дискурсе обнаруживает релевантность всех категорий эмотивных реплик (на синтаксическом уровне).

Ключевые слова: анекдот, гендерный аспект, дискурс.

В настоящее время можно констатировать растущий интерес к гендерным исследованиям и формированию самостоятельного научного направления, в центре которого находятся гендерные аспекты языка и коммуникации.

Отношения между мужчинами и женщинами диктуются особенностями и традициями той или иной культуры и общества. Все представления о том, какими должны быть мужчины и женщины,

представления об их социальных ролях зафиксированы в национально-языковой картине мира. Специфичность гендерной системы заключается в том, что она является неотъемлемой характеристикой любого общества, которое тем или иным способом регулирует отношения между полами. Существующая в английском обществе гендерная асимметрия, выражается в доминирующей роли мужского пола над женским.

В данной статье исследуется гендерный аспект эмоциональной языковой личности в английских «бытовых» анекдотах, так как гендер, как сложный социокультурный процесс конструирования обществом различий мужских и женских ролей, поведения, ментальных и эмоциональных характеристик, самым непосредственным образом связан с эмоциональностью мужчин и женщин. В анекдоте на языковом уровне проявляются культурные особенности той или иной лингвокультурной среды, особенности национального характера и менталитета, социально-культурные и гендерные стереотипы. Анекдот можно охарактеризовать самым насыщенным по своей эмотивной окраске и отраженным в вербальном и невербальном поведении коммуникантов обоих полов.

Эмоции человека и механизмы их выражения при помощи языковых средств всегда были предметом научных изысканий. Эмоциональная сторона познания объективного мира отражается в языке, поскольку язык, реализуя свою основную функцию – коммуникативную – является средством выражения не только мыслей, но и чувств. Эмоциональное восприятие действительности человеком невозможно без существования в языке специальной системы средств выражения эмоциональности, которая на языковом уровне трансформирует эмоции в эмотивность. Влияние эмоций на речь столь существенно, что они способны разрушать грамматическое оформление мысли, иногда полностью дезорганизовать ее. Под воздействием эмоций и чувств речь оформляется иначе, чем в обычной, нейтральной, ситуации. Эмоциональная сфера человека, способы ее вербального проявления характеризуются также гендерной дифференциацией. Эмоциональная реакция может сопровождать предложение любого коммуникативного типа (В.Г. Гак 2000). Эмотивное предложение не только выражает чувства, но и обязательно несет в себе сообщение: это может быть реакция на события или слова собеседника, побуждение или вопрос. Особо интенсивная эмоция приводит к выпадению строевых элементов фразы, что приводит к ряду особых конструкций эмоционального синтаксиса, одной из которых являются **эллиптические конструкции**.

В английских анекдотах активно используется *эллипсис* (англ. *ellipsis*), свойственный, в первую очередь, разговорной речи. Эллипсис, или отсутствие в высказывании ожидаемых с точки зрения нейтральной области языка материальных элементов, является широко известной особенностью синтаксиса разговорной речи в целом. И мужчины, и женщины в английских анекдотах предпочитают использование высказывания с незаполненными членами предложения, причем такой вид эллипсиса характерен в первую очередь для диалогической речи. Так например:

“Who is he?” said a passer-by to a policeman, who was endeavouring to raise an intoxicated individual who had fallen into the gutter.

“Can’t say, sir,” replied the policeman. “He can’t give an account of himself.”

“Of course, not,” said the other, “how can you expect an account from a man who has lost his balance.”

В данном анекдоте нами зафиксировано эллиптическое предложение **“Can’t say, sir”**, в котором опущено подлежащее, выраженное личным местоимением **I**. Использование литературных слов: глагол – *to endeavour* (*пытаться*), прилагательное – *intoxicated* (*пьяный*), существительное – *individual* (*индивидуум*) придают ироничный оттенок повествованию, о том, как полицейский пытается вытащить пьяного из канавы.

В большинстве случаев эллиптические предложения в английских анекдотах встречаются в речи мужчин. Так например:

One Sunday morning, Satan appeared before a small town congregation. Everyone started screaming and running for the front church door, trampling each other in a frantic effort to get away. Soon, everyone was gone, except for an elderly gentleman who sat calmly. Satan walked up to the man and said, “Don’t you know who I am?”

The man replied, “Yep, sure do.”

Satan asked, “Aren’t you going to run?”

“Nope, sure ain’t,” said the man.

Perturbed, Satan asked, “Why aren’t you afraid of me?”

The man calmly replied, “Been married to your sister for over 48 years.”

Стоит обратить отдельное внимание на фразу **“Been married to your sister for over 48 years”**, в котором опущено подлежащее, выраженное личным местоимением **I**. Данное эллиптическое предложение содержит ремю, ведь именно она несет новую информацию, ради которой принято высказывание, а тема выявляется из контекста. То, что в полном предложении выражается эксплицитно, в эллиптическом существует имплицитно. Чтобы понять, что имплицировано в эллиптическом предложении, следует рассматривать его не отдельно, а в его окружении, т.е. в контексте.

К разряду эллиптических относятся также многочисленные и разнообразные восклицательные предложения. Так, например:

A man went to an old furniture shop to buy an antique kitchen table. Almost at once, he saw the table he wanted to buy and asked the price. “£2,000 sir.”

“Never!” exclaimed the man, “That’s unbelievably expensive.”

“That’s true,” replied the assistant, “but this is not just any antique kitchen table, this piece of furniture has special powers.”

“Get away! Show me.”

The assistant went up to the table and said, “How many floors are there in this building?”

Immediately, the table jumped into the air four times, and indeed there were four floors in the building. The man wasn’t totally convinced.

“OK, ask it how much money I’ve got in my wallet.”

The question was asked and the table jumped up and down eleven times.

“That’s incredible,” said the man. “It’s true, I’ve got two £5 notes and a loose £1 coin. I must have that table.” So the man paid £2,000 and the antique kitchen table was delivered the next day. While it was being installed, his mate popped over and remarked on the piece of new purchase. “It’s very special,” said the man. “Here, I’ll show you.” He thought for a moment and then said, “How much money has my wife got in her bank account?”

The table went completely berserk. It started jumping up and down and was still going 30 minutes later.

“But how can that be? Where did she get all that money?” he said, flabbergasted.

Suddenly, the table stopped moving, its legs fell apart and its drawers fell to the floor.

В данном примере зафиксировано эллиптическое предложение (**“Never!”**). Эмоция, захватывая целую группу слов и придавая ей восклицательную интонацию, может заставить забыть значение отдельных элементов словосочетания; тогда в речи отразятся только вершины, кульминационные пункты всего выражения. Таким образом, эллипсис может служить созданию говорящим эмоциональной картины своих переживаний.

В следующем примере нетрезвый мужчина испытывает неподдельное удивление от неожиданности. Эмоция не может быть вполне адекватно выражена словом. Она переживается субъектом как нечто сугубо личное, неповторимое. Так, например:

A drunk barged into a man looking under the bonnet of his car.

“Anything wrong?” he mumbled.

“Piston broke,” came the reply.

“Same here,” said the drunk.

В данном примере используется ряд эллиптических предложений (**“Anything wrong”, “Piston broke”, “Same here”**), в которых опущены главные члены предложения, а также строевые элементы (артикли), но они могут быть легко восстановлены из контекста или ситуации по аналогии с полным предложением. Такие конструкции не мешают адекватному пониманию собеседниками друг друга.

В разговоре, где коммуниканты часто меняются ролями говорящего и слушающего, непринужденная обстановка способствует тому, что они не строго соблюдают синтаксические законы в оформлении своих мыслей. При всяком эллипсисе нагрузка на сохранившееся слово увеличивается, и эта нагрузка не коммуникативного плана, а эмотивного. Так например:

A man is out shopping and discovers a new brand of Olympic condoms. Clearly impressed, he buys a pack. Upon getting home he announces to his wife the purchase he just made.

“Olympic condoms?” she blurts, “What makes them so special?”

“There are three colors,” he replies, “Gold, Silver and Bronze.”

“What color are you going to wear tonight?” she asks cheekily.

*A three-year old walks over to a pregnant lady while waiting with his mother in a doctor's surgery.
 "Why is your stomach so big?" he asks.
 "I'm having a baby," she replies.
 "Is the baby in your stomach?" he asks, with his big eyes.
 "Yes, it is," she says.
 "Is it a good baby?" he asks, with a puzzled look.
 "Oh, yes. **A really good baby**," the lady replies.
 Shocked and surprised, he asks: "Then why did you eat him."*

Зафиксированные в приведенных анекдотах эллиптические предложения ("**Olympic condoms?**", "**A really good baby.**") придают речи особый динамизм. Структурная неполнота эллиптических предложений здесь также легко восполняется, так как «недостающие» элементы (сказуемое, подлежащее), поддаются восстановлению. Рассмотрим следующий анекдот:

*A man rings up his boss to tell him he won't be in to work.
 "I'm sorry, I'm sick," he tells him.
 "**Sick again?**" says the boss angrily. "This seems to be happening a lot. How sick are you?"
 "Pretty sick," replies the man. "I'm in bed with my sister."*

В данном примере под воздействием сильной эмоции коммуникант не может найти подходящее вербальное воплощение своим эмоциям, поэтому в таких ситуациях речь зачастую носит прерывистый, схематичный характер, выражаются лишь основные моменты, волнующие собеседников ("**Sick again?**" says the boss angrily). В данном случае эллипсис может служить созданию говорящим эмоциональной картины своих переживаний.

В следующем примере зафиксировано эллиптическое предложение "**His memory**", в котором опущены оба главных члена предложения.

Teacher: "What was George Washington noted for?"
 Johny: "**His memory.**"
 Teacher: "What makes you think his memory was so great?"
 Johny: "They erected a monument to it."

Эллиптичность в данном анекдоте рассчитывает на то, что недостающая в тексте информация имеется в сознании слушающего в виде фоновых знаний. Закон эллипсиса мобилизует и одновременно подвергает испытанию прагмалингвистическую компетенцию слушающего.

Эллипсис в английских анекдотах, по-видимому, может объясняться, с одной стороны, нерешительностью или колебаниями говорящего, что ведет к неполному, отрывочному выражению мысли, с другой стороны, – стремлением к наименьшей затрате сил и, наконец, воздействием интенсивной эмоции. Поэтому, находясь во власти особенно сильной эмоции, человек нередко ощущает, что нет слова, способного выразить его мысль, и, назвав источник эмоции (лицо, предмет или ситуацию, вызывающую ее) т.е. сформулировав более или менее внятно тему высказывания, он и не пытается сформулировать рему, единственным содержанием которой должна была бы стать сама эта эмоция. Вышеприведенные примеры показывают, что самыми частотными эмоциями, в которых говорящие (особенно мужчины), прибегают к использованию эллиптических конструкций, являются эмоции гнева, радости и удивления.

Рассмотрим проблему гендерных различий эмотивного синтаксиса применительно к **повторам** в английских анекдотах. Известно, что одним из средств выражения эмоций в речи является повтор. Этот эмотивный маркер можно рассматривать как определенную разновидность порядка слов. При помощи повтора повышается степень эмоциональной экспрессивности, и самые разнообразные по характеру эмоциональные состояния говорящего находят свое выражение в речи, в частности в английских анекдотах.

Ш. Балли связывает роль повтора в эмоциональной речи с эмоциональными импульсами, отраженными в речи: «эти импульсы проявляются в том, что мысль повторяется соответствующее число раз: сколько импульсов, столько и повторений» (Балли Ш. 1961:124).

В юмористическом дискурсе (анекдоте) мужчинами используется повтор в качестве паузы для обдумывания следующего этапа диалога. В приведенном ниже примере, ощущая неадекватность слова его индивидуальному чувству (**know how, know why, know what, know how**), говорящий пытается восполнить качество количеством.

A man was walking along a California beach and stumbled upon an old lamp. He picked it up and rubbed it and out popped a genie. The genie said "OK. OK. You released me from the lamp, blah, blah, blah. This is the 4th time this month and I'm getting a little sick of these wishes, so you can forget about three. You only get one wish!" The man sat and thought about it for a while and said, "I've always wanted to go to Hawaii, but I'm scared to fly and I get very seasick. Could you build me a bridge to Hawaii so I can drive over there to visit?"

The genie laughed and said, "That's impossible! Think of the logistics of that! How would the supports ever reach the bottom of the Pacific? Think of how much concrete ... how much steel!! No, think of another wish!"

*The man said OK and tried to think of a really good wish. Finally, he said, "I've been married and divorced four times. My wives always said that I don't care and that I'm insensitive. So, I wish that I could understand women ... **know how** they feel inside and what they're thinking when they give me the silent treatment ... **know why** they're crying, **know what** they really want when they say, 'nothing' ... **know how** to make them truly happy."*

The genie said, "You want that bridge with two lanes or four?"

Повтор несет большой заряд эмоциональности и способен выражать широкий диапазон эмоций в мужской речи: страх, беспокойство, тревогу, удивление. Так, например:

The doctor then turned to the tramp who told him he had very very painful piles.

"OK," said the doctor, "drop your trousers and turn round so that I can examine you."

The tramp did as he was told and the doctor stuck his finger up the man's arse and felt around.

"Mmm, they are bad," said the doctor. "You've failed the test as well."

He then turned to the second friend and said, "What's wrong with you?"

The man looked at the doctor's finger and shook his head vigorously.

"Nothing, nothing at all, doctor.

(страх)

"Doctor, doctor, I'm so worried," said the anxious man.

"Both my wife and I have black hair, but our son's just been born with red hair. Do you think something funny has been going on?"

"Not necessarily," replied the doctor. "How many times do you have sex?"

"About 5 times a year."

"Well, there's your answer then, you're just a little rusty."

(беспокойство)

*The man sat at the bar looking morosely into his pint of beer. No matter how hard he tried to ignore it, a little voice inside his head kept on and on at him: "**How could you** Bob, **how could you** sleep with one of your patients!"*

Time went by, and a few more pints disappeared down his throat until he began to feel a little better – even the voice inside his head began to mellow.

"OK, Bob, I suppose you're not the first person to sleep with one of their patients and no matter what they say, you're still the best vet in the district."

(удивление)

В качестве причин, порождающих повтор в мужской речи, является желание выразить просьбу о помощи. Так, например:

Now young Tom, born and brought up in the city, was given a chance to visit his cousin who lived on a farm in the country. It was all very strange to him, particularly when he went into the milking shed and saw all the cows attached to the milking machines and the milk pouring out into the buckets. As soon as he was left alone, he decided to attach the machine to his dick to see how it felt. Some time later, his cousin returned to find Tom writhing on the floor in great distress.

"What the hell's going on?" exclaimed his cousin.

*"**Help me, please, help me.** I stuck my dick in your milking machine and I can't get it out. This is the eighteenth time I've come!"*

"Well now, Tom," said his cousin, "I don't think I can turn the machine off either, but don't fret. We'll feed you and look after you. The good news is that it's only set for a gallon and then it'll automatically switch off."

A man was working on the sewage farm when he suddenly lost his footing and slipped in.

*"**Help, fire, fire, fire!**" he yelled.*

In no time at all the fire engine responded.

"Where's the fire then?" asked the chief fire officer.

*"There isn't one," replied the worker. "But if I'd shouted "**shit, shit, shit**", no one would have rescued me."*

Повтор в мужской речи используется также желанием выразить согласие, выделить, акцентировать какую-либо важную, по мнению говорящего, мысль или часть своего высказывания с целью привлечь внимание собеседника. Могут встречаться как преднамеренный, так и непреднамеренный повторы. Так, например:

The beautiful secretary of the president of a bank goes on a sightseeing tour with a very rich African king who was a very important client. The client out of the blue asks her to marry him. Naturally, the secretary is quite taken aback. However, she remembers what her boss told her, ... don't reject the guy outright. So, she tries to think of a way to dissuade the businessman from wanting to marry her.

*So, after a few minutes, the woman says to the man, "I will only marry you under three conditions. First, I want my engagement ring to be a 75-carat diamond ring with a matching 200-carat diamond tiara." The African king pauses for awhile. Then, he nods his head and says, "No problem! **I have. I have.**"*

*Realizing her first condition was too easy the woman says to the man, "I want you to build me a 100-room mansion in New York. As a vacation home, I want a chateau built in the middle of the best wine country in France." The African king pauses for awhile. He whips out his cellular phone and calls some brokers in New York and in France. He looks at the woman, nods his head and says, "**Okay, okay. I build. I build.**"*

Realizing that she only has one last condition, the secretary knows that she'd better make this a good one. She takes her time to think and finally she gets an idea. A sure-to-work condition. She squints her eyes, looks at the man and says, rather coldly, "Since I like sex, I want the man I marry to have a 14-inch penis."

*The man seems a bit disturbed. He cups his face with his hands and rests his elbows on the table, all the while muttering in African dialect. Finally, after what seemed like forever, the king shakes his head, looking really sad, and says to the woman, "**Okay, okay. I cut. I cut.**"*

(согласие)

В таких предложениях, как правило, на первый план выдвигается эмоциональная сторона информации, т.е. в первую очередь в них выражаются взволнованность говорящего, его эмоциональное отношение и оценка объектов действительности. Здесь повтор является интенсивной синтаксической формой выражения эмоциональности. По эмоциональной окраске повторы очень разноплановы, они могут характеризовать в речи женщин как положительные, так и отрицательные эмоции – **волнение, радость**. Так, например:

Two bored casino dealers are waiting at the craps table. A very attractive blonde woman from South Alabama arrives and bets \$20,000 on a single roll of dice.

She says, "I hope you don't mind, but I feel much luckier when I play topless."

With that, she strips to the waist, rolls the dice, and yells, "Come on, Southern girl needs new clothes!"

*As the dice bounce and come to a stop, she jumps up and down and squeals, "**Yes! Yes! I won! I won!**" She hugs each of the dealers, picks up her winnings, and her clothes, and quickly departs. The dealers stare at each other dumbfounded. Finally, one of them asks, "What did she roll?" The other answers, "I don't know, I thought you were watching."*

(радость)

A young boy walked into a bar and asked for a bottle of beer and 20 fags.

"Now, now," smiled the barmaid, wagging her finger. "Do you want to get me into trouble?"

He replied, "Not at the moment, I just want my beer and fags."

(волнение)

Two women are talking over the garden wall. The first said "It's no good Julie, I'm at my wits end. I can't stand the sight of George any longer. He treats me like shit, he's never at home, he just uses the place as a hotel and I know he's shagging everyone in sight. It's had a terrible effect upon me, I've already lost a stone in weight."

"Leave him, Sylvia, leave him today and take him for everything you can," replied her outraged friend.

"Oh I will, I will, but first I've just got to lose another half stone."

(волнение)

В приведенных примерах в женской аффективной речи повтор (**"Yes! Yes! I won! I won!"**, **"Now, now"**, **"Leave him, Sylvia, leave him"**, **"Oh I will, I will"**) сигнализирует об эмоциональном состоянии говорящего. В данных анекдотах повторы выражают не одну какую-либо эмоцию в чистом виде, а одновременно целый комплекс эмоций.

По результатам исследуемой нами речи в английских анекдотах можно сделать следующие выводы: эллиптические конструкции в английских анекдотах чаще находят свое выражение в мужской речи (**М-70%, Ж-30%**). Под воздействием сильной эмоции в мужском вербальном поведении происходит разрушение нормативных языковых моделей.

Как показал анализ нашего материала, в английских **анекдотах** по количеству повтор преобладает в мужской речи (**М-80%, Ж-20%**). На наш взгляд, это может объясняться особой интенсивностью протекания эмоций, торможением работы прагматических фильтров и, как правило, неконтролируемостью собственных вербальных средств. Самой частотной, а следовательно, доминантной и гендерноприоритетной эмоцией в мужском и женском вербальном поведении является эмоция «враждебности».

В английских анекдотах большое число эмотивов и эмотивных конструкций в гендерном аспекте доминирует в мужской речи.

Таким образом, можно констатировать, что вербальное поведение разнополых коммуникантов в различных эмоциональных ситуациях, проявляемых в английском анекдоте, неоднородно.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Французская стилистика. Перевод с франц. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 394 с.
2. Гак В.Г. Язык как форма самовыражения народа // Язык как средство трансляции культуры: Сб. статей. – М.: Наука, 2000. – 311 с.
3. Прокопчук А.А. Предложения с эксплицитным выражением эмотивного значения и их формы // Предложение и текст в семантическом аспекте. – Калинин, 1978. – С.64–80.
4. Sharpe J. The adult joke book. London: Arcturus Publishing Limited, 2004. – 384 с.

Статтю присвячено вивченню гендерних відмінностей емоційного компоненту в англійському гумористичному дискурсі (анекдоті). Аналіз матеріалу свідчить, що гендерні відмінності існують на синтаксичному рівні мовлення чоловіків і жінок. Вивчення емотивної поведінки чоловіка і жінки в гумористичному дискурсі виявляє релевантність усіх категорій емотивних реплік (на синтаксичному рівні).

Ключові слова: анекдот, гендерний аспект, дискурс.

The article highlights the syntactical aspect of males and females emotional speech in English anecdotes. The most frequently used syntactic means that create the appropriate humoristic effect contributing to vivid originality in anecdotes and attract listener's attention are repetitions and elliptical constructions used by males and females to emphasize a particular word, phrase, idea or to give the anecdote a beat and a rhythm. Multiple research studies on syntax used by men and women reveal differences stemming from gender specific styles of "talk".

Key words: anecdote, the gender aspect, discourse.

ДЕГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ЯК СИСТЕМНЕ ЯВИЩЕ

Гирин О.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті розглядаються основні типи деграмадикалізації в сучасній англійській мові. Стверджується, що в сучасній англійській мові деграмадикалізація є системним явищем і охоплює як морфологічний, так і синтаксичний рівень мови. Зменшення кількості граматичних рис у мовної одиниці може відбуватися під час змін наступного типу: деафіксації, конверсійної та синтаксичної деграмадикалізації, деграмадикалізації модальних дієслів та часових форм. Ці зміни можуть супроводжуватися супутніми процесами: категорійною та прагматико-семантичною реінтерпретацією, звуженням синтаксичного контексту, зменшенням частоти використання мовної одиниці, посиленням фонологічних позицій.

Ключові слова: грамадикалізація, лексикалізація, деграмадикалізація, деафіксація.

У сучасній англістиці питання грамадикалізації отримують свою частку уваги дослідників. Так, теорія грамадикалізації представлена численними публікаціями [1; 2; 4; 5.]. Термін «грамадикалізація» у науковий обіг було введено А. Мейє в роботі «L'évolution des Formes Grammaticales» (1912). Його визначення, згідно з яким грамадикалізація – набуття граматичних рис колись автономним словом, все ще залишається актуальним, хоч і в дещо видозміненій формі [6, с. 52; 7, с. vi; 8, р. 1]. Наше визначення терміну грамадикалізація звучить наступним чином – це історичний процес перетворення неграматичної одиниці мови в граматичну, а також поява в певній одиниці мови більшої кількості граматичних рис. Отже, грамадикалізація – процес, напрям якого можна умовно відобразити наступним чином: Л Е К С Е М А > Г Р А М Е М А або М Е Н Ш Е Г Р А М А Т И Ч Н И Х В Л А С Т И В О С Т Е Й > Б І Л Ї Ш Е Г Р А М А Т И Ч Н И Х В Л А С Т И В О С Т Е Й. Такий перехід супроводжується певними семантичними, синтаксичними та фонологічними процесами [7, с. x]. Однією із ключових тез стосовно грамадикалізації є твердження про однонаправленість вищенаведених схем.

Водночас лінгвісти погоджуються, що існує процес деграмадикалізації – ідеосинкретичні винятки, у яких відсутня будь-яка системність як у межах однієї мови, так і декількох споріднених. Оскільки це явище вважається несистемним і спорадичним, воно не отримує цілісного висвітлення в лінгвістичній літературі. Однак в англійській мові засвідчуємо численні випадки втрати певною одиницею мови своїх граматичних рис. Такі приклади вимагають системного пояснення, що обумовлює а к т у а л ь н і с т ь цієї теми.

М е т о ю статті є підтвердити системність деграмадикалізації в англійській мові та визначити основні її напрями.

У сучасній англістиці випадки деграмадикалізації радять розглядати кожен окремо [3], наприклад: *pros and cons*. Досить часто у лінгвістичній літературі стосовно прикладів такого типу зустрічаємо термін «лексикалізація», оскільки тут прослідковується схема А Ф І К С > Л Е К С Е М А.

Оскільки ми визначали напрям грамадикалізації від лексеми до грамеми, то зворотний процес можна вважати як деграмадикалізацією, так і лексикалізацією. Однак, грамадикалізація передбачає також набуття граматичною одиницею більшої кількості граматичних рис. При зворотному процесі, тобто втраті граматичних рис мовною одиницею, утворення нової лексичної одиниці не відбувається. Тому цей зворотний процес лексикалізацією назвати не можна – лише деграмадикалізацією. Тому для позначення втрати граматичних рис більше підходить термін «де грамадикалізація», оскільки у цьому контексті він є більш широким. Це дозволяє нам визначити деграмадикалізацію як історичний процес перетворення граматичної одиниці мови в неграматичну або як втрату граматичною одиницею мови окремих граматичних рис.

На наш погляд, процес деграмадикалізації характеризується одним або більше із наступних процесів, напрям яких є протилежним у порівнянні із грамадикалізацією:

1. категорійна реінтерпретація – перехід з функціональних до самостійних частин мови;
2. звуження синтаксичного контексту використання одиниці;
3. семантична і прагматична реінтерпретація у напрямі від абстрактного до конкретного, і як наслідок,

4. зменшення частоти використання;
5. посилення фонологічних позицій (наголос, у т.ч. логічний).

Ключовими характеристиками деграматикалізації вважаємо процеси (1–3).

Єдиним прикладом деграматикалізації, що визнається лінгвістами, є *деафіксація*, тобто перехід афіксальної морфеми у кореневу. Цей процес характеризується усіма названими ознаками деграматикалізації.

1. *It may sound like a **do's** and **don'ts** column, but these are important things to remember* [Rendle, 36].
2. *Isms and Ologies: All the Movements, Ideologies and Doctrines That Have Shaped Our World.*
[Goldwag]

Такий тип деграматикалізації і справді є спорадичним та суто авторським. Про це зокрема свідчить частота вживання таких новостворених лексем у сучасній англійській мові. Так словосполучення *do's and don'ts* у британському національному корпусі зафіксовано лише у 44 випадках, а *isms* – у 15.

Наступний тип деграматикалізації – *конверсійна деграматикалізація* – передбачає виникнення самостійних частин мови, зокрема іменників та дієслів зі службових (прийменників, часток, сполучників) або прислівників.

3. *Olive took the glass of wine, sniffed at it and **downed** half in one go* [Rowe, 85].
4. *Well, he sort of noticed me and <...> I **outed** fast* [Andrews, 99].

При такому типі деграматикалізації реалізуються 4 із 5-ти вищенаведених ознак (категорійна та прагматико-семантична реінтерпретація, звуження синтаксичного контексту та зменшення частоти використання).

Третій тип деграматикалізації – *деграматикалізація модальних дієслів*, насамперед дієслів *need*, *dare*, які в сучасній англійській мові все частіше вживаються як смислові дієслова. При цьому спостерігається відмінність між британським та американським варіантами англійської мови. Так, в семи книгах англійської авторки Дж. Роулінг *need* як модальне дієслово у заперечних та питальних конструкціях вживається 5 разів, у той час як смисловим дієсловом воно є у 93-х випадках, а у американського автора Д. Брауна – у всіх зафіксованих випадках у трьох книгах *need* є смисловим дієсловом.

5. *We **don't need** to cast spells to use them* [HP, 27].
6. *One **does not need** to have cancer to analyze its symptoms* [Angels, 15].

З позицій діяхронії вбачається можливим стверджувати, що такий тип деграматикалізації є релевантним для деяких давньоанглійських претерито-презентних дієслів, наприклад: ОЕ *witon* (*know*) > МдЕ *to wit*. Так у сучасному еквіваленті давньоанглійського претерито-презентного дієслова відсутня модальна семантика, тобто відбулася втрата граматичної ознаки.

При деграматикалізації модальних дієслів спостерігаємо їх прагматико-семантичну інтерпретацію та зменшення частоти використання (2 ознаки).

Четвертий тип деграматикалізації – *деграматикалізація часових форм*, зокрема форми Present Perfect на позначення одноразової дії у минулому, аналітичної форми Present Simple для розповідних стверджувальних речень, форми Present Perfect дієслів руху.

7. *ME Whan that aprill with his shoures soote / The droghte of march **hath perced** to the roote.*
[Cant, 1: 1–2]

8. *ENE The king **doth wake** to-night and **takes** his rouse* [Hamlet, AISII].
9. *MdE He **is gone**.*

Приклад (7) демонструє використання форми, яка у сучасній англійській мові на позначення одноразової минулої дії не вживається. Тобто форма Present Perfect втратила одну із своїх граматичних якостей, що підпадає під наше визначення деграматикалізації. Приклади (8) і (9) демонструють також використання форм, які у сучасній англійській мові є переосмисленими з семантико-прагматичної, а також стилістичної точок зору. Окрім того, очевидним є зменшення частоти використання наведених часових форм та, особливо у випадку із прикладом (9), – значне звуження контексту використання.

Останній тип деграматикалізації – *синтаксичний* – стосується одиниць, що використовуються у еліптичних реченнях.

10. (*Are you going*) **down**?

11. (*The player was*) **offside**.

Так, прислівники поряд із абстрактним значенням напрямку руху набуває конкретного значення і є легко впізнаваним поза ситуацією використання (у ліфті, на футбольному матчі відповідно). Окрім того, деграматикалізована одиниця *down* та *offside* набуває дискурсивних властивостей, що не є притаманними для граматичних одиниць. У прикладі (10) і (11) фіксуємо 4 із 5-ти ознак, якими характеризується процес деграматикалізації (категорійна та прагматико-семантична реінтерпретація, звуження синтаксичного контексту та зменшення частоти використання)

Отже, на основі вищесказаного можна зробити висновок про системність деграматикалізації, оскільки цей процес стосується як морфологічного рівня (афіксальні та кореневі морфеми), так і синтаксичного (словосполучення і речення). Стверджувати про таку системність можливо лише із зверненням до пам'яток літератури різних періодів історії англійської мови. П е р с п е к т и в н и м можна вважати звернення до прикладів деграматикалізації у інших мовах та проведення паралелей та аналогій, що може підтвердити тезу про системність деграматикалізації мовних одиниць як лінгвістичного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Givón T. Syntax: An Introduction. Volume 1 / Talmy Givón. – Amsterdam : John Benjamins, 2001. – 500 p.
2. Heine B. Grammaticalization: A conceptual framework / B. Heine, C. Ulrike, F. Hünemeyer. – Chicago : University of Chicago Press, 1991. – 328 p.
3. Haspelmath M. Coordinating constructions / M. Haspelmath. – Amsterdam : Benjamins, 2004. – 576 p.
4. Hopper P.J. Grammaticalization / P. J. Hopper, E. C. Traugott. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – 256 p.
5. Hopper P. The discourse basis for lexical categories in universal grammar / P. Hopper, S. Thompson // Language. – № 60. – 1984. – pp. 703– 753.
6. Kurylowicz J. Esquisses Linguistiques II / Jerzy Kurylowicz. – München : Wilhelm Fink Verlag, 1975. – 483 S.
7. Lehmann Ch. Thoughts on Grammaticalization / Christian Lehmann. – München : LINCOM Europa, 1995. – 192 p.
8. Traugott E.C. Approaches to Grammaticalization. Volume 1 / B. Heine, E.C. Traugott. – Amsterdam : John Benjamins, 1991. – 360 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Andrews L. Hospital circles / Lucilla Andrews. – Wallington : Severn House, 1986. – 152 p.
10. Brown D. Angels and Demons / Dan Brown. – NY : Pocket Books, 2000. – 270 p.
11. Goldwag A. Isms and Ologies: All the Movements, Ideologies and Doctrines That Have Shaped Our World / Arthur Goldwag. – London : Madison Park Press, 2007. – 388 p.
12. Rendle A. So you want to be an actor? / Adrian Rendle London : A & C Black (Publishers) Ltd, 1991. – 107 p.
13. Rowe M. So very English. / Marsha Rowe. – London : Serpent's Tail, 1990. – 128 p.
14. Rowling J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows / J.K. Rowling. London : Bloomsbury, 2007. – 607 p.
15. Shakespeare W. Hamlet / W. Shakespeare // Tragedies. – London : Everyman's Library, 1992. – Vol. I. – P. 1–151.

В статье рассматриваются основные типы деграмматизации в современном английском языке. Утверждается, что в современном английском языке деграмматизация является системным явлением и охватывает как морфологический, так и синтаксический уровень языка. Уменьшение количества грамматических черт языковой единицы может происходить при изменениях следующего типа: деафиксации, конверсионной и синтаксической деграмматизации, деграмматизации модальных глаголов и временных форм. Эти изменения могут сопровождаться сопутствующими

процессами: категориальной и прагматически-семантической реинтерпретацией, сужением синтаксического контекста, уменьшением частоты использования единицы, а также усилением фонологических позиций.

Ключевые слова: грамматикализация, лексикализация, деграмматизация, деаффиксация.

The article covers the main types of degrammatization in present-day English. It argues that present-day English observes degrammatization as a systemic phenomenon which covers both morphological and syntactic levels of the language. The reduction of the grammatical features in the language unit happens while one of the following processes: deaffixation, conversional and syntactic degrammatization, degrammatization of modal verbs and tense forms of the verb. These changes may be accompanied by adjoining processes: categorial, pragmatic and semantic reinterpretation, syntactic context narrowing, decrease in the usage frequency, phonologic position strengthening.

Key words: grammaticalization, lexicalization, degrammatization, deaffixation.

УДК 81:811.11-112

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОРІВНЯННЯ РІВНОЗНАЧНОСТІ В ГОТСЬКІЙ МОВІ

Калитюк А.П.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

На матеріалі готської мови досліджуються мовні засоби, що вживаються для порівняння рівнозначних об'єктів і дій. Здійснено аналіз одиниць, які використовуються при оформленні таких порівнянь. Встановлено, що їх праїндоевропейська генетична спорідненість дозволяє виключити можливість впливу грецького оригіналу на їх добір. Аналіз мовних фактів дав змогу встановити найбільш часто вживані сполучники *swa*, *swe*, причетні до аранжування порівнянь.

Ключові слова: готська мова, порівняння.

Порівняння вважається основою пізнавальної діяльності людини, оскільки невідоме пізнається шляхом зіставлення з відомим людині, пізнаним поняттям, об'єктом, досвідом тощо. А, отже, цілком зрозумілим і очевидним є звернення до найдавніших пам'яток писемності з метою відстеження витоків цього мовного явища та лінгвальних засобів, причетних до аранжування порівняння. Окремішність, унікальність та цінність готської мови для германського мовознавства полягає в її архаїчності, що дозволяє використовувати факти цієї мови для відстеження певних еволюційних процесів у германських мовах. До того ж проблемі аранжування порівнянь на різних мовних рівнях готської мови не приділялося належної уваги [2, с. 66], що зумовлює *актуальність та новизну* такої розвідки. М е т а дослідження полягає в окресленні готських мовних засобів, причетних до оформлення порівнянь рівнозначності дій та об'єктів.

У готській мові порівняння доцільно розглядати вузько, власне з погляду залучених мовних засобів, полишаючи поза увагою соціокультурний аспект. Таке міркування зумовлено об'єктивними причинами, а саме: пам'ятки готської мови передусім є перекладами з грецької, що передбачає точність відтворення перекладеного тексту і не дозволяє впевнено розглядати особливості мовної картини світу готів. Наведені нижче приклади порівнянь відносять до біблеїзмів, які за своєю природою позбавлені інформації про особливості світобачення носіїв мови друготвору:

- порівняння віри з гірчицим зерном *galaubein swe kaurno sinapis* (CA Mark 4:31; CA Luke 17:6);
- духа з голубом *ahman swe ahak* (CA Mark: 1:10), *ahma <...> swe ahaks* (CA Luke 3:22);
- натовпу з отарою овець без пастуха *swe lamba ni habandona hairdeis* (CA Matthew 9:36);
- диявола з блискавкою, що впала з неба *Satanan swe lauhmunia driusandan us himina* (CA Luke 10:18);
- людей з вівцями та вовками *swe lamba in midumai wulfe* (CA Luke 10:3);
- послідовників Бога з улюбленими дітьми *galeikondans guda swe barna liuba* (Ephesians 5:1);

- єпископів із служителями Божими *skalub~pan aipiskaupus ungafairinoþs wisan, swe gudis fauragaggja* (Titus 1:7);
- старших чоловіків з батьками *andbeitais <...> swe attin* (Timothy I 5:1);
- молодших чоловіків з братами *juggins swe broþrums* (Timothy I 5:1);
- старших жінок з матерями *sineigos swe aiþeins* (Timothy I 5:2);
- молодших жінок з сестрами *juggos swe sweistrums* (Timothy I 5:2);
- потенційного адресата з воїном Ісуса Христа *þu <...> swe gods gadrauhts Xristaus Iesus* (Timothy II 2:3).

Однак за формального підходу впадає у вічі наявність мовної одиниці **swe** «як» (*so, as, as if, as though* у сучасній англійській мові) у всіх наведених порівняннях.

Вплив грецького оригіналу на друготвір є настільки потужним, що у наукових колах закріпилися думка про його можливу інтерференцію навіть на синтаксичному рівні готського варіанту Біблії [цит. за 1, с. 52]. Втім можна з високою вірогідністю припустити, що мовні одиниці, причетні до оформлення порівнянь у готській мові все ж не зазнали впливу корелюючої мови, оскільки належать до закритої мовної системи, яка в свою чергу універсально демонструє низьку здатність до запозичень.

Рівнозначні дії, об'єкти у готській мові порівнюються із залученням, по-перше, якісних відзайменникових прислівників, як-от: *swa* «так», *swe* «як», *galeiko* «подібно», *galeiks* «схожий, подібний» і, по-друге, вказівних займенників на зразок: *so* «ця», *sa* «цей», *sama* «самий», *sa sama* «той самий», *samo* «той самий»; аглютинативно приєднаних *sa, þata, so* до відносної частки *ei*: *saei, þatei soei, þatei ... þata*. Найпоширенішою мовною одиницею, що вводить порівняння рівнозначності, є сполучник **swa**, дериват від займенника третьої особи **s(w)e-*. Етимологічна розвідка свідчить на користь спільноіндоевропейського походження досліджуваної одиниці. Порівняйте:

PIE **swo-* «so», PG **swa*, OE *swa, swæ*, OSaxon, Middle Dutch, OHG *so*, ONorse *sua*, Danish *saa*, Swedish *så*, OFrisian *sa*, Dutch *zo*, German *so* «so»), (cf. Greek *hos* «як», OLat *suad* «так», Lat. *se* «себе»).

У готській мові порівняння може вводитися із залученням дистантно розташованої корелятивної пари **swa ... (ni) swe** «так...як»:

1. *<...> jah swa managai swe attaitokun imma, ganesun* (CA Mark 6:56) – «і стільки, скільки торкнулося його, були цілені»;
2. *swa ufta swe* (A Corinthians I 11:25) – «так часто, як»;
3. *swa managai swe* (A,B Timothy I 6:1; A,B Galathians 6:12, там само 6:16) – «так багато, скільки»;
4. *swa lagga swe* (A Romans 11:13);
5. *swa managai auk swe* (A Galatians 3:27);
6. *apþan ik nu swa rinna, ni <swe> du unwis<s>amma; swa jiuka, ni swe luftu bliggwands;* (A Corinthians I 9:26) – «Я тому так біжу, не як невпевнено, так б'юся я, не як хтось б'є повітря».

Сполучник **swaswe** вводить не лише підрядні наслідкові, а й підрядні порівняльні. Побіжний аналіз фактів готської мови дозволяє стверджувати, що, на відміну від **swe**, якому властиво сполучатися з іменниками, **swaswe** переважно вводить (не)повні речення:

7. *gamotidedun imma twai daimonarjos us hlaiwasnom rinnandans, sleidjai filu, swaswe ni mahta manna usleipþan þairh þana wig jainana.* (CA Matthew 8:28) – «зустріли його двоє одержимі дияволом, вийшовши з могил, <такі> переповнені злістю, що жодна людина не могла пройти тим шляхом».
8. *gagg, jah swaswe galaubides wairþai þus* (CA Matthew 8:13) – «ідіть своїм шляхом, як ви вірите, так і вам буде»;
9. *... ak swaswe laisida mik atta meins, þata rodja* (CA John 8:28) – «... як вчив мене батько мій, я говорю ці речі»;
10. *wairþaid bleiþjandans, swaswe jah atta izwar bleiþs ist.* (CA Luke 6:36) – «будьте тому милостиві, як ваш Отець <є> милостивий!»;
11. *swaswe unwita quisa* (B Corinthians II 11:23) – «як дурень говорю»;
12. *unte waurstw frauþins waurkeiþ, swaswe jah ik ____* (Corinthians I 16:10) – «він робить роботу Господа як я <роблю>» [еліпсис [VP]];
13. *swaswe jah þai anþarai* (A,B Ephesians 2:3) – «навіть як інші». Втім трапляються випадки, коли вказана одиниця входить до складу структури [**swaswe** [NP [NAdj]]]:
14. *swaswe malma mareins* (A Romans 9:27) – «як ніску в морі».

Swaswe може бути конституентом корелятивної пари із дистантно розташованими *swah* (15), *swa* (16), (17) та *samo*:

15. *jah swaswe warp in dagam Nauelis, swah wairpiþ jah in dagam sunaus mans* (CA Luke 17:26) – «як було в дні Ноя, так буде і в дні Сина людського»;

16. *swaswe raihtis lauhmoni lauhatjandei us þamma uf himina in þata uf himina skeiniþ, swa wairpiþ sunus mans in daga seinamma* (CA Luke 17:24) – «як блискавка, що блискає з однієї частини неба, освітлює іншу частину під небесами, так має і син людський у його дні»;

17. *unte swaswe ufarassus ist þulaine Xristaus in uns, swa jah þairh Xristu ufar filu ist jah gabraþsteins unsara* (B Corinthians II 1:5). – «як і страждання Христа присутні в нас, так і ми знайдемо заспокоєння в Христі».

Порівняння може здійснюватися за схемою [[Comp Adj] *swaswe* [S]]:

18. *jah þan saida, urriiniþ jah wairpiþ allaize grase maist jah gatauiþ astans mikilans, swaswe tagun uf skadau is fuglos himinis gabauan* (CA Mark 4:32) – «Як його посіяно, воно виростає і стає більшим за всі трави і простягає великі гілки, так(і), що птахи небесні можуть розташуватися в його тіні».

Важко однозначно визначити семантику підрядного речення, введеного маркером *swaswe*, це може бути підрядне як способу дії, так і порівняльне. Нemoжливiсть проведення чiткої диференцiацiї мiж вказаними реченнями зумовлена їхньою контамінованою семантикою.

Засвідчено непоодинокі випадки дистантно розташованих корелятивних пар *swē ... galeikai* «як ... як» (19), *swē ... swa* «як ... так» (20), *swē ... swaswe* «як ... як» (21):

19. *Saudauma þau waurþeima jah swē Gaumaurra þau galeikai waurþeima* (A Romans 9:29) – «ми були як Содом, і як для Гоморри створені».

20. *swē þiubs in naht swa quimiþ* (Thessalonians I 5:2) – «як злодій вночі так приходить».

21. *þizai laiseinai is; unte was laisjands ins swē waldufni habands jah ni swaswe þai bokarjos* (CA Mark 1:22; CA Matthew 7:29) – «Іх навчав так, ніби мали владу, а не як скрибів». *Swē* може траплятися як перша частина складеного слова, як, наприклад, *swē leika* (Ephesians 5:28); *swēþauh* (A, B Corinthians II 12:15).

Іноді порівняння вводиться в імплікатуру і розпізнається як таке на основі позалінгвального досвіду реципієнта (22), або ж за допомогою умовиводу:

22. *Jah aftra [Iesus] dugann laisjan at marein, jah galesun sik du imma manageins filu, swaswe ina galeipan <dan> in skip gasitan in marein; jah alla so managei wiþra marein ana stapa was.* (CA Mark 4:1) – «І він знову почав вчити біля берега моря і стільки багато <людей> зібралось біля нього, що він ступив на корабель, вийшов у море, а весь натовп зостався біля моря на суші.»

Зрідка для порівняння вживається мовна одиниця **samo** «такий самий» (23), когнати якої засвідчені не лише в германських мовах, а й у більш широкій ІЄ мовній площині: О Norse *same*, *samr* «такий же», PG **sama-* «такий самий» (cf. О Saxon, OHG *samant*, German *samt* Gothic *samana* «разом», Dutch *zamelen* «збирати», German *zusammen* «разом»), PIE **samos* «той самий», від кореня **sem-* (1) «один», «як один» (adv.), «разом з» (cf. Sanskrit *samah* «рівний, такий самий, подібний, ідентичний»; Avestan *hama* «подібний, той самий»; Lat. *similis* «like»; OChurch Slavonic *саму*).

23. *þata samo taujand* (CA Luke 6:33) – «так само з грішниками»;

24. *usfulleipmeina fahed, ei þata samo hugjaip, þo samon friarþwa habandans, samasaiwalai, samafraþjai* (B Philippians 2:2) – «наповни себе моєю радістю, щоб ти був такої ж думки, щоб ти мав таку ж любов, таку ж гармонію, таку ж думку».

Sama або **swa** можуть вживатися як перша частина складеного слова з елементом **-laud**:

25. *ni in Israela swalauda galaubein bigat.* (CA Luke 7:9) – «ні, не в Ізраїлі не знаходив я такої великої віри»;

26. *ei andnimaina samalaud* (там само, 6:34) – «отримати стільки ж знову».

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що, по-перше, мовні засоби, причетні до аранжування порівнянь рівнозначності у готській мові, успадковані від праіндоєвропейської мови-основи, що уможливило отримання науково-значущих результатів на матеріалі готської мови, нехтуючи можливим впливом грецької джерельної мови на готський друготвір. По-друге, порівняння рівнозначності у готській мові реалізується насамперед за допомогою *swa*, *swē*, які можуть вживатися як самостійно, так і в складі корелятивних пар. Подальші дослідження перспективно зосередити на вивченні особливостей порівнянь нерівнозначних дій, об'єктів на матеріалі готської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV – XIII ст.) : монографія / І.Р. Буніятова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 327 с. – Бібліогр. : с. 244 – 325.
2. Дубинин С.И., Бондаренко М.В., Тетеревёнков А.Е. Готский язык: Учебное пособие / С.И. Дубинин, М.В. Бондаренко, А.Е. Тетеревёнков 2-е изд., доп. Самара : Изд-во «Самарский университет», 2006. – 148 с.
3. Online Etymology Dictionary : Інтернет-ресурс. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. The Gothic Bible : Інтернет-ресурс. – Режим доступу : <http://www.wulfila.be/gothic/browse/>

На матеріалі готського мови досліджуються мовні засоби, що використовуються для порівняння рівнозначних об'єктів і дій. Здійснено аналіз одиниць, які використовуються при оформленні таких порівнянь. Встановлено, що їх праіндоевропейське родство дозволяє виключити можливість впливу грецького оригіналу на їх вибір. Аналіз мовних фактів дав можливість встановити найбільш часто використовувані союзи *swa*, *swe*, приваблювані для аранжування порівнянь.

Ключевые слова: готський мови, порівняння.

The means used in comparisons of equality at different language levels are highlighted on the basis of the Gothic language. The analysis of language data reveals that comparisons of equal objects and actions in the language in question are carried out by a set of conjunctions, which trace their origin back to PIE, having cognates in IE languages and their selection cannot be the result of Greek influence. The Gothic language conjunctions swa, swe are the most commonly used ones for comparing.

Key words: Gothic language, comparison.

УДК 811.111'367

АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДІАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ З ПОЗИЦІЙ ГЕНЕРАТИВНОЇ ГРАМАТИКИ

Полховська М.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті аналізуються основні підходи до вивчення англійських медіальних конструкцій з урахуванням еволюції поглядів генеративних граматичних студій. Досліджуються структурна будова медіальних конструкцій, ознаки, що відрізняють їх від ергативних конструкцій, та проблема наявності / відсутності імпліцитного агенсу в їх структурі з позицій трансформаційної граматики, теорії керування та зв'язування, програми мінімалізму. У висновках узагальнено основні здобутки генеративної теорії у вивченні медіальних конструкцій та окреслено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: медіальна конструкція, теорія керування та зв'язування, програма мінімалізму.

В англійській мові початку ХХ століття існує певна розбіжність у термінах щодо визначення медіальних конструкцій та схожих з ними за будовою синтаксичних утворень. Так, наприклад, К. Сунден під терміном «медіальна предикація» об'єднує випадки вживання рефлексивних та реципрокних конструкцій, а власне медіальні конструкції відносить до випадків нелогічної предикації (*non-logical predication*). [9]. Медіальні реалізації дієслова трактують як «активно-пасивні» (О. Есперсен), активні конструкції з пасивним значенням (*active constructions with passive force*) [6; 7], гіпотетично неперехідні або квазі-неперехідні вживання дієслова [16]. Незважаючи на різнобічність у термінах та описовий характер перших досліджень медіальних конструкцій, вчені-лінгвісти першої половини ХХ століття досягли певних успіхів в описі лінгвістичних ознак медіальних конструкцій, а саме аспектуальних та темпоральних обмежень медіального дієслова,

імпліцитності агенса, необхідності вживання адверба, неможливості вживання медіальних конструкцій в інтерогативних реченнях.

З появою на авансцені лінгвістичної науки генеративної граматики дослідження медіальних конструкцій почалося з новою силою. Метою нашого дослідження є аналіз існуючих підходів до трактування англійських медіальних конструкцій, їх категорійних та диференційних ознак з позицій різних генеративних студій. Об'єктом дослідження є англійські медіальні конструкції, предмет дослідження складають категорійні та диференційні ознаки медіопасиву з урахуванням еволюції генеративної парадигми.

Якщо в «Аспектах синтаксичної теорії» Н. Хомський згадує медіальну реалізацію під час аналізу категоріальних ознак дієслів типу *frighten* лише у виносці, то в лекціях з теорії керування та зв'язування аналізу піддаються схожі за структурою неособові пасивні конструкції в італійській мові, які містять рефлексивний елемент, що отримує відмінок [3, р. 270]. За аналогією в англійській мові, виокремлюють медіальні конструкції на кшталт *Our bed inflates in just 45 seconds* і рефлексивно медіальні конструкції, в яких займенник маркується відмінком – *Our bed inflates ITSELF in just 45 seconds (American Catalogue, 1998)*. При цьому, механізм призначення / непризначення відмінка одним і тим самим дієсловом залишається непоясненим [20, р. 110].

Численні дискусії дослідників, що працювали в рамках теорії керування та зв'язування, точилися навколо способу деривації медіальних конструкцій, ознак, які відрізняють їх від ергативних конструкцій, та наявності імпліцитного агенса в їх структурі.

Серед основних теорій, що пояснюють спосіб деривації медіальних конструкцій, виокремлюють синтаксичну та лексичну. Синтаксичне пояснення утворення медіальних конструкцій суголосне поясненню породження пасивних конструкцій за допомогою певних трансформаційних правил, а саме пересуву внутрішнього аргумента у позицію граматичного підмета [12; 17; 18]. Однак, синтаксичне утворення медіальних конструкцій порівняно з деривацією пасивних конструкцій в англійській мові є обмеженим; існують контексти, в яких медіальна реалізація є неможливою. Саме ця обмеженість є головним аргументом на користь лексичної деривації медіальних конструкцій [8, р. 141]. Цей процес базується на застосуванні двох операцій у тематичній структурі дієслова:

1. арбітрарна інтерпретація тета-ролі;
2. пересув внутрішнього аргумента у позицію зовнішнього (позицію граматичного підмета).

Іншими словами, концептуальна структура дієслова визначається на до-синтаксичному рівні репрезентації, і тому на синтаксичному рівні не відбувається жодного пересуву [1].

Інше проблемне питання, що постає під час аналізу медіальних конструкцій, пов'язане з визначенням чітких критеріїв їх розрізнення від формально схожих на них ергативних утворень. Специфіка ергативного дієслова полягає у тому, що смислове зіставлення (активного чи пасивного суб'єкта) відбувається в умовах однієї станової форми – активного стану дієслова. Згідно цього, дієслово класифікують як ергативне, якщо внутрішній аргумент перехідної реалізації та зовнішній аргумент неперехідної реалізації виражені однією і тією ж лексемою, яка маркується тета-роллю пацієнта:

Ben opened the door. – перехідна реалізація дієслова;
The door opened. – ергативна конструкція.

Медіальні конструкції визначають як одноаргументні конструкції, утворені перехідним дієсловом, що реалізують в них неперехідне значення, що в принципі є характерним і для ергативних конструкцій.

Важливою відмінністю між ергативною та медіальною конструкціями вважають кількість аргументів на лексичному рівні репрезентації та їх тета-ролі [12, р. 54]. Синтаксично, різниця полягає у наступному: медіальні та ергативні дієслова породжуються з одного класу дієслів в результаті процесу антикаузації. Однак, ергатив маркує імпліцитний зовнішній аргумент (за умови його наявності) тета-роллю каузатора, тоді як медіальне дієслово – тета-роллю агенса. Для перевірки ознаки медіальності (отримання абстрактної медіальної морфеми) дієслово в медіальній конструкції пересувається в функціональну проекцію *vP*, яка перетворює лексичний корінь на дієслово, надає йому ознак процесуальності чи стану. До синтаксичних відмінностей належить також обов'язкова наявність адверба в медіальних і його відсутність в ергативних конструкціях.

Серед семантичних диференційних ознак зазначених конструкцій виокремлюють узагальнюючу (*generic*) семантику медіальних конструкцій та їх неподієвий (*non-eventive*) характер (функціональне обмеження медіальних конструкцій теперішньою темпоральною співвіднесеністю) [21; 22].

На відміну від ергативних дієслів, які виражають результат дії, дієслова в медіальній конструкції виражають узагальнюючу характеристику предмета, напр.,

The cup broke. – ергативна реалізація дієслова.

China cups break easily. – медіальна реалізація дієслова.

Найбільш жорсткі дискусії точаться навколо питання наявності агенса в структурі медіальної конструкції. В лінгвістичній літературі знаходимо полярні точки зору з цього приводу – від заперечення його наявності [5; 15; 21; 22] та існування певного агентивного відтінка (*agentive flavor*) [13] до присутності в медіальній конструкції імпліцитно вираженого агенса (на синтаксичному чи інтерпретаційному рівнях) [12].

Теорії агентивності медіальних конструкцій поділяємо на три основних. Головним критерієм такого поділу вважаємо позицію породження імпліцитного агенса в структурі медіальної конструкції:

1. агенс присутній в структурі конструкції як прихований елемент (*covert element*) *pro* [11, р. 189–190], який породжується в позиції Spec VP і маркується факультативною ознакою агентивності (*arbitrary index*). Проте, на наш погляд, не поясненим залишається механізм, під час застосування якого факультативна ознака залишається неактивною, або навпаки стає явною (*overt*) під час реалізації активного стану тим же дієсловом, наприклад, *I read the books.* – *The books read easily.*
2. агенс присутній в структурі конструкції як PRO елемент, що з'являється в позиції ад'юнкта [13, р. 104]. Одним з аргументів на користь цієї теорії є можливість появи агенса в *for-phrase*, за аналогією з *by-phrase* в пасивних конструкціях, наприклад, *The book reads easily for me.* Проте, з іншого боку, медіальні конструкції можуть оформлюватися прийменниковою групою *all by itself*, наприклад, *Glass breaks easily all by itself*, яка взагалі виключає наявність агенса. Крім того, при оформленні медіальної конструкції за допомогою *for-phrase*, втрачається узагальнююча трактовка конструкції, пор., *Books read easily.* – *Books read easily for me.*
3. наявність агенса в медіальній конструкції заперечується на синтаксичному рівні, однак допускається на рівні інтерпретації [8, р. 154]. Згідно цього досинтаксичного аналізу медіальних конструкцій тета-роль агенса лексично «насичується» (*saturates*) в лексиконі, що протирічить традиційному підходу, згідно якого саме синтаксичний компонент забезпечує зв'язок між понятійною та інтерпретаційною системами. Незрозумілим залишається принцип довільного «насичення» тематичними ролями, зокрема вибірковість його дії в медіальних конструкціях.

Згідно іншого підходу агентивність не є визначальною ознакою медіальних конструкцій. Оскільки в структурі речення агенс не присутній явно, його наявність заперечується й на інтерпретаційному рівні згідно принципу проєкції [4, р. 145].

Незважаючи на численні вдалі спроби виявити категорійні ознаки медіальних конструкцій в цілому та диференційні ознаки відносно ергативних конструкцій зокрема, представники генеративних студій дедалі більше схильні вважати їх нечітко окресленими дискретними мовними категоріями. Йдеться скоріше про дифузність або навіть нівелювання меж між цими становими значеннями і, як результат, про злиття їх категорійної семантики [9]. Основними аргументами, які свідчать про перспективність цього підходу, є, по-перше, утворення ергативних та медіальних дієслів з одного класу перехідних дієслів, по-друге, походження медіальних утворень від ергативних відповідників.

Незважаючи на значну кількість досліджень медіальних конструкцій, виконаних в рамках теорії керування та зв'язування, кількість робіт, присвячених дослідженню станових перетворень в рамках програми мінімалізму (ПМ), помітно скоротилася. Напевно це пов'язано з тим фактом, що основним фокусом досліджень ПМ є скоріше концептуальні та «технічні» питання, ніж обговорення та аналіз окремих структур.

Основними інноваціями програми мінімалізму є відмова від дуалізму глибинного та поверхневого рівнів репрезентації, заміна поверхневого рівня на операцію озвучення (*Spellout*), що може траплятися на будь-якому рівні утворення певного речення [4]. Усунення глибинного рівня з понятійного апарату генеративної граматики призводить до меншої вагомості принципу проєкції та процедури призначення відмінка. Важливим кроком у поясненні медіальної конструкції в рамках програми мінімалізму є постулювання наявності двох дієслівних груп [14], що відкривають позиції для породження двох зовнішніх аргументів, першого – імпліцитного агенса у складі VP1 (*verb phrase 1*), другого – пацієнса в позиції специфікатора дієслівної групи VP2 [1; 14], який після застосування операції озвучення з'являється в позиції граматичного підмета медіальної конструкції [10, р. 83].

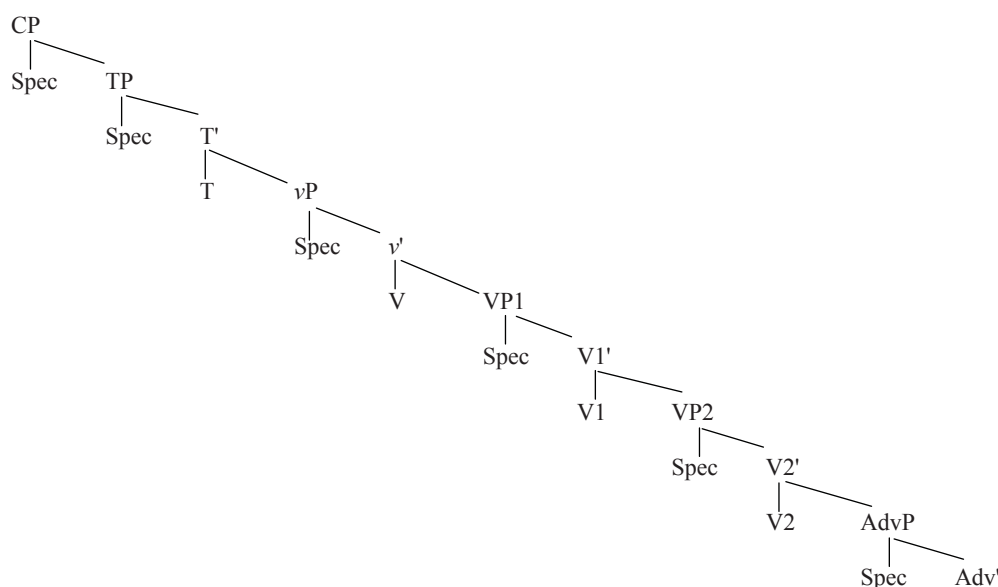

Схема 1. Медіальна реалізація дієслова *to sell* до застосування операції озвучення

Еволюція поглядів генеративістів щодо аналізу медіальних конструкцій свідчить, з одного боку, про наявність значних успіхів у поясненні їх структури та процесу породження, виокремленні їх категоріальних та диференційних ознак, а, з іншого, про існування певних дослідницьких лакун, зокрема браку уваги до семантичного та прагматичного потенціалів медіальної конструкції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ackema P. The Middle Construction and the Syntax-Semantics Interface / P. Ackema, M. Schoorlemmer // *Lingua*. – 1994. – № 93. – P. 59–90.
2. Ahn B. The Emerging Middle Class // *The Proceedings of CLS 46* / B. Ahn, C. Sailor. – Режим доступу : <http://byron.bol.ucla.edu/papers/AhnSailor-Middles.pdf>
3. Chomsky N. *Lectures on Government and Binding* / N. Chomsky. – Dordrecht, Holland : Foris publications, 1981. – 371 p.
4. Chomsky N. *The Minimalist Program* / N. Chomsky. – Cambridge, London : The MIT Press, 1995. – 420 p.
5. Condoravdi C. The Middle: Where Semantics and Morphology Meet / C. Condoravdi // *MIT Working Papers in Linguistics*, Cambridge, Mass : MIT Press, 1989. – P. 16– 30.
6. Curme G.O. *A Grammar of the English Language* / G.O. Curme. – Boston : D.C. Heath and Company, 1935. – Vol. II. Morphology. – 370 p.
7. Curme G.O. *A Grammar of the English Language* / G.O. Curme. – Boston : D.C. Heath and Company, 1931. – Vol. III. Syntax. – 616 p.
8. Fagan S.M.B. *The Syntax and Semantics of Middle Constructions. A Study with Special Reference to German* / S.M.B. Fagan. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – 301 p.
9. Fellbaum C. *The Middle Construction in French and English: A Comparative Study of Its Syntax and Semantics* / C. Fellbaum, A. Zribi-Hertz. – Bloomington : Indiana University Linguistics Club, 1989. – 324 p.
10. Fujita K. Middle, Ergative, and Passive in English – a Minimalist Perspective // *The Morphology-Syntax Connection. MIT Working Papers in Linguistics*, 1994. – № 22. – P. 71–90.
11. Hoekstra T. Middle Constructions in Dutch and English / T. Hoekstra, I. Roberts // *Knowledge and language*. – 1993. – Vol 2 : Lexical and conceptual structure. – P. 183–220.
12. Keyser S. On the Middle and Ergative Constructions in English / S. Keyser, T. Roeper // *Linguistic Inquiry*. – 1984. – № 15. – P. 381–416.
13. Klingvall E. A Secret Agent in the Middle? – Режим доступу : <http://www.sol.lu.se/fileadmin/media/forskning/workingpapers/engelska/vol05/klingvall-wp05.pdf>
14. Radford A. *Syntactic theory and the Structure of English* / A. Radford. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 558 p.

15. Rapoport T.R. The English Middle and Agentivity / T.R. Rapoport // *Linguistic Inquiry*. – 1999. – № 30. – P. 147–155.
16. Smith C. Jespersen's 'Move and Change' Class and Causative Verbs in English / C. Smith. // *Linguistic and Literary Studies in Honor of Archibald A. Hill*. – The Hague : Mouton, 1970. – Vol. 2. – P. 101–109.
17. Stroik T. Middles and Movement // *Linguistic Inquiry*. – 1992. – № 23. – P. 127–137.
18. Stroik T. On Middle Formation // *Linguistic Inquiry*. – 1995. – № 26. – P. 165–171.
19. Sundén K. The Predicational Categories in English (Essay I) / K. Sundén. – Uppsala : The University Press, 1916. – 562 p.
20. Williams E. Argument Structure and Morphology / E. Williams // *The Linguistic Review*. – 1981. – № 1. – P. 81–114.
21. Zwart J.W. On the Generic Character of Middle Constructions / J.W. Zwart. – Режим доступу : <http://www.let.rug.nl/zwart/docs/generic.pdf>
22. Zwart J.W. Nonargument Middles in Dutch / J.W. Zwart // *Groningen Arbeiten zur Germanistischen Linguistik*. – 1998. – № 42. – P. 46–57.

В статье анализируются основные подходы при изучении английских медиальных конструкций с учетом эволюции взглядов генеративных грамматических студий. Исследуются структурное построение медиальных конструкций, признаки, которые отличают их от эргативных конструкций, проблема наличия /отсутствия имплицитного агенса в их структуре с позиций трансформационной грамматики, теории управления и связывания, программы минимализма. В выводах обобщены основные достижения генеративной теории при изучении медиальных конструкций и очерчены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: медиальная конструкция, теория управления и связывания, программа минимализма.

The article analyzes the major approaches to the study of English middle constructions taking into the account the evolution of generative grammar views. It investigates the structure of middle constructions, features that differentiate them from ergative constructions, the problem of implicit agent presence / absence from the standpoint of Transformational Grammar, Government and Binding theory, Minimalist Program. In conclusions the main contributions of generative theory into the study of middle constructions are generalized and the perspectives of further investigations are outlined.

Key words: middle construction, Government and Binding Theory, Minimalist Program.

УДК 811.111'366'06 (043.3)

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕОНТИЧНИХ НОРМ У РАНЬООНОВААНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ У. ШЕКСПІРА)

Савельєва Н.О.,

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті висвітлено особливості мовної репрезентації деонтичних норм у ранньоновоанглійській мові. Автором визначено поняття «деонтична норма», розглянуто специфіку вираження прескриптивного та дескриптивного різновидів деонтичних норм; виявлено типові логіко-семантичні структури реалізації норм-дескрипцій, а також комплементарні мовні засоби, які сигналізують про вираження семантики нормативності.

Ключові слова: деонтична норма, нормативність, норма-прескрипція, норма-дескрипція.

Панування антропоцентричної парадигми в лінгвістиці відбивається у збільшенні розвідок, присвячених виявленню етнокультурних особливостей мовної реалізації різних аспектів життя людини, її матеріальних та духовних цінностей. Особливе місце у сучасних лінгвістичних студіях у цьому контексті посідає специфіка мовного втілення таких феноменів соціального буття, як право, норма, закон, обов'язок та ін., які виступають у ролі механізмів координації свідомості та волі [5, с. 57] і визначають поведінку індивіда у розмаїтті життєвих ситуацій.

Інтерес до вищезазначених деонтичних (від грец. δέον, род. відм. δέοντος – «обов'язок», «зобов'язання») понять з'явився ще за часів античності. Протагор, який описав тяжбу зі своїм учнем, став першим «деонтичним логіком», спричинивши таким чином інтерес до логічних проблем моралі та права [12, с. 4]. Підвалини сучасних деонтико-логічних досліджень були закладені Бентамом [14, с. 288], у працях якого деонтологія постає як учення про «особисто повинне» в поведінці індивідуума [21]. У сучасній логіці деонтичну модальність (нормативна модальність, модальність обов'язковості) розглядають як характеристику практичної дії з погляду певної системи норм.

Напрацювання логіків та філософів у сфері вивчення деонтичної модальності та пов'язаного з нею кола питань (обов'язок, норма, нормативність) використовуються лінгвістикою для вивчення способів репрезентації деонтичних кваліфікацій дій, подій, явищ на матеріалі різних мов світу, а також дослідження функціонування деонтичних (нормативних) висловлень на різних етапах розвитку мови. Зазначимо, що попри значні досягнення мовознавців у вивченні деонтичної семантики та специфіки її мовного втілення, уточнення вимагають певні аспекти цієї проблеми. Так, недостатньо дослідженими залишаються особливості репрезентації деонтичних норм в англійській мові, зокрема в ранньомовоанглійській мові (1500–1700) на матеріалі творів У. Шекспіра.

Таким чином, актуальність статті зумовлено інтересом сучасних лінгвістичних студій до особливостей репрезентації таких соціально-оцінних понять та феноменів у мові, як норма, закон, обов'язок. Важливість цього дослідження також впливає з відсутності розвідок, присвячених виявленню специфіки вираження деонтичних норм у ранньомовоанглійській мові.

Слідом за Н.Д. Арутюною, поняття «норма» використовуємо на позначення всіх видів та форм порядку як таких, що «упроваджуються» самою природою у прагненні до рівноваги – необхідної умови її існування, так і тих, що створені людиною в процесі цілеспрямованої діяльності [4, с. 75]. Розташовані вздовж однієї шкали, норма як порядок і відхилення від норми як аномалія є ілюстрацією одвічної боротьби хаосу й космосу, беззаконня та закону, деструктивного та конструктивного начал, які представляють собою основний механізм життя [там само, с. 75–76]. У центрі уваги нашої розвідки постають створені людиною норми, зокрема, різноманітні правила (логіки, граматики, етики) та приписи (закони, накази, розпорядження) або деонтичні норми. Ми розглядаємо норму як породження соціуму, межі якого можуть звужуватися до окремо взятої групи, поширюватися на певну націю або, можливо, більшість живих істот в універсумі. Попри те, що вибір певної лінії поведінки людиною є результатом особистих – раціональних – міркувань індивіда, вплив соціальної норми на його реалізацію є очевидним. Людина як член соціуму свідомо або підсвідомо, охоче, а інколи й вимушено зважає на існуючі в суспільстві закони, правила, традиції, забобони. Норми є цементами, що скріплює окремі елементи суспільства та тримає їх разом [23, с. 1263], механізмом оптимальної регуляції міжособистісних і статусних стосунків у суспільстві [там само, с. 1264].

Визначаючи **деонтичні норми** як такі, що регулюють поведінку людей, зумовлюють функціонування суспільства і визнаються більшістю його членів, слід підкреслити їх безумовно соціальний характер. Соціальні норми імплікують природну норму так само, як деонтична модальність передбачає алетичну [9, с. 219]. Отже, соціальний характер деонтичної норми зумовлює її певну вторинність відносно природних норм.

У деонтичній логіці розрізняють зміст, умови, суб'єкт та характер норми. Зміст репрезентує дію, реалізація якої є дозволеною, забороненою або обов'язковою; умови пристосування експлікують ситуацію, що визначає актуалізацію дії; суб'єкт норми визначає особу або групу осіб, на яких спрямовується норма; характер норми традиційно описується в термінах: обов'язково – необов'язково, дозволено – заборонено.

У лінгвістичній інтерпретації йдеться про нормативне висловлення і нормативну ситуацію, у якій відбувається його реалізація. Досліджуючи особливості нормативної ситуації, В.І. Карасик пропонує розглядати такі її компоненти: різні типи учасників, об'єкт нормативної оцінки, прототип нормативної оцінки, нормативний модус як комбінацію різних вимірів нормативної ситуації й нормативну мотивацію. Серед компонентів, що складають нормативний модус, дослідник пропонує вирізняти:

1. нормативний знак («необхідно», «заборонено», «дозволено», «нормативно байдуже»);
2. нормативну шкалу, що містить полярні й проміжні переходи певної якості;
3. нормативне поле (сфера юридичного, морального, утилітарного та ін. судження);
4. нормативну експліцитність (міра вербального вираження норми поведінки, оскільки вона може бути чітко представленою в юридичному або дипломатичному кодексі або передбачатися в повсякденному спілкуванні) [13, с. 32].

Звернімо увагу на останній критерій. Реалізація компонентів норми може мати експліцитний або імпліцитний характер. У більшості випадків відбувається експлікація лише деяких компонентів норми (наприклад, суб'єкт, частина змісту), інші ж її компоненти (характер та умови її накладання, сфера впливу) імпліковані в більш широкому контексті. Виявлення вербально невиражених компонентів норми уможливується наявністю спільних фонових знань в учасників комунікації. Проаналізуємо приклад 1, у якому відбувається реалізація норми «необхідно стримувати негативні емоції, а саме – гнів»:

1. King: *Rage must be withstood: Giue me his gage: Lyons make Leopards tame* (R2, 1.1).

У текстовому фрагменті 1 експліцитно вираженою є потенційна ситуація *to withstand rage* «стримувати гнів, протистояти йому». За допомогою модального дієслова *must* відбувається реалізація деонтичного поняття «обов'язково». Цьому висловленню притаманний зміст узагальнення. Не називаючи свого «я», мовець начебто визнає авторитет когось (чогось) іншого, його первинність відносно власної точки зору. Більш авторитетним джерелом деонтичної сили постає норма співіснування індивідів у суспільстві. На рівні мови узагальнення характеру деонтичної ситуації, у якій відбувається висвітлення нормативного компонента, реалізується низкою різнорівневих засобів – лексичних, морфологічних, синтаксичних.

У річищі логіки та філософії вагомим стає розрізнення базисних норм – або **власне норм, норм-прескрипцій, а також похідних норм – норм-висловлень, норм-deskрипцій** [11]. Перші приписують певні способи класифікації ситуації й розглядаються нами як прескриптивні як за формою, так і за семантикою; за допомогою останніх відбувається ствердження існування певних (нормативних або деонтичних) ситуацій. Розширення в такий спосіб ситуацій, що падають під клас нормативних – деонтичних, співвідноситься з концепцією deskриптивного розуміння суджень моралі й нормативних висловлень зокрема, у центрі уваги якої в першу чергу постає зміст.

Дослідники вважають, що висловлення, що реалізують прескриптивну семантику, відрізняються від deskриптивних іншою спрямованістю відповідності між словом та світом. У разі deskрипцій постулюється необхідність приведення слів у відповідність до дійсності; для прескрипцій – приведення світу у відповідність зі словами про нього [8, с. 240].

Проаналізувавши матеріал нашого дослідження, ми дійшли висновку, що власне-норма, або норма-прескрипція порівняно з нормою-deskрипцією позначена більшою експліцитністю, прозорістю щодо реалізації семантики нормативності. Характерним для неї є маніфестація засобами мови більшості компонентів норми: суб'єкта, змісту, характеру (норма зобов'язувальна; норма дозвільна; норма, яка забороняє) та умов її реалізації.

2. *Heauens is the quarrel. I may neuer lift an angry arme against his Minister* (R2, 254–259).

У текстовому фрагменті 2 виражений суб'єкт норми (І), її характер (за допомогою модального дієслова *may* – норма, що дозволяє), різновид – релігійна (*Heauens is the quarrel* «утрутилося небо»), зміст (*lift an angry arme against his Minister* «виступити проти ставленика неба – короля»). У цьому прикладі йдеться про богообранність членів королівської родини як одну з аксіом, властивих світосприйняттю англійців часів феодалізму, що змальовані у шекспірівських історичних хроніках [6, с. 5; 7, с. 92–94].

Deskриптивний спосіб втілення ідей для просування певної інформації, ідеї як безперечно доброї в морально-етичному сенсі слова, істинної, визнаної багатьма людьми, може стати результативною тактикою переконання і впливу, заохочення до актуалізації певних дій. Зміст deskриптивного висловлення набуває прескриптивності. Оскільки ситуація є звичною, прийнятною, традиційною, її використання як канону для регуляції людської поведінки видається самозрозумілим і необхідним. Подібну тенденцію представлення норми або певної ідеї, яку слід закріпити в колективній свідомості суспільства як об'єктивної істини, відзначає О.І. Бродський [8, с. 241]. Проаналізований нами матеріал також підтверджує цю тенденцію використання deskриптивних висловлень у функції прескрипцій.

Указування на існування певного правила (норма-deskрипція) зазвичай позначено імпліцитністю, маніфестацією додаткових компонентів норми як сигналів про порушення / слідування нормі.

Для норм-deskрипцій типовим є вираження мовними засобами **порушення** та **санкцій** для його покарання; **емоційного стану мовця**, спричиненого реалізацією чи нереалізацією певного правила; експлікація **різновиду норми**; необхідність звернення до контексту та екстралінгвістичних факторів – інтенцій мовця [6, с. 5].

Гетерогенний характер дескриптивності як логіко-семантичної категорії зумовлює дослідження дескриптивних висловлень з іллокутивною силою прескрипції, згуртувавши їх відповідно до логіко-синтаксичних типів речень [2; 18, с.149–160], якими вони маніфестовані в мові й мовленні. Фактичний матеріал дослідження дозволяє виділити **типові логіко-семантичні структури норм-дескрипцій**, серед яких такі, що реалізують **семантику буттєвості, ідентифікації та номінації, порівняльні конструкції, оцінні висловлення**, які експлікують взаємодію деонтичної та аксіологічної модальності на тлі єдиної теорії моралі – етики [3, с.9].

У прикладі **3** у **реченні екзистенції** констатується наявність священної заборони (*a prohibition so Diuine*) на самогубство (*Selfe-slaughter*):

3. M o g e n : Against Selfe-slaughter, there is a prohibition so Diuine, that crauens my weake hand (Сум., 3.4.1750–1752).

У головному реченні за допомогою екзистенційної конструкції мовець стверджує існування певної норми, а характер її регулюючого впливу виражений у підрядному означальному (*crauens my weake hand* «зупиняє мою слабку руку»). Дейктичний маркер *my* «мій» виражає особисту готовність мовця слідувати зазначеній нормі. Утім, він не є достатньо прозорим для визначення усіх суб'єктів цієї нормативної заборони. Якщо не зважати на національно та культурно специфічний характер норми, то можливим здається висновок про її всеохоплюючу дію, що насправді не відповідає дійсності. Диференційним чинником обмежувального характеру виступає лексема *divine* («священний»), що символізує джерело появи норми, її божественну природу (*divine* > O.Fr. *devin* > L. *divinus* «той, що наданий Богом; божественний» від *divus* «Бог» [24]). **Ця лексема також вживається на позначення християнського Бога** та виконує атрибутивну функцію у разі опису законів, заповітів як таких, що надаються ним [26]. Отже, заборона на самогубство має релігійний характер, поширюється на тих, хто вірить у християнського Бога та сповідує християнську мораль. Обмеження сфери впливу норми християнським світом є суттєвим, оскільки, наприклад, до XIX ст. у Японії був прийнятим ритуал самогубства шляхом харакірі як вид покарання себе за гріхи та злочини або як спосіб уникнути можливого порушення морального кодексу. Таким чином, суб'єкт норми в нормативному висловленні **3** реалізований не шляхом прямої номінації, а імпліцитно присутній у семантиці лексичних одиниць та охоплює широку кількість людей, що об'єднані вірою в християнського Бога.

У текстовому фрагменті **4** порівняння міри прагнення до суверенітету, державної незалежності в простих людей та членів королівської родини віддзеркалює важливість наявності цього почуття у представників будь-якої нації:

4. Our Subiects (Sir) will not endure his yoake; and for our selfe to shew lesse Soueraignty then they, must needs appeare vn-Kinglike (Сум., 1806–1899).

З метою надання вагомості своїм словам та легітимності зобов'язанням та заборонам суб'єкти модальної оцінки або суб'єкти говоріння, що реалізують волю інших осіб, підкріплюють свої слова апеляцією до відповідної норми або експлікацією джерела волі (пор., приклади **5–6**).

У прикладі **5** у перформативному висловленні король накладає на суб'єкта волюнтаристичності певні зобов'язання, посиляючись на присягу та вірність як обов'язкові атрибути взаємодії короля й васала:

5. King : We charge you, on allegiance to our selfe, to hold your slaughtering hands, and keepe the Peace (1Н4, 1299–1301).

У прикладі **6** мер міста, промовляючи, водночас накладає зобов'язання й дає наказ залишатися вдома й забороняє носити, утримувати будь-яку зброю або користуватися нею. З метою посилення свого веління він звертається до авторитету – проголошує заборону іменем короля (*in his Highnesse Name*):

6. M a i o r : <...> wee charge and command you, in his Highnesse Name, to repayre to your seuerall dwelling places, and not to weare, handle, or vse any Sword, Weapon, or Dagger hence-forward, vpon paine of death (1Н6, 442–449).

Абстрактність дескриптивних висловлень маніфестуються через взаємодію засобів лексичного, морфологічного й синтаксичного рівнів. Лексичний рівень абстрактності створюється за допомогою низки слів, семантика яких позначена максимальною мірою узагальненості, а саме – кванторів узагальненості *all, every, any* та ін. Так, наприклад, у текстовому фрагменті **7** йдеться про те, що кожен селянин має можливість завершити своє «ув'язнення» (позбавитися від гніту багатія). Отже,

уведення квантора узагальненості надає висловленню майже статус єдиного для всіх правила, дія якого поширюється на кожного селянина:

7. C a s a : <...> so **every** bondman in his own hand bears the power to cancel his captivity (JC, 1.3.100–102).

На морфологічному рівні семантика абстрактності, перш за все, реалізується граматичною категорією часу, а саме – простим теперішнім, що використовується на позначення нелокалізованих у часі, атемпоральних ситуацій (у прикладі 7 *bears the power to cancel* «має сили на відміну, закінчення»). У ранньоніовоанглійській мові цей різновид граматичної категорії часу постає засобом представлення позачасових узагальнених тверджень – «вічних істин». Такі аксіоматичні за своєю природою висловлення реалізують наукові, наприклад, математичні закони; є способом маніфестації ідіоматичних, наближених до прислів'їв узагальнень людського досвіду, тверджень [20, с.79]. Близькі до прислів'їв дескриптивні висловлення, що виражають пораду, інструкцію, так само, як і власне прислів'я, можна вважати деонтичними модалізаторами змісту тексту (“deontic modalizers”) [22, с. 217].

У текстовому фрагменті 8 відбувається вираження норми-дескрипції. Так, за допомогою теперішнього часу, особливостей логіко-семантичної структури речення, а саме – ідентифікаційної семантики, а також лексичних значень слів (*traitors* «зрадники») дескриптивне висловлення набуває ознак прескриптивності, а саме – якщо «сумніви – зрадники, то не слід вагатися»:

8. L u c i o : **Our doubts are traitors and makes us loose the good we oft might win** (MM, 433–434).

Поєднання в річизі етики деонтичних та аксіологічних понять зумовлює інтерес дослідників до визначення одних у термінах інших, розбудову етичних концепцій на основі первинності перших по відношенню до других або навпаки [11]. Діалектичний характер взаємодії норми та оцінки розкривається в їх взаємозалежності: з одного боку, норма формується на основі оцінки, з іншого – оцінювання певного вчинку або дії відбувається на підґрунті вже сформованих критеріїв, ознак, тобто норми [16, с. 19].

Діалектичність взаємодії норми та оцінки також виявляється в можливості затвердження нової норми через наділення її позитивною оцінкою, або, навпаки, висуненням контраргументу – негативної оцінки протилежного стану речей [там само, с. 20]. Отже, слова з негативно-оцінним значенням фіксують певне порушення норми та можуть використовуватися для вираження загальної оцінки (наприклад, *rascal* «негідник», *bustard*, «підлота») або указувати на порушення конкретної юридичної або моральної норми (*murderer* «вбивця», порушення релігійних та юридичних норм) [15, с. 37]. У текстовому фрагменті 9 ситуація *to bring in (God shield vs) a Lyon among Ladies* «привести лева туди, де будуть жінки» (на виставу) описується й оцінюється як жахлива (*dreadfull*). Загальна негативна оцінка маніфестує неприйнятність ситуації, але експліцитно не пояснює чому: чим грубішою є негативна оцінка певної ситуації, тим більш імперативного характеру вона набуває [17, с. 141].

9. B o t t o m : **Masters, you ought to consider with your selues, to bring in (God shield vs) a Lyon among Ladies, is a most dreadfull thing.** For there is not a more fearefull wilde foule then your Lyon living (MND, 840–844).

Утім, аргументація негативного ставлення до описуваної ситуації наявна в тексті (*for there is not a more fearefull wilde foule then your Lyon living* «оскільки немає страшнішого дикого чудовиська, ніж живий лев»). Попри наявність доводів, що роз'яснюють оцінку, для реконструкції імплікованої норми необхідним залишається залучення загальнолюдського досвіду проживання в суспільстві, культурноспецифічних уявлень про жінок та їх бачення світу. Оскільки жінка – істота тендітна, не завжди спроможна протистояти труднощам, то лякати її не можна. Саме тому несподівана поява живого лева може викликати почуття страху, неприємних почуттів від вистави, яку учасники ситуації готують.

У прикладі 10 джерелом деонтичного значення «облігаторності» постає волевиявлення мовця, реалізоване за допомогою імперативної конструкції, іллокутивна сила якої експлікується через лексичне значення дієслова *charge* «накладати зобов'язання»:

10. P e t r u c h i o : **Katherine I charge thee tell these head-strong women, what dutie they doe owe their Lords and husbands** (Shr., 2686–2737).

Проте, мовець не лише висловлює свою волю з метою актуалізації слухачем дії X (*tell these head-strong women* «скажи цим упертим жінкам»), а й у дескриптивний спосіб указує на існування певної

норми (*dutie they doe owe their Lords and husbands* «їхній обов'язок перед чоловіками»), яка коригує взаємини чоловіка та його жінки. Поза увагою у цьому висловленні залишається конкретний зміст норми, оскільки його розкриття є бажаною дією, яку має реалізувати адресат. Вербалізація змісту норми «обов'язок жінки перед чоловіком» відбувається в подальшому контексті, задля чого мовець використовує цілий арсенал різнорівневих мовних засобів. Так, зміст норми виражено у власне прескриптивних висловленнях, облігаторність виконання яких маніфестується за допомогою модального дієслова *should*, а також конструкції *be bound to (they [women] should kneele for peace* «жінки мають ставати на коліна», *they are bound to serue, loue, and obay* «вони приречені служити, любити та підкорятися»). Оскільки наміром мовця є привести поведінку слухача у відповідність до цього правила (виконання обов'язку жінки перед чоловіком), мовець удається до змалювання престижу норми, порівнянь та номінацій з негативною оцінною конотацією, що в неприглядний спосіб змалюють жінку-порушницю норми (*a woman mou'd, is like a fountaine troubled, muddie, ill seeming, thicke, bereft of beautie* «знервована жінка, наче розбитий фонтан, брудна, з поганими намірами, позбавлена краси», *what is she but a foule contending Rebell, and gracelesse Traitor to her louing Lord?* «Хто така жінка (порушниця норми), як не бунтарка, невдячна зрадниця свого чоловіка?»). Нереалізованим експліцитно залишається різновид норми – посилення на конкретне писане правило, відповідно до якого згадані вимоги набувають чинності. Утім, через мовлення героїв твору «Приборкання норовливої» Шекспір апелює до традиційних для глядачів – жителів Британії XVI–XVII ст. – уявлень про стосунки подружжя й ті правила, що їх регулюють. Попри те, що у шекспірівські часи існувало безліч книжок, які навчали жінок правильної, гідної поведінки [25, с. 225], посилення на них є зайвими, ураховуючи наявність спільного досвіду в драматурга та глядачів [там само, с. 224].

Підсумовуючи викладене зазначимо, що мовне втілення деонтичних норм відбувається за допомогою різнорівневих мовних засобів. Серед особливостей реалізації норм-дескрипцій у ранньомовноанглійській мові необхідно виділити тенденцію до їх імпліцитності, закодованості в тексті, абстрактності, взаємодії з оцінністю, вираження за допомогою специфічних логіко-синтаксичних типів речення, а саме: буття, ідентифікації, номінації. Типовим для них є реалізація додаткових компонентів норми, таких, як санкція, її різновид тощо. Щодо норм-прескрипцій, то вони тяжіють до експліцитного представлення більшості компонентів норми та нормативної ситуації. Оскільки у нашій статті ми лише коротко розглянули деякі особливості вербалізації деонтичних норм в англійській мові, то подальші розвідки у цій сфері можуть бути присвячені більш детальному вивченню кожного із виявлених способів вираження деонтичних норм, а саме: дослідженню впливу аксіологічної семантики та почуттів, емоцій на вербалізації нормативності, взаємодії норми і стандарту, стереотипу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. Интерпретационные глаголы: семантическая структура и свойства // Русский язык в научном освещении. – 2004. – № 1(7). – С. 5–22.
2. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
3. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
4. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Арутюнова Н.Д. – [2-е изд., испр]. – М.: Языки русской культуры, 1999. – I–XV, 896 с.
5. Арутюнова Н.Д. Остыде и совести / Н.Д. Арутюнова // Логический анализ языка: Языки этики / [Рос. акад. наук. Ин-т языкознания; под. ред. Н.Д. Арутюновой, Т.Е. Янко, Н.К. Рябцевой]. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 54–78.
6. Бабічева Н.О. Деонтична модальність як реалізатор прескриптивної семантики / Н.О. Бабічева // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер. «Філологічні науки». – 2009. – № 16 (179). – С. 3–11.
7. Беляева Е.И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках / Е.И. Беляева. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 180 с.
8. Бродский А.И. Идеология и мораль / А.И. Бродский // Философский век. Альманах / [отв. ред. Т.В. Артемьева, М.И. Микешин]. – СПб.: Санкт-Петербург. центр истории идей, 2002. – Вып. 21. Науки о человеке в современном мире. – С. 239–249.
9. Булыгина Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. – М.: Языки русской культуры, 1997. – 576 с.

10. Вежицкая А. Сопоставление культур посредством лексики и прагматики / А. Вежицкая ; [пер. с англ. А.Д. Шмелева]. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с. – (Сер. «Язык. Семиотика. Культура»).
11. Вригт Г.Х. фон. Логико-философские исследования [Электронный ресурс] / Г.Х. фон Вригт. – М. : Прогресс, 1986. – 600 с.
12. Герасимова И.А. Деонтическая логика и когнитивные установки / И.А. Герасимова // Логический анализ языка: Языки этики / [Рос. акад. наук. Ин-т языкознания; под. ред. Н.Д. Арутюновой, Т.Е. Янко, Н.К. Рябцевой]. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 6–15.
13. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс : монография / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
14. Кислов А.Г. Деонтическая логика: традиция Бентама и динамика действий / А.Г. Кислов // Философский век. Альманах / отв. ред. Т.В. Артемьева, М.И. Микешин. – СПб., 1999. – Вып. 9. Наука о морали : Дж. Бентам и Россия. – С. 288–293.
15. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика : учебник / И.М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
16. Кутяева О.М. Опыт лингвистического исследования контекстов деонтической модальности в английском деловом дискурсе : дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О.М. Кутяева. – Абакан, 2006. – 183 с.
17. Пивоварова Т.В. Социальные отношения как фактор, обуславливающий прагматический характер оценки собеседников и способы ее реализации / Т.В. Пивоварова // Homo Loquens: Вопросы лингвистики и транслятологии : [сб. ст.]. – Волгоград : Из-во Волгоград. ун-та, 2004. – Вып. 2. – С. 139–145.
18. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. Семиотическая грамматика / Ю.С. Степанов. – М. : Наука, 1981. – 360 с.
19. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада / Акад. наук України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К., 2000. – 288 с.
20. A Comprehensive Grammar of the English Language / [Quirk R., Greenbaum S., Leech J., Swartvik J.]. – L. ; N.Y. : Longman Group Ltd., 1985. – 1179 p.
21. Bozzo-Rey M. Jeremy Bentham's Logic of the Will: is Acting Logically to Act Morally? [Электронный ресурс] // Law and Society : Conference Papers, Annual Meeting, 2007. – 143 p.
22. Moon R. Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach / Rosamund Moon. – N.Y. : Oxford University Press, 1998. – 340 p. – (Oxford Studies in Lexicography, and Lexicology).
23. Myers-Scotton C. Explaining the Role of Norms and Rationality in Codeswitching / Carol Myers-Scotton // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 32. – P. 1259–1271.
24. OEtyD = Online Etymology Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа до словника : <http://www.etymonline.com>.
25. Perret M.D. Petrucio : The Model Wife / Merion D. Perret // Studies in English Literature. – 1983. – Vol. 23, № 2. – P. 223–235.
26. Webster Online Dictionary with Multilingual Thesaurus Translation [Электронный ресурс]. – Режим доступа до словника : <http://www.websters-online-dictionary.org.htm>.

В статье рассматриваются особенности языковой репрезентации деонтических норм в ранне-воанглийском языке. Автором дано определение понятию «деонтическая норма», рассмотрена специфика выражения прескриптивной и дескриптивной ее разновидностей; выделены типовые логико-семантические структуры реализации норм-дескрипций, а также комплементарные языковые средства, которые свидетельствуют о выражении семантики нормативности.

Ключевые слова: деонтическая норма, нормативность, норма-прескрипция, норма-дескрипция.

The article deals with the peculiarities of deontic norms representation in Early Modern English. The definition of the notion "deontic norm" is provided, as well as the characteristic features of its prescriptive and descriptive varieties are determined. The author also discusses the logical and semantic structures typical of the descriptive deontic norms and the complementary language means which serve as the criteria for normative semantics expression.

Key words: deontic norm, normativity, descriptive norms, prescriptive norms.

АУГМЕНТАЦІЯ ТА ЕЛІЗІЯ У СЛОВОЗМІННИХ ПАРАДИГМАХ ДІЄСЛОВА СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVIII СТ.

Русаченко Н.П.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті зазначено важливість урахування лінійних модифікацій основ у словозмінних парадигмах дієслова староукраїнської мови XVIII ст. Схарактеризовано природу, специфіку аугментацій та елізій у дієслівній словозміні. Виявлено регулярність і функціональне навантаження нарощень та усичень дієслівної основи у староукраїнських текстах.

Ключові слова: морфонологія, лінійні модифікації основ, аугментація, елізія, дієслівна словозміна, нарощення, усичення.

Словозмінна парадигма дієслова староукраїнської мови не може бути побудована без морфонологічного аналізу, оскільки при утворенні особових та родових форм, окрім флексій, значну роль відіграють альтернації та лінійні модифікації основ. Серед морфонологічних явищ вокалічні та консонантні альтернації є найбільш дослідженими. Зокрема, встановлено історичні причини та умови їх виникнення, визначено види і типи чергувань, виявлено специфіку, регулярність та функціональне навантаження у процесах словозміни та словотвору української мови. Особливо плідними виявилися дослідження морфонологічних засобів морфемного варіювання в синхронії. Дослідження лінійних модифікацій основ залишається актуальною проблемою граматики української мови, оскільки не до кінця з'ясовано як суто теоретичні, так і практичні аспекти їх морфонологічного аналізу. Ще й до сьогодні не вивчено природу та умови їхнього функціонування. Ґрунтового аналізу вимагають причини та механізми розвитку аугментацій та елізій у словотворчих і словозмінних парадигмах української мови.

Мета дослідження полягає у встановленні лінійних модифікацій основи, що виникають у процесі дієслівної словозміни, у виявленні їхньої ролі й характеру в історії мови. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: схарактеризувати природу, регулярність і функціональне навантаження нарощень та усичень дієслівної основи, простежити історичні зміни, виявити специфіку морфонологічної структури дієслівних форм у староукраїнських текстах XVIII ст.

Лінійні модифікації основ були об'єктом уваги В.В. Лопатіна, І.С. Улуканова, О.В. Ісаченка, О.А. Земської, Н.Є. Ільїної, С.М. Толстої, В.Б. Касевича, М.В. Панова та ін.

Специфіка лінійних модифікацій основи, до яких традиційно відносять нарощення, накладання та усичення, залежить від частиномовної належності слів, а їх загальна активність набагато нижча, ніж чергувань. Характерним є використання усичення, накладання та нарощення в комплексі з іншими видами морфонологічних явищ, зокрема чергуваннями. Однак між ними існує істотна відмінність. Чергування належать морфемам і мають як парадигматичний (варіювання морфем), так і синтагматичний (сполучуваність морфем) аспекти, а нарощення, накладання та усичення належать до основ і служать засобами організації морфемної послідовності (синтагматичний план) в межах слова [13, 70].

Лінійні модифікації основ виступають одним із видів взаємоприспосовування морфем, усуваючи структурно-семантичні перешкоди на шляху реалізації словотворчих і словозмінних процесів, обмежують накопичення морфем, не допускають семантичного спустошення основи. Обов'язковою умовою їхньої реалізації є збереження в похідному слові тієї частини основи, яка несе семантичну інформацію про слово [3, 113].

Нарощення вперше описав М.С. Трубецької, назвавши його «з'єднувальна морфема» [13, 223]. Нарощувані сегменти називали інтерфіксами [3, 113; 4, 6], асемантемами, конструктемами [11, 61], аугментами [12, 70; 7, 56]. У лінгвістичній літературі є спроби віднести термін аугмент до сфери словозміни, а нарощення до сфери словотвору.

Аугментація полягає у встановленні «між мовними одиницями асемантичної прокладки, яка знешкоджує сполуки морфем, заборонені законами морфології певної мови» [3, 113]. Появу нарощуваних елементів пов'язують із занепадом зредукованих, перерозкладом основ, унаслідок

чого інтерфікси стали складовими частинами поліморфемних суфіксів. Широкому застосуванню інтерфіксації у староукраїнській мові сприяв і другий південнослов'янський вплив.

Елізія – процес, протилежний аугментації, який полягає у «відпаданні від основи слова при творенні граматичних форм або нових слів кінцевих сегментів», завдяки чому усуваються скупчення голосних і приголосних [8, 57]. Усічені сегменти інтерпретують по-різному. О.В. Ісаченко називає їх морфемами [5, 108], хоча за цих умов усічення, ймовірно, потрібно визнати особливим словотворчим засобом, Д.С. Ворт – «морфоподібними сегментами» [2, 387], О.А. Земська – фіналями [3, 44]. С.М. Толстая, В.Б. Касевич використовують термін елізія [12, 71; 7, 57].

Для аналізу морфонологічних процесів видається найбільш прийнятним використання термінів аугментація (від лат. *augmentatio*) та елізія (від лат. *elision*), тоді як терміни нарощення й усічення доречно вживати для характеристики морфонологічних явищ, які супроводжують словотворення або формотворення певних слів.

Час появи лінійних перетворень основи датують XIII–XV ст., коли в кінці основи та на початку афікса внаслідок зникнення зредукованих виникають групи приголосних, що створюють на міжморфемному шві складні для вимови звукосполучення.

У процесі формотворення дієслова староукраїнської мови XVIII ст. аугментація та елізія виявляють високу продуктивність. Характерною особливістю їх використання в дієслівних парадигмах є те, що вони в більшості своїй супроводжують консонантні та вокалічні альтернації. Звичайно змінюється кінцева частина основи (тематичний суфікс), причому це можуть бути одиничні голосні, приголосні або сполуки «приголосний + голосний».

У словозміні дієслова однаково широко використовуються як відкриті, так і закриті флексії. До того ж, у дієслівній структурі функціонують два типи коренів. На відміну від закритого характеру іменного кореня, у дієслів є не лише закритий, тотожний іменному, а й відкритий корінь, характерний тільки для них. Набір варіантів основи для кожного дієслова є традиційним, але добір будь-якого з них визначається характером закінчень, тобто морфонологічно.

За відомим морфонологічним правилом, сформульованим Р. Якобсоном, відкритій основі мають відповідати прикриті закінчення, а закритій – неприкриті. Під час утворення форм, для яких потрібне поєднання закритої основи із прикритим закінченням або відкритої основи з неприкритим закінченням, і використовуються спеціальні засоби морфонологічного регулювання. Ними виступають морфонологічні чергування на межі морфем, які усувають морфонологічно неможливі сполуки приголосних і голосних або аугментація чи елізія, у результаті яких відкриті основи стають закритими і навпаки.

Тексти пам'яток староукраїнської мови XVIII ст. серед найактивніших модифікацій основ фіксують *усічення* **и**, яке характеризує дієслова X класу й засвідчується:

- а) у формах 1 особи однини та множини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-у** (ю), **-ем(о)**: *сужуся* (Лек. Б. 51), *бачу* (Зош., 4 зв.), *тужу* (ДІ, 28), *хочем* (КЗ, 191); *поправлю* (ДН, 174), *заплачу* (175), *претерплю* (148), *поспѣшу* (ПЛ, 1), *явлю* (ДН, 158);
- б) у формах 3 особи множини теперешнього та майбутнього часу перед флексією **-ать (-ять)** і 3 особи однини перед **-ет(ь)**: *гасять* (АД, 85), *робятъ* (82), *платѣт* (МБ, 363), *носѣт* (363 зв.), *мислѣт* (ВЗ, 349 зв.), *велятъ* (348 зв.), *смердятъ* (349 зв.), *чинятъ* (КЗ, 45), *шкодѣтъ* (188), *доходятъ* (ІВ, 121 зв.), *пускатъ* (АД, 76); *хочет* (КЗ, 44), *четет* (191), *шкодѣтъ* (188), *правѣтъ* (192);
- в) у формах 2 особи однини та множини наказового способу дієслів перед нульовою флексією: *поставъ* (КЗ, 193), *доставъ* (193), *заправъ* (АД, 99), *сма(ж)* (98 зв.), *висушъ* (82), *засипъ* (83).
- г) у дієслівних формах на **-но**: *отворено* (АД, 84), *велено* (ДН, 149), *вѣдано* (175), *запалено* (147), *ненарушено* (163), *обявлено* (149).
- д) у формах активних та пасивних дієприкметників: *хвалящимъ* (КЗ, 43), *хулящимъ* (43), *въходящій* (184), *губящих* (44), *служащих* (186), *холодячая* (АД, 79); *домисленная* (КЗ, 195), *слѣпорожденнихъ* (189), *випаленою* (АД, 86), *высмаженою* (77), *негашонного* (88), *паленого* (84), *переваренного* (88), *посушенныхъ* (84), *оставлена* (ДН, 165), *откурених* (ДН, 173);
- ж) у дієприслівниках теперешнього часу: *ходячи* (КЗ, 188), *чтущи* (197), *мовячи* (41), *служачи* (188), *терпя* (184), *палячи* (АД, 82), *видячи* (ДН, 175), *хотячи* (165).

Усічення а засвідчено меншою кількістю прикладів, але також має продуктивний характер, зокрема у процесі творення форм дієслів V, XI класу:

- а) 1 особи однини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-у** (ю): *боюся* (ДН, 174), *сію* (148), *прорѣжу* (АК, 177), *скажу* (ДН, 173);

- б) 2 особи однини та множини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-ете, -еши** (**-ѣиш**): см **ѣтесе** (Зош., 5 зв.), **держиши** (ДН, 159), **кажеш** (174), **стоѣиш** (149); **выполощеши** (АД, 84), **збереш** (79), **напишеш** (ДН, 171); **скажете** (ВЗ, 337 зв.), **скажеш** (ДН, 155);
- в) 3 особи однини та множини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-еть, -е, -уть**: **блещет** (ВЗ, 337 зв.), **трепещет** (КЗ, 45), **клеветет** (45), **рѣже** (45), **спит** (185), **зовется** (АД, 84); **прибере** (64), **назовет** (КЗ, 197), **пріймет** (43), **почне** (АД, 78), **устойт** (82), **отпишут** (КЗ, 43);
- г) 2 особи однини та множини наказового способу: **вийми** (АД, 82), **вси** (80), **просѣй** (82), **сними** (78), **стойте** (ДН, 173), **бойся** (174), **кайся** (КЗ, 185), **покажи** (194), **бери** (АД, 84), **сними** (78), **положи** (84), **розови** (86);
- д) (АД, 80); **дѣлючюся** (ДН, 163); см **ѣлющас** (ВХ, 541), **скачуцие** (НЛ, 80), **спящими** (81);
- ж) дієприслівниках теп. часу: **берючи** (МБ, 364), **мечу** (МБ, 362).

Усічення ва фіксується у процесі формотворення дієслів І класу, супроводжується нарощенням **ј** і засвідчується у формах теперешнього часу:

- а) 1 особи однини та множини: **примушаю** (КЗ, 187), **оудаемо** (ВХ, 540), **наказуем** (ЛР, 89), **квѣтуемъ** (АЧ, 131); **жалуемъ** (ДН, 158), **содержуемъ** (163), **благодарствуемъ** (ПЛ, 52), **дово(л)ствуемъ** (ІКД, 226);
- б) 3 особи однини та множини: **готується** (АД, 81), **коштуєть** (82), **Ѹде(р)жуєть** (АК, 77), **танцює** (ІКД, 219 зв.), **шалвіруєть** (КЗ, 187), **бесідуєть** (192), **дарствуєть** (40), **орудуєть** (188), **видаєть** (АД, 79), **готуєть** (81), **придаєть** (87), **подають** (87), **потребують** (78), **явѣствують** (ДН, 158), **возрастают** (КЗ, 198), **плутуют** (188), **бракують** (198), **именуют** (192), **мандрують** (ІКД, 225 зв.), **безмолствѸють** (ГБ, 353 зв.), **чествѸють** (Б, 100).

Усічення характеризує утворення форм наказового способу 2 особи однини та множини: **смаруй** (АД, 86), **купуй** (КЗ, 187), **помилуй** (191), **пилуй** (АД, 86), **даруй** (КЗ, 199), **випрасуй** (АД, 79), **зашпунтуй** (85), **испробуй** (82), **куйте** (ВМ, 123 зв.).

Кінцевий сегмент дієслівної основи **ва** елізіонує у процесі утворення:

- а) дієприслівників теперешнього часу: **мѣркуючи** (АД, 80), **слѣдючи** (ДН, 173), **будуючи** (КЗ, 187), **допитуючи** (ДН, 173), **послѣдючи** (Вел., 301), **ква(р)тируючи** (ПЛ, 58), **розрѸбуючи** (Вел., 407 зв.);
- б) активних дієприкметників теперешнього часу: **царствѸюще(мъ)** (Вел., 80), **лоботи(т)ствѸющему** (79), **шкодуючий** (ДН, 174), **вѣрующих** (КЗ, 42), **працюющим** (193), **псующее** (АД, 107), **купующихъ** (КЗ, 182).

Усічення с, ну тексти пам'яток фіксують під час утворення форм дієслів минулого часу. Рідше зазначені елізії знаходимо в особових формах майбутнього часу.

Так, усічення **с** засвідчене в парадигмах дієслів VIII кл.:

- а) у 3 особи однини та множини минулого часу: **привѣв** (ДН, 174), **одповѣль** (159), **подвѣвъ** (160), **перепало** (ВЗ, 336), **наѣвся** (348), **вѣсѣль** (ДН, 175); **пропали** (ІКД, 224), **произвели** (225), **клали** (МБ, 362 зв.);
- б) в особових формах майбутнього часу (1 особи однини, 3 особи однини та множини): **пропадетъ** (ДН, 158), **приплывет(ъ)** (124), **украдемо** (ДН, 176), **закрадется** (АД, 87), **зацвѣтетъ** (ДН, 158), **вкрадут** (КЗ, 192);
- в) у формах наказового способу: **приведи** (ДН, 174), **уплетѣмо** (Б., 1 зв.);
- г) у присудкових формах на **-но**: **викрадено** (ДН, 160), **розведено** (178);
- д) у пасивних дієприкметниках: **засѣлый** (ЛР, 77), **кѣрадених** (ДН, 173);
- ж) у дієприслівниках минулого часу: **всѣвши** (ДН, 174), **вѣкравши** (176), **наѣлавши** (174).

Усічення **ну** тексти пам'яток фіксують в усіх часових формах дієслів VII кл. Найбільша кількість усічених форм засвідчується в 3 особі однини та множини минулого часу: **змерзль** (ВЗ, 346), **здохъ** (347), **воскресъ** (348), **заки(с)ло** (АД, 89), **мокло** (89), **звукло** (88), **опухъ** (88), **вывергли** (Вел, 167). У формах теперешнього та майбутнього часу відсікається тільки кінцеве **у**, а **н** зберігається. Форми з усіченнями характеризують особові форми теперешнього та майбутнього часу: **викине(мъ)** (ІКД, 226 зв.); **збагнешъ** (ІКД, 219 зв.), **движете** (ВХ, 539), **почнете** (ЛР, 80); **бли(с)не** (16 зв.), **прохолоне** (АД, 99), **загляне** (63), **збагне** (61), **увяне(т)** (62), **вимогне** (АД, 89), **застинет** (78), **ропукнется** (77); **тягнетъ** (НЛ, 88), **гине(т)** (90), **мокне** (АД, 88).

Усічення у характеризує також утворення форм наказ. способу: **плю(н)те** (ІКД, 220), **глянте** (ІКД, 197 зв.), **кликниѣте**, **гукниѣте** (198), **уткни** (АД, 82), **вити(с)ни** (98), **попхни** (82). Елізія у притаманна й активним та пасивним дієприкметникам мин. часу: **витисненного** (АД, 85), **стя[г]ненного** (87); **ослѣпший** (КЗ, 189), **росковѣтлий** (АД, 81).

Тексти пам'яток засвідчують існування дієслівних форм з **-ова-**, які в сучасній літературній мові вийшли з ужитку, проте зберігаються в поліських говорах [1, 202]. Так, маємо: *вступовати* (ВГ, 31), *куповати* (ІКД, 201), *засиповати* (АД, 108 зв.), *подкурювати* (109). Імовірно, що під час утворення особових дієслівних форм у староукраїнській мові цей сегмент відсікався, оскільки тексти пам'яток фіксують написання: *вступаючи* (ВГ, 37), *засип* (АД, 83).

Нарощення у процесах словозміни дієслова є характерною ознакою дієслів І–IV кл. Передусім це стосується **нарощення j**, яке зустрічається у формах:

- а) 1 особи однини та множини дієслів перед флексіями **-ю, -емь (-емо)**: *поручаю* (Дз., 87), *зарѣкаемся* (ДН, 160), *зъмовляемся* (174), *отсилаем* (172), *питаемся* (173), *признаемся* (174); *предлагаю* (КЗ, 184), *впрашаю* (184), *вручаю* (184), *розумѣю* (195), *буваемь* (191), *постерѣгаемь* (40);
- б) 2 особи однини перед флексією **-ешь**: *знаешь* (КЗ, 186), *запрягаешь* (ДН, 159), *узнаешь* (АД, 77);
- в) 3 особи однини та множини дієслів перед флексіями **-еть, -ють**: *вырастает* (АД, 84), *вытягае* (87), *гибѣе* (85), *сѣнае* (ІКД, 197), *отдаляе* (АД, 84), *мѣняетъ* (ДН, 159), *трафляется* (АД, 86), *вменишается* (КЗ, 185), *втрачаетъ* (185), *досѣдѣаетъ* (185), *обращаетъ* (192); *выпорожняют* (АД, 88), *змивают* (86), *убегаютъ* (81), *летают* (КЗ, 191), *хрипаютъ* (185), *згубляютъ* (44), *дознавают* (195), *касают* (41), *выхожают* (197).

Не меншу продуктивність нарощення **j** виявляє в дієприкметниках та дієприслівниках. Нарощуваний сегмент засвідчений:

- а) у дієприслівниках теперешнього часу: *посѣдаючи* (ДН, 171), *уважаючи* (164), *обвиваючи* (АД, 86), *отнѣмаючи* (87), *приливаючи* (86), *случаючись* (78), *наглядаючи* (ДН, 147), *будуючи* (КЗ, 187), *блукаючи* (198), *обличаючи* (191);
- б) в активних дієприкметниках: *убивающих* (КЗ, 44), *умирающихъ* (40), *упадающих* (197), *в(ъ)падающихъ* (41), *змерзающихъ* (42), *прославляющихъ* (41), *выгрѣвающая* (АД, 79), *вытягающий* (77), *нищающие* (85), *служащие* (76).

Одиничним прикладом нарощення **j** в текстах пам'яток спостерігається в пасивному дієприкметнику теп. часу *прозиваемую* (ДН, 174). Загалом, у процесі аналізу встановлено, що кількість дієприкметників із нарощенням **j** у текстах ділового стилю, порівняно з художнім та науково-популярним, обмежена.

У парадигмі майбутнього часу кількість прикладів із нарощенням **j** значно менша і представлена у формах:

- а) 1 особи однини та множини дієслів доконаного виду: *погуляемь* (ІКД, 196), *побуюю* (197);
- б) 2 особи однини дієслів доконаного виду: *здолѣешь* (АД, 59), *узнаешь* (106), *почуешь* (ІКД, 195 зв.), *познаешь* (АД, 82);
- в) 3 особи однини та множини дієслів: *загустѣе* (АД, 86), *счернѣе* (87), *стверднѣе* (79), *зопѣсче* (87), *повѣдаетъ* (ДН, 176), *зъмякнѣе* (АД, 80), *позабиваютъ* (ДН, 174).

У процесі утворення наказового способу форми з нарощенням **j** носять продуктивний і регулярний характер і найчастіше фіксуються в текстах науково-популярного та художнього стилів: *змешай* (АД, 87), *кидай* (84), *мѣшай* (79), *отнѣмай* (87), *пыльный* (86), *порубай* (81), *прилий* (86), *ростягай* (86), *убий* (79), *помагай* (КЗ, 188), *посилай* (41), *розучай* (42), *посилай* (41), *забивай* (188), *вземляй* (195); *удивляймо* (197), *збороняйте* (198), *кохаймо* (197), *витаймо* (Б, 100), *наполняйте* (КЗ, 198), *отвергайте* (40), *поспѣшайте* (40), *бийте* (ДН, 173), *змагайся* (171), *признавайтесь* (147) та ін. Загалом, нарощення **j** служить найістотнішою якісною ознакою, на основі якої розмежовуються типи парадигм із високою продуктивністю і типи парадигм із середньою; у межах високопродуктивних типів він приєднується до усічених основ теперішнього часу [9, 221].

Серед інших видів аугментації в дієслівній словозміні тексти пам'яток найчастіше фіксують **нарощення d** в особових і часових формах дієслів *бути*, *йти* та утворених від них дієприкметниках і дієприслівниках: *буду* (ДН, 36), *будете* (129), *будут* (83), *будущий* (37), *идешь* (104), *идемо* (80), *идѣте* (80), *пришедши* (ПЛ 16), *прийдучий* (36). Треба відзначити, що в дієслові *йти* в перерахованих прикладах із погляду синхронії справді фіксується нарощення **d**, а з погляду діакронії відбувається усічення у формі інфінітива, оскільки *йти* походить від більш давньої форми *идти*.

Нарощення **d** з'являється в дієслівній парадигмі IX класу у формах, які зазнали усічення основи з кінцевим приголосним **с**: *доведу* (ДН, 160), *пропадетъ* (158); *припади* (НЛ, 91), *приведи* (ДН, 174); *викрадено* (160), *розведено* (175), *ведено* (НЛ, 100), *кѣрадених* (ДН, 173).

Парадигмою майбутнього часу дієслова дати обмежується дія нарощення **с**. Так, маємо: *додаст* (АД, 82), *придастѣ* (85), *даси* (ДН, 159).

Фіксуються в текстах пам'яток і деякі інші явища, характерні для староукраїнської мови, серед яких:

- **нарощення ду** в дієслові *знайдуєт* (КЗ, 192) та утвореного від нього дієприкметника *знайдууючюсь* (АД, 86);
- **нарощення ва** в 1 особі однини і 3 особі однини та множини дієслів доконаного виду: *вызнаваю* (КЗ, 35), *сознаваю* (147), *давают* (198), *ставаютъ* (197), *подаваетъ* (196). На думку С.П. Обнорського, ці старі форми зберігалися до кінця XVIII ст. і підтримувалися лише книжного стихією літературної мови [6, 83].

Нарощення **ва** у дієслові 3 особи однини теперешнього часу *бывает* (КЗ, 42) та наказового способу *давай* (КЗ, 41) не суперечить новим нормам української мови.

У підсумку констатуємо, що аугментація та елізія є специфічною ознакою дієслівної словозміни староукраїнської мови XVIII ст. Власне, морфонологічні характеристики є еквівалентними морфологічним показникам, а саме – основоутворюючим елементам.

Найчастіше лінійні модифікації основи супроводжують творення дієслівних форм 3 особи однини та множини теперішнього та майбутнього часів дійсного способу, 2 особи однини наказового способу дієприкметників. Серед нарощень найбільшу сферу дії має **ј**, серед усичень – **ва, а, и та ну**.

У цілому морфонологічні явища у словозміні дієслова староукраїнської мови другої половини XVI–XVIII ст. в основному виступають уже сформованими, мають системний характер і у своїй більшості відповідають особливостям морфонологічної системи сучасної української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / С.П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 246 с.
2. Ворт Д.С. Морфонология славянского словообразования / Д.С. Ворт // American contributions to the VII International congress of Slavists, I. – The Hague, 1973. – P. 385–392.
3. Земская Е.А. Современный русский язык: Словообразование / Е.А. Земская. – М. : Просвещение, 1973. – 304 с.
4. Ильина Н.Е. Морфонология глагола в современном русском языке / Н.Е. Ильина. – М. : Наука, 1980. – 147 с.
5. Исаченко А.В. Роль усечения в русском словообразовании / А.В. Исаченко // International journal of Havie Linguistics and Poetics. – 1972. – № 15. – P. 95–125.
6. Історія української мови: Морфологія / С.П. Бевзенко, А.П. Грищенко, Т.Б. Лукінова та ін. – К. : Наукова думка, 1978. – 539 с.
7. Касевич В.Б. Морфонология / В.Б. Касевич. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 160 с.
8. Лопатин В.В., Улуханов И.С. Несколько спорных вопросов русской словообразовательной морфонологии / В.В. Лопатин, И.С. Улуханов // Вопросы языкознания. – 1974. – № 3. – С. 57–69.
9. Морфемна структура слова. – К. : Наук. думка, 1979. – 334 с.
10. Панов М.В. Позиционная морфология русского языка / М.В. Панов. – М. : Наука. Школа «Ярк», 1999. – 275 с.
11. Реформатский А.А. Очерки по фонологии, морфонологии и морфологии / А.А. Реформатский. – М. : Наука, 1979. – 102 с.
12. Толстая С.М. Морфонология в структуре славянских языков / С.М. Толстая. – М. : Индрик, 1998. – 319 с.
13. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Н.С. Трубецкой. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 352 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

АД – Лікарський порадник «Аптека домова» за збкою 1760–1780 рр. Рукоп. НБУ, ш. ДА/905л; **АЧ** – Зб-ка селянських земельних актів із Чернігівщини, XVII – XVIIIст. Рукоп. НБУ, ш. І.6245862655; **АК** – «Акти про козаків», рукоп. 1710–1779рр.; **Б** – «Богогласникъ», Друкарня Почаївської лаври, 1790. Прим. НБУ, ш. Кир. 825; **Вел** – «Сказаніє о войнѣ козацкой з поляками» (1720) С. Величка. Рукоп. РНБ ім. М.Є. СалтиковаЩедріна в СанктПетербурзі, фонд 588, № 2020 (мікрофільм); **ВН** – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини / Підгот. до вид. В.В. Німчук та ін. – К. : Наук. думка, 1981; **ВМ** – Драма «Воскресеніє мертвих» Г.Кониського, список 1748 рр. Рукоп. НБУ, ш. І.174; **ВХ** – «Вѣнецъ Х[ристо]въ зъ проповѣдій неделныхъ» А. Радивиловського, друкарня КиєвоПечерської лаври, 1688 р. Примірник НБУ, ш. Кир.59; **ГБ** – Опис паломницької подорожі Василя Григоровича-Барського до святих місць, рукоп 1723–1747 рр. Рукоп. НБУ; **ДІ** – Світські пісні за зб-кою І.Даниловича, 1771–1776 рр., за публ.: Перетц В.Н. Новые данные для истории

старинной украинской лирики. – СПб., 1907.; **ДН** – Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст.: (Акти сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України) / Підгот. до вид. В.А. Передрієнко. – К.: Наук. думка, 1986; Зош. – Навчальний зошит з латинської мови, рукоп. серед. XVIII ст. Рукоп. НБУ, ш. І.3916; **ІВ** – Інтермедії до драми «Воскресеніє мертвих» Г. Кониського, за списком 1748 р. Рукоп. НБУ, ш. І.174; **ІКД** – Інтермедії до драми М. Довгалецького «Комическое дѣйствіе на Рождество Христово», 1736 р. Рукоп. НБУ, ш. 521п/1710; **КЗ** – Зиновіїв Кл. Вірші. Приповіді посполиті, публікація за рукоп. зб-кою кін. XVII – поч. XVIII ст. / Підгот. до вид. В. Колосова та І. Чепіга. – К.: Наук. думка, 1971; **МБ** – Драма «М[и]л[о]сть Б[о]жя», список I пол. XVIII ст. Рукоп. НБУ, ш. І.6527; **НЛ** – «Ніжинський літопис», повісті, легенди та ін. XVIII ст. Рукоп. НБУ, ш. Ніж. 34; **ПЛ** – Приватні листи XVIII ст. / Підгот. до вид. В.А. Передрієнко. – К.: Наук. думка, 1987.

В статье указана важность учета линейных модификаций основ в словоизменительных парадигмах глагола староукраинского языка XVIII в. Охарактеризованы природа, специфика аугментаций и элизий в глагольном словоизменении. Выявлено регулярность и функциональную нагрузку наращиваний и усечений глагольных основ в староукраинских текстах.

Ключевые слова: морфология, линейные модификации основ, аугментация, элизия, глагольное словоизменение, наращивание, усечение.

The importance of linear modification of stems in inflectional paradigms of verb in old Ukrainian language in the XVIII centuries is indicated in the article. The nature, the specificity of augmentations and elisions in verbal inflection are characterized. The regularity and functional filling of accretions and truncations of verb stem in old Ukrainian texts are defined.

Key words: morphonology, linear modification of stems, augmentation, elision, verbal inflection, accretion, truncation.

УДК 80:811.111

АБСОЛЮТНА КОНСТРУКЦІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Жуковська В.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У роботі здійснено огляд мовознавчих підходів до встановлення шляхів виникнення абсолютної конструкції у давньоанглійській мові. Визначено сутність абсолютної конструкції як структури вторинної предикації, окреслено її дистинктивні ознаки, проаналізовано структурно-морфологічну варіативність у сучасній англійській мові.

Ключові слова: абсолютна конструкція, походження, вторинна предикація, структурно-морфологічна варіативність.

Абсолютні конструкції неодноразово ставали об'єктом вивчення вітчизняних та зарубіжних мовознавчих розвідок. Антонія Руппель, автор монографії “Absolute constructions in early Indo-European” [10, с. 2], зазначає, що дослідження вказаних конструкцій тривають вже майже 200 років та називає дисертацію Е. Венцеля “De genetivis et dativis linguae Graecae, quos absolutos vocan” (1828) серед перших ґрунтовних наукових праць з цієї проблематики. На сьогодні в лінгвістиці наявна низка робіт, присвячених аналізу окремих аспектів абсолютної конструкції у синтагматичному і парадигматичному планах на матеріалі давніх і сучасних мов (Ісакова (2003), Серкіна (2000), Степанян (1997), Попович (1990), Aalto (1979), Stump (1985), Holland (1986), König, Auwera (1990), Gunnarson (2009), Dewey, Syed (2009), Bruno (2011), Timofeeva (2011) та ін.), що свідчить про достатньо повне висвітлення в науковій літературі її структурно-морфологічних, комунікативно-прагматичних і багатьох функціонально-семантичних характеристик у діяхронії та синхронії. Попри чисельність здійснених досліджень ця проблематика не втрачає своєї актуальності і продовжує привертати увагу вчених-мовознавців, а лінгвістична багатогранність абсолютної конструкції ставить перед дослідниками низку питань, які потребують подальшого вивчення. Серед невиріше-

них проблем слід вказати відсутність у сучасній лінгвістиці загальноприйнятого визначення цієї конструкції та інвентаря її структурно-морфологічних варіантів, а також встановлення походження абсолютної конструкції в англійській мові.

Стаття має на меті здійснити огляд існуючих підходів до визначення шляхів появи абсолютної конструкції у давньоанглійській мові та проаналізувати її структурно-морфологічну варіативність у сучасній англійській мові із залученням даних Британського національного корпусу (BNC-BYU) [14].

Напівпредикативні конструкції, що не залежать від жодного члена речення, є прикметною рисою давніх індоєвропейських мов [1, с. 5]. Такі конструкції називаються абсолютними чи самостійними. У різних мовах вони мають різні назви, але характеризуються структурною схожістю. Предикативним центром абсолютної конструкції зазвичай є дієприкметник, що виступає як «логічний присудок» конструкції і узгоджується в роді, числі та відмінку з іменем – «логічним підметом». Обидва компоненти «предикативної основи» конструкції стоять у певному відмінку, що є закріпленим в конкретній мові для цього типу конструкцій. У санскриті в незалежному звороті (*Locativus absolutus*) компоненти вживаються в місцевому відмінку; у давньогрецькій – в усіх непрямих відмінках цієї мови: родовому, давальному і знахідному, проте найпоширенішими були конструкції *Genetivus absolutus*; в латинській мові (*Ablativus absolutus*) – у відкладному відмінку; в готській і старослов'янській – у давальному відмінку [4; 1; 8; 10]. Вся конструкція за змістом рівнозначна підрядному обставинному реченню.

Як вже зазначалося, предикативним центром абсолютної конструкції є неособова форма дієслова, найчастіше дієприкметник, оскільки саме він показує значну синтаксичну гнучкість в плані категорії роду, числа і відмінка. Дієприкметники вживаються в різних часових формах, допустимих для певної мови, зазвичай в формі теперішнього і минулого часу, вказуючи на одночасність чи передування дії матричного речення [1, с. 7].

Джерелом абсолютних конструкцій в сучасній англійській мові є давньоанглійський абсолютний давальний. Поява абсолютних конструкцій в давньоанглійській мові до сьогодні є дискусійним питанням. Виокремлюються принаймні три підходи до їх трактування:

1. абсолютні конструкції є кальками (синтаксичними, лексичними) з латинської мови;
2. абсолютні конструкції є суто германськими утвореннями;
3. абсолютні конструкції є результатом так званого «вибіркового багаторазового калькування».

Прибічники першої точки зору, згідно з якою абсолютні конструкції є синтаксичними кальками (Callaway (1889), Ross (1893), Sørensen (1957), Kisbye (1972), Sato (2009)) стверджують, що зазначені одиниці ввійшли в давньоанглійську через інтенсивні переклади з латини, особливо переклади Біблії. О. Тімофєєва [12] розглядає давньоанглійські абсолютні конструкції як «лексичні кальки», стверджуючи, що вони були запозичені з латини не як конструкції, а як слова. Такий процес спостерігається у часто вживаних («ідіоматичних») латинських висловах.

Низка дослідників розглядають абсолютну конструкцію як суто протогерманську / індоєвропейську конструкцію (Bauer (2000), Costello (1982), Holland (1986), Моргалєва (2009)). Оскільки абсолютні конструкції були притаманні індоєвропейській мові та наявні в багатьох мовах цієї сім'ї, вчені вважають очевидним, що давньоанглійська мова успадкувала абсолютну конструкцію з протогерманської.

Третя, альтернативна до двох попередніх, точка зору намагається поєднати найвагоміші тези двох вищезазначених підходів і подолати їхні головні недоліки, пропонуючи власне бачення появи абсолютних конструкцій в давньоанглійській мові: вибіркове багаторазове калькування. Зазначається, що індоєвропейська абсолютна конструкція була успадкована давньоанглійською через протогерманську. Вже на цьому ранньому етапі абсолютні конструкції в давньоанглійській були на межі зникнення, що було природнім процесом у більшості давніх мов індоєвропейської сім'ї. Натомість у перекладах висока частота абсолютних конструкцій в латинських оригіналах спричинила збільшення частоти абсолютних конструкцій в текстах перекладів такою мірою, що ця конструкція знову повернулася в давньоанглійські тексти (зазвичай у кількості співвідносній більшою чи меншою мірою з обізнаністю автора перекладу з латиною). І, зрештою, на початку середньоанглійського періоду відбувся ще один спад у вживаності абсолютних конструкцій [13].

Разом з тим, незважаючи на здавалось би достатньо повне уявлення про абсолютну конструкцію, її статус все ще не є однозначно визначеним у сучасній англістиці. Терміном «абсолютна конструкція» часто позначається різне коло явищ. Деякі лінгвісти трактують абсолютну конструкцію як словосполучення, що у синтаксичній структурі речення виконує функцію складаної обставини

(Гордон (1960), Kaushanskaya, Kovner et al. (1963), Ganshina, Vasilevskaya (1964), Венгерова (1965), Gordon, Krilova (1973), Бескровная (1974), Блиндус (1975), Blokh (1983), Leech (1989), Maclin (2004)). Інші ж трактують її як підрядне речення у складі складного речення, оскільки на відміну від словосполучення ця конструкція не вноситься у речення у готовому вигляді і не може слугувати засобом номінації одиничного денотата (Есперсен (1958), Curme (1961), Волкова (1970), Greenbaum, Quirk (1991), Biber, Conrad, Leech (2003)); і лише деякі лінгвісти розглядають ці конструкції як самостійні речення (Poutsma (1929), Onions (1932), Scheurweghs (1997), Tallerman (1998), Комиссарова (1982), Сазонова (1990), Кулагин (1974), Туранский (1968)). Крім того, низка мовознавців визнає абсолютні конструкції мовленнєвими конструктами, що посідають проміжне місце між рівнем словосполучення та речення в ієрархічній системі мовних знаків (Алексеева (1975)).

Більшість вчених включають в обсяг цього поняття звороти як з дієприкметником, так і без нього (Керм (1931), Дундукова (1964), Лльш (1971), Stump (1984), Kortmann (1991), Серкіна (2000), Гусар (2001)). Деякі лінгвісти відносять до абсолютних конструкцій парцеляти і утворення типу St Paul's (Богданович (1988), Попович (1990)). Інші мовознавці (Stump (1984), Kortmann (1995)) до складу абсолютних конструкцій включають різного роду конструкції, що виступають в реченні підрядними обставинними реченнями, а їх логічний зв'язок з матричним реченням не є вираженим.

Визначаючи абсолютну конструкцію особливим типом синтаксичної структури, Г. Стамп [11, с. 8] вважає її конструкцією, що складається з іменної групи у значенні «суб'єкта», яка поєднується з предикативною групою з неособовою формою дієслова та виконує обставинну функцію відносно головного речення. Підкреслюється, що конструкція має власний підмет, який зазвичай некорелативний з жодним членом головного речення. Конструкція не пов'язана з рештою речення синтаксично, проте семантично не ізольована від нього. Наприклад:

*There were the usual pairs of opening lights over each saloon window, **all each side being opened or closed together by a small lever** (BNC CBK 1);*

*In the 1970s eurobonds were typically placed in managed accounts, international investors had few alternatives to eurobonds, and there was high demand for bonds, **all these factors suggesting ease of entry** (BNC HY3 1).*

Як видно з наведених прикладів, в реченнях з абсолютною конструкцією відбувається ускладнення однієї предикативної лінії за рахунок додавання неповної предикації. Основні компоненти абсолютної конструкції співвідносяться між собою як суб'єкт і предикат, і між ними існують відносини аналогічні тим, які спостерігаються між підметом і присудком, але в той же час і відмінні від них, оскільки предикату в абсолютній конструкції не притаманні категорії часу і способу у тій мірі, в якій вони притаманні присудку [6, с. 4]. В абсолютній конструкції зазвичай наявний власний суб'єкт. Цей суб'єкт може бути названий вторинним підметом, тому вся конструкція в цілому є предикативною одиницею чи предикативним реченням, що виражає вторинну предикацію. Наявність предикації певним чином зближує речення і абсолютну конструкцію, проте ці дві конструкції не є тотожними, оскільки на відміну від речення, яке може функціонувати як мінімальна мовленнєва одиниця, абсолютна конструкція залежить від ядерного речення через відсутність в її складі особової форми дієслова.

Абсолютна конструкція в сучасній англійській мові характеризується певною структурно-морфологічною варіативністю. Виокремлюються абсолютні конструкції з дієприкметником (Nominative Absolute Participial Construction) та без нього (Nominative Absolute Constructions), які в свою чергу можуть бути прийменниковими (Prepositional Absolute Participial Construction та Prepositional Absolute Construction) або безприйменниковими.

Спостерігається також і варіативність у вираженні компонентів абсолютної конструкції. Так, перший компонент конструкції може бути виражений

1. іменником:

*All **things being equal** we could probably turn one of these things around, which is basically preparing all the literature, briefing the systems people and getting it all printed up and everything in about six weeks (BNC JJ7 1);*

2. субстантивним сполученням:

*To the executions for heresy, Sussex made a gory contribution, **twenty-seven men and women being burnt between 1555 and 1558** (BNC CB6 1);*

3. особовим займенником в номінативному відмінку (в розмовному мовленні – також в об'єктному):

*A prompt reply I would have deemed a common decency, **you being a fellow screenplay writer**, though I must say I have never cared for your work, finding it, at once, both florid and superficial (BNC FBM 11),
She was surprised he lived so poorly, **him being a successful man** (BNC FNU 4);*

4. (рідко) займенником *it* або *this*:

***This being so**, possession of such weapons must also be called in question (BNC CHC 4).*

Другий елемент абсолютної конструкції може бути виражений

1. дієприкметником (в будь-якій своїй формі):

***Weather permitting**, there are frequent painting and sketching expeditions available to all members (BNC C89 8),*

*Vaughan was well educated and middle class, **his father having been** an engineer, his mother a talented musician (BNC F9U 2);*

2. дієприкметником у ролі зв'язки + предикатив:

***But the occasion having seemed to offer itself**, he had spoken (Dreiser);*

3. дієприслівником:

*It was a mixture of amusement and exasperation with her friend, **with worry added** (BNC, HTS 1);*

4. іменником:

*What do you want?' he began, **his voice a whisper**, then fell silent, as Chen increased the pressure of the gun against the side of his head (BNC, G04 1);*

5. іменником з прийменником (прийменниковим зворотом):

*Nathan was standing defiantly, **hands in pockets**, near the window (BNC, AD9 2);*

6. прикметником:

*The Marines backed away fearfully, **eyes wide** (BNC, FRS 6);*

7. прислівником:

***With the Cold War over**, and the Communist Party divided, we can no longer give excuses for the shortcomings of the system, the lack of accountability (BNC, AHN 2);*

8. (рідко) інфінітивом:

*It was like someone playing **with the family to listen** (Mansfield).*

Як вже зазначалося вище, розрізняються прийменникова, яка у сучасній англійській мові типово вводиться прийменником *with* / *without*, та безприйменникова абсолютні конструкції (у термінах Г. Стампа (augmented та unaugmented absolute constructions [11, с. 1]), наприклад:

*The weather forecast is hardly optimistic, **with wind liable to play a strong role**, and when England captain Peter McEvoy presents the prizes tomorrow a sub-par score would be useful (BNC, AKM 1);*

*I yearn for a night beneath a sound roof, **without insects crawling in my hair and vermin nibbling my toes** (BNC, GW2 1).*

Іноколи абсолютна конструкція може вводиться прийменниками *what with*. Абсолютна конструкція з *what with* переважним чином вживається в розмовному мовленні [9, с. 103], наприклад:

*"Personally I would advise you to give them your blessing, **what with the baby and all**. A new little Ryan... a Ryan that your daughter is carrying inside her." (BNC, CR6 1).*

Відносно новим явищем у сучасній англійській мові є вживання у зазначеній конструкції прийменника *despite*, наприклад:

*Its recommendation for a global oil strategy has so far received no recognition, **despite oil being the lifeblood of industrial (modern) society** (BNC, B1W 1).*

Проте слід зауважити, що статус прийменникових абсолютних конструкцій викликає дискусії. Наприклад, Дж. Керм конструкції з прийменником *with* не розглядає як абсолютні, називаючи їх

«прийменниковими групами» [7, с. 156]. Л.С. Бархударов вважає, що використання *with* і *without* при абсолютному словосполученні є факультативним і можливе не у всіх випадках [2, с. 135]. В.І. Куришева також заперечує можливість віднесення конструкцій з *with* до абсолютних утворень, пояснюючи свою позицію тим, що «абсолютні конструкції передбачають відсутність експліцитно вираженого зв'язку між конструкцією та основним складом речення» [3, с. 6]. Я.І. Рецкер у свою чергу вважає, що прийменникові звороти з внутрішнім предикатними зв'язком, що вводяться прийменником (головним чином *with*), є абсолютними, причому прийменник у цьому випадку отримує «функцію близьку до функції сполучника» [5, с. 6].

Отож, здійснивши огляд структурно-морфологічних та функціональних характеристик абсолютної конструкції в сучасній англійській мові, вважаємо, що абсолютна конструкція характеризується такими структурно-формальними ознаками: 1. бінарною структурою;

2. визначеним способом вираження компонентів (перший із них номінативний, а у значенні другого виступає обмежений клас слів – неособові форми дієслова чи слова, що використовуються в позиції недієслівного компонента іменного складеного присудка);

3. фіксованим порядком компонентів (перший компонент завжди передує другому);

4. предикативним типом зв'язку між компонентами (перший – суб'єкт, другий – предикат);

5. рівноправністю і взаємозалежністю компонентів;

6. відносною самостійністю у структурі речення;

7. відособленням конструкції від основного складу.

Звичайно, зазначені ознаки потребують подальшого уточнення і перевірки, що в п е р с п е к т и в і буде здійснено у наших майбутніх розвідках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балута А.А. Абсолютные обороты с обстоятельственным значением в индоевропейских и семитских языках / А.А. Балута // Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика». – 2013. – № 2. – С. 5–10.
2. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка / Л.С. Бархударов – М.: Высшая школа, 1966. – 200 с.
3. Куришева В.И. Беспричастный именительный абсолютный в современном английском языке: автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» – Горький, 1975. – 21 с.
4. Моргалёва В.В. Абсолютные причастные обороты в готском и древнеанглийском / В.В. Моргалёва // Вестник ТГПУ. – 2008. – Выпуск 2 (76). – С. 73–77.
5. Рецкер Я.И. Стилистико-грамматическое значение абсолютных конструкций в современном английском языке: автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» – М., 1953. – 23 с.
6. Степанян Л.Л. Роль абсолютной конструкции в передаче прагматической установки текста в английском языке: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Л.Л. Степанян. – М., 1997. – 137 с.
7. Curme G.O. A Grammar of English Language. Syntax / George Oliver Curme. – Boston, N.Y., 1931. – 616 p.
8. Dewey T.K. Case variation in Gothic absolute constructions / T.K. Dewey, Y. Syed // The Role of Semantic, Pragmatic, and Discourse Factors in the Development of Case – John Benjamins, 2009 – P. 3–22.
9. Felser C. Deconstructing what with absolutes / C. Felser, D. Britain // Martin Atkinson – The Minimalist Muse. Essex Research Reports in Linguistics – Volume 53. – 2007. – С. 97–134.
10. Ruppel A. Absolute constructions in early Indo-European / A. Ruppel – New York: Cambridge University Press, 2013. – 255 p.
11. Stump G.T. The semantic variability of absolute constructions / G.T. Stump – Dordrecht: D. Reidel Publishing Co., 1985. – 403 p.
12. Timofeeva O. Translating the texts where *et verborum ordo mysterium est*: Late Old English idiom vs. *ablatives absolutus* / O. Timofeeva // The Journal of Medieval Latin – Vol.18. – 2008. – P. 217–229.
13. van de Pol N. Between copy and cognate: the origin of absolutes in Old and Middle English / N. van de Pol // The Origins of Bound Morphology – Leiden: Brill, 2012. – 31 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. British National Corpus (BNC-BYU) – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>

В работе сделан обзор языковедческих подходов к установлению путей возникновения абсолютной конструкции в древнеанглийском языке. Определена сущность абсолютной конструкции как структуры вторичной номинации, представлены её дистинктивные признаки, проанализирована структурно-морфологическая вариативность в современном английском языке.

Ключевые слова: абсолютная конструкция, происхождение, вторичная предикация, структурно-морфологическая вариативность.

The article presents the account of linguistic approaches to the origin of the absolute construction in Old English. The essence of the absolute construction as a secondary predication structure has been defined, the distinctive features of the construction have been presented and its structural and morphological variability in Present-day English are analyzed.

Key words: absolute construction, origin, secondary predication, structural and morphological variability.

УДК 80:811.111

ІМПЛІЦИТНІСТЬ АНГЛОМОВНОЇ ВЕРБАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Гладуш Н.Ф.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті аналізуються особливості сучасної англомовної поведінки. Відзначаються такі релевантні риси англомовної вербальної поведінки, як високий ступінь імпліцитності і опосередкованості, некатегоричності та компромісності щодо інтересів комунікантів. У висновках здійснено спробу узагальнити основні ідіоматичні ознаки мовленнєвої поведінки англійців, які необхідно враховувати у процесі навчання англійської мови.

Ключові слова: вербальна поведінка, прямий мовленнєвий акт, непрямий мовленнєвий акт, імпліцитність, конвенціональність.

Стиль вербальної поведінки англомовного і україномовного комунікантів – різний, що обумовлено різними типами культур, якими визначаються нормативний етикет, соціальні норми, складовими яких є і мотиви, цілі, мовленнєві дії мовців тощо. Спілкування за допомогою «натяків» є невід’ємною рисою національного менталітету, зрозумілого для носія англомовної культури, і виступає основним ключовим моментом, без урахування якого неможливо з’ясувати суть англомовної комунікації. Важливо підкреслити, що ця особливість виявляється в регулярних відмінностях між семантичним і прагматичним значенням і призводить у практиці спілкування до протиріччя між тим, що говориться, і тим, що мають на увазі. Тому у реальному спілкуванні доцільно протиставити мовленнєві дії, які виражають інтенцію адресанта безпосередньо, та мовленнєві дії, які втілені у форму іншого мовленнєвого акту (або прямі – непрямі мовленнєві акти). Порівняйте: *Put the light on. – I would appreciate if the light was put on. – It is too dark in here.*

Наказовий спосіб однозначно виявляє інтенцію мовця вмикнути світло. Друге висловлення легко прочитується як спонукальне, бо вказана бажана дія адресата, третє висловлення може бути спонукальним тільки у певних ситуаціях. Одно-однозначне співвідношення у мові – це швидше виняток із загального правила [2: 54]. Такі явища, як імпліцитність, метафори, іронія, непрямі мовленнєві акти, можуть бути об’єднані в межах поняття «непрямої комунікації» [1: 15], релевантними ознаками якої є ускладнена інтерпретативна діяльність адресата, неконвенціональність, ситуативна обумовленість і креативність.

Психологічною основою імпліцитних мовленнєвих дій може бути небажання адресанта розкрити свої наміри. Це небажання пояснюється різними причинами: інтенції можуть бути неприємними для адресата або сприйматися адресантом як такі, що принижують його самоповагу (порівняйте використання натяків замість наказу, вибачення, прохання); інтенції можуть суперечити етикетним нормам поведінки і прийнятим правилам мовленнєвої взаємодії комунікантів. Багато чого залежить і від жанру та умов спілкування. Наведемо приклад:

Jones was always trying to borrow money, and his friends had begun to avoid him. One morning he tackled an acquaintance in the street before the latter had a chance to escape. "I say old man," began Jones, "I'm in a terrible fix. I want some money badly, and I haven't the slightest idea where on earth I'm going to get it from." "Glad to hear it, my boy," returned the other promptly. "I was afraid that you might have an idea you could borrow it from me."

(Language and Humour)

Пряме прохання в цьому прикладі принижувало б мовця. Використання непрямих мовленнєвих дій сприяє підвищенню статусу адресанта перед адресатом і статусу адресата у своїх очах.

Англомовна вербальна поведінка характеризується насиченістю мовлення формами умовного способу, використанням модальних дієслів, кліше зі значенням невизначеності, запитань при висловленні спонукання: *I wonder if you would do..., Would it be too much if you..., Would you mind if..., Might I just ask you...? Could / would / will you do...? If you haven't got any objections, I'd like to do..., Would you do me a favor...? You could do... тощо.*

Українські аналоги наведених спонукань відрізняються меншою кількістю преамбул та вагань: *Чи можу я попросити Вас...?, Чи не могли б Ви...? Я хотів би попросити Вас..., Чи не будете Ви так люб'язні ...? тощо.*

Дослідники відмічають, що у комунікативних ситуаціях із співрозмовником нерівного статусу відмічається менша імперативність англійської мови. Особа, яка має вищий статус, в українській культурі традиційно вдається до прямих висловлень директивного типу: наприклад, в ситуації спілкування вчитель – учень етикетні звертання типу: *Запишіть, будь ласка, наступне..., дайте відповідь на запитання, підійдіть до дошки... тощо.* У англомовному середовищі такі звертання не типові, порівняйте: *May I ask you to write...? Could you answer my question...? Will / would / could you come to the blackboard?*

Непрямі мовленнєві акти характеризуються етикетністю та ввічливістю, інференційністю комунікативного наміру адресанта та ускладненою інтерпретативною діяльністю адресата. Непрямий смисл деяких висловлювань є результатом (чи процесом) дії соціокультурних конвенцій: закріплення певної функції за окремими реченнями завдяки традиційності їх вживання, своєрідної домовленості між учасниками комунікативної мовленнєвої діяльності. Проілюструємо це положення на такому прикладі:

She heard the new voice say: "I'd like to come in, please." – "This is a private room. I told you my wife is having a nightmare." – "I'm sorry, sir. I don't believe you". [Hailey]

Розмова відбувається між службовцем готелю і клієнтом, який проживає у ньому. У цьому уривку нас цікавить висловлювання *I'd like to come in, please*, яке є не просто констатацією факту бажання мовця увійти в номер, а проханням про це. Необхідно відзначити, що очікуваною реакцією на це висловлювання є виконання адресатом прохання мовця через те, що мовець є службовцем готелю, має право заходити в номери і оглядати їх. Вживання подібного висловлювання в іншій ситуації, наприклад, мовленнєвої взаємодії незнайомого подорожнього і мешканця одного з будинків, є недоречним і не має такої очікуваної реакції адресата, як у наведеному вище прикладі. Отже, зміна стосунків партнерів комунікації і ситуації мовленнєвої поведінки приводить до зміни відповідних конвенцій.

Важливо враховувати роль непрямих мовленнєвих актів при вивченні іноземної мови, оскільки засоби ідіоматичності мають ідіоетнічний та конкретно мовний характер. Американські викладачі часто вказують на те, що мовлення українських студентів (англійською мовою) є занадто прямолінійним. Якщо не враховувати, що говорить іноземець, людина може відчувати тиск, образитися і т.п. Результат комунікації, її успішність може бути під сумнівом, тому до курсів англійської мови часто додаються розділи, які розглядають засоби некатегоричності, ввічливості, наприклад:

Tips for making English less direct: Using would, could, might to make what you say more tentative, Taking away the dogmatic tone of statements, Presenting your view as a question, Using a grammatical negative to make a suggestion more open and more negotiable та інші.

Прямий стиль мовлення загалом не притаманний для англомовної міжособистісної комунікації в різних ситуаціях: коли запрошується інформація (*I am just wondering whether the library will be open this Monday?*), висловлюється думка (*I don't think you are right*), передається запрошення (*It would be nice to have dinner together but I'm sure you're very busy*) і т.п. [3: 172–188].

Непрямі мовленнєві акти можуть бути неконвенціональними, і тоді ідентифікація їх значення стає результатом сукупності факторів, а саме аналізу пропозиціонального змісту висловлювання,

особливостей ситуації спілкування, індивідуальних характеристик мовця та адресата, пресупозиційних факторів, а також загальних знань комунікантів. У романі А. Хейлі «Готель» клієнт очікує, що йому запропонують номер у готелі:

The room clerk returned to the front counter. "Everything is ready, sir." Curtis O'Keefe nodded. Then, led by the bell Captain Herbel Chandler, who had swiftly materialized, the small procession moved to a waiting elevator. [Hailey]

Твердження про те, що все готове, має значення запрошення до кімнати. Запрошення прийнято адресатом – клієнтом готелю, про що і свідчить опис наступної дії адресата.

Засобами, за допомогою яких здійснюється зміна комунікативної ролі висловлювання при збереженні ідентичного денотативного посилання на ситуацію є певні елементи лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру, які діють спільно, взаємообумовлюючи і доповнюючи один одного.

До лінгвістичних засобів ідентифікації і диференціації мовленнєвого акту належать релевантні риси структури речення з точки зору іллокутивної ролі висловлювання: перформативні дієслова, перформативні адвербалії, іменники –номінатори типу іллокутивного акту, граматична категорія способу. Перераховані показники іллокутивної сили висловлювання є властивістю прямих актів мовлення і непрямих, якщо вони є у вставній для прямої мови конструкції. Лінгвістичними сигналами наявності непрямого значення можуть бути порядок слів, звертання, частки, модальні дієслова і слова, вигуки, вставні і приєднувальні конструкції з певним лексичним наповненням, формули і кліше, інтонація. Проте надійними критеріями визначення транспонування тільки мовні засоби слугувати не можуть.

Зміна контексту, невідповідність експліцитній іллокуції висловлювання основним параметрам комунікативної ситуації, конситуативна і контекстуальна обумовленість висловлювання можуть бути однією з причин появи непрямого значення. Важливість встановлення контекстуальної валентності тієї чи іншої конструкції впливає з того факту, що зміст речення багато в чому визначається контекстом. Чим вища точність визначення контексту, тим вища точність визначення змісту речення. Отже, зміст пропозиції виступає як результат певної ситуації, яка, в свою чергу, є фактором, що породжує і стимулює мовленнєвий акт, визначає лінгвістичну форму мовлення і доповнює мовленнєвий акт там, де тільки мовні засоби не забезпечили б комунікацію. Ситуація підсвідомо визначає дійсну іллокутивну функцію висловлювання. Якщо мовець висловився *It's cold in here* у ситуації, коли він перебував у кімнаті, де було відчинене вікно, іллокутивне призначення висловлювання може бути таким: ствердженням, проханням зачинити вікно, попередженням про можливі небажані наслідки для адресата при такому стані справ і т. д. Тільки конкретна ситуація визначає комунікативно-інтенціональну спрямованість висловлювання.

Роль контексту зростає при визначенні функцій неконвенціональних засобів і дещо зменшується у випадку конвенціональних мовних засобів. Тільки комплексний аналіз лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів дозволяє пояснити реальні факти функціонування мовних одиниць.

Адекватно інтерпретувати реальний зміст висловлень англомовних комунікантів, гнучко реагувати на них та вільно обирати свою вербальну поведінку стає нагальною потребою навчання майбутніх фахівців. Намагання знайти джерела непорозуміння українцями змісту намірів їх англомовних співрозмовників, а далі – знайти засоби підвищення ефективності спілкування та унеможливлення культурної інтерференції і слугувало стимулом для проведення відповідного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дементьев В.В. Непрямая коммуникация / В.В. Дементьев. – М. : Гнозис, 2006. – 176 с.
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
3. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации / Т.В. Ларина. – М. : Языки славянских культур. – 2009. – 507 с.

В статье анализируются особенности англоязычного речевого поведения. Указываются такие релевантные черты англоязычного вербального поведения, как высокая степень имплицитности и косвенности, некатегоричности и компромиссности интересов коммуникантов. В выводах

предпринята попытка обобщения основных идиоматических черт англоязычного речевого поведения, которые необходимо учитывать в процессе обучения английскому языку.

Ключевые слова: вербальное поведение, прямой речевой акт, косвенный речевой акт, имплицитность, конвенциональность.

The article analyzes relevant features of Modern English Speech Behavior. A special attention is given to such relevant features of English verbal behaviour as implicit and indirect, non categorical and compromising nature of English Speech communication. In conclusions, an attempt is made to summarize these idiomatic features and their relevance for teaching English.

Key words: speech behavior, direct speech act, indirect speech act, implicitness, conventionality.

УДК 81'38:811.11

ПОРУШЕННЯ МАКСИМ ПРИНЦИПУ СПІЛКУВАННЯ ЧЕРЕЗ НЕГАТИВНІ ЕМОЦІЇ

Козлова О.С.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядаються причини недотримання комунікативних максимум спілкування через вплив негативних емоцій. Особлива увага приділяється характеру тональності спілкування, підвищенню тону, а також різноманітним комунікативним інтенціям мовців. У висновках визначені причини порушень принципів спілкування в англійському діалогічному мовленні, на які впливає негативна емоційність. Виділено типи емоційності.

Ключові слова: емоційність, конфлікт, максима, тональність.

Мовлення, як правило, емоційно забарвлене, оскільки мовець передає свої почуття щодо того, про що йдеться. Одна з головних цілей інтелектуального буття людини – мінімізувати негативні емоції, які відчуває особа [11]. Людина завжди намагається тримати під контролем власні емоції та розуміти іншого співрозмовника, але іноді емоції виходять з-під контролю, і тоді конфлікт неминучий. Мовець може виражати як позитивні, так і негативні емоції, або бути зовсім неемоційним. Це знаходить відображення у виборі лексико-граматичних засобів, у структурі реплік, інтонаційному оформленні тощо. Емоція – індикатор ціннісної значущості для суб'єкта певних характеристик ситуації, вид актуалізації почуття, предметозмістове усвідомлення настрою [3, с. 134]. Вчені виокремлюють три компонента негативної емоції: суб'єктивні відчуття (гнів); фізіологічні зміни (підвищення тиску); виражальні паралінгвальні засоби (насупитися) [10]. У разі свідомого стримання емоцій знижується увага та пам'ять і комунікант надає менше інформації, ніж потрібно, чи наводить неправдоподібні факти.

Актуальність дослідження зумовлена значним інтересом мовознавців до прагмалінгвістичного аспекту спілкування і, зокрема, до принципів спілкування у мовленні, до вивчення та аналізу їхніх прагматичних особливостей через призму складників діалогічного дискурсу.

Мета дослідження полягає у визначенні аксіологічної структури англійського діалогічного дискурсу шляхом виявлення логіко-прагматичних і дискурсивних особливостей, які зазнають впливу негативної емоційності.

Поставлена мета передбачає необхідність розв'язання таких завдань: виявити причини порушень принципів спілкування в англійському діалогічному мовленні, на які впливає негативна емоційність, а також визначити типи емоційності.

Об'єктом дослідження слугують мінімальні англійські діалогічні одиниці, де спостерігаються недотримання або порушення принципів спілкування під впливом негативних емоцій.

Предметом дослідження є прагмалінгвістичні характеристики різних видів порушень спілкування носіїв англійської мови.

Матеріалом дослідження слугувала англійська художня література американських та англійських письменників XVIII–XXI століть.

У конфліктній ситуації емоції можуть відігравати важливішу роль, ніж сама сутність конфлікту [2, с. 41]. У діалогічному мовленні різні види емоцій можуть відігравати й негативну роль. Щоб привести співрозмовника до певного емоційного стану, партнеру по спілкуванню потрібно вдатися до експресивних засобів спілкування (*експресивність* – це об'єктивна властивість мовних засобів посилювати прагматичний потенціал висловлювань та їхню здатність інтенсивно впливати на читача або слухача, викликаючи в нього певну інтелектуальну або емоційну реакцію) [8, с. 61]. Під час офіційного контакту експресивність не зовсім доречна, оскільки партнери намагаються стисло, ясно та чітко обмінятися потрібною інформацією задля досягнення обопільного консенсусу. У разі ж прояву експресивності одна з контактуючих сторін може сприйняти свого ділового партнера несерйозно та розірвати ділові стосунки.

Якщо брати до уваги звичайний діалог між рівноправними суб'єктами, то тут емоції необхідні для того, щоб зрозуміти, в яке русло спрямовується їхній діалог: дружня розмова, нейтральний вимушений або невимушений контакт чи це просто з'ясування стосунків.

У перебігу діалогу велике значення має характер тональності спілкування, яка є одним із важливих компонентів мовлення і може викликати зміну емоційного стану комунікантів, спрямувати діалог на доброзичливість або ж, навпаки, на конфлікт. Тональність залежить від комунікативної установки учасників комунікативного акту, їх соціальних ролей, віку, ступеня освіченості та обставин спілкування. Згідно з дослідженнями Н.Ю. Петрищевої [7, с. 129], для діалогу-співробітництва характерна позитивна тональність, яка, у свою чергу, може бути занадто ввічливою, просто ввічливою, нейтральною, дружньою та фамільярною. Щодо діалога-конфлікту, то йому більше притаманна фамільярна та негативна тональність. Фамільярна тональність спостерігається в неофіційному спілкуванні між комунікантами, які мають рівний соціальний статус та вік. Однак, чим нижче освіта у людини, тим імовірніше неадекватне використання цієї тональності:

L a w t o n : *Where did they come from?*

P o l i c e m a n : *Who said that?*

S n o w y : *It was me.*

P o l i c e m a n : *Get out here. Now. Tell me what you said again. Go on. What did you say?*

S n o w y : **Лайливе слово.**

P o l i c e m a n : **Лайливе слово.**

(A. Bleasdale, p. 42)

Це розмова трьох осіб. Відчувається явне емоційне напруження, що закінчується лайкою. Поліцейський не має жодної вагомої причини так звертатися до людей, він порушив повагу, нехтуючи максимою *симпатії* принципу ввічливості (будь доброзичливим).

Негативна тональність може виражатись експліцитними та імпліцитним засобами. До них вдаються комуніканти будь-якого віку, статі та ступеня освіти, як правило, у неофіційних обставинах спілкування. Свідченням цього є попередній приклад. Такими засобами виступають лексичне та інтонаційне оформлення висловлювань, що мають на меті певним чином уразити та скривдити противника. Паравербальний супровід при цьому не має смислового навантаження. Це перш за все вихід емоцій, а не засіб спілкування [1, с. 130].

Нерідко під час мовленнєвої взаємодії комуніканти нехтують багатьма суттєвими максимами спілкування, забуваючи про взаєморозуміння і стають на захист своїх егоїстичних інтересів:

“Heh, Peach,” he shouted. “Have you eaten?” Підвищену емоційність ми вже спостерігаємо в підвищенні голосу.

Her pale moon face turned to him through the dark. “Yeah.”

“You want some more?”

She didn’t answer, but slowly reeled herself towards him, kicking stones as she came.

Про наростання конфліктної ситуації свідчить уникання відповіді, а також такий невербальний жест-роздратування та можливої агресії – підкидання каміння ногами.

“Look – there’s plenty! Have some!” She leant against the door.

“I’m not hungry. I’ve eaten.”

Відповідь на запитання, поставлене на початку діалогу, прозвучала тільки зараз. Це ще одне яскраве свідчення наростання емоцій, які призведуть до комунікативного збою.

“Don’t be polite, I’ll get a bowl for you!”

(A. Levy, p. 105)

У наведеному прикладі спостерігається недотримання цілої низки максим: великодушності, скромності та симпатії. Помітне домінування реплік чоловіка, який обтяжує свою співрозмовницю, нав'язуючи свої дії. Жінка порушує максимум симпатії, створюючи «байдужий контакт», вона дає коротенькі відповіді або ж зовсім мовчить. Чоловік інтерпретує вчинки та репліки своєї партнерки по спілкуванню як прояв надмірної ввічливості.

Негативна тональність виникає ще й тоді, коли комуніканти ведуть розмову за неофіційних обставин і мають чітку «негативну» настанову – завдати шкоди опонентові:

"Just bring them in from the garden."

*Marion screamed into Mick's face. "What is the **bloody** problem?"*

Жінка знаходиться в емоційно піднесеному стані і кричить на свого опонента. Їй байдуже, що це веде за собою ускладнення психологічного клімату в діалозі.

*"They're all right – no one can see them," Mick **shouted**.*

Чоловік також осмілився підвищити голос, щоб бути з жінкою на рівних емоційних позиціях.

*"**I'm not losing my job because of you – you bastard,**" Marion **yelled**.*

Жінка продовжує кричати і застосовувати експресивну негативно забарвлену лексику.

*"What are you talking about?" Лайливе висловлювання. "**You are being so лайлива** фраза."*

Marion turned to me and Simon, "Can you hear it?"

(A. Levy, p. 112)

Тут співрозмовники підвищують тон, використовуючи негативні лексичні засоби (брутальності та вульгаризми). Вони зовсім недобррозичливі, через що суттєво порушується максима *симпатії*. Жінка також нехтує максимою схвалення, засуджуючи свого опонента, додаючи лайку.

Контактуючи, учасники діалогу прагнуть досягнути порозуміння, хочуть почути від співрозмовника його особисті оцінки, думки, уподобання тощо, за умови, що один із співрозмовників не має такої комунікативної настанови, як спрямування розмови у конфліктне русло. Вони не бажають чути брутальності на свою адресу. Освічена людина, коли здійснює мовленнєвий акт, керується загальноприйнятим мовним етикетом. Ввічливість стає завдатком успішної комунікації. У процесі комунікації співрозмовники нерідко не досягають мети: отримати інформацію, не завдаючи шкоди, і забувають про комунікативний кодекс. Отже, нехтування принципом ввічливості майже завжди може призвести до зіткнення протилежних поглядів, тобто до виникнення або розгоряння конфлікту.

Аналіз матеріалу дослідження засвідчує, що найбільше порушуються такі максими принципу ввічливості: *максима такту*, коли адресант втручається у приватну сферу адресата, тим самим порушуючи дистанцію (50%); *максима згоди*, коли комуніканти свідомо наражаються на негативну розмову (35%); *максима симпатії*, коли створюється «байдужий контакт» (15%).

Повної завершеності діалог набуває тоді, коли в ньому присутні певні емоції та стилістичні засоби і прийоми, що допомагають створити діалогічний ефект [4]. Свідченням того, що акт спілкування неприємний для адресанта, є те, що його мова, розмова пронизана негативною тональністю. Використання лихослівства можливо під час дружнього спілкування рівноправних комунікантів та іноді не залежить від рівня освіти, соціального стану, віку і статі [5, с. 27]. Для підсилення негативного ставлення до партнера по комунікації застосовується образлива лексика, наприклад:

"Go on, Jess," Bubbly said cattily. 'Lover boys calling you."

*"**Shut up,**" I snapped. "You know he's just my mate. We're not all **slags** like you lot."*

I turned and ran off, feeling annoyed.

(Dh. Narinderi, p. 18)

Людина, до якої звертаються, застосовує у своїй відповіді таке слово із зниженим лексичним значенням, як *shut up*, що підкреслюється словами автора *I snapped* (швидко обірвати когось; огризнутись) та жаргонне слово *slags* (вигарки; шлаки). Адресат спровокував конфлікт, уживаючи провокуючу тональність (*said cattily*) та іронію (*Lover boys calling you*).

Емоційний стан мовця може бути порушений комплексом вербальних когнітивних процедур та аргументацією. Мовець може неповно аргументувати своє комунікативне повідомлення або взагалі уникнути аргументації. Безпосередньо таке вербальне явище, як аргументація, має прямий зв'язок із такими основними максимами принципу співробітництва Г.П. Грайса [9], як максима *якості* (не кажи того, що ти вважаєш неправильним або недостовірним; не кажи того, на що в тебе обмаль доказів) та *кількості* (будь достатньо інформативним; будь інформативним, наскільки цього вимагає ситуація). Але, як зазначив А.Н. Баранов [1, с. 44], акт аргументації у поєднанні зі знаннями та вірою співрозмовника перетворюється в акт констатації.

Якщо комунікативні інтенції мовців мають різне спрямування, то й емоційний стан також буде різнитися. Конфронтація між співрозмовниками може бути міжособистісною, а також може несподівано розгорітися через третю особу. Демонстрацією загострення відносин може бути як підвищення голосу, так і спілкування з рівною тональністю (байдуже), вживання зниженої лексики або лексики, позбавленої стилістичних засобів та прийомів.

Отже, негативні емоції під час діалогічного спілкування можуть бути викликані:

1. Заздалегідь сформованим негативним ставленням до особистості або етнічної групи людей.
2. Втручанням в особистісну сферу співрозмовника. Конфлікт спостерігається тоді, коли один із комунікантів робить спробу зав'язати розмову, не розуміючи комунікативної настанови іншого (підтримати розмову або уникнути її).
3. Відсутністю або недостатністю аргументів.

До конфлікту співрозмовників призводять не тільки порушення принципів спілкування, а й негативна емоційність, яка може бути сформована мовцем заздалегідь або ж виникнути під час розмови. Емоційність може проявлятися вербальним шляхом (вживання лексики з негативною конотацією) та паравербальним шляхом (загрозливе мовчання, міміка обличчя, що виражає агресію, та фізична агресія тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А.Н. Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации / А.Н. Баранов. – М. : Наука, 1990. – 136 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации (на материале современного английского языка): дис... доктора филол. наук: 10.02.04/ А.Д. Белова. Киевский ун-т им. Тараса Шевченко. – К., 1998. – 443 с.
3. Ишмуратов А.Т. Конфликт и згода. Основы когнитивной теории конфликтов / А.Т. Ишмуратов. – К. : «Наукова думка», 1968. – 187 с.
4. Казакова І.А. Лінгвістичні особливості і функціонування перерваних речень у сучасній англійській прозі // Іноземна філологія. Львів, 1993, Вип. № 102. – С. 51–59.
5. Матюхина Ю.В. Советская беседа и характеристики английского коммуникативного поведения / Ю.В. Матюхина // Вісник Харківського державного університету. – 2005. – № 667. – С. 25–27.
6. Морозов В.П. Невербальная коммуникация: экспериментально-теоретические и прикладные аспекты / В.П. Морозов // Психологический журнал. Т.14 Изд. «Наука» № 1, 1993. – С. 18–31.
7. Петрищева Н.Ю. Коммуникативная тональность в финальной фазе диалога / Н.Ю. Петрищева // Вісник Харківського державного університету. – 1997. – № 390: Актуальні проблеми теорії комунікації. – С. 129–131.
8. Титаренко О.Ю. Лінгвістичні проблеми гумору на матеріалі англійського ономастикону / О.Ю. Титаренко // Іноземна філологія. Львів, 1993, № 106. – С. 66–79.
9. Grice H.P. Logic and conversation // Syntax and Semantics, v.3. ed. By P.Cole and J.L. Morgan, N.Y. : Acad. Press. 1975. – P. 41–58.
10. Butler Emily Emotional Conversations: Can Hiding Your Feelings Make You and Your Partner Sick? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stanford.edu/group/i-rite/statements/2001/butler.html>
11. Christopher J. Anderson Swallowing Our Emotions and Getting Cognitive Indigestion Observer. Volume 15, Number 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psychologicalscience.org/observer/getArticle.cfm?id=1478>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Bleasdale Alan. Boys from the Blackstuff. – L. : Stanley Thornes Publishers Ltd, 1990. – 281 p.
13. Levy Andrea. Fruit of the Lemon. – L. : Headline Publishing, 2000. – 352 p.
14. Narinder Dhami. Bend it like Beckham. – L. : Hadder Children's Books, 2002. – 167 p.

В статье рассматриваются причины несоблюдения коммуникативных максим из-за влияния негативных эмоций. Особое внимание уделено характеру тональности общения, повышению тона, а также различным коммуникативным интенциям собеседников. В выводах выявлены причины нарушений принципов общения в английской диалогической речи, на которые влияет негативная эмоциональность. Выделены типы эмоциональности.

Ключевые слова: конфликт, максима, тональность, эмоциональность.

The article elucidates the reasons of the violation of communicative maxims under the impact of the negative emotions. Special attention is drawn to the character of tonality, raising tone and also the diversity of the communicative intentions of the speakers. In conclusions it finds out the reasons of violation communicative principles in English dialogues under the impact of negative emotions. It distinguishes the types of tonality.

Key words: conflict, maxim, tonality, emotionalism.

YAK 82-36821.111

VERBALIZATION OF INTERPERSONAL CONFLICT IN FICTION

Paronyan Sh.A., Bekaryan L.A.,

Yerevan State University,
British Consulate in Armenia

The article is devoted to the analysis of the linguistic peculiarities of conflict talk in Modern English fiction. Conflict discourse is seen as a type of verbal behaviour which has its specific model of development in speech. The paper one of the situational types of interpersonal conflict discourse – family conflict and looks into the pragmalinguistic mechanism of its unfolding in fiction. The authors of the article believe that the writer is a speaker who uses his / her own communicative competence when verbalizing contradiction of the fictional heroes. Similarly, the reader is an interpreter who uses these skills when interpreting the contradictory interaction of the fictional characters. The results of the research work can be used for the elaboration of language strategies and tactics which will enable speakers to carry out a productive exchange of opposing opinions in real-life speech events and avoid disruptive and hostile social relationships.

Key words: conflict discourse, interpersonal conflict, communicative competence, social relationships.

It is well known that in our daily life average communication skills are not enough. Thus, when we have a conversation with a friend, an employee or a prospective client, we tend to make our communication meaningful, full of impact and successful. Moreover, in our busy social life we strive for cooperation everywhere and try to sustain civilised and relaxed relationships with our partners. The establishment of social ties is done through speech – a rule-governed form of social behaviour which is regulated by certain social rules, maxims, as well as sequencing rules. The distinction of interactional and transactional functions of speech in Discourse Analysis comes to prove that language is not only an instrument for communicating, imparting information but also a powerful means for creating one's social environment – friends, colleagues, acquaintances, relatives, etc. [3; 9]. As is well known, social relationships necessarily embrace two opposite poles – cooperation and contradiction. Unfortunately, social life is becoming tenser and tenser, and the general predisposition to oppositional behaviour in human society has grown. That is why the problem of contradictory interaction has become quite actual in Pragmatics recently. In as much as arguments, quarrels, rows or fights form an essential part of our conversational practice, they are abundant in novels, stories, plays, film scenarios written by individual writers. As a matter of fact, we suppose that the account of interpersonal conflict of the heroes is part of the writers' fictional techniques which is based on their own personal experience as speakers – users of language. Therefore, writers present the contradictory discourse of the fictional heroes the way they see it as speakers. In doing so, they put their own communicative competence into use. Similarly, readers also interpret the piece of verbal interaction as conflict, resorting to their own communicative competence. After all, it is rarely signalled, nominated in a piece of writing that the heroes are quarrelling, arguing, and so on: the authors just verbalize the speech event as they see it, adapting the speech of the heroes both to the contextual parameters of the ongoing conversation, and to their individual skills as creators of conflict discourse. The readers, in their turn, do not fail to “decipher” the verbal, and, also non-verbal display of contradiction of the heroes and, in doing so, they also resort both to context and to their own experience. This fact comes to prove that in certain cases fictional speech can be used to create models of real-life speech events. Hence the present paper is an attempt to look deeply into

the nature of human contradiction expressed through verbal tokens and try to identify the principal communicative types of verbal collision in Modern English. Undoubtedly, our ultimate aim in this type of analysis is to work out language strategies and tactics that will enable speakers to avoid disruptive and hostile relationships with speaking partners, to avert opposition in social life and hold amicable and polite conversation, resulting in communicative success and full appreciation.

In a determined attempt to claim our opinion, to satisfy our needs, or to prove our point in the process of communication, we frequently get involved in conflict – an activity that prevents, blocks the realization of our communicative goals, or interferes with the effectiveness of conversing. Undoubtedly, conflicts make an inevitable part of human relationships and can be as small as disagreement or as large as war [7].

In fact, any healthy relationship may fail as a result of contradictory interaction (conflict talk, conflict discourse as it is also called), arising from unpleasant emotions, barriers in communication, negative disposition or misunderstanding. Conflict-based interaction may sometimes unfold to such extent that, unwilling to rectify the tense and explosive situation, the interlocutors turn the communication setting into a battle arena, where words become weapons and negative emotions are expressed through violent verbal and non-verbal behaviour. No wonder, in such cases the expression “Sticks and stones may break my bones” (but words will never hurt me) does not seem to work at all!

The analyses of conversational practice lead to the conclusion that conflicts play a crucial role in social interactions and, therefore, the study of verbal as well as non-verbal markers of contradictory interaction is quite important in Pragmatics [8; 5]. Hence, the vast amount of research work on conflict theory tends to show that conflict and adverse relations have become the subject of various disciplines like social psychology, politics, religion, management, linguistics, etc. Admittedly, as a concept conflict can help explain many aspects of life, such as social tensions, everyday quarrels, political disputes, etc. Thus, recently it has become actual to speak about the so-called ethnolinguistic conflicts where not people but languages are involved in confrontation, religious conflicts, based on faith rather than reason, virtual conflicts erupted by hostile and aggressive messages posted on the Internet, etc. [10; 6].

A series of extensive research on human behaviour from the perspective of social psychology revealed two opposite types of contradictory behaviour – internal and external conflicts [1; 2]. As the name itself suggests, internal conflict is a mental psychological struggle that develops within the human being, his / her inner self. Resulting from oppositions that arise between simultaneous but incompatible desires, needs, drives, or impulses, this type of conflict is often unconscious and is not usually expressed in the speech behaviour of the individuals.

External conflict, on the contrary, is an explicit struggle between at least two interdependent parties who, guided by opposite motives, opinions or needs, pursue incompatible goals and, thus prove a hindrance to each other. In their turn, external conflicts can be interpersonal or intergroup. Interpersonal conflict **is a type of antagonism that reflects dissonance between individual humans**, whereas intergroup conflict suggests disparity between or among social, ethnic, professional, and other groups of people because of their irreconcilable strategies, negative predispositions or annoying and inconsiderate behaviour. **However, both sociologists and linguists tend to focalize interpersonal conflict which may include various contradictory speech events – family conflict, classroom conflict, antisocial or aggressive behaviour at work, peer antagonism, etc.**

Paradoxically, many researchers claim that the probability of contradictory verbal behaviour increases along with the growth of intensity of human bonds that connect the speaking partners [4]. As it is, the more committed one is to his / her interlocutor, the higher the probability of verbal dueling is. The members of the same family are involved in emotionally close and, at the same time, diverse relationships. Furthermore, in family settings people are relatively sincere in expressing their emotions (positive or negative), thoughts, and feelings. Truly enough, one might feel a bit uneasy to contradict his / her interlocutor explicitly in public places, for fear of being deprived of one's status, power, authority, work or salary. Meanwhile, when conflicting with a family member, one might not fear the above-mentioned consequences and may express his / her disagreement or disapproval overtly. That is why in order to reveal the characteristic linguistic patterns of conflict talk, we decided to conduct an analysis of family conflict situations. Admittedly, studying conflict talk in English was a difficult task for us. Firstly, English is rarely used in Armenian family settings. Secondly, it is very difficult to witness and record family conflicts (even in Armenian!), since the presence of an “outsider” makes it difficult for the natural and spontaneous outburst of negative emotions and disruptive verbal behaviour. Thus, bearing in mind that the author's description of interpersonal conflict in fiction is a speaker's account of his / her own communicative compe-

tence as well as life experience, the samples of family conflict have been retrieved from fabricated linguistic material – modern English plays and films.

As already stated, interpersonal conflict may result from the interlocutors' incompatible goals, clash of opinions, negative disposition, or various communicative barriers. Constituted on disjunctive emotions, interpersonal conflicts tend to disjoin the interlocutors, forcing them to break the established norms of civil communication and build contradictory interaction patterns.

As our research into contradictory interaction patterns shows, some conflict-ridden interpersonal situations may arise spontaneously, due to the incompatible temperaments of the conflicting parties, their irritable disposition or bad mood, whereas others may be initiated by the readiness of one of the parties to get involved in confrontation. Hence, some unpleasant past event recalled by one of the partners may have an unplanned negative effect on the ongoing conversation, impelling one of the interlocutors to act in a particular way – disagree, argue, quarrel, etc. In this respect, we would like to distinguish between spontaneous conflict that arises impulsively, with no apparent provocation, and instigated conflict, that is, conflict caused by certain external factors which are activated in the process of interaction.

Interestingly enough, spontaneous conflict is particularly inherent in parent-child settings, where the interlocutors do not have equal rights in interaction because of their social roles and power. This type of contradictory interaction may arise because of the unwillingness of the younger generation to comply with the demands, requests of their parents.

The following exchange is an example of spontaneous conflict talk which develops due to the unwillingness of the daughter to meet her mother's expectations. The daughter opposes her mother overtly, without trying to use hedges or even hesitation markers which mitigate the illocutionary force of the speech act:

Mrs. Birling: *You're looking tired, dear. **I think you ought to go to bed – and forget about this absurd business.** You'll feel better in the morning.*

Sheila: ***Mother, I couldn't possibly go.** Nothing could be worse for me. We've settled all that. I'm staying here until I know why that girl killed herself.*

Mrs. Birling: *Nothing but morbid curiosity.*

Sheila: ***No, it isn't.***

Mrs. Birling: ***Please don't contradict me like that.** And in any case I don't suppose for a moment that we can understand why the girl committed suicide.* [P.I.C.: 316–317]

As we shall see in the following example, instigated conflict may rest upon the negative impact of some unpleasant past event which displays itself in the process of communication as negative predisposition:

Tom: *Yesterday you confiscated my books! You had the nerve to –.*

Amanda: *I took that **horrible** novel back to the library – yes! That **hideous** book by that **insane** Mr. Lawrence. (Tom laughs wildly.) I cannot control the output of **diseased minds** or people who cater to them – (Tom laughs still more wildly.) **BUT I WON'T ALLOW SUCH FILTH BROUGHT INTO MY HOUSE!** No, no, no, no, no!*

Tom: *House, house! Who pays rent on it, who makes a slave of himself to –.*

Amanda: *(fairly screeching) Don't you **DARE** to –.* [W.G.M.: 1967, 51–452]

In this exchange the author has verbalized conflict talk between a mother and a son. Tom initiates an argument with Amanda, his mother, who has taken one of his books back to the library. As we can see, in an attempt to oppose Tom and justify her actions, Amanda refers to the book and its author with descriptive adjectives that possess a good deal of negative emotive charge: *horrible, hideous, insane*. The demonstrative pronoun *that* is used deliberately, in order to denote a kind of psychological distance between the speakers. Thus, as if trying to underscore her negative attitude towards the author and his writing, Amanda refers to the book as *that horrible novel* and *that hideous book* and to its author as *that insane Mr. Lawrence*. One of the most important factors in conducting conflict talk is the problem of authority. Hence, if we judge from the perspective of status and age, Amanda is obviously the person to be endowed with power in the family. As shown by the author, the exclamatory utterance “**BUT I WON'T ALLOW SUCH FILTH BROUGHT INTO MY HOUSE!**” is pronounced with a special emphasis on negative emotional attitude and comes to prove this fact. On the other hand, the expression of irony in Tom's exclamatory speech, “*House, house!*” and his rhetorical questions, “*Who pays rent on it, who makes a slave of himself-*” make it clear that Amanda depends on her son financially. This fact, undoubtedly, accounts for the aggressive tone and bold-on-record manner Tom has adopted when arguing with

his mother. Since this is family conflict, the mother strongly believes that financial independence does not empower her son to nag at her and she shouts back at him, making a loud high unpleasant sound (as described by the author “fairly screeching”). As we can see in this example, the author gives an account of both *verbal* (words describing negative attitude, exclamation marks, tone of voice, capital letters) and *non-verbal* (laughter, voice quality) markers of conflict talk.

The ability of conducting conflict talk appropriately may be regarded as a kind of verbal art, requiring enough competence and proficiency. Were people aware of their aggressive behaviour or offensive words they deploy when conflicting, they would definitely think twice before coming into conflict! On the other hand, one has to admit that in some contradictory speech situations, where the tension is quite high, nerves are overstrained and the pitch of negative emotions is extremely high, one can find it very difficult to restrain oneself from violent gestures, aggressive behaviour and distasteful words in speech. Therefore, it seems natural that the expressive level of contradictory interaction, that is, the verbal and non-verbal behaviour patterns of the conflicting parties may vary. In view of this, we propose to distinguish between explicit and implicit types of contradictory interaction.

Like spontaneous conflicts, explicit conflicts are mostly common to family relations based on subordination, such as *parent – child* or, sometimes, *husband – wife* interaction. The verbal patterns of explicit contradictory interaction are generally marked by the author with openly expressed disagreement on part of the speakers. Hence, the explicit verbal conflict usually consists in an exchange of insults, threats, name-calling, different types of verbal abuse and even hostile non-verbal actions, etc. Our analysis has revealed the following communicative-semantic types of explicit contradictory interaction, inherent in family conflict settings: **disagreement**, **contradiction**, **wrangle**, **scuffle** and **row** [7]. In this paper we shall show the linguistic mechanism of some of the above-mentioned types of conflict talk. Let us first examine a case of contradiction which takes place between husband and wife:

George: *What are you doing?*

Olivia: *Making curtains, George. Won't they be rather sweet? Oh, but I forgot – you don't like them.*

George: ***I don't like them**, and what is more, **I don't mean** to have them in my house. As I told you yesterday, this is the house of a simple country gentleman, and **I don't want** any of these new-fangled ideas in it.* [B.K.M.: 319–320]

Predicting George's critical opinion of her curtains, Olivia tries to secure his approval by establishing an atmosphere of closeness and intimacy with her husband. That is why she addresses him with the question tag “*Won't they be rather sweet?*” which indirectly requests his support. Olivia's communicative strategy fails, since, in an attempt to maintain his power, George withdraws from cooperation and opposes his wife openly. This is done through sharp personalization of speech where George displays explicit disinterest in his wife's opinion. At the same time, the recurrent usage of the negative emphatic constructions “*I don't like*”, “*I don't mean*”, “*I don't want*” expresses his negative feelings for his wife's actions.

The notion of reciprocity may also account for the development of explicit conflict in the process of interaction. As we shall see in the following example of a **row**, in order to save face or to stop the speaker's further attacks, the interlocutor is compelled to react to the act of aggression correspondingly:

Gordon: *(excitedly, and rushing over to Stanton with threatening gestures) Then you're **a rotten swine**, Stanton. **I don't care** about the money. But you let Martin take the blame. You let everybody think he was a thief.*

Stanton: ***Don't be such a hysterical young fool.** (pushing Gordon away)* [P.I.C.: 377]

As we can see, the author gives an account of both verbal and non-verbal markers of contradictory interaction. The description of the gestures, movements, voice qualities of the characters contributes to the interpretation of the interaction as conflict.

In many speech situations the authors describe conflicting parties who tend to be very careful in their selection of verbal and non-verbal cues, trying to contribute to relatively smooth and civil development of contradictory interaction. In such situations both the interlocutors avoid overt clashes and harsh encounters and get engaged in implicit verbal duel. Our analysis comes to prove that in this type of confrontation, the communicative tension is moderately low, since the speech of the characters is relatively polite: the authors are more careful in their word choice and do not express the negative disposition of the speakers with the help of direct illocutionary acts – accusations, threats, reproaches, and complaints. Accordingly, they build contradictory utterances with the help of conditionals and certain constructions, such as,

"*I wish + that*", "*why not*", which express accusation, complaint or reproach indirectly and, thus, soften the negative effect of these speech acts.

An instance of indirect reproach performed with the help of conditional mood is illustrated in the following example of **disagreement**:

A n g e l a : *If I could work I'd be in the English factories.*

M a l a c h y : *Malachy: A factory's not a place for a woman.* [A.A.]

When analysing this exchange, it is important to take into consideration some extralinguistic factors of the communicative situation. The actual time of the interaction in the film "Angela's Ashes" is the beginning of the 20th century, known as a period in history when men maintained dominance in families, and women were supposed to stay home and raise children. Angela is displeased with her family life, since her husband does not want to work to support the family. At the same time, she does not want to arouse her husband's anger by expressing her opinion overtly, and tries to communicate her discontent in an indirect and more polite manner. That is why, the author uses Conditional Mood in Angela's speech which expresses some unreal desire concerning her own future actions and, at the same time, criticises the husband who abstains from work. Hence, Angela's utterance "*If I could work I'd be in the English factories*" implies that her husband should work but he does not. However, Malachy is not challenged by Angela's critical attitude, since he feels that he might not be able to make successful face-saving acts. Therefore, in Malachy's speech the communicative focus of the interaction is diverted deliberately to the problem of moral norms: he goes on to discuss certain norms accepted by the society in general: "*A factory's not a place for a woman*". This language strategy enables Malachy to create a kind of defensive atmosphere and diminishes the tension of the communicative situation.

Further research into the implicit conflict talk patterns allows us to identify a subtype of implicit conflict, which we propose to call **situational conflict**, where only the interlocutors themselves perceive the antagonism of the particular interactional pattern. The perception of the implied contradiction highly relies on background knowledge that reflects some past events, facts and experiences shaping one's life and help to understand why the particular events are taking place. The decoding of this type of conflict by the reader is largely context-dependent and needs a good deal of mental work. Let us consider the following exchange that takes place between mother and her son:

M a r y : (*tensely*) *Why do you stare like that?*

J a m i e : *You know. (He turns back to the window.)*

M a r y : *I don't know.*

J a m i e : *Oh, for God's sake, do you think you can fool me, Mama? I'm not blind.*

M a r y : (*Looks directly at him now, her face set again in an expression of blank, stubborn denial.*) *I don't know what you're talking about.*

J a m i e : *No? Take a look at your eyes in the mirror!* [N.L.D.J.N: 48]

Having been compelled to undergo drug dependence treatment by her family, the mother is trying to assure her relatives that she has quit using drugs. Anyhow, Jamie, her son, who knows quite well the way she looks and behaves when she is affected by the narcotic, suspects her of abusing drugs secretly. The reason for negative interpretation of Mary's behaviour is not mentioned overtly: "*You know – I don't know*"; "*I'm not blind – I don't know what you're talking about*". Meanwhile the author's descriptive remarks reveal the negative attitude of the speakers to one another: the way they speak – tensely; the way they look – stare, express "blank, stubborn denial"; their movements – Jamie turns his back to Mary. The mother denies her son's accusations silently, and the latter understands the illocutionary force of the indirect speech act which makes him angry and more aggressive than ever. This fact accounts for Jamie's seemingly odd behaviour towards his mother and the emotionally coloured directive speech act addressed to her: "*No? Take a look at your eyes in the mirror!*"

Thus the author, who is also a speaker, applies his communicative competence through the speech of his characters, description of their behaviour, facilitating the interpretation of the piece of writing by the reader as conflict talk.

Having analysed the display of contradictory verbal behaviour in speech, we conclude that conflict is an inescapable part of our social life, language, culture and it might seem impossible to avoid it. On the other hand, the word conflict itself does not necessarily imply bombs in Iraq, Nagorno-Karabakh issue, family scandals, harsh words or aggression. Conflicting may be regarded as a kind of a tool or language technique which, if used constructively, can resolve the disparities between two parties. No wonder, many cultures regard conflicting as a pleasurable sign of intimacy, since it enables the oppositional speaking partners

to tell each other the unsaid, to sound the unheard and to reveal the unthinkable. One thing is for sure: the most dangerous weapon that has ever been created by mankind and against mankind is the word. Words can injure one's soul more severely than any other weapon; words can destroy human relationships more easily than an atomic bomb can! Words are mighty and treacherous because their power is inconspicuous and the final effect is remarkably invisible for users. Words are weapons we always carry on us, and there are no laws banning their use, no strategic defence companies aimed at peaceful realization of words! So we speak out our minds freely – without controlling the degree of the harmful effect of our utterances. Fortunately or unfortunately, there is no other weapon against words but... words themselves. No strategic plans can be worked out to keep us away from conflicting, only simple words of affection and friendship. Hence this article might be considered as an attempt of language strategy whose aim is to control human behaviour by stressing the negative sides of conflicting: think twice before shooting at your interlocutor with words!

Thus, apparently, should the conflicting parties realize the simple fact that they might benefit more through civilized argumentative interaction, they would admit that a family and, after all, human society is not an arena for battles but a rich site where discussion, a productive exchange of opinions or negotiations can provide communicative success and achieve more effect than aggression, antagonism or offensive words can.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная психология/ Галина Андреева. – М. : Наука, 1980. – 415 с.
2. Гришина Н.В. Психология конфликта/ Наталья Гришина. – М. : СПб, 2004. – 464 с.
3. Brown G., Yule G. Discourse Analysis/ Gillian Brown, George Yule. – Cambridge, CUP, 1983. – 283 p.
4. Holmes J.G., Murray S.L. Conflict in Close Relationship/Social Psychology: Handbook of Basic Principles/ John Holmes, Sandra Murray. – New York, London, The Guilford Press, 1996. – P. 622–654.
5. Kakava Ch. Discourse and Conflict// Handbook of Discourse Analysis/ Christina Kakava. – Oxford, Blackwell Publishing, 2003. – P. 650–671.
6. Nelde P.H. Research on Language Conflict, Sociolinguistics/ International Handbook of the Science of Language and Society/ Peter Nelde. – Berlin, N.Y., Walter de Gruyter, 1987. – 185 p.
7. Paronyan Sh., Bekaryan L. The Verbal Expression of Interpersonal Conflict in Modern English (in Armenian)//Foreign Languages in High School. Collected Articles. – N 8/ Shushanik Paronyan, Lilit Bekaryan. – Yerevan, YSU Publishing House, 2007. – P. 98–107.
8. Paronyan Sh. On the Linguistic Expression of Uncertainty through Hesitation Markers in Conflict Talk in English// Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – N 866. – Випуск 59/ Shushanik Paronyan. – Харків, 2009. – С. 92–98.
9. Widdowson H.G. Text, Context, Pretext: Critical Issues in Discourse Analysis/Henry Widdowson. – Oxford, Blackwell Publishing, 2004. – 179 p.
10. Zupnik Y.J. Conversational Interruptions in Israeli-Palestinian 'Dialogue' Events// Discourse Studies. – Vol.2. – N1/ Yael-Janette Zupnik. – Sage Publications. – P. 85–110.

ИСТОЧНИКИ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

11. [A.A.] – Angela's Ashes, "David Brown Productions", 2000.
12. [B.K.M.] – Bennett A., Knoblock E. Milestones// Sixteen Famous British Plays/Arnold Bennett, Edward Knoblock. – New York, Random House, Inc, 1942. – 1000 p.
13. [N.L.D.J.N.] – O'Neill E. Long Day's Journey into Night//Three American Plays/Eugene O'Neill. – Moscow, Progress Publishers, 1972. – 383 p.
14. [P.D.C.] – Priestley J.B. Dangerous Corner//My Six Favourite Plays/ Joseph Priestley. – New York, Stein and Day Publishers, 1979. – 406 p.
15. [P.I.C.] – Priestley J.B. An Inspector Calls//My Six Favourite Plays/ Joseph Priestley. – New York, Stein and Day Publishers, 1979. – 406 p.
16. [W.G.M.] – Williams T. The Glass Menagerie//Six Great Modern Plays/Tennessee Williams. – New York, New Dell Edition, 1967. – 512 p.

Статтю присвячено аналізу лінгвістичних особливостей міжособистісного конфлікту в англійському художньому мовленні. Конфліктний дискурс розглядається як мовленнєва діяльність, яка має специфічну модель розгортання у мовленні. На основі цього зроблено спробу виробити мовленнєвий механізм протікання конфліктної інтеракції. Особлива увага приділяється сімейному конфлікту,

досліджується прагмалінгвістична модель цього типу спілкування. Результати цього дослідження можуть використовуватися при виробленні лінгвістичних стратегій і тактик, що дозволяють мовцям здійснювати продуктивний обмін протилежними думками, уникаючи підричних мовленнєвих впливів і ворожих людських взаємовідносин.

Ключові слова: конфліктний дискурс, міжособистісний конфлікт, комунікативна компетенція, соціальні взаємовідносини.

Статья посвящена анализу лингвистических особенностей межличностного конфликта в английской художественной речи. Конфликтный дискурс рассматривается как речевая деятельность, имеющая специфическую модель развертывания в речи. На основе этого делается попытка выработать речевой механизм протекания конфликтной интеракции. Особое внимание уделяется семейному конфликту, исследуется прагмалингвистическая модель данного типа общения. Результаты данного исследования можно использовать при выработке лингвистических стратегий и тактик, позволяющих говорящим совершать продуктивный обмен противоположных мнений, избегая подрывных речевых действий и враждебных человеческих взаимоотношений.

Ключевые слова: конфликтный дискурс, межличностный конфликт, коммуникативная компетенция, социальные взаимоотношения.

УДК 659:81>42

ПОЛІКОДОВІСТЬ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ ЯК МОДУЛЬНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ ОДИНИЦІ

Мельник В.І., Швецова М.Г.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядається феномен полікодовості рекламного тексту як основної одиниці рекламного дискурсу; надаються ознаки полікодовості, що виражені вербальними та невербальними елементами рекламного тексту. Виокремлено ознаки полікодовості рекламного тексту як складної синтетичної структури.

Ключові слова: медіадискурс, рекламний дискурс, полікодовий текст, когнітивний підхід.

Рекламний текст при комплексному розгляді являє собою поєднання вербальних (текстових) компонентів та невербальних елементів (зображення, просторова організація). Тобто рекламний текст має складно-організовану структуру, основною функцією якої є інформувати / переконувати покупця / споживача послуг. Комплекс вербальних та невербальних засобів утворює полікодову модульну організацію рекламного тексту. Таким чином предметом нашого дослідження є ознаки такої полікодовості в рекламному тексті. Полікодовість рекламного тексту полягає у поєднанні вербальних – мовних та наочних, тобто візуальних засобів передачі потрібної інформації – за допомогою знаків, малюнків, символів та ін. Сам по собі рекламний текст – це величезна кількість прийомів, які спрямовані на здійснення покупцем певних дій. Рекламний текст же визначається як текст спрямований вплинути певним чином на аудиторію. Він бере на себе роль консультанта, виступає гарантом, підводить реципієнта до здійснення певних дій, наприклад, – купити продукт, а також формує визначене уявлення покупця про особливості товару чи послуги. Тобто реклама є продуктом людської діяльності спрямованої на поширення у широку аудиторію. Рекламу можна розглядати як форму комунікації, яка покликана перекласти якість товарів та послуг на мову потреб споживачів [7, с. 14]. Тобто рекламний текст функціонує в оточенні екстралінгвістичних факторів та має своє відображення у повсякденному житті. Тому метою нашого дослідження стало розуміння полікодової природи рекламного тексту як основної одиниці рекламного дискурсу.

Однак поняття рекламного дискурсу дотепер викликає безліч суперечок у наукових колах та досі не є визначеним однозначно. А величезний невичерпний обсяг рекламних оголошень є визначною рисою сучасного суспільства у новітній інформаційній ері. Тож актуальність нашого дослідження продиктована спрямованістю сучасних досліджень на комплексне вивчення явища

полікодовості тексту, зануреного у життя, та його ключових ознак. Новизною нашого дослідження є компаративний аспект франкомовних та англomовних полікодових рекламних текстів.

Характерною рисою розвитку дискурсології на сучасному етапі мовознавства є інтеграція комунікативного та діяльнісного напрямів дослідження. В межах діяльнісного підходу, за яким мова є одним із засобів забезпечення соціальної активності мовної особистості [8, с. 7], дискурс розглядається як соціальне конструювання реальності та форма вияву знань [5]. Визначення ж поняття «дискурсу» викликає суперечки.

Н.Д. Арутюнова, наприклад, визначає дискурс як «...зв'язний текст в оточенні екстралінгвістичних – прагматичних, соціокультурних, психологічних та інших факторів; текст, узятий у подієвому аспекті... Дискурс – це мовлення, занурене у життя» [9, с. 93]. Ключовим для дослідження дискурсу як явища став погляд Т. ван Дейка, який відзначав, що дискурс – це «суттєва складова соціокультурної взаємодії, характерні риси якого – інтереси, цілі і стилі на рівні макроструктури». Макроструктура, в свою чергу, визначена як «семантичний зміст категорій, що входять в суперструктурні схеми» [4]. Тобто рекламний текст має модульну [3] організацію, що включає як інтралінгвістичні, так і екстралінгвістичні особливості його організації.

З огляду на комплексність структурних зв'язків дискурсивних одиниць, одним із ключових підходів є когнітивний. З його допомогою можна висвітлити особливості рекламного дискурсу, його вербальні та невербальні аспекти, через його зорієнтованість на функціонування ментальних процесів та можливість впливати на них, і не тільки мовними засобами, а й екстралінгвістичними. Когнітивна парадигма розглядає дискурс як жанрову подію (діяльнісний напрям дослідження) [2], що представляє собою єдність тексту, коду та контексту в якому існує цей текст та дискурс через мовлення (комунікативний напрям дослідження), який являє собою взаємодію відправника та реципієнта повідомлення.

Таким чином, коли дискурс сприймається як жанрова подія, то являє собою схему його моделювання з типовими ознаками, де враховуються типи контекстів, відповідні їм тексти, які мають власні жанрові особливості та функціональні стилі і, відповідно, систему кодування, тобто реєстр в якому відбувається дискурс [10]. А отже безпосереднє функціонування дискурсу представлене у мовленнєвій взаємодії. Тут формулювання та сприйняття вивчаються психологічними науками, а мовні структури та функції – семіотикою. У дискурсі як мовленні спостерігається «взаємодія», іншими словами віддача (feedback) [10] – тобто результат ефективності дискурсу, при чому не йде мова про безпосереднє спілкування, миттєву віддачу чи безпосередній результат, а про взаємодію на перспективу.

У відповідності до своєї жанрової структури та інших ознак дискурси поділяються на певні види, утворюючи систему, що включає рекламний дискурс. Однак, рекламний дискурс також відносять і до підвидів медійного (інформаційного, масово-інформаційного) дискурсу. Останні дослідження з цього питання визначають рекламний дискурс як автономний за своєю природою [1]. Він є односторонньо ініційованим та односторонньо направленим, оскільки не передбачає безпосередньої комунікації, а має лише опосередковане вираження своєї ефективності.

Автономне місце рекламному дискурсу належить тому, що він організований як перманентна комунікація відправника рекламного повідомлення та реципієнта. І, таким чином, особливістю рекламного дискурсу є те, що співвідношення вербального і невербального в ньому набуває форми взаємодії символічних та індексальних знаків. Тобто сприйняття такого дискурсу залежить від взаємодії в нашій свідомості функцій мовлення та візуального комплексу, що включає знаки та зоровий образ. Саме когнітивний підхід дозволить розглядати рекламні повідомлення у комплексі всіх факторів впливу на свідомість та сприйняття реципієнта. Одиницею такого рекламного дискурсу виступає якраз полікодовий рекламний текст [4].

Одним із видів реклами є друкована. Такий вид рекламування визнано одним із найстаріших способів розповсюдження комерційних повідомлень. Під друкованою рекламою розуміють розміщення інформації в газетах і журналах, однак в наш час до друкованої реклами відносять також корпоративні журнали і газети, флаєри, листівки, рекламні брошури, календарі, довідники, каталоги, візитівки, плакати.

Компонентами такої реклами, що власне являє собою рекламне повідомлення, є текст та візуальна складова. Наприклад, рекламне повідомлення 1886 року в американських газетах, що мало за мету популяризувати напій «Кока-Кола», або французька реклама відомої компанії Chanel. Ми розглянемо рекламне повідомлення 1921 року продукту *Chanel № 5* (парфуми). Семіотичний код рекламного повідомлення здатен продемонструвати культурні особливості країни. Тобто лінгвокогнітивний

рівень мовної особистості представлений картиною світу, концептами та схемами їхньої взаємодії [8, с. 30]. Картину світу тлумачать як образ світу, відображений у найбільш загальному плані. У даному аспекті протиставляють універсальний та індивідуальний (суб'єктивний) компоненти картини світу [9, с. 148]. Рекламне повідомлення покликане висвітлювати суспільні орієнтири цієї спільноти за для якої створюється.

З точки зору засобів активації виділяють знакову, мовну та медійні картини світу. Знакове відображення картини світу в певній традиції розглядають як модель світу [6, с. 16]. Під мовною картиною світу розуміють репрезентацію пізнавальної діяльності різних груп людей. Медійна картина світу становить продукт безперервної інформаційної діяльності, у якій опредметнюється ментальна діяльність людини, спрямована на пізнання світу, в результаті постійної екстерналізації змісту свідомості окремих осіб, що стає частиною свідомості або картин світу багатьох людей унаслідок її актуалізації в медіатекстах. Членування картини світу здійснюється за допомогою ментальних структур різного ступеня узагальнення [8, с. 31]. Американське рекламне повідомлення апелює до свідомості реципієнта бінарними категоріями соціальної сфери [6] (*свій* (you), *близький* (everywhere), *внутрішній* (for your enjoyment)), звертається до оперативної пам'яті через екстралінгвістичних референтів [2, с. 410] (зображення, напій). Загальна схема організації модульного простору реклами враховує конкретність та прагматичність американського суспільства. Французьке рекламне повідомлення містить такі бінарні опозиції: *чужий* (фемінне зображення), *далекій* (Chanel № 5, невідоме словопоеднання), *внутрішній* (паралінгвістичний жест зображення), *екстралінгвістичний референт* (зображення парфумів, запах). Модульна організація покликана апелювати до традиційно притаманних французькому суспільству замріяності та романтичності.

Отже, рекламний текст є полікодовим, він містить вербальні та невербальні елементи, що у поєднанні спрямовані на досягнення спільної мети. Мовні засоби доповнюються візуальними елементами, в такий спосіб посилюючи ефект впливу на дії «споживача» рекламного тексту, та слугують засобом досягнення кінцевої мети, на яку спрямована реклама.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракелова О.Г. Место рекламного дискурса в системе дискурсов // режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Philologia/7_102328.doc.htm
2. Булыгина Т.В., Крылой С.А. Функциональная грамматика // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. М., 1990. – 566 с.
3. Быкова Е.В. Речевая организация модульного текста. Монография. – СПб.: РГТУМУ, 2011. – 220 с.
4. ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. Пер. с англ. / Сост. В.В. Петрова; Под ред. В.И. Герасимова; Вступ. ст. Ю.Н. Караулова и В.В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Исаева Л.В. Перлокутивный эффект поликодового рекламного текста [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2013/Philologia/7_126975.doc.htm

6. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов. – М.: Гуманит. изд. центр. ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
7. Миронов Ю.Б., Крамар Р.М. Основы рекламной діяльності: Навчальний посібник. – Дрогобич, 2007. – 102 с.
8. Потапенко С.І. Сучасний англомовний медіадискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти: Монографія. – Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.
9. Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / Под ред. проф. Г.Н. Манаенко. Выпуск 7. Ставрополь: Изд-во СГПИ, 2009. – 448 с.
10. Steen G. The Paradox of Metaphor: Why We Need a Three-Dimensional Model of Metaphor. – Metaphor and Symbol: 23/4/2008. – P. 213–241.

В статье рассматривается феномен поликодовости рекламного текста как основной единицы рекламного дискурса; подаются признаки поликодовости, которые выражаются вербальными и невербальными элементами рекламного текста. Указаны признаки поликодовости рекламного текста как сложной синтетической структуры.

Ключевые слова: медиадискурс, рекламный дискурс, поликодовый текст, когнитивный подход.

The article deals with the polycode text phenomenon of the advertising text as a basic unite of the advertising discourse; presents the features of the poly-code phenomenon that are expressed by verbal and nonverbal elements of the advertisements. It highlights the features of the polycode text of the advertising message as a complex synthetic structure.

Key words: media discourse, advertising discourse, polycode text, cognitive method.

УДК 811. 111.'42

ГЛУЗУВАННЯ ЯК ВИД МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Колодяжна К.В.,

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено вплив гендеру на продукування та сприйняття мовленнєвого акту глузування у сучасному англомовному діалогічному дискурсі, виявлено гендерні особливості глузування як виду мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: глузування, гендер, мовленнєвий акт, адресант, адресат, інтеракція.

Глузування є невід’ємною частиною мовленнєвої діяльності людей. Феномен глузування перетинає рамки культур, статей, соціально-економічних статусів, вікового, освітнього та інших соціальних параметрів. Не дивлячись на широку розповсюдженість явища глузування, його важко визначити як поняття через його багатогранну природу. «Глузування є парадоксальною діяльністю, адже з одного боку критикує, з другого – робить компліменти; нападає і в той же час робить людей ближчими; принижує і одночасно виражає прихильність» [4, р. 1231]. Це твердження пояснює всю важкість ідентифікації поняття глузування.

Ключовим у визначенні поняття глузування є суб’єктивне сприйняття глузування особистістю, що залучена до інтеракції. За останні десятиліття глузування як вид мовленнєвої діяльності отримало з боку американських психологів і філологів підвищену увагу в зв’язку з широко розповсюдженими нещасними випадками, коли жертва хронічного глузування жорстоко мстилася своїм кривдникам, часто зі смертельним наслідком [6, р. 202].

Глузування як будь-яка інша мовленнєва діяльність передбачає участь принаймні двох учасників. Один із них виконує роль нападника, або того, хто глузує, критикує чи насміхається, в той час як інший є жертвою, об’єктом глузування. Семантичне навантаження поняття глузування визначають не лише як те, що має тільки пейоративне значення, а й як будь-яку позитивно-жартівливу репліку, націлену на іншу особу [1, р. 183].

Глузування можна класифікувати за такими критеріями як

- а) зміст, або семантика компонентів глузливого вислову;
- б) форма висловлення (негативна або позитивна);

- в) *інтенція мовця* (образити, принизити або розвеселити адресата);
- г) *сприйняття глузування адресатом* (позитивне чи негативне).

Згідно з нашим дослідженням обов'язковою умовою успішності мовленнєвого акту глузування є правильне декодування адресатом імпліцитного змісту висловлення. Навіть якщо за умови дослівного тлумачення змісту та форми глузливе висловлення є негативним, то адресант за допомогою натяків або експліцитно вказує, що висловлення слід сприймати як жарт. Підтвердження такої думки ми знаходимо в цитації американського соціолінгвіста Донни Едер, яка пов'язує жартівливе глузування з метакомунікацією: «Зазвичай позитивно-жартівливе глузування набуває форми метакомунікації, тобто інтеракції, що не несе інформативного характеру, а націлена на покращення відносин між співрозмовниками. Жертва глузування може відповідати на серйозні за характером репліки глузуючого жартівливо і тим самим переводити ситуацію в позитивне русло» [1, р. 25].

Параметрами, що впливають на прагматику глузування як виду мовленнєвої діяльності, є: а) *соціальний статус комунікантів*, б) *вік*, в) *експліцитна та імпліцитна форма вираження глузування*, г) *рівень довіри між комунікантами* та д) *гендер*.

Об'єктом статті є глузливі висловлення в сучасному англomовному дискурсі за участю представників обох статей. Предметом – прагматичні й інтеракціональні особливості глузливих висловлювань з позиції гендерної диференціації.

У нашій роботі зупинимось детальніше на розгляді останнього параметру – гендеру. Це особливий фактор, що заслуговує на увагу, тому що відмінність між чоловічим і жіночим мовленням у процесі комунікації є суттєвою. Об'єм літератури, що описує гендерні особливості продукування та сприйняття глузування, значно збільшився за останні десятиліття [3; 4; 5; 8], що, насамперед, пов'язано зі зміною ролі жінки в суспільстві.

Досліджені матеріали підтверджують, що чоловіки більш схильні до ініціювання глузування. При цьому чоловіки майже ніколи не висміюють себе (0,6 % від кількості прикладів), а намагаються глузувати над іншими. Взагалі межа між глузуванням і образою у чоловіків часто буває майже непомітною для співрозмовника, що викликає незадоволення та відчуття скривдженості, наприклад:

Monica: *There's nothing to tell. It's just some guy I work with.*

Joey: *Come on! You're going out with a guy. **There's gotta be something wrong with him.***

Chandler: *All right, Joey, be nice. **So does he have a hump and a hair piece?***

Monica: *Relax! What are you talking about?! That is not even a date. It's just two people going out to dinner and not having sex.*

Chandler: ***Sounds like a date to me.***

[2]

Джої та Чендлер глузують над Монікою з приводу її нового бойфренда. Чоловіки є ініціаторами глузування, при цьому репліки мають досить образливий характер, і як результат цього дівчина почувалася скривдженою.

Сильна стаття часто сприймає глузування як образу і на відміну від жінок не схильна глузувати над собою, що ілюструє наступний приклад:

*Royce had not, however, packed his truck. On the way over he had had a feeling that a few beers might clear his head, so he stopped at an all-night grocery and bought two six-packs of Pearl. To his annoyance, **everyone in the store had laughed at him because he had on only one shoe.** It was beginning to seem to Royce that he must be the first person in the history of the world to have a shoe carried off by a girl friend's dog.*

The cashier at the grocery store, no more than a pimply kid, had felt obliged to crack a joke about it. "What happened, boss?" he asked. "Did you forget to put the other one on, or forget to take this one off?"

It started really irritating him.

[4, p. 262]

Ройс потрапляє у комічну ситуацію, адже на ньому був лише один черевик. Природно, що оточуючі почали кепкувати з Ройса. Молодий чоловік не розуміє комічності свого положення. Його дратує те, що незнайома продавчиня дозволяє собі відкрито сміятися з нього.

Відповідно до нашого дослідження, зусилля жінок у глузуванні є кооперативними в процесі глузування, вони – не агресивні, а доброзичливі. На відміну від чоловічої, жіноча солідарність у глузуванні проявляється в тому, що жінки будують свої висловлення на висловленні співрозмовника, тобто підхоплюють його і розвивають. Цікаво, що жінки не бояться глузувати над

собою і дозволяють це робити співрозмовникам, особливо у вузькому колі друзів. З плином віку чоловіки глузують більше, при цьому глузування сильної статі набуває конкурентного, ворожого характеру [1; 8 та ін.]. В дослідженні, присвяченому ідіомам на тему кохання, йдеться про те, що чоловіки вдвічі більше продукують образливе глузування, особливо щодо сексуальних відносин. Провокуючого характеру набувають їхні політичні вподобання, національні та расові упередження тощо [3, р. 712]. Цікаво, що чоловікам притаманно використовувати експліцитне глузування, що має на меті висміяти чи образити жертву глузування, їхнє глузування агресивне:

"I am so puzzled," I said totally embarrassed.

"You're such a child sometimes, Anny," Tom teased her. "You act like you were snake-bit every time the subject of sex comes up." [1, p. 269]

Том поводить себе досить нетактовно. Без вагання він говорить з Енні про секс, знаючи, що вона соромиться цієї теми і відчувається дискомфортно. Глузування Тома є експліцитне за характером, до того ж він виявляє своє домінування над співрозмовницею, ставлячи її у незручне становище.

При вивченні перебігу сімейної інтеракції було помічено, що чоловіки з легкістю частіше глузують над дітьми, нестримно обзиваючи їх образливими прізвиськами, при цьому намагаються навчати їх соціальним нормам [2, р. 35]:

"Tom, I'm ashamed of you, boy," my father said, ignoring Savannah, looking beyond her toward me. "Crying when a little girl hits you disgusting. Boys never cry. Never. No matter what."

"He's sensitive, Henry," my mother said, stroking my hair. "So hush."

"Oh, sensitive," my father teased. *"Well, I wouldn't want to say anything that might hurt someone so sensitive. Now you'd never catch Luke crying like a baby over something like that. I've whipped Luke with a belt and never saw a tear. He's been a man since the day he was born. Tom, get over here and fight with your sister. Teach her a lesson."*

"He better not or I'll hit him again," Savannah said, but I could tell by the sound of her voice that she was sorry for what she had caused.

"No, Henry," my mother said, "That's not the way to do it."

"You raise the girl, Lila," my father growled. "I'll tend to the boys. Get over here, Tom." [1, p. 98]

Батько поводить себе жорстоко та нетактовно з сином, порівнюючи його з дівчинкою. Глузування носить експліцитний характер. Батько навіть не намагається пом'якшити глузування неverbально (посмішкою, жестом та ін.) і тим самим принижує свого сина. Мати нагадує батьку, що їхня дитина дуже чутлива й уразлива, тому доцільно припинити глузування. Але це не зупиняє батька, і він просто проганяє сина позаочі.

Важливим фактором, що впливає на характер перебігу глузування в цілому, є ситуація спілкування. Дружні та ворожі форми глузування найчастіше зустрічаються у суто жіночих чи чоловічих компаніях, на відміну від змішаних. Тим не менш статі по-різному використовують глузування. Так, виходячи з контексту ситуації, чоловіки використовують доброзичливе глузування для залагодження конфліктів, розв'язання проблеми, що виникає під час розмови, тощо:

Joey: (порпаючись у холодильнику) All right, they got water, orange juice... and what looks like cider.

Chandler: Taste it.

Joey: Yeah, it's fat! I drank fat! Why haven't you warned me?!

Chandler: I drank it two minutes ago. I was too gripped by the magazine. Be calm! You are not alone! [2]

Чендлер намагається залагодити конфлікт за допомогою глузування і цим самим перевести ситуацію у позитивне русло.

Жінки глузують для підтримки інтеракцій:

Elaine: You should have seen what Mary's been doing.

Mary: Shut up.

Elaine: Carol, you should've been seen what Linda, see what Mary's been doing.

Linda: Aw, she's been in the stairwell. Haven't you Mary?

Mary: I have not!

Carol: *She's been flirting with him! Definitely!*

Nancy: *God. (laughs)*

Mary: *Uh. Oh you guys.*

Linda: *Haven't you, Mary?*

Mary: *Noooo!*

Linda: *Yes.*

[1, p. 125]

Елейн починає глузувати з Мері з приводу її романтичних відносин. Очевидно, що Мері намагається припинити розмову і цим самим не допустити розголосу про її відносини. Решта дівчат активно долучається до бесіди, яка набирає форми колективного глузування: подружки підтримують одна одну, кожна додаючи свою глузливу репліку. Таким чином всі дівчата задіяні в інтеракції.

Одним із пояснень таких розбіжностей у глузуванні обох статей є те, що жінки і чоловіки по-різному сприймають оточуючий світ і внаслідок цього мають різні «інтереси» у використанні явища глузування [3, p. 711]. На нашу думку, це відбувається тому, що чоловіки і жінки мають різні комунікативні цілі: для жінок головним у дружній розмові є відвертість, у той час як чоловіки намагаються здійснити позитивну самопрезентацію, часто за рахунок глузування з інших. Наявність різних цілей у чоловіків і жінок впливає на відмінності у використанні глузування. Жінки залучають глузування для підсилення солідарності та інтимності всередині групи за допомогою тактики відвертості та легкого приниження власної гідності, іншими словами, принижуючи власний імідж, підвищують імідж свого співрозмовника. Підтвердження нашої думки ми знаходимо в американського психолога та соціолінгвіста Дебори Таннен [8, p. 143]:

Rachel: *Guess what?*

Ross: *You got a job?*

Rachel: *Are you kidding me? I'm trained for nothing. I was laughed out of 12 interviews today.*

Chandler: *You're surprisingly upbeat.*

Rachel: *Well, you would be too if you found Joan and David boots on sale 50 percent off. (everybody is laughing)*

[2]

Рейчел знає, що не має ніяких здібностей до будь-якої роботи і не намагається приховати цей факт. Її не турбує, що це принижує її гідність, а навіть потішає. Рейчел спокійно глузує з себе у колі друзів, об'єднуючи їх колективним сміхом.

Чоловіки ж використовують глузування для того, щоб справити враження та продемонструвати своє розуміння ситуації. Водночас дані вказують на те, що хлопчики, чоловіки, дівчата, жінки глузують у відповідь на одні й ті самі фактори, а саме на порушення соціальних норм або відхилення від них [4; 7; 9]:

Monica: *(passing by Ross wonders why he has not greeted her) Have you swallowed your tongue?*

[2]

У вивченні розмовних інтеракцій висловлюються положення, досить суперечливі за характером, що жінки використовують позитивну тактику ввічливості частіше, ніж чоловіки [1; 8]. Це вказує на те, що образа для жінки є більш травмуючою. Жінка намагається пом'якшити жарт, який, на її думку, образливий за змістом, зазвичай нівелюючи акт глузування як такий або змінюючи тему розмови. Взагалі, саме від особи, з якої глузують, залежить інтерпретація змісту мовленнєвого акту глузування. Навіть за умови, що адресант сприймає свій жарт як доброзичливий, жертва глузування може тлумачити його як образливий:

Jim: *All you girls are dogs. (laughing)*

Pam: *Ah, but you're a real fox. (seriously irritated)*

[1, p. 118]

Джим, сміючись, сприймає свою репліку як дотепну, на відміну від Пем, яка ображається на глузування хлопця і різко відповідає йому. На такий тип реакції адресата впливає низка факторів, таких як попередній досвід адресата, індивідуальні психічні та емоційні особливості, ступінь інтимності та довіри між співрозмовниками, інтерпретація невербальних маркерів (інтонація, міміка, жести та ін.), вміння тлумачити імпліцитний зміст репліки.

Прикладом, в якому спостерігається ситуація, коли жертва глузування відповідає на серйозні за характером репліки глузуючого жартівливо і тим самим переводить ситуацію в позитивне русло, слугує наступний діалог:

Rachel: *Why didn't you come over earlier, stupid?*

Ross: *Because I'm a stupid, stupid man.*

[2]

Рейчел критикує Роса за те, що він не прийшов вчасно. Рос підхоплює глузування над ним і таким чином змінює тональність серйозної розмови на жартівливу.

Жінки, на відміну від чоловіків, широко використовують невербальні маркери для пом'якшення сприйняття адресатом свого жарту [8, р. 47]. Слабка стать намагається підтримати одну одну в процесі глузування, активно реагуючи на репліки та ніби за ланцюговою реакцією створюючи свій новий жарт. Чоловіки набагато рідше залучають до мовленнєвого акту глузування невербальні маркери. Можливо, саме тому глузування чоловіків прийнято вважати більш образливим, нетактовним та агресивним. Західні дослідники наголошують на тому, що сильна стать передусім глузує з інших з метою самоствердження за рахунок висміювання оточуючих. Отже, чоловіки виглядають у позитивному світлі в порівнянні з іншими, створюючи позитивний образ про себе як про сильну та впливову особистість. Іноді таким способом чоловіки відволікають увагу від себе як від потенційної жертви глузування, висміюючи когось, особливо така тактика притаманна дітям:

"I expect we'll want to know all their names," said the fat boy, "and make a list. We ought to have a meeting."

Ralph did not take the hint so the fat boy was forced to continue.

"I don't care what they call me," he said confidentially, "so long as they don't call me what they used to call me at school."

Ralph was faintly interested.

"What was that?"

The fat boy glanced over his shoulder, then leaned toward Ralph. He whispered.

"They used to call me 'Piggy'."

Ralph shrieked with laughter. He jumped up. "Piggy! Piggy!"

[3, p. 4]

У цьому випадку ми маємо справу з яскравим прикладом відвертого та образливого випадку глузування: Ральф дразнить товстуна **"Piggy! Piggy!"** через його смішне прізвисько, навіть не намагаючись приховати свій сміх. Навпаки, хлопець відверто глузує зі своєї жертви, голосно вигукуючи **"Piggy! Piggy!"** Ральф не підтримує адресата у процесі глузування, що є притаманним саме для жіночої статі, і тим самим виражає свою зверхність та домінуючу позицію. Якщо жінки, як було вище відмічено, за допомогою глузування прагнуть солідаризуватися, об'єднатися, то чоловіки сприймають глузування як поле для змагань [3, р. 725].

Отже, явище глузування є універсальною практикою для обох статей. Природно, що гендер накладає свій відбиток на особливості процесу породження, сприйняття, функцій, мети, задля якої глузування залучається до процесу інтеракції. Передусім, причина криється в соціальному становищі, яке не є однаковим для сильної і слабкої статей. Історично жінка відігравала другорядну роль в усіх сферах життя. Провідні позиції завжди належали сильній статі. Таким чином, за цим стереотипом саме чоловіки в більшості випадків є ініціаторами мовленнєвого акту глузування, тоді як на жінок покладалася роль адресата. В останні десятиліття у зв'язку зі зміною поглядів на соціальне становище жінки (згадаймо феміністичний рух) інтерес до жіночого глузування зростає, адже тепер слабка стать стає рівноправним учасником комунікації, жінка завойовує собі нові сильні позиції.

Варто зазначити, що дослідження гендерних особливостей явища глузування продовжуються. Врахування гендерних розбіжностей є новим напрямом у прагмалінгвістиці та дискурсології XX–XXI ст. Очевидно, що явище глузування потребує комплексного, всебічного аналізу з погляду відображення в ньому гендерних відносин, а отже, такий напрям роботи є перспективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eder D. The Role of Teasing in Adolescent Peer Group Culture / Donna Eder // Sociological Studies of Child Development, 1991. – Vol. 4. – No. 2. – P. 181–189.
2. Eisenberg A. Teasing: Verbal Play in Two Mexicano Homes / Ann R. Eisenberg. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 198 p.
3. Hay J. Functions of Humour in the Conversation of Men and Women / Jennifer Hay // Journal of Pragmatics, 2000. – Vol. 32. – P. 709–742.

4. Keltner D., Young R., Heerey E., Oemig C. Teasing in Hierarchical and Intimate Relations / D. Keltner, R. Young, E. Heerey, C. Oemig // Journal of Personality and Social Psychology, 1998. – Vol. 75. – P. 1231–1247.
5. Kowalski R., Howerton E., McKenzie M. Permitted Disrespect: Teasing in Interpersonal Interactions. Aversive Behaviors in Interpersonal Relationships / R. Kowalski, E. Howerton, M. McKenzie. – Washington, DC : American Psychological Association, 2001. – 399 p.
6. Leary M., Kowalski R., Smith L., Phillips S. Teasing, Rejection and Violence: Case Studies of the School Shootings / M. Leary, R. Kowalski, L. Smith, S. Phillips // Aggressive Behavior, 2003. – Vol. 29. – P. 202–214.
7. Shapiro J., Baumeister R., Kessler J. A three-component model of children's teasing: Aggression, Humor, and Ambiguity / J. Shapiro, R. Baumeister, J. Kessler // Journal of Social and Clinical Psychology, 1991. – Vol. 10. – P. 459–472.
8. Tannen D. Gender and Conversational Interaction / Deborah Tannen. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 355 p.
9. Warm T. The Role of Teasing in Development and Vice-versa / Tom Warm // Developmental and Behavioral Pediatrics, 1997. – Vol. 18. – P. 97.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. Conroy P. (1986). The Prince of Tides / Pat Conroy. – Boston : Houghton Mifflin Company, 1986. – 280 p.
11. Friends: directed by David Crane; starring: Jennifer Aniston, Courteney Cox, Lisa Kudrow and others. Created in the USA.
12. Golding W. The Lord of the Flies / William Golding. – London: Faber and Faber, 2004. – 208 p.
13. McMurtry L. Terms of endearment / Larry McMurtry. – New York: Simon and Schuster, 2000. – 354 p.

В статті досліджено впливу гендера на продукування і восприяття речевого акту насмешки в сучасному англійському діалогічному дискурсі; виявлені гендерні особливості насмешки як виду речової діяльності.

Ключевые слова: насмешки, гендер, речовий акт, адресант, адресат, інтеракція.

The article deals with the influence of gender on creation and reception of teasing as a speech act in modern dialogical discourse; reveals the gender peculiarities of teasing as a speech act.

Key words: teasing, gender, speech act, addresser, addressee, interaction.

УДК 811. 111.'42

ПРАГМАТИКА МОВЛЕННЕВОЇ ПОВЕДІНКИ КОМУНІКАНТІВ У МУЛЬТИСТОРОННІЙ ІНТЕРАКЦІЇ

Консевич М.С.,

Житомирський державний університет ім. І.Франка

У статті розглядається взаємодія комунікантів у мультисторонній інтеракції, а також мовленнєві акти, які вживаються інтерактантами у спілкуванні.

Ключові слова: мультистороння інтеракція, міжособові симетричні / асиметричні відносини, мовленнєвий акт, статусні й інтерактивні ролі комунікантів.

Останні десятиріччя характеризуються розширенням напрямків лінгвістичної парадигми. Значна увага приділяється прагмалінгвістичним дослідженням з питань взаємодії комунікантів у мультисторонній інтеракції, складності взаємовідносин між комунікантами, варіативності ситуацій мовленнєвої взаємодії. Мовна комунікація як засіб передачі інформації передбачає досягнення взаєморозуміння між комунікантами і є невід'ємною від їх діяльності. Тому природним є підвищений інтерес з боку мовознавців до проблем комунікації та мовленнєвої поведінки

комунікантів (М.М. Бахтин [1, с. 49–55], Г.В. Колшанский [3, с. 51–56], Г.Г. Почепцов [7, с. 454–468], A. Barrier [11, р. 325–327], V. Traverso [13, р. 53–55]).

Мовленнєва інтеракція здавна привертала увагу дослідників. Достатньо добре вивченим є такий вид мовленнєвої взаємодії як діалог, але менш дослідженою залишається мультистороння інтеракція, або полілог у традиційному розумінні цього слова. Саме тому виникає наша зацікавленість в проблемі полілогового спілкування та взаємодії учасників інтеракції, коли кількість інтерактантів є більшою, ніж двоє.

Об'єктом дослідження є мовленнєва поведінка комунікантів у мультисторонній інтеракції.

Предметом дослідження є прагмалінгвістичні особливості мовленнєвої взаємодії комунікантів у мультисторонній інтеракції, характеристика мовленнєвих актів, вживаних інтерактантами для досягнення певної мети у спілкуванні.

Мета цієї статті полягає у дослідженні процесу мовленнєвої поведінки комунікантів, зміні комунікативних ролей співрозмовників у мультисторонній інтеракції, а саме у триадах, взятих із сучасних англомовних фільмів. Тріада розуміється нами як мінімальна форма мультисторонньої інтеракції, в якій беруть участь троє комунікантів.

Учасники мультисторонньої інтеракції взаємодіють між собою, вступають у міжособові відносини, програвуючи певні комунікативні ролі – інтерв'юера, ініціатора, арбітра, оцінювача та порушника інтеракції [12, с. 325–327]. Міжособові відносини є одним із найбільш впливових факторів, які визначають хід, характер, мовленнєві особливості інтеракції, які потрапляють у фокус лінгвістичного аналізу. Як відомо, міжособові відносини мають складну структуру, яка складається зі *статусно-рольового* (вертикального) та *дистанційного* (горизонтального) рівнів, а також форми організації взаємодії – *кооперативної* або *конфліктної* [5]. **Статусно-рольовий рівень** є одним з найважливіших чинників міжособових відносин комунікантів, оскільки він відображає сукупність соціальних позицій, які посідає комунікант у суспільстві (стать, вік, професія, сімейне положення, віросповідання, політичні переконання тощо) та ролей, які співвідносяться з цими позиціями. **Дистанційний рівень** відображає соціально-психологічну суб'єктивно-дистанційну оцінку свого статусу і статусу партнера зі спілкування. Комунікант фактично може займати позицію вищого статусу, але звертатися до свого співрозмовника як до рівного або мати нижчий статус, проте поводитися так, ніби його соціальний статус є вищим від дійсного. Крім того, дистанційний рівень відображає просторову відстань, на якій комуніканти знаходяться один від одного [2, с. 12–13; 6, с. 22–23; 10, с. 35].

Розглянемо статусно-рольовий рівень детальніше. У комунікативно-функціональному плані векторна спрямованість «вище» – «нижче» в якості основної статусно-рольової характеристики впливає на формування взаємовідносин комунікантів у процесі спілкування. Якщо в триаді комуніканти рівноцінні за віком, професійним рівнем та вподобаннями, то такі відносини називаються симетричними. Відповідно, якщо співрозмовники різняться між собою хоча б однією з цих ознак, то такі ситуації є асиметричними [4, с. 49]. До них можна віднести спілкування між дорослим і дитиною, викладачем та студентом тощо. Відповідно, ця нерівність у відносинах виникає в результаті співвідношення між «вищим» і «нижчим» статусами співрозмовників.

На думку дослідників, вертикальні відносини можуть бути маркованими як на вербальному, так і на невербальному та паравербальному рівнях [12, р. 4]. До вербальних маркерів належать висловлення-звернення одного комуніканта до іншого, організація чергування реплік (вищий статус співрозмовника підкреслюється кількісною перевагою реплік відносно комунікантів з нижчим статусом, втручанням у мовлення співрозмовника). Мова учасника інтеракції з домінуючим статусом характеризується використанням мовленнєвих актів наказів, вимог, заборон, дозволів, критики, глузувань, докорів, образ, тоді як для учасника підлеглої позиції властиві мовленнєві акти вибачення, обіцянки, самокритики, низької самооцінки. До невербальних показників відносяться манера триматися, форма одягу (напр., дрес-код, форма у військових), поза, жести, погляди. До паравербальних – гучність та швидкість мовлення, реєстр / тональність спілкування.

Екстраполюючи результати досліджень теорії ролей (A. Berrier, C. Kerbrat-Orrechioni, V. Traverso, S. Zamouri) на проблему вивчення мовленнєвого статусу комуніканта – члена триади, спостерігаємо, що у триаді можливі чотири типи комунікативних відносин між інтерактантами, один з яких представляє *симетричні* відносини, а інші три – *асиметричні* відносини. Умовно триадичну інтеракцію комунікантів позначаємо наступним чином:

У1, У2, У3 – це відповідно перший, другий і третій учасники спілкування.

Знаком = позначаємо рівноправні відносини між комунікантами, відповідно позначаємо знаками

> – нерівноправні відносини, тобто коли мовець вище слухача за статусом,

< – мовець нижче слухача за статусом.

Симетричні, або рівноправні, відносини, виникають між учасниками рівними за статусом. Їх можна представити схемою $У1 = У2 = У3$.

Асиметричні відносини можуть бути представлені трьома підвидами:

а. $У1 > У2, У2 = У3$ (учасник У1 має вищий статус ніж У2 та У3, тоді як У2, У3 мають однаковий соціальний статус);

б. $У1 < У2, У2 = У3$ (зворотня ситуація, де У2 та У3 рівні за соціальним статусом між собою, але вищі за статусом ніж У1);

в. $У1 > У2 > У3$ (один з учасників спілкування, а саме У1 має найвищий статус, а У3 навпаки – найнижчий).

Розглянемо приклад рівноправних, або симетричних, відносин щодо статусу комунікантів за схемою $У1 = У2 = У3$:

Hermione: *I mean, **she is a dreadful teacher and we're not going to learn any defence from her at all.***¹

Ron: *Well, what can we do about that? **She's got the job², she's here to stay.***²

Hermione: *Well. You know, I was thinking that – maybe the time's come when we should just do it ourselves.*

Harry: *Do what ourselves?*

Hermione: *Well – learn Defence Against the Dark Arts ourselves.*

Ron: ***Come off it!**³ You want us to do extra work? D'you realize Harry and I are behind on homework again and it's only the second week?*

Hermione: ***But this is much more important than homework!***⁴

Ron: *We can't do much by ourselves.*

Hermione: *I agree, we've gone past the stage where we can just learn things out books. **We need a teacher, a proper one, who can show us how to use the spells and correct us if we're going wrong.***⁵

Harry: *If you are talking about Lupin...*

Hermione: *No, no, I'm not talking about Lupin. He is too busy.*

Harry: *Who then?*

Hermione: *Isn't it obviously? I'm talking about you, Harry.*

Harry: *About me what? What's an idea?*

Ron: *You.*

Harry: ***But I'm not a teacher, I can't.***⁶

Hermione: ***Harry, you're the best in the year at Defence Against the Dark Arts.***⁷

Harry: *Me? No, I'm not, you've beaten me in every test.*⁸

Hermione: ***You beat me in our third year**⁹ – the only year we both sat the test and had a teacher who actually knew the subject. But I'm not talking about test results, Harry. Think what you've done!*

Ron: *Let's think... **First year – you saved the Philosopher's Stone from You-Know-Who.***¹⁰

Harry: ***But that was luck.***¹¹

Ron: ***Second year, you killed the Basilisk and destroyed Riddle.***¹² ***Third year, you fought off about a hundred Dementors at once.***¹³

Harry: ***Listen to me!***¹⁴ ***It sounds great when you say it like that, but at all that stuff was luck.***¹⁵

(David Yates. *Harry Potter and the Order of Phoenix*, min. 38)

У поданому контексті розмова відбувається між трьома рівними за соціальним статусом друзями: Герміоною, Гаррі та Роном. Вони одного віку, разом навчаються у школі закритого типу та мають спільну мету – навчитися самотійно захищатись від темних сил. На заняттях у школі учні не отримують бажані знання, оскільки новий викладач вважає, що знання не потрібні. Герміона бере на себе роль ініціатора і пропонує друзям займатися самотійно. Крім того, вона пропонує, щоб Гаррі був їх учителем, тому що він найкращий учень. Рон, в свою чергу, виконує роль помічника Герміони. Він погоджується з пропозицією Герміони та починає переконувати Гаррі, чому саме він має бути їх вчителем.

Статус учасників інтеракції безпосередньо експлікується мовленнєвими актами. Відзначимо, що у цьому контексті статусно-рольові відносини комунікантів є симетричними: інтерактанти одного статусу вживають однакові мовленнєві акти – репрезентативи в термінах Серля [8, с. 151–169; 9, с. 170–174], а саме:

- репрезентативи-твердження: (1, 2, 4, 6, 11, 15);
- репрезентативи-констатації: (5, 7, 8, 9, 10, 12, 13).

Крім того, учасники розмови вживають директиви, а саме:

- директиви-накази: (3, 14).

Даний приклад демонструє вживання різними комунікантами однакових за іллокутивною силою мовленнєвих актів, що підкреслює рівний статус інтерактантів.

Перейдемо до розгляду асиметричних відносин у трилозі, представленій трьома підвидами.

1. Перший підвид асиметричних відносин представлений схемою $U1 > U2, U2 = U3$. Наприклад:

Clark: *What great series of meetings this week with the institutional investors we had.*

Bunce: *Yes...*

Clark: **Nice work, Bunce.** ¹ *Hammer and New York office have a proposal as for work and Hammer'd like to meet the author. Bunce, I know you waited for this chance. **Keep waiting!** ² **Congratulations Kate!** ³ *You are going to New York tonight. Tomorrow you will have the meeting.**

Kate: *Really?*

Clark: *Yeah, someone finally read your reports.* ⁴

Bunce: **Congratulations Kate's team.** ⁵

(Douglas Mc Grath. *I Don't Know How She Does It*, min. 15)

Розмова відбувається між Кларком Купером, керівником фондової корпорації, яка знаходиться у Бостоні, та двома його підлеглими – Кейт Редді та Крісом Бансом. Кейт та Кріс займаються аналізом тенденцій спадів та підйомів на ринку фінансів. Кріс завжди хоче бути попереду Кейт, але цього разу для роботи над новим проектом, який буде проводитись у Нью-Йорку, обирають Кейт. Отже, Кейт та Кріс рівні за соціальним статусом, вони обіймають однакові посади у корпорації, але нижчі за Кларка Купера, свого начальника.

У прикладі комунікант, який має вищий статус (Кларк), виконує роль оцінювача (він оцінює, як працюють його підлеглі) та вживає наступні типи мовленнєвих актів: експресив-похвали (1); експресив-привітання (3); директив-побажання (2) та репрезентатив-констатацію (4). Вказані експресиви та директиви вживаються начальником для заохочення своїх підлеглих до подальшої ефективної праці. Крім того, вживаючи репрезентатив-констатацію: "*Someone finally read your reports*", начальник підкреслює, що саме Кейт Редді буде займатись новим проектом.

Розглянемо мовленнєві акти, які вживають підлеглі Кейт Редді та Кріс Банс, які рівні за соціальним статусом між собою та виконують роль слухачів у розмові. Кріс Банс використовує експресив-привітання: "*Congratulations Kate's team*", але він вживає його услід за начальником (Кларком), який ініціює цей експресив. Бансу як комуніканту нижчого статусу етикетно дозволено лише повторити слова за начальником, чим він і скористався. Відзначимо, що Кларк говорить багато, тоді як мовлення комунікантів нижчого статусу – це тільки реакція на слова свого шефа.

2. Інший приклад асиметричних відносин представлений другим підвидом $U1 < U2, U2 = U3$:

Jack: **Margaret, your visa application has been denied.** ¹ **And you've been deported.** ²

Margaret: *Deported?*

Jack: **And appropriately there was also some paper work that you didn't fill out in time.** ³

Margaret: **Come on! Come on!** ⁴ *It's not like I'm even an immigrant. I'm from Canada.* ⁵ *There's gotta be... there's gotta be something can do.*

Edwin: *We can reapply, but unfortunately you have to leave a country for at least a year.* ⁶

Margaret: *OK. Ok, well, that's not ideal, but I can manage everything from Toronto... with videoconferencing and Internet.* ⁷

Edwin: *Unfortunately, Margaret if you're deported, we can't work for an American Company.* ⁸

Jack: *Until this is resolved, I'm going to turn operations over to Bob Spaulding. We need an editor in chief.* ⁹ **He is the only person in the building who has enough experience.** ¹⁰

M a r g a r e t : *You can't be serious. I beg of you!*¹¹

J a c k : *We are desperate to have you stay. If there was any way at all that we could make this work, we'd be do it.*¹²

(Anne Fletchet. *The Proposal*, min. 9)

Тут розмова відбувається між Джейком, Едвіном та Маргарет. Джек та Едвін – співвласники великого літературного видавництва “Hant Publishing” у США. Вони по чергово виконують роль оцінювача у тріадичній інтеракції і повідомляють Маргарет про її звільнення, надаючи аргументи. Маргарет – виконавчий редактор цього видавництва, яка порушила закон, тому має залишити країну, хоча дуже не хоче цього. У тріаді Джек та Едвін вищі за соціальним та професійним статусом порівняно з Маргарет.

До мовленнєвих актів, притаманних комунікантам з вищим статусом (приклад 3), належать репрезентативи-констатації (1, 2, 6, 9, 10) та репрезентативи-пояснення (3, 8, 12).

Маргарет, як комунікант з нижчим статусом, використовує: директиви-прохання (4) директив-благання (11), репрезентатив-переконання (7) та репрезентатив-констатація: (5).

Слід особливо зупинитися на останньому прикладі: “*but I can manage everything from Toronto... with videoconferencing and Internet*”, який на перший погляд має прагматичний статус переконання. Проте в контексті фільму спостерігаємо, що це переконання межує з проханням і навіть благанням. Таке спостереження базується не лише на вживанні дієслова *beg*, що має іллокутивну силу благання, але й супроводжується невербальними актами: виразом обличчя, інтонацією мовлення та поставою.

3. Розглянемо приклад асиметричних відносин третього підвиду, зображеного схемою $U_1 > U_2 > U_3$:

J a c k : *We received a lot of proposals but it was most intrigued.*¹ *But our caller wants to see the real business, he only cares about profits. So this project is very ambitious.*² *I would like that it'll work.*³

K a t e : *I promise, it will work.*⁴

M o m o : *Yes, it will.*⁵

K a t e : *And if it works, a retirement plan makes it possible for people to receive their social security. A lot of people in this country are scared to death about their future.*

J a c k : *Ok, let's work and then we'll see our results.*⁶

(Douglas Mc Grath. *I Don't Know How She Does It*, min. 23)

Розмова відбувається між Кейт Реді, фондовим менеджером Бостонської корпорації, та її новим начальником – Джеком Абельхаммером. Кейт переводять на нову роботу до Нью-Йорку працювати над новим престижним проектом, яким буде керувати Джек. Вона прилітає до Нью-Йорку зі своєю асистенткою Момо Хан і зустрічається з Джеком Абельхаммером в офісі в Нью-Йорку, де розпочинається їх спільна робота над проектом. У прикладі спостерігається такий статусний розподіл: Джек Абельхаммер має найвищий статус, а Момо Хан – найнижчий. Кейт Реді вища за соціальним статусом за свою асистентку Момо, але нижча за Джека Абельхаммера.

У даному контексті ролі між учасниками інтеракції розподіляються таким чином: Джек Абельхаммер виконує роль доповідача, він пояснює своїм підлеглим, що саме від них будуть вимагати при спільній роботі над проектом; Кейт Реді та Момо Хан виконують роль слухачів, вони слухають пояснення свого начальника та обіцяють, що новий проект буде працювати.

У наведеному прикладі комунікант з вищим статусом вживає репрезентативи-констатації (1, 2) та директиви-побажання (3, 6), доводячи, що цей проект є відповідальним. Учасники, які мають нижчий статус, вживають комісиви-обіцянки (4, 5), підкреслюючи своє бажання працювати над проектом.

Зроблений у статті аналіз дає змогу зробити спостереження, що взаємодія між комунікантами у тріадичній інтеракції зводиться до двох видів статусно-рольових відносин: *симетричних* та *асиметричних*.

Особливістю міжособових відносин є те, що симетричні можна представити тільки одним видом, де всі учасники мають подібний статус.

Асиметричні відносини представлені трьома видами, залежно від статусу ролей комунікантів та їхніх відносин між собою.

Проаналізовані трилоги демонструють певні прагматичні особливості щодо типів мовленнєвих актів у тріадичній інтеракції:

- комуніканти з вищим статусом вживають здебільшого
 - *репрезентативи* (констатації, твердження, пояснення);
 - *директиви* (побажання, поради, похвала);
 - *експресиви* (привітання);
- для комунікантів з нижчим статусом притаманні
 - *комісиви* (обіцянки);
 - *директиви* (прохання, благання).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М. : Советская Россия, 1979. – 318 с.
2. Карасик В.И. Язык социального статуса. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1992. – 329 с.
3. Колшанский Г.В. Проблемы коммуникативной лингвистики / Г.В. Колшанский // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1979. – С. 51–56.
4. Крысин Л.П. Речевое общение и социальные роли говорящих / Л.П. Крысин // Социально-лингвистические исследования. – М. : Наука, 1976. – С. 42–52.
5. Наumenко М.Г. Трилог как минимальная форма полилогического взаимодействия (на материале английского и русского языков). – Режим доступа: <http://naumenko.www.philology.ru/linguistics1/Naumenko.htm>2010.
6. Пастернак Т.А. Проблема рольової диференціації комунікантів у сучасних дискурсивних дослідженнях / Т.А. Пастернак // Вісник Харків. нац. ун-ту, 2013. – № 1052. – С. 21–25.
7. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике: [монография] / Сост., общ. ред. и вступ. статья И.С. Шевченко / Г.Г. Почепцов. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 556 с.
8. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.17: Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – С. 151–169.
9. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.17: Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – С. 170–194.
10. Сухих С.А. Личность в коммуникативном процессе. – Краснодар : ЮИМ, 2004. – 156 с.
11. Barrier A. Four-Party Conversation and Gender / A. Barrier // Pragmatics. Vol. 7, N 3, 1997. – P. 325–366.
12. Kerbrat-Orecchioni C. Introducing polylogue / C. Kerbrat-Orecchioni // Pragmatics. – V. 36, 2004. – P. 1–24.
13. Traverso V. Interlocutive 'crowding' and 'splitting' in polylogues: the case of researchers meeting / V. Traverso // Pragmatics. – V. 36, 2004. – P. 53–74.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ)

14. Director: David Yates. Harry Potter and the Order of Phoenix, 2010.
15. Director: Douglas Mc Grath. I Don't Know How She Does It, 2011.
16. Director: Anne Fletchet. The Proposal, 2009.

В статье рассматривается взаимодействие коммуникантов в многосторонней интеракции, а также речевые акты, которые употребляются интерактантами в разговоре.

Ключевые слова: многосторонняя интеракция, межличностные симметричные / ассиметричные отношения, речевой акт, статусные и интерактивные роли коммуникантов.

The article deals with the interpersonal relationship of participants in multi-party interaction and speech acts used by the participants in conversation.

Key words: multi-party interaction, speech act, symmetric / asymmetric relationships, status and interactional roles of participants.

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Соколовська С.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розкриваються сутнісні характеристики британського політичного дискурсу, пов'язані з вивченням його ключових концептів, метафоричних образів і когнітивно-мовленнєвих стратегій. У межах когнітивно-дискурсивної парадигми визначено сучасні тенденції у дослідженні британського політичного дискурсу і перспективи його розвитку.

Ключові слова: британський політичний дискурс, політичний дискурс, політична комунікація, когнітивно-дискурсивна парадигма.

У сучасному суспільстві збільшується увага до політичної комунікації й, відповідно, посилюється інтерес до наукових проблем у галузі політичної дискурсології. Предметом дослідження лінгвістів є як питання загального порядку, пов'язані з вивченням сутності, структури і функцій політичного дискурсу, так і більш часткові, які стосуються конкретних видів політичного дискурсу, наприклад, дискурсів національної, наднаціональної, регіональної ідентичності та ін. [3, 117]. **А к т у а л ь н і с т ь** представленої статті зумовлюється спрямованістю лінгвістичних досліджень до вивчення британського політичного дискурсу, зокрема вербальних і риторичних стратегій британських політиків, механізмів породження і функціонування політичних текстів, мовленнєвої поведінки прем'єр-міністрів Великої Британії тощо. Різні аспекти британського політичного дискурсу розглядаються у працях Е.В. Будаєва, О.Р. Левенкової, Л.В. Правікової, А.П. Чудінова, Д.В. Шапочкіна, О.Й. Шейгал та інших, що спонукає до вивчення його сутнісних характеристик, закономірностей моделювання і функціонування.

М е т а с т а т т і – проаналізувати когнітивні аспекти британського політичного дискурсу і виявити основні тенденції його дослідження в руслі когнітивно-дискурсивної парадигми.

У праці «Сучасна політична лінгвістика» Е.В. Будаєв і А.П. Чудінов зазначають, що зіставлення аспектів політичної комунікації різних країн дозволяє чітко диференціювати «своє» та «чуже», випадкове та закономірне, «загальнолюдське» і специфічне для того чи іншого національного дискурсу [1, 17], тому в поданій статті вважаємо за потрібне спиратися на результати досліджень, присвячених, зокрема, зіставному аналізу британського політичного дискурсу та дискурсів інших держав, акцентуючи увагу на ключових аспектах першого.

Насамперед, звернемося до наукових праць, виконаних у руслі сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми. Так, Д.В. Шапочкіним на основі аналізу політичних промов виявлено когнітивно-мовленнєві стратегії (ходи), що об'єднують британський, американський і німецький політичний дискурс, а саме: узагальнення, наведення прикладу, поправка, підсилення, поступка, повторення і контраст. Погоджуємося з автором у тому, що їх застосування дозволяє адресанту взаємодіяти з адресатом, привертати його увагу і певною мірою впливати на свідомість [6, 158]. Вплив на слухачів забезпечується також емоційністю, що виражається в означених дискурсах відповідними лексичними одиницями з позитивною і негативною конотаціями, «внутрішніми» предикатами, модальними дієсловами, а також стилістичними засобами: метафорами, епітетами, порівняннями тощо [6, 157].

Уточнюючи характеристику «емоційність» британського політичного дискурсу, наведемо тезу О.Р. Левенкової про те, що політичний дискурс Великої Британії є більш нейтральним і аргументативним, ніж у США, і характеризується потягом до безсторонності як найвищої мети публічної комунікації. [2].

Відомо, що аргументативний потенціал політичної комунікації значно підсилюється засобами інтертекстуальності, зокрема цитатними висловлюваннями. Дослідниця зазначає, що у промовах британських політиків основною формою інтертексту є пряма цитата, меншою мірою функціонує непряме й алюзивне цитування. Частіше, ніж американські політики, британські лідери вдаються до фрагментарного цитування – цитатного вкраплення у текст виступу, що логічно завершується у найближчому контексті [2]. Таким чином, система аргументації у британському політичному дискурсі побудована на основі раціональних міркувань, позбавлених суперечливого характеру.

Д.В. Шапочкін відзначає, що цільова спрямованість британського політичного дискурсу здебільшого виражається у турботі політиків про благополуччя нації. У той же час, у своїх звертаннях до народу прем'єр-міністри Великої Британії переважно демонструють себе як першу і головну особу уряду. Вони більш стримані, ніж американські президенти, і дотримуються певної дистанції у спілкуванні з людьми [6, 159]. З нашого погляду, стриманість і «правильність» можна вважати характерною рисою мовленнєвої поведінки більшості політиків Великої Британії.

Слід зазначити, що особливе місце займають дослідження політичних метафор, оскільки їх розуміння сприяє адекватному оцінюванню тієї чи іншої ситуації, що актуалізується у промовах політиків для маніпулювання свідомістю людей. В останні десятиріччя помітною є тенденція до зіставного аналізу політичних метафор у національних дискурсах. Наприклад, Дж. Чартеріс-Блек проаналізував риторику британських (У. Черчіль, М. Тетчер, Т. Блер) і американських (М.Л. Кінг, Б. Клінтон, Дж. Буш) політиків та визначив, що метафори активно використовуються у публічних промовах для актуалізації потрібних емотивних асоціацій і створення політичних міфів про героїв і злодіїв, месій і монстрів. Наприклад, для опису політичної дійсності «залізна леді» М. Тетчер користувалася військовою метафорикою [7].

Окремий інтерес викликають наукові доробки британського лінгвіста А. Мусолффа, який досліджує динаміку політичної метафори в рамках однієї понятійної сфери. Так, він простежив розвиток метафори «Європа – це дім» кінця XX століття – початку XXI століття на матеріалі англійських і німецьких газет. Вчений виділив два періоди у розвитку метафори дому – *оптимістичний* (1989–1997) і *песимістичний* (1997–2001). Аналізуючи метафори другого періоду, дослідник зазначає, що англійці частіше відображали у метафорі дому песимістичні смисли [9].

В інших публікаціях А. Мусолфф зіставляє метафори зі сферою-джерелом «дорога / рух / швидкість» і засвідчує, що британці та німці використовують потенціал сфери-джерела для відображення різних поглядів на перспективи розвитку Європейського Союзу. Британці критикують Германию за поспішність, німці Велику Британію – за повільність [8; 10].

Проведений О.М. Телятниковою й О.І. Кругловою аналіз концептосфери британського політичного дискурсу показав, що ключовими концептами в політичних промовах прем'єр-міністрів Великої Британії є концепти *“power”*, *“leadership”*, *“democracy”*, *“liberty”* і *“change”*. Дослідники акцентують увагу на тому, що превалювання концепту *“power”* зумовлене спрямованістю політичної діяльності на завойовування й утримання влади, проте британська політична риторика має помітну тенденцію до заміщення концепту *“power”* концептом *“leadership”*, який вважається менш агресивним. Щодо концептів *“democracy”* і *“liberty”*, то у британській концептуальній картині світу вони займають особливе місце. На думку політиків, Велика Британія стала могутньою державою завдяки тому, що вона культивує свободу як одну зі своїх визначальних цінностей. Концепт *“change”* актуалізується у той період, коли панівною партією стає лейбористська, а не консервативна [4]. Як бачимо, ключові концепти британського політичного дискурсу відображають національну ментальність та історичні умови формування політичної культури у Великій Британії.

Крім того, дослідники фокусують свою увагу також на вивченні питань концептуалізації конкретних політичних подій. Так, Т.Д. Фоміна досліджує динаміку концепту в політичному дискурсі на прикладі виступів Д. Буша і Т. Блера, присвячених другій військовій кампанії в Іраку 2002–2005 рр. Хоча у виступах політиків помітні національно-специфічні риси культурної картини світу британського й американського народів, все ж значних розходжень в інтерпретації вище названої події не простежується. Дослідниця пояснює це єдиною позицією представників Великої Британії і США як учасників коаліції, в якій погоджуються не лише дії, а й офіційні промови [5]. Наведений матеріал засвідчує, що у вивченні окремих концептів необхідно враховувати характер поєднання національно-культурних рис і політичних інтенцій у певному суспільстві.

Отже, аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що характерними рисами британського політичного дискурсу є аргументативність, стриманість у формулюванні думок і проявах емоцій, демонстрування певної дистанції між народом та урядом і, поряд з тим, обрання свободи і демократії як головних цінностей для розвитку держави. Національна специфіка у способах сприйняття і мовного представлення політичної дійсності яскраво відображена концептами *«влада»*, *«лідерство»*, *«свобода»*, *«демократія»*, *«зміна»*, а також засобами метафоричних образів, зокрема *«дім»*, *«дорога»*, *«рух»* і *«швидкість»*. Виявлено тенденцію до активного використання британськими політиками когнітивно-мовленнєвих стратегій узагальнення, наведення прикладу, поправки, підсилення,

поступки, повторення і контрасту, що, з нашого погляду, сприяє ефективному моделюванню політичного дискурсу і впливу на свідомість людей.

Подана стаття не вичерпує усіх аспектів концептуалізації політичних подій, метафоричного моделювання й реалізації когнітивно-мовленнєвих стратегій у політичному дискурсі Великої Британії. Нами окреслено лише деякі основні тенденції у дослідженнях британського політичного дискурсу в контексті сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми.

В якості подальших перспектив дослідження ми розглядаємо комплексне вивчення когнітивно-мовленнєвих стратегій із стилістичними засобами у виступах конкретних політичних лідерів, а також динаміки використовуваних ними концептів і метафор, що сприятиме якісній інтерпретації британського політичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будаев Э.В., Чудинов А.П. Современная политическая лингвистика / Э.В. Будаев, А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2006. – 267 с.
2. Левенкова Е.Р. Конвергентные и дивергентные тенденции в политическом дискурсе Великобритании и США: Дис. на соиск. уч. ст. д-ра филол. наук / Е.Р. Левенкова. – Самара, 2011. – 417 с.
3. Русакова О.Ф. Политическая дискурсология: актуальность исследования и теоретико-методологические основания / О.Ф. Русакова // Известия Уральского государственного университета. – 2008. – № 61. – С. 114–122.
4. Телятникова О.Н., Круглова О.И. Ключевые концепты британского политического дискурса / О.Н. Телятникова, О.И. Круглова // Вуз культуры и искусств в образовательной системе региона : материалы V Всероссийской электронной научно-практической конференции (январь 2007 г.) / Самарская государственная академия культуры и искусств. – Самара, 2007. – Режим доступа: http://smrgaki.ru/8/4/1_8/1.htm
5. Фомина Т.Д. Динамика концепта в политическом дискурсе: на примере выступлений Д. Буша и Т. Блэра, посвященных второй военной кампании в Ираке: Дис. на соиск. уч. ст. канд. филол. наук / Т.Д. Фомина. – Москва, 2006. – 197 с.
6. Шапочкин Д.В. Политический дискурс: когнитивный аспект: монография / Д.В. Шапочкин. – Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2012. – 260 с.
7. Charteris-Black J. Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor / J. Charteris-Black. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2004.
8. Musolff A. Cross-language Metaphors: Obstacles or Pathways of International Communication? / A. Musolff // Paper held at the conference: Language, the Media and International Communication, at St Catherine's College, Oxford, Sponsored by the Faculty of English, University of Oxford, 29 March – 1 April 2001. – Режим доступа: www.dur.ac.uk/modern.languages/depts./german/Musolff/crosslang.doc
9. Musolff A. Mirror Images of Europe. Metaphors in the public debate about Europe in Britain and Germany / A. Musolff. – München, 2000.
10. Musolff A. The Metaphorisation of European Politics: Movement on the Road to Europe / A. Musolff // Attitudes towards Europe. Language in the Unification Process / Eds. A. Musolff, C. Good, P. Points, R. Wittlinger. – Aldershot : Ashgate, 2001.

В статье рассматриваются основные характеристики британского политического дискурса, связанные с изучением его ключевых концептов, метафорических образов и когнитивно-речевых стратегий. В рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы определены современные тенденции в исследовании британского политического дискурса и перспективы его развития.

Ключевые слова: британский политический дискурс, политический дискурс, политическая коммуникация, когнитивно-дискурсивная парадигма.

The article deals with the main features of the British political discourse concerning dominant concepts, metaphorical images, cognitive and speech strategies. Within the framework of the cognitive and discourse paradigm the main contemporary trends and development prospects in the British political discourse researches are defined.

Key words: British political discourse, political discourse, political communication, cognitive and discourse paradigm.

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИ ЖАНРУ ЕСЕ

Торговець Ю.І.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядається питання виникнення, становлення та розвитку жанру есе в різних літературних традиціях світу. Особлива увага приділяється виявленню історичних та соціально-політичних причин і передумов, що зумовили його появу. Визначаються диференційні текст-типологічні риси есе на початковому етапі його існування.

Ключові слова: есе, рефлексія, особистість автора, праєсеїстика.

Доба постмодернізму відкриває шлях для розвитку і вдосконалення всіх жанрів літератури. Свобода форми та змісту, яку проголошує література ХХІ століття, стала особливо сприятливою для актуалізації художньо-публіцистичного жанру есе, який тяжіє до свободи і подекуди парадоксальності.

Хоча традиційно зазначають, що виникнення жанру есе припадає на ХVІ століття, що пов'язують з публікацією книги М. Монтеня «Досліди», цілісна теорія жанру до сих пір не склалася і, як влучно зазначила Л. Кайда: «Місце есеїстики в філологічній науці так само туманне, як і Британська столиця на полотні К. Моне «Лондон у тумані»... Есе не увійшло в поетику, загальної концепції жанру немає, навіть в енциклопедичних словниках воно з'явилося не так давно і зі звичним розмитим тлумаченням» (переклад наш. – Ю.І.) [8, с. 264]. Але все ж таки історія жанру налічує багатокітву історію, і тому не викликає сумніву той факт, що в ході свого історичного розвитку есе зазнало значних змін. Це, в свою чергу, ускладнює роботу дослідників у спробах створити єдину теорію жанру: «Постійно оновлюючись і змінюючись від автора до автора, есеїстика не піддається чіткому визначенню своєї специфіки» [7, с. 13].

Поряд з порівняною недослідженістю теорії жанру існують і певні питання з приводу його виникнення, становлення та розвитку в окремих національних літературних традиціях. Дослідженню функціонування есе в окремих національних традиціях присвячені праці В.І. Березкіної, О.І. Дурової, К.В. Загородневої, Н.В. Єгорової, Н.Б. Руженцевої, Л.В. Садикової, М.Г. Хелаї. Отже, метою дослідження є виявлення *особливостей генезису жанру есе*. Поставлена мета вимагає розв'язання низки завдань: виявлення особливостей генезису жанру есе в різних *національних літературних традиціях*; встановлення факторів, які сприяли виникненню та розвитку есе.

Перед тим, як перейти безпосередньо до розгляду питання генезису есе в різних національних літературах, треба зупинитися на дослідженні етимології жанру, що, на нашу думку, є не менш важливим.

Слово «есе» відомо у французькій мові з ХІІ століття і походить від пізньолатинського *exagium*, *pesage*, *poidŝ*, що означає «спроба; вага». Подальший розвиток цього слова спонукав до появи нових слів – таких, як *experimentation*, *debut*, *equisse*, значення яких у загальному вигляді уявляється як перша спроба, намагання письменника, художника, філософа, вченого викласти свої висновки і думки стосовно проблем, які їх хвилюють [12, с. 7].

Поряд з «есе» в наукових колах дуже часто вживається форма «есей» і деякі науковці вважають, що воно є доречнішим, адже повністю відображає походження слова та його оригінальну вимову [19, с. 48]. Відомо що, *essai* («спроба», «проба», «нарис») має латинське коріння *exagium* – «терези, вага, гиря, зважування, вимірювання» і, у свою чергу, походить від латинського *exigo*, *exegi*, *exactum*, *exigere*. Лексема *exigo* складається з префікса *ex* – «з, від» і одного з основних дієслівних коренів «назад», «рухати, діяти», що в результаті призводить до її багатозначності. На тлі перетворення латини у французьку мову було втрачено несиметричний поділ на префікс і корінь, а також поділ на вибухові приголосні [k] (в *ex*) і [g]. Завершальною метаморфозою і стала реінкарнація французького *essai* у російське есе (переклад наш. – Ю.І.) [5].

Існування варіанту есей, відповідно, має глибоке історичне коріння, адже зародження і поширення такої форми пов'язане з етапом перебування України у складі Росії. На тому історичному етапі в Україні були поширені російські норми правопису, а російське дворянство ХІХ ст. орієнтувалося на французьку мову та культуру, що і привело до появи варіанту *есей* [19, с. 48]. У роботі ми дотримуємося традиційної точки зору на вимову цього слова і будемо використовувати форму «есе».

Варто зазначити, що, по-перше, коріння есе сягають жанрових форм меніппової сатири і сократичного діалогу. По-друге, історичними причинами його виникнення були суспільно-політичні зміни в Європі періоду Відродження – зародження і розвиток класу буржуазії, і світоглядні зрушення в масовій свідомості епохи Ренесансу – руйнування теоцентричної моделі світу зі заміною її на антропоцентричну.

Історично жанрова форма есе формується і набуває своєї специфіки в руслі тих форм інтелектуального письма, яким була властива підвищена рефлексія і висока роль оцінки [6, с. 197]. Отже, аналіз генезису жанру есе слід почати з твердження М.А. Балаклицького, В.І. Березкіної, Л.Г. Кайди, Л.В. Садикової про те, що коріння есеїстики потрібно шукати в працях античних мислителів, а саме Аристотеля, Горація, Квінтіліана, Лонгіна, Фукідіда, Тацита, Августина, Цицерона, Боеція, Аврелія, Платона, Марка Аврелія й Тертуліана, які містять певні елементи есе. Дійсно, початок есеїстичного стилю та есеїстичного трактування теми можна прослідкувати вже в діалогах Платона, і взагалі у творах, де на перший план виступає особистість автора, що виявляється в індивідуальній інтонації та в інших стилістичних елементах самовираження і самоаналізу [15, с. 33].

Таким чином, основними рисами, які дозволяють віднести вищезгадані твори до праесеїстики є чітко виражена авторська позиція, багатогранність авторського «я», суб'єктивність оцінних суджень, рефлексивний характер дослідження теми і ґрунтовність її аналізу, пристрасність викладу й витонченість стилю. Зазначимо, що ці твори античних митців не можна назвати есе у сучасному розумінні цього слова, адже в літературі зазначеного періоду «відсутня особистість з її неповторним «я» як «самість», відсутня філософська рефлексія з приводу саморозвитку індивідуального, самотутнього духу, відсутній діалог з самим собою» [7, с. 8].

З позицій історико-літературного процесу знаковим є той факт, що жанри, подібні до європейського есе, виникають насамперед на Сході. «Засновницею» цього жанру в Японії вважають Сей Сьонагон – фрейліну імператорської свити, що назвала свій твір «Записки біля узголів'я». Головне місце в книзі зайняли думки і спостереження, по-новому розкривалися звичні речі, явища, події навколишнього життя – від нічного візиту коханця до спостереження вподобаних авторкою гір, храмів, природних явищ, кумедних випадків, рис людей, думок, відчуттів, віршованих експромтів тощо [3, с. 55]. Сей Сьонагон та японський поет і есеїст XIII ст. Камо-но Тьомей, найвідомішою роботою якого є «Записки з келії», писали свої твори у стилі «дзуйхіцу», що означає «вслід за пензликом». (М.А. Балаклицький, К.А. Зацепін, Л.Г. Кайда, О.В. Маськова, Г.Д. Швець, С.В. Шебеліст, В.Б. Шкловський). Дзуйхіцу – жанр стародавньої японської літератури, який постає своєрідним синтезом письма і малювання, таким собі чорно-білим кіно, що встигає зафіксувати творення думок і вражень, тонких обрисів весняного краєвиду і барв улюбленого кімоно, снування спогадів, віршів, жартів – словом, усього, з чого врешті складається людське життя. Найближчим відомим відповідником дзуйхіцу слугує есе [11, с. 50], яке вважається аналогом есе через те, що не передбачає будь-якої послідовності викладу думок, а розглядається як запис думок, спогадів, вражень у тому порядку, в якому вони спадають на думку автору. Есе, подібне до дзуйхіцу своєю мозаїчністю та незавершеністю, проте все ж є цілісним, завершеним твором, оскільки зовнішня незавершеність належить до одного із проявів жанрової специфіки. Японський жанр «дзуйхіцу», так само як і китайський «суїбі» та корейський «псехоль», подібно до монтенівського есе, є творами змішаного змісту [16, с. 9–10]. До спільних у зазначених жанрах належать особистісні роздуми, переживання, свобода у виявленні почуттів.

У Франції широкого вжитку поняття есе набув у XVI столітті, що пов'язують з виходом у 1580 році книги французького мислителя Мішеля Монтеня «Досліди», яка на думку дослідників (М.А. Балаклицький, Л.Г. Кайда, О.А. Королева, Т.Ю. Лямзіна, А.А. Муравьєва, Л.В. Садикова, Г.Д. Швець, С.В. Шебеліст, В.Б. Шкловський, Ю.В. Чудинова) і поклала початок есеїстики. На думку А. Гартл, Монтень буквально створює есе як форму філософії: форма есе радикально нова, але вона залишається в межах діалогічного підходу Платона-Сократа [20, с. 64]. Проте, у тлумаченні Монтеня есе збагачується ще одним значенням: «передати особистісний, а також загальнолюдський досвід». У «Дослідах» Монтень показав цінність індивідуального сприйняття, неповторність особистісного досвіду, адже об'єктом пізнання, описів та дослідження його творів постає людина, її розвиток та самопізнання.

Отже, есе зародилося як форма особистісного вираження, подекуди самоаналізу, оскільки воно надавало можливість вільно й невимушено розмірковувати на різні теми. Зародження жанру есе у Франції стало можливим лише за певних історичних, політичних та соціокультурних умов. Знаковим з цього приводу вбачається те, що саме доба Відродження, яка прийшла на зміну

Середньовіччю, стала «ковтком свіжого повітря», сприяла пробудженню творчих сил соціуму, духовному перевороту, розвитку творчого джерела в особистості, у результаті чого відбувається зміна суспільного світогляду, що уможливило появу і розповсюдження есе (М.А. Балаклицький, О.В. Маськова, А.А. Муравйова, Л.В. Садікова, Г.Д. Швець, С.В. Шебеліст, В.Б. Шкловський, Ю.В. Чудінова). Саме в епоху Відродження «відбувається радикальна зміна, звернення до людини: акцент світобачення переноситься з надсвітової особистості на реального індивіда в його людському існуванні» [7, с. 9]. XVII століття ознаменувалося науковою і технічною революцією, формуванням нового типу культури, який поставив у центр своїх інтересів людину і навколишній світ. Зміни в суспільній свідомості і переосмислення основ життя і віри, ролі людини в суспільстві і її взаємозв'язку з природою стимулювали активну дискусію в інтелектуальних колах, що знайшло своє відображення у зростанні популярності таких публіцистичних типів тексту, як есе.

У силу своїх текст-типологічних особливостей есе дозволяло швидше реагувати на зміни, що відбувалися в соціумі. Коротка форма і невимушений стиль розповіді робили його привабливим видом творчості для авторів, доступним і зрозумілим для широкого кола читачів, що, у свою чергу, сприяло його резонансності. Таким чином, есе виступало одним із способів комунікації з питань, які хвилювали суспільство, що в цілому й зумовило його соціально-етичну та естетичну тематику [4, с. 156].

Проте розвиток французької есеїстики пов'язаний не лише з ім'ям її основоположника. У Франції XVII ст. есеїстичні елементи активно вписуються й у філософсько-теологічні медитації Н. Мальбранша, і в роботи Б. Фонтенеля – зачинателя науково-популярної есеїстики. «Бесіда про три єдності» (1660) П'єра Корнеля – важливе критичне есе, що здійснило важливий вплив на віршоване есе «Мистецтво поетичне» (1674) Ніколя Буало. Характери Теофраста вважаються попередниками твору «Характери, або Вдачі нашого часу» (1688) Жана Лабрюйєра [1, с. 17].

Історичний розвиток жанру есе у французькій літературній традиції можна представити у такий спосіб: XVI ст. – М. Монтень, Е. Боесі; XVII ст. – Ж. Лабрюйєр, Б. Паскаль; XVIII ст. С. Бернар, Л. Вовенарг; XIX ст. – Ш. Монтеск'є, Ж. Леметр, Ш. Сент-Бев, Ж. Мішле; XX ст. – А. Камю, А. Моруа, Ж.-П. Сартр [12, с. 9].

Виникнення есе в англійській літературній традиції пов'язане з революцією 1638 року. Цей жанр можна зрозуміти лише у зв'язку з його корінням, ідейно-естетичною боротьбою епохи. Появу есе в Англії відносять до XVI – XVII ст., часу наростаючого історичного конфлікту, де вони створюються письменниками, які пройшли через кризу гуманізму, а саме – Джонном Донном (1573–1631), Р. Бертоном (1576–1640), Т. Брауном (1605–1682) [2, с. 5].

Першим англійським есеїстом прийнято вважати Ф. Бекона, який написав «Досліди» (1597) латинською мовою, а потім переклав їх англійською. У нього відсутні абстрактні роздуми, він відштовхується від споглядання і пише простою і доступною мовою [17, с. 270].

Подальший етап розвитку англійської есеїстики припадає на кінець XVII – початок XVIII століть, що пов'язано з творчістю англійських журналістів Джозефом Аддісоном та Річардом Стилом, які друкували свої есе в англійських виданнях «Балакун» (“The Tatler”, 1709–1711), «Глядач» (“The Spectator”, 1711–1712), «Опікун» (“The Guardian”, 1713), «Англієць» (“The Englishman”, 1713–1714). В есе Дж. Аддісона і Р. Стила існувала певна жанрова синкретичність: у них поєднувалися риси газетної хроніки, публіцистичної замітки, фейлетону, літературно-критичної статті, гумористичної новели [17, с. 271]. Основними рисами есе Дж. Аддісона і Р. Стила були умоглядні міркування, гумористичні замальовки та повчальність, прагнення авторів не просто поділитися своїми думками на визначену тему, але закінчити їх моральними висновками [10, с. 275–276]. Англійське журналістське есе цього періоду починає виконувати також і виховну функцію.

У США есе як самостійний літературний жанр набув поширення наприкінці XVIII століття. Американський есеїзм того часу пов'язаний з політиком Бенджаміном Франкліном. Основними темами есе Б. Франкліна були політика і релігія, хоча він успішно поєднав суб'єктивне есе з політичною сатирою [17, с. 271]. Б. Франклін друкував свої повчальні есе, які були важливою складовою естетики Просвітництва, в газеті «Новоанглійські куранти» (“The New England Courant”) – першій газеті вільній від державного контролю, що відстоювала ідеї свободи слова. Бенджамін Франклін тривалий час публікував вісім повчальних есе під пародійною маскою «вдова Сайленс Дугуд». Серія есе під назвою «Нотатки вдови Дугуд» – важливий етап формування національної традиції в американській есеїстиці. Конкуренцію йому складали тільки формальні есе Джонатана Едвардса. Джордж Медисон з іншими авторами «Федераліста» (1787–1788) розвивав мільтонів-

ську традицію логічного і серйозного есе, а Вашингтон Ірвінг став першим великим літературним есеїстом в історії США, зібравши твори цього жанру в збірники «Салмагунді» (1807–1808), «Книга ескізів» (1820), «Сідало Волфера» (1855) [1, с. 20].

У ХХ столітті особливий вплив на розвиток жанру есе зробив Марк Твен, який «запровадив новий, гумористичний різновид суб'єктивного псевдоавтобіографічного есе, з його специфічним оповідачем – плутаником і недотепою» [1, с. 20].

Наявні дослідження проблеми зародження і становлення жанру есе в російській літературній традиції показують, що це питання належить до малодосліджених. Так, Л.Г. Кайда першими працями есеїстичного характеру в російській літературі вважає твір Феофана Прокоповича «Духовний регламент», який характеризується як публіцистичне есе. Також на думку дослідниці попередником есе виступає давньоруський жанр «слово», який має певні спільні риси з есе: «Близькість зовнішня – в манері давніх руських авторів розмірковувати над проблемами філософії, релігії, буття. Близькість внутрішня – в композиційно-мовленнєвій моделі спонтанного розвитку думки, семантичним центром якої виступає заголовок «Слово о ...» [8, с. 285].

У ХVІІІ – на початку ХІХ ст. російська есеїстика існувала в формі загострених полемічних роздумів над глобальними проблемами. Яскравим прикладом есе того періоду є твори П. Плавильщикова «Театр», «Комедія», де осмислюється боротьба за самобутність російського мистецтва. У російській есеїстиці пізнішого періоду есе відповідає соціально-політичній ситуації в суспільстві: відчуття змін, велика різноманітність літературних течій, шкіл, груп, члени яких намагаються знайти відповіді на безліч запитань. До широко відомих есе того часу належать тексти І. Буніна «Недоліки сучасної поезії», Д. Мережковського «Про причини занепаду і про нові течії сучасної російської літератури» [9, с. 92–93].

Російська есеїстика ХХ століття відрізняється різноманітними напрямками, що відбивають всі сфери життєдіяльності людини і суспільства, а саме філософську, релігійно-філософську, культурологічну, історіософську, соціально орієнтовану, наукову, літературознавчу проблематику [13, с. 236]. На початку ХХ століття до жанру есе зверталися російські письменники В. Іванов, Д. Мережковський, Андрій Бєлий, Л. Шестов, В. Розанов, пізніше І. Еренбург, В. Шкловський, К. Паустовський [14, с. 6].

У свою чергу відмітимо, що причиною розквіту есе в російській літературній традиції стали соціальні і політичні конфлікти, які сколихнули Росію: війни, реформи, політичні і громадянські кризи, культурні зміни [14, с. 30]. Знаковим є й той факт, що на теренах Росії есеїстика почала стрімко розвиватися лише в ХХ ст., адже «в силу певних історичних та ідеологічних причин есеїстика в Росії була під неофіційною забороною і отримала можливість «офіційного» існування і функціонування лише в останні 10–20 років» [14, с. 5].

Історія української есеїстики як і теорія цього жанру ще не досліджена, проте наявність есеїстичних рис спостерігається в творах щоденникового, літературно-критичного та нарисового характеру в доробку Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, І. Франка, тобто у жанрово-стильовій системі літератури ХІХ століття. З 60-х – 70-х ХХ ст. у прозових творах П. Тичини, М. Рильського, О. Сизоненка, О. Гончара, Д. Павличка та інших митців з'являється тенденція до суб'єктивації, інтимізації, філософування, що призвело до виокремлення і утвердження есе як самостійного жанру [18, с. 5].

Розквіт української есеїстики спостерігаємо після здобуття Україною незалежності. Переломний характер епохи, постійні драматичні зміни соціально-філософських засад життя вимагали індивідуального осмислення, цариною якого й стала есеїстика [1, с. 24]. Представниками сучасної української есеїстики постають Микола Рябчук, Ніла Зборовська, Віктор Неборак, Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Євгеній Баран, Іван Андрусяк, Олександр Бойченко, Сергій Жадан, Олександр Шкляр, Володимир Цибулько та ін.

Отже, есе, як жанр і тип тексту, своїм корінням сягає античних часів, проте основною підставою для віднесення певних зразків античної літератури до витоків есеїстики вважається домінування в них індивідуально-авторського начала. У свою чергу, зародження та подальший розвиток есе в різних національних літературних традиціях супроводжувався глибокими соціальними та політичними змінами, післяреволюційними та післявоєнними кризами. Відносна популярність есе, перш за все, була спричинена його зорієнтованістю на особистісне переживання, руйнування стереотипів мислення, відкритістю, можливістю нового осмислення старих проблем.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі ми вбачаємо в дослідженні особливостей функціонування есе в американській літературній традиції початку ХХІ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балаклицкий М.А. Эссе как художньо-публицистичний жанр : Метод. матеріали для студ. зі спец. «Журналістика» / М.А. Балаклицкий. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 74 с.
2. Березкина В.И. Формирование и пути развития жанра эссе в английской литературе XVII века: Учебное пособие. – Днепропетровск : ДГУ, 1984. – 116 с.
3. Беспалько Ю.А. Лингвостилистические особенности эссе на примере произведений Дж.Б. Пристли / Ю.А. Беспалько // Молодежь и наука: реальность и будущее: Материалы II Международной научно-практической конференции. Филологические науки. – 2009. – Том IV – С. 54–56.
4. Дьяченко С.Н. Эссе как тип текста: теоретический и методологический аспекты / С.Н. Дьяченко // Культура народов Причерноморья. – 2012. – № 230. – С. 155–58.
5. Жолковский А. Эссе. Иностранная литература. 2008. – № 12. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/2008/12/zhz10.html>
6. Зацепин К.А. «Мыслить литературой» или эссе как художественный феномен / К.А. Зацепин // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Философия. Филология». – 2007. – № 2 – С. 195–209.
7. Иванов О.Б. Эссе в европейской философской и художественной культуре : Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. философских наук : спец.: 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология и философия культуры» / О.Б. Иванов; Сев.-Кавказ. научн. центр высш. шк. – Ростов-на-Дону, 2004. – 22 с.
8. Кайда Л.Г. Композиционная поэтика текста: монография / Л.Г. Кайда – М. : Флинта: Наука, 2011. – 408 с.
9. Кайда Л.Г. Стилистика текста: от теории композиции к декодированию: учебное пособие / Л.Г. Кайда. – М. : Флинта, 2004. – 208 с.
10. Королева О.А. Жанр эссе в творчестве Д. Аддисона и Р. Стиля / О.А. Королева // Филология. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2007. – № 6. – С. 274–277.
11. Москалец К. Про дзуйхіцу // Український журнал. – 2011. – № 4. – С. 50.
12. Садикова Л.В. Жанр эсе у французькій літературній традиції / Л.В. Садикова // Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Наукові записки. Сер. Літературознавство. – Х., 1997. – Вип. 6 (11). – С. 7–11.
13. Садыкова Л.В. Проблематика русской эссеистики: типология и динамика / Л. В. Садыкова // Литература в контексті культури. – 2008. – № 18. – С. 234–242.
14. Садыкова Л.В. Русское эссе XX века. Художественное своеобразие. Динамика жанра / Л.В. Садыкова. – Донецк : Норд-Пресс, 2009. – 405 с.
15. Степанова Т.М. Литературная публицистика русского зарубежья. Мотивы. Тенденции. Имена: Учебное пособие для студентов факультетов филологии и журналистики – Майкоп. 2005. – 164 с.
16. Хелая М. Г. Грузинское советское литературное эссе (20-е годы) : Дис. канд. филол. наук : 10.01.02 / М. Г. Хелая. – Тбилиси, 1986. – 176 с.
17. Чудинова Ю.В. Жанр «эссе» в современном литературоведении // Гуманитарные исследования. – 2010. – № 4(36) – С. 267–273.
18. Швець Г.Д. Есеїстика Василя Барки: жанрова специфіка та проблематика: Автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 / Г.Д. Швець; КНУТШ. – Київ, 2006.
19. Шебеліст С. Теоретичні аспекти жанру ессе. / С. Шебеліст // Слово і Час. – 2007. – № 11. – С. 48–56.
20. Hartle, Ann. "The Essay as Self-Knowledge: Montaigne's Philosophical Appropriation of History and Poetry." Essays in Honor of Donald Phillip Verene. Ed. Glenn Alexander Magee. Charlottesville, Virginia : Philosophy Documentation Center, 2002. p. 63–83.

В статье рассматривается вопрос возникновения, становления и развития жанра эссе в различных литературных традициях мира. Особое внимание уделяется выявлению исторических, социально-политических причин и предпосылок, обусловивших его появление. Определяются дифференциальные текст-типологические черты эссе на начальном этапе его функционирования.

Ключевые слова: эссе, рефлексия, личность автора, праэссеистика.

The article elucidates the problems of the origin, formation and development of the essay in various literary traditions of the world. A special attention is drawn to the identification of historical and socio-political causes and background of the analyzed genre. Differential text-typological features of essays on the initial stage of its functioning are defined.

Key words: essay, reflection, the author's identity, proto-essayism.

МОВОТВОРЧІСТЬ У СФЕРІ НАУКИ

Видайчук Т.А.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядається науковий стиль як методологічна єдність мовних процесів духовної діяльності, тобто як одиниця світоглядного рівня, і як засіб та результат наукової комунікації.

Ключові слова: науковий стиль, мовотворчість, мовна особистість.

Стиль – не лише певна культура розвиненої мови, а й методологічна форма, яка якнайповніше дає уявлення про організацію істинного знання. У гносеології панує думка, що стиль є істотним, визначальним для мислення, він не є окрасою, фарбою, якої може і не бути, а виступає методологічною єдністю мовних процесів, які відбуваються в духовній діяльності [5], саме цей постулат наукового аналізу визначає **а к т у а л ь н і с т ь** пропонованого **д о с л і д ж е н н я**. Відтак у статті виходитимемо з позиції про те, що стиль виступає не каноном методологічної свідомості, а є одиницею історико-культурного і світоглядного рівня.

Сучасна лінгвістика вивчає стиль набагато глибше, ніж аристотелева стилістика. На нашу думку, варто було б зробити спробу розглянути науковий стиль через призму комунікативної лінгвістики, зокрема у взаємозв'язку з мовною особистістю, мовною діяльністю і мовотворчістю. Лінгвістика спілкування виокремлює в цілісній структурі особистості комуніканта я-тілесне, я-соціальне, я-інтелектуальне, я-психологічне і я-мовно-мисленнєве [8, с. 445]. Останнє корелює з мовною особистістю і найтісніше пов'язане з науковим пізнанням, лінгвокреативністю у процесі його передачі.

М е т о ю статті є окреслення засад мовотворчості у сфері науки.

Мова наукової творчості, наукової комунікації, тобто мова, якою мислить суб'єкт, що пізнає і досліджує дійсність, має дві складові: природну мову та мову формалізовану. Щодо них у науково-культурному дискурсі побутує три протилежні думки. Пуристи переконані, що формалізованій складовій не має бути, мова науки повинна репрезентуватися виключно національними мовними одиницями. Їхні супротивники переконані, що видавати наукові праці національними мовами не доцільно, це перешкоджає ефективній комунікації. Третя думка, найбільш поміркована і прийнята у сучасному мовознавстві: усталена, штучно створена терміносистема тієї чи іншої галузі, зазвичай розвивалась на базі іноземної мови і запозичувалась із неї через нерозробленість її національного відповідника. Ця терміносистема є загальновідомою, часто виступає інтернаціональним засобом спілкування, тому відмовлятися від неї не варто, а потрібно вдало пристосувати до національної мовної практики. «Мовотворчість у сфері науки, не заснована на національній мові, свідомо руйнує інтелектуальний потенціал нації, позбавляє літературну мову наукового стилю, тексти якого зберігають фундаментальні інтелектуальні і духовні цінності» [1, с. 34].

Також загальноприйнято, що будь-яка наукова галузь розвивалась в умовах білінгвізму, мала мову-посередницю, функції якої в різні часи і в різних галузях виконували різні європейські мови: грецька, латинська, старослов'янська, німецька, французька, англійська, голландська тощо. Проте частка національної мови у різних галузях варіюється. Така варіація має як лінгвальні, так і екстралінгвальні причини, з'ясування цих причин є **з а в д а н н я м** нашої статті.

Термінознавець М. Осадчук стверджує: «Українська економічна терміносистема розроблена дуже мало. Українська термінологія з ринкової економіки створювалась і формувалась у короткий проміжок часу і в умовах протидії різних впливів: національного, російського, міжнародного (греко-латинського), англо-американського. Українська терміносистема цієї підмови характеризується значною кількістю інтернаціоналізмів» [4, с. 318]. Спостерігається і ряд труднощів із запозиченням англо-американських термінів: вони мають бути адаптовані до мови-рецептора, а не просто взяті у їх питомому варіанті у терміносистему: *холдинг, банкінг, лізинг, коучинг* тощо. Деякі запозичення зовсім чужі в українському мовному середовищі. Це, передусім, слова з фіналлю **-ing** (*бакбендинг, консалтинг, тюнинг*): в англійській мові **g** тут зовсім не читається, тому труднощі, пов'язані з вимовою таких незграбних буквосполучень, виправдати важко. Подібно схарактеризувати можна й терміносистеми інших наукових галузей, адже вони теж формувались після здобуття Україною незалежності без належного науково-лінгвістичного підходу до кодифікації термінів.

Термінологія гуманітарних наук в основному функціонує в національних текстах, у яких легше контролювати значення терміна, точність його вживання. В україністиці науковий стиль практично продовжує розвиватися лише за рахунок текстів гуманітарного циклу. Така ситуація обумовлена об'єктивним процесом наукового пізнання. Дослідження особливостей творчої діяльності людини переконливо доводять, що творчість має синтетичний характер [2], вона об'єднує усі знання і враження, набуті людиною у різних сферах життя і діяльності та закріплені в підсвідомості як множинність текстів рідною мовою.

Уніфікуючи термінологію, математичні, технічні і природничі науки, прийшли до уніфікації текстів. Це, у свою чергу, призвело до того, що термінологічні словники почали створюватись як словники перекладного типу, а тлумачні словники наукових термінів залишились без текстової бази. Наявність у свідомості науковців лише термінології, поза науковим текстом, слабо стимулює так звану лінгвокреативну творчість.

Відомо, що створення нових слів у мовах підпорядковується двом причинам: виникненню предметів, явищ та ідей, які потребують номінації, і наявності мовних одиниць (морфем, слів, конструкцій, тестів), які можуть стати базою для творення нових слів і термінів. При створенні нової одиниці мовна особистість завжди щось використовує з уже наявного в мові. При цьому кожне нове поняття, позначене словом, виявляється пов'язаним з іншим. Сутність таких зв'язків, асоціацій, переконані науковці [7], створює певний тип мислення, тип, що властивий тільки людині – лінгвокреативне або мовотворче мислення.

Особливістю мовотворчого мислення є те, що воно по-новому, в національний спосіб членує світ, навіть світ наукової галузі. Різниця у словниковому складі різних мов світу більшою мірою впливає з неоднакового семантичного обсягу слів, що є наслідком неоднакової семантичної деривації. (Порівняйте, українсько-англійські паралелі *зловмисник* («особа, яка має злий намір, яка задумала вчинити злочин» [9, с. 599]), *злочинець* («особа, яка вчинила злочин» [9, с. 605]) і *criminal*; зайнятий і *business, occupied* тощо. Крім того, неоднаковість буває зумовлена різною етимологією, ширше – асоціацією слів. На рівні термінів це також часто спостерігається при запозиченні або ж перекладі. Неправильним, таким, що вказує на зовсім іншу ознаку є переклад терміна *revolving credit* – як «*револьверний кредит*», хоча мається на увазі кредит, що поновлюється, надається повторно, а не матеріально знищує клієнта. Асоціація зі зброєю, з револьвером, часто впливає і на маркетингові параметри фінансової діяльності, тому термін використовується переважно у банківській справі і не вживається у роботі з пересічними громадянами.

Який український термін має відповідати російському *подоходный налог*? Російсько-український тритомник [6, с. 530] перекладає це словосполучення як «*прибутковий податок*» – але це явна неточність. По-перше, податок завжди збитковий за означенням. По-друге, якби податок брався з прибутку, а не з доходу – то це перевершило б найсміливіші мрії підприємців: адже при одному й тому ж доході прибутку може взагалі не бути. Отже, тут є підстави для коригування терміна, і ми пропонуємо *дохідовий податок*.

Г. Гачев у своїй книзі «Национальные образы мира» [3] звернув увагу на те, що слово «істина» етимологічно різного походження в різних мовах: від «те, що є» – у слов'янських, від «віра» – у романських, від «неприхованість» – у грецькій. Також він висловив міркування про національну логіку аргументації і доведення, національний нахил розуму, який виявляється навіть у високоінтелектуального науковця-природничника.

Усе геніальне – просте, і чим талановитіший учений, тим ясніше він пише. Тому досконалий стиль можна вважати одним із критеріїв високого професіоналізму. Серед суспільних наук особливою ясністю відзначаються праці, написані юристами та логіками. Юристи добре знають, що для точного виконання законів та приписів, їх потрібно подавати ясно й неоднозначно. Якщо нормативний акт допускатиме подвійне тлумачення, його зміст буде перекручено, хибно потрактовано. Логіки за родом своєї діяльності досліджують правильність та послідовність мислення, застерігають від логічних помилок. Саме тому вони особливо дбають про прозорість власного мовлення.

Рецепти мовної та логічної ясності прості: на лексичному рівні – вживати загальновідомі слова, уникати двозначності, обходитися без запозичень там, де можна скористатися питомим словом; на морфологічному рівні – не нагромаджувати по кілька іменників, надто в родовому відмінку, не витісняти дієслова віддієслівними іменниками, вживати різні частини мови; на синтаксичному рівні – не розтягувати занадто фрази, не розривати думку довгими вставками, обмежувати кількість підрядних речень, не захоплюватися пасивними зворотами, дотримуватися природного порядку слів;

на композиційному – не порушувати послідовності викладу, не переставляти думки, обмірковувати поділ на абзаци тощо

І знову хочеться провести паралель з гіпотезою Сепіра-Уорфа про мовний вплив на відображення об'єктивної дійсності. У нашому конкретному випадку гіпотеза цікава тим, що виділяє в процесі пізнання дві відносно самостійні його частини – логічну і мовну; у свідомості пересічної людини по суті переплетені дві картини – концептуальна і вербальна, а у свідомість науковця додається ще й наукова. Концептуальна картина, на нашу думку, найбільш уніфікована, вона не залежить від мови, якою людина думає і говорить. Вербальна – відносно національна. Мовну концепцію наукової картини світу ще потрібно вивчати, адже в ній спостерігаються певні парадокси. У глобальному масштабі існування мовних бар'єрів у науці сприяє її розвитку, на рівні окремих учених вони є гальмом, оскільки наукова робота вимагає знання іноземних мов. Пояснення цього парадоксу Л. Алексієнко знайшла в площині теорії систем, згідно з якою «об'єктивна логіка великих систем є іншою порівняно з логікою малих систем. Якщо під великою системою розуміти науку в цілому, а під малими – її окремих представників, групи учених, то малі системи, використовуючи національні мови у своїх дослідженнях, реально створюють множинність моделей пізнання світу і, не дивлячись на мовні бар'єри, справляють озонуючий вплив на розвиток світової науки. Стійкість великих систем залежить від різноманітності малих систем» [1, с. 37].

Наукова творчість є інтелектуальною вершиною національної культури. У сфері наукової комунікації повинні враховуватись і пріоритети розвитку самої науки, і інтереси національної культури та мови. Наука, не зважаючи на мовні кордони, прагне до єдності, культура – до неповторності, науковий стиль – до простоти і чіткості. Відтак і національна наука, і національна культура являють світу унікальний духовний портрет нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієнко Л.А. Мова науки і національна доба / Л.А. Алексієнко // Українська мова і сучасність. 36. Наукових праць / Упор. О.І. Білодід, Л.О. Кадомцева, Г.А. Гончаренко та ін. – К. : УМК ВО, 1991. – С. 33–38.
2. Васильев С.А. Синтез смысла при создании и понимании текста / С.А. Васильев. – К. : Наукова думка, 1988 – 240 с.
3. Гачев Г. Национальные образы мира / Г. Гачев. – М. : Советский писатель, 1988. – 233 с.
4. Осадчук М. Про лексичні запозичення в українській термінології ринкової економіки / М. Осадчук // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 1998. – № 336: Проблеми української термінології – С. 318–322.
5. Парахонский Б.А. Стиль мышления. Философские аспекты анализа стиля в сфере языка и культуры / Б.А. Парахонский. – К. : Наукова думка, 1982. – 112 с.
6. Російсько-український словник: в 3-х томах / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; Гол. редактор І.К. Білодід. – К. : Наукова думка, 1968. – Т.2. – 756 с.
7. Селіванова О.О. Когнітивне підґрунтя термінотворення: методика аналізу / О.О. Селіванова // Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – С. 12–138.
8. Селіванова О.О. Мовна особистість / О.О. Селіванова // Лінгвістична енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
9. Словник української мови в 11-ти томах / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – Т.3 – 3. – К. : Наукова думка, 1972. – 744 с.

В статье рассматривается научный стиль как методологическое единство языковых процессов духовной деятельности, т.е. как единица мировоззренческого уровня, и как средство и результат научной коммуникации.

Ключевые слова: научный стиль, языкотворчество, языковая личность.

The article focuses on the scientific style as the methodological unity of language processes in the scope of spiritual human activity both as a unity of ideological level and as a way and result of scientific communication.

Key words: scientific style, linguistic creativity, linguistic personality.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ЛИНГВИСТИКА В КРУГУ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Троц Е.В.,

Киевский университет имени Бориса Гринченко

В статье дается краткий обзор проблематики эколлингвистики как новой модели исследований в современном мировом языкознании. Рассматривается роль языка как инструмента формирования гармоничной среды жизнедеятельности человека и важнейшего средства социального взаимодействия.

Ключевые слова: экология, экология языка, эколлингвистика, сознание, среда.

«Экологическая лингвистика», «эколлингвистика», «экология языка» стали достаточно часто встречаться в современных научных трудах, что объясняется их актуальностью в контексте исследований современной эоантропоцентрической парадигмы. Высокая частотность употребления данных наименований нового лингвистического направления свидетельствует о том, что на очередном витке развития научного знания лингвистика возвращается к популярной в XIX в. натуралистической идее уподобления языков живым организмам.

Основной задачей данной статьи является краткий обзор основных направлений исследования экологической лингвистики, а также анализ поля исследовательского интереса представителей данного лингвистического направления в США, России и Украине.

Теория о том, что «язык – это вид инстинкта» впервые была высказана Ч. Дарвиным в 1871 г. «У человека есть инстинктивная потребность говорить; примером может служить лепет младенцев. В то же время ни у одного младенца не наблюдалось инстинктивной потребности варить пиво, печь хлеб или писать слова». Ч. Дарвин заключает, что «языковая способность – это инстинктивная потребность овладевать мастерством, что присуще не только людям, но и некоторым другим биологическим видам, например «говорящим птицам» [14, р. 12].

Самый известный довод в пользу того, что язык подобен инстинкту в XX в. сформулировал американский лингвист Ноам Хомский, который один из первых определил произошедшую революцию в науке о языке и мышлении. Согласно гипотезе Ноама Хомского, правила языка («лингвистические универсалии») мы наследуем как некий интеллектуальный «багаж вида».

У человека каким-то образом существует конечный набор правил, способных породить все грамматически правильные предложения его родного языка. В своих более поздних работах Хомский сравнил 4000 языков, на которых говорят народы мира. Эти языки существенно отличаются друг от друга звуками и символами, однако достаточно схожи по синтаксису. Хомский предположил, что существует «схема универсальной грамматики». Она обусловлена «глубинными структурами», или «врожденными настройками», укорененными в психике и мозге человека. «Врожденные настройки» определяют правила образования наполненных значениями предложений и объясняют переводимость одних языков на другие [8].

С другой стороны, уже в XX в. языкознание принимает идеи о системной организации языка, различении внутренней и внешней лингвистики (дихотомия Ф. де Соссюра). Понятие системы является основным и в экологии, где разработано учение об экосистемах. Экосистема, по определению Д.Ф. Оуэна, – «сообщество живых организмов вместе с неживой частью среды, в которой оно находится, и всеми разнообразными взаимодействиями» [6, с. 57]. Характеристика экосистемы как системы самоорганизующейся, саморегулирующей и развивающейся позволяет сопоставить систему языка, функционирующую в обществе, и взаимодействие человека, языка и общества с законами, принципами, условиями, действующими в экосистемах. В результате этого формируется эколлингвистический подход, в рамках которого «изучаются отношения между языками и их окружением, то есть сначала отношения между самими языками, а затем между этими языками и обществом» [10, р. 17].

Известно, что сам термин «экология» был введен в 1866 г. Эрнстом Геккелем для обозначения новой дисциплины в составе биологии: экология – это общая наука о взаимодействиях организмов с окружающей средой. Однако сегодня это понятие претерпело значительные изменения, в него вкладывается более широкое содержание, а его границы выходят далеко за рамки биологической дисциплины. Как отмечают ученые, за период более чем столетнего существования понятие

«экология» (от древнегреч. *oikos* «дом» и *logos* «наука») неоднократно трансформировалось и сегодня предстает в виде интегративной науки, охватывающей широчайший круг вопросов [3, с. 87].

Впервые понятие экологии к языку применил американский лингвист Айнар Хауген в 1970 г. в своем докладе «Экология языка» и ввел аспект взаимодействия в социолингвистику и психолингвистику. Главная идея А. Хаугена заключается в том, что языки, подобно различным видам животных и растений, находятся в состоянии равновесия, конкурируют друг с другом, и само их существование зависит друг от друга, как внутри государства и других социальных групп, так и в сознании человека, владеющего несколькими языками. А. Хауген определил и предмет эколлингвистики – язык и экология, т.е. «изучение взаимосвязи между языками в уме человека и в многоязыковом обществе» [12, р. 325].

А. Хауген разграничивает психолингвистическую и социолингвистическую экологию языка. Предметом психолингвистической экологии является взаимодействие языков в сознании человека, владеющего несколькими языками. Социолингвистическая экология изучает взаимодействие языка и общества, в котором язык существует как средство коммуникации. При этом, А. Хауген критикует биологическую модель языка и подход к языку как к «инструменту» и как к структуре, признавая эвристическую ценность данных подходов, так как у языков действительно есть жизнь, цель и форма, каждая из которых может быть изучена и проанализирована как аспект человеческого поведения [12, р. 326–327].

В дальнейшем этой проблемой занимался англичанин Майкл Халлидей, который в 1990 году впервые поднял вопрос о взаимодействии языка и окружающей среды. Майкл Халлидей в работе «Новые подходы к Значению: вызов прикладной лингвистики» выделяет не только социум, приравненный к природной окружающей среде, но и доминантный экологический контекст, в котором социум развивается. М. Халлидей утверждает, что естественные языки позволяют человеку интерпретировать при помощи обобщения и абстрагирования естественный и социальный порядок. Язык, представляющий собою социальную семиотику, вносит свой вклад в развитие самосознания при помощи раскрытия природных и социальных смыслов, что, в свою очередь, порождает такое явление, как культура. Поскольку через лексико-грамматические системы люди устанавливают взаимосвязь друг с другом, этим системам М. Халлидей придает социообразующий статус [13, р. 175–202].

С тех пор эколлингвистика бурно развивалась в разных направлениях, понятие разрабатывалось и уточнялось рядом других лингвистов. Одно из первых методологических положений эколлингвистики принадлежит ученым Р. Харре, И. Брокмайеру, П. Мюльхойслеру. Оно было сформулировано в виде следующего тезиса: язык и языковые структуры (к которым относятся и метафоры) рассматриваются не как замкнутые и существующие только для самих себя единицы, а как система единичных структур, взаимодействующих с окружающим миром; невозможно изучать язык в отрыве от его естественного и культурного окружения [3, с. 88].

Важную роль в становлении эколлингвистики как нового научного направления сыграли труды Алвина Филла, разработавшего терминологию для разных областей эколлингвистики:

- а) *эколлингвистика* – общий термин для всех областей исследования, которые объединяют экологию и лингвистику;
- б) *экология языка* (языков) исследует взаимодействие между языками (с целью сохранения языкового многообразия);
- в) *экологическая лингвистика* использует методы и принципы экологии для изучения языка (например, понятие экосистемы);
- г) *лингвистическая* (языковая) *экология* изучает взаимосвязь между языком и экологическими проблемами [11, р. 48].

В понимании А. Филла, эколлингвистика не является однородной наукой, это скорее применение определённого принципа для изучения целого ряда феноменов, которые взаимодействуют с языком. Основными темами исследования экологической лингвистики становятся языковые изменения и языковые контакты, вытеснение редких языков более экономически значимыми, вымирание и выживание подвергающихся угрозе языков, унификация языковых общностей путём устранения языковых меньшинств, равновесие между языками, языковое планирование, билингвизм и усвоение языка, а также языковые стратегии манипуляции (особенно в областях, касающихся экологических проблем) и роль языка в различных конфликтах [11, р. 2].

На постсоветском пространстве проблемы лингвоэкологической науки рассматривались еще в середине 80-х годов в научных трудах Д.С. Лихачева. В работах академика говорится, что экологию нельзя ограничивать только задачами сохранения природной биологической среды. Для жизни

человека не менее важна среда, созданная культурой его предков и им самим. Как отмечал ученый, «сохранение культурной среды – задача не менее существенная, чем сохранение окружающей природы. Если природа необходима человеку для его биологической жизни, то культурная среда столь же необходима для его духовной, нравственной жизни, для его «духовной оседлости», для его привязанности к родным местам, для его нравственной самодисциплины и социальности. Вопрос о нравственной экологии по-прежнему остается малоизученным, он даже и не поставлен нашей наукой «как нечто целое и жизненно важное для человека» [5, с. 89]. Как и тридцать лет назад, изучаются отдельные виды культуры и остатки культурного прошлого, вопросы реставрации памятников и их сохранения, но не изучается нравственное значение и влияние на человека всей культурной среды во всех ее взаимосвязях, хотя сам факт воспитательного воздействия на человека его окружения ни у кого не вызывает ни малейшего сомнения [там же].

Лингвоэкологическая наука, которая начала активно разрабатываться в России в 90-е гг. XX века, была связана с изучением ухудшившейся речевой практики общения (А.П. Сковородников, Л.И. Скворцов, В.Г. Костомаров, В.Ф. Нечипоренко, В.И. Шаховский, Е.Н. Ширяев, В.П. Григорьева, С.И. Виноградов, В.В. Колесова, Ю.Н. Караулова, В.К. Журавлева). Таким образом, одним из первых филологических направлений лингвоэкологии в России являются работы в области культуры речи, стилистики, риторики, направленные на изучение нарушений правильности, ясности, логичности, выразительности и других коммуникативных свойств речи как фактора проникновения отрицательного узуса в систему. Результаты этих исследований обобщаются и развиваются в работах А.П. Сковородникова, в трудах Е.Н. Сердобинцевой и их последователей. Миссия таких исследований, по определению самих ученых, состоит в направлении усилий лингвистов на снятие или ослабление негативных тенденций в использовании языка, предотвращение регресса языка в плане обеднения его выразительных ресурсов, нивелирования функционально-стилистических и аксиологических оппозиций [7]. Действия ученых состоят в планомерном сборе, квалификации и классификации речевых ошибок, в практической работе со СМИ, в просветительской деятельности, которая не может остаться безрезультативной. Теоретической основой данных исследований является проверка онтологической альтернативы: является ли язык саморазвивающейся и самоуправляемой (ср. Ф. де Соссюр, Р.О. Якобсон) или развиваемой, управляемой (ср. В.М. Солнцев) системой. Данный аспект лингвоэкологических исследований предлагается называть интралингвальным аспектом лингвоэкологии [1, с. 33].

По определению А.П. Сковородникова: «Лингвоэкология – это направление или аспект лингвистических исследований в области культуры языка и речи, предмет которого можно определить как проблематику языковой среды в ее динамике, прежде всего проблематику языковой и речевой деградации (изучение факторов, негативно влияющих на развитие языка и его речевую реализацию) и проблематику языковой и речевой реабилитации (изучение путей и способов обогащения языка и совершенствования социальной практики общения на данном языке)» [7, с. 69–70]. С точки зрения ученого, «понятие среды применительно к языку двупланово: с одной стороны, это языковая среда, в которой существует отдельный человек и социум, с другой стороны, это среда, в которой существует и функционирует язык, то есть совокупность экстралингвистических факторов или условий, влияющих на его функционирование и развитие» [там же, с. 72].

Профессор В.И. Шаховский вносит эмоциональную составляющую в определение объекта исследования лингвоэкологии языка и речи. По мнению ученого, проблема изучения процессов сохранения языка на основе его правильного использования и развития или процессов «порчи его пользователями» становится чрезвычайно актуальной в связи с эмоционализацией и экспрессивизацией социума и распространением агрессивности во многих сферах общения: от бытовой до публичной и профессиональной. Из многочисленных исследований на эту тему уже стало очевидным, что лингвоэкология изучает двойственную функцию языка: правильное его использование сохраняет язык и здоровье человека, неправильное пользование языком может разрушать и сам язык, и здоровье коммуникантов [9, с. 145].

В настоящее время во многих публикациях высказывается явная тревога лингвистов-экологов как за здоровье языка, так и за здоровье его пользователей. Эта тревога связана с тем, какие эмоциональные смыслы человек транслирует системой своих средств: изгнание милосердия, агрессию и пр. Ученые обращают внимание на негативное влияние информационной среды на человека, на все возрастающую эмоционализацию глобального коммуникативного пространства и интенсификацию социальной, этнической и конфессиональной напряженности, зачастую переходящей в агрессию.

Баланс эмоций в современной коммуникации все чаще сдвигается в сторону негатива: отрицательные эмоции реже скрываются и меньше подавляются. А распространение агрессивных эмоций, как неоднократно отмечалось многими исследователями, вредно для здоровья – неэкологично с позиций общественного поведения. Смещение коммуникации в сторону неэкологичности особенно заметно в публичном общении политиков, отраженном в масс-медиа. Социальные факторы информационного воздействия могут задаваться политическими решениями представителей власти, составлять часть манипулятивных тактик авторов или редакций медийных изданий [4, с. 195].

Обобщая вышеизложенное, приходим к выводу, что предметом современной эколлингвистики есть совокупность методов разных лингвистических дисциплин, направленных на системное изучение языковых процессов для решения актуальных задач, часто выходящих за рамки классической лингвистики. Цель эколлингвистики – защита и охрана языка как части природы, который рассматривается как инструмент, влияющий напрямую на физическое, нравственное и духовное здоровье общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бернацкая А.А. О трех аспектах экологии языка / А.А. Бернацкая // Вестник КрасГУ. Сер. «Гуманитарные науки». – 2003. – № 4. – С. 32–38.
2. Иванова Е.В. Экологическое сознание и эколлингвистика / Е.В. Бернацкая // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – Челябинск : ООО Элит-Печать, 2012. – № 7. – С. 248–258.
3. Ионова С.В. Основные направления эколлингвистических исследований: зарубежный и отечественный опыт / С.В. Ионова // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2. Языкознание, 2010. – № 1 (11). – С. 86–93.
4. Ионова С.В. К вопросу о признаках экологичности текстовой коммуникации / С.В. Ионова // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2. Языкознание, 2011. – № 1 (13). – С. 186–203.
5. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Русская словесность. Антология / под ред. В. П. Нерознака. – М. : Academia, 1997. – С. 282–289.
6. Оуэн Д.Ф. Что такое экология? / Д.Ф. Оуэн. – М. : Лесная промышленность, 1984. – 185 с.
7. Сковородников А.П. Лингвистическая экология: проблемы становления / А.П. Сковородников // НДВШ. Филологические науки. – 1996. – № 2. – С. 64–69.
8. Хомский Н. Язык и мышление / Н. Хомский. – Москва : Изд-во Московского ун-та, 1972. – 125 с.
9. Шаховский В.И., Цой А.И. Речевой перебив как маркер неэкологичной бизнес коммуникации / В.И. Шаховский, А.И. Цой // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). – 2012. – № 10 (125).
10. Calvet Louis-Jean Pour une écologie des langues du monde / Louis-Jean Calvet. – Paris : Plon, 1999. – 304 p.
11. Fill A. Okolinguistik. Eine Einführung / A. Fill. – Tübingen : Narr, 1993. – 151 p.
12. Haugen E. The Ecology of Language : essays by Einar Haugen / E. Haugen. Selected and Introduced by Anwar S. Dil. – Stanford, California : Stanford University Press, 1972. – 311 p.
13. Halliday M.A.K. New Ways of Meaning: The Challenge to Applied Linguistics / M.A.K. Halliday // The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment ; [Edited by A. Fill, P. Muhlhauser]. – London, New York : Continuum, 2001. – P. 175–202.
14. Pinker S. The Language Instinct. The New Science of Language and Mind / S. Pinker. – Penguin Book, 1994. – 483 p.

У статті подано короткий огляд проблематики еколінгвістики як нового напряму досліджень у сучасному світовому мовознавстві. Розглядається роль мови як інструменту формування гармонійного середовища життєдіяльності людини та найважливішого засобу соціальної взаємодії.

Ключові слова: екологія, екологія мови, еколінгвістика, свідомість, середовище.

The article provides an overview of the problems studied by ecolinguistics – a mainstream approach in today's world linguistics. Language is viewed as a forming instrument of the harmonic wellbeing of an individual, as well as an important tool of social interaction.

Key words: ecology, ecology of language, ecolinguistics, consciousness, environment.

КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ВИОКРЕМЛЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ДОМІНАНТ

Саєвич І.Г.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядаються критерії виокремлення лінгвокультурних домінант. Зроблено акцент на розмежуванні об'єктів дослідження лінгвокультурології та етнолінгвістики, врахуванні історичної зумовленості національної концептосфери, впливу на її формування зовнішньо- та внутрішньолінгвістичних чинників. Наголошується на важливості застосування психолінгвістичних методів при з'ясуванні ядра мовної свідомості етносу. Лексичні одиниці, що формують його склад, розглядаються як лінгвокультурні домінанти.

Ключові слова: лінгвокультурна домінанта, лінгвокультурологія, етнолінгвістика, лінгвокультурний концепт.

Визначення домінант національної лінгвокультури є одним з важливих завдань сучасної антропоцентрично зорієнтованої лінгвістики. Саме ці одиниці розкривають самотність національної концептосфери і дозволяють з'ясувати особливості світовідчуття та логіку пізнання світу певного етносу. Лінгвокультурні домінанти, тобто ключові, базові лінгвокультурні концепти виокремлюють на підставі їхньої культурної значущості і у прагматичній класифікації протиставляють іншим культурним концептам. Обґрунтування методики їх визначення набуває особливої актуальності у наш час, коли аналіз лінгвокультурних концептів став одним з пріоритетних напрямів лінгвокультурології. Однак до цього часу ще не усталився однозначний погляд на склад лінгвокультурних домінант. Досить часто об'єктом дослідження стають не ментальні сутності, що набувають національно специфічної вербалізації, а етнографічні реалії. Не завжди враховуються і зовнішньо- та внутрішньолінгвістичні чинники, що передбачають сучасний стан концептуальної картини світу і мінливість вербальної репрезентації концептів. Метою цього дослідження є обґрунтування комплексної методики виокремлення лінгвокультурних домінант, що базується на залученні даних різних галузей сучасного мовознавства, і насамперед психолінгвістики, та уможливує формування специфічного для кожної лінгвокультури ядра концептосфери.

Особливість лінгвокультурного концепту вбачають у наявності ціннісного компоненту, який виокремлюють у його структурі поряд з образною і поняттєвою складовими. Аксіологічна маркованість проголошується основною рисою лінгвокультурного концепту більшістю дослідників, що зосереджені на з'ясуванні національно-культурної своєрідності мовних і концептуальних картин світу (зокрема А. Вежицькою, С.Г. Воркачовим, І.О. Голубовською, В.І. Карасиком, О.П. Левченко, В.М. Манакіним, Г.Г. Слишкіним, М.В. Піменовою, А.М. Приходько та ін.). До того ж, на відміну від когнітивістів, які уможливають розгляд концептів потенційних, не об'єктивованих у мові етносу, обов'язковою умовою кваліфікації ментальної сутності як культурного концепту лінгвокультурологи вважають її вербалізацію, репрезентацію мовним знаком. Саме об'єктивація у мові певної сукупності знань, уявлень, почувань є показником ціннісного ставлення етносу до культурного феномену.

Можемо простежити певні кореляції між ціннісними лінгвокультурними домінантами й аксіологічною концепцією культури, адже акцентування уваги на ціннісній складовій, на найвищих досягненнях духу, що сприяють розвитку людини, покладено і в основу аксіологічного підходу до визначення суті культури. Цінності, як і культуру загалом, умовно поділяють на матеріальні, так звані «матеріальні блага» (житло, одяг, продукти харчування тощо) і духовні, або «духовні блага» (тріади «істина – добро – краса», «віра – надія – любов» та інші філософські, релігійні і художні цінності). Слід однак мати на увазі, що всі цінності є різновидами смислів і найчастіше виражаються як ідеали і норми, що формують основу аксіологічної картини світу певного етносу.

У запропонованій В.І. Карасиком моделі ціннісної картини світу як частини мовної картини світу доцільним є розмежування етнокультурного й соціологічного аспектів у вияві різних оцінних суджень щодо констант, основних уявлень про світ. Такий підхід, на думку дослідника, уможливує спробу осмислення цінностей у мові [5]. До основних уявлень про світ належать, зокрема, «сприйняття простору і часу; взаємодія світу фізичного і внутрішнього (душа і тіло, дух і матерія); співвідношення

світу земного й потойбіччя [...]; сукупність уявлень про дитинство, старість, хвороби, сім'ю, достаток, любов; ставлення до природи...» [7, с. 7] та інші форми світосприйняття, що об'єктивуються мовними засобами і набувають різного ціннісного сенсу відповідно до етнокультурного та соціального вияву. «У ціннісній картині світу, – зазначає В.І. Карасик, – існують найбільш суттєві для певної культури смисли, **культурні домінанти**, сукупність яких і утворює певний тип культури, що підтримується і зберігається у мові» [5, с. 118].

На ціннісній складовій як на маркері «ключових слів», тобто значущих, показових для певної культури мовних одиниць, таких, що уможливають опис певної національної культури у зіставному аспекті, наголошує А. Вежицька. Критерії, які запропонувала дослідниця для визначення певного слова як «ключового», стали аксіоматичними у сучасній лінгвокультурології. Потенційне «ключове слово» повинно відповідати умовам загальноживаності, частотності, наявності значної кількості фразеологізмів з цим словом, широкого використання у прислів'ях, висловах, популярних піснях, назвах книжок тощо [1, с. 36]. Окрім зазначених А. Вежицькою, суттєвими, на наш погляд, є критерії об'єктивації слів-концептів, сформульовані І.О. Голубовською: словникова (культурна) розробленість, висока словотвірна розробленість, облігаторність аксіологічної маркованості [4, с. 91]. Вербалізацію найбільш значущих явищ національної культури В.І. Карасик розглядає як певний семантичний закон: «Ціннісна картина світу у мові постає як вияв семантичного закону, згідно з яким найбільш важливі предмети і явища життя народу отримують різноманітну і детальну номінацію» [5, с. 142].

Переліки ключових концептів, які пропонуються лінгвокультурологами, мають певні відмінності. Неоднозначне розв'язання цієї проблеми, на наш погляд, криється: а) у полеміці щодо природи номенів-потенційних культурних концептів; б) у відсутності чіткого розмежування об'єктів дослідження етнолінгвістики і лінгвокультурології, а відтак в) в ігноруванні соціологічного та історичного чинників при визначенні лінгвокультурних домінант.

З позиції одних науковців (Ю.С. Степанов, С.Г. Воркачов та ін.), статус ключових культурних концептів мають лише абстрактні імена, на думку інших, назви предметних сутностей не повинні вилучатися з цих переліків, адже позначають національно своєрідні культурні реалії. На переконання В.П. Нерознака, національний концепт може бути виражений лише безеквівалентним словом. Однак на практиці не завжди враховується той факт, що безеквівалентна лексика використовується на позначення специфічних для певного етносу явищ *матеріальної і духовної культури, суспільного життя, науки і техніки*, а тому переліки ключових лінгвокультурних концептів базуються переважно на безеквівалентній референтній лексиці, що репрезентує *народну матеріальну культуру*.

Небезпідставно базовими сферами етнокультури А.М. Приходько визначає національні гастрономічні уподобання (їжа, питво), специфіку устрою домівки, оцінно марковані рослинний і тваринний світ, національний антураж (одяг, танок, пісня, музичний інструмент, сувеніри), особливості дозвілля, специфіку міжособистісних стосунків, орієнтири в життєвому просторі [8]. Відповідно репрезентантами етноспецифічних концептів української культури у різних джерелах названі такі лексичні одиниці: *земля, мати, хата, хліб, доля* (В.І. Кононенко), *хата, вишиванка, спідниця, кожух, тополя, калина, барвінок, гопак, вечорниці, трембіта, бандура, рушник, писанка, кум, начальник, добробут, злагода, борщ, сало, вареники, галушки, узвар, горілка* (А.М. Приходько), *вогонь, дорога, поріг, лава, чоботи* (В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко). Дійсно, більшість зазначених лексем є безеквівалентними, містять у структурі лексичного значення національно-культурну сему, викликають чисельні асоціації з традиційною українською культурою. Однак ці лексеми переважно співвідносяться з матеріальною сферою буття і мають обмежену сферу функціонування: номени, що їх позначають, є ключовими насамперед у фольклорних і художніх текстах класичної літератури, в яких увагу зацентовано на темі селянського світовідчуття і, відповідно, селянського побуту, тобто вони репрезентують народну культуру і є об'єктами дослідження етнолінгвістики.

Очевидним є і той факт, що не всі зазначені одиниці можемо вважати самостійними концептами, особливо в тому випадку, коли статус концепту надається його образному втіленню, з ігноруванням ознаки багатовимірності семантичної розробленості концепту. На цей парадокс звертає увагу С.Г. Воркачов: «Не зовсім зрозуміло, чому як ім'я концепту обирається назва його метафоричної складової – ангела / диявола, а не власне універсальної філософської категорії добра. Тут, як видається, відбувається те ж, що і у випадку «концептів» черемхи, берези та інших російських прагмонімів, що символізують концепт Росії, але не є самостійними концептами» [3, с. 71].

Варто зазначити, що в українському мовознавстві об'єктами лінгвокультурологічного аналізу стала і значна кількість абстрактних номенів: *свобода / воля, любов / кохання, доля, душа, серце*,

краса, радість, багатство, бідність, правда тощо. І хоча при аналізі цих концептів зазначається їхній етноспецифічний характер, до складу лінгвокультурних домінант ці концепти потрапляють рідко.

Як відомо, при широкому підході до визначення етнолінгвістики, розробленому М.І. Толстим та його школою, предметом дослідження галузі є увесь «план змісту» культури, що базується на історично значущих даних: «Етнолінгвістика... орієнтує дослідника на розгляд співвідношення і зв'язку мови і духовної культури, мови і народного менталітету, мови і народної творчості, їх взаємозв'язку і різних видів їх кореспонденції» [11, с. 27]. Притому що етнографічна складова, представлена традиціями, звичаями, своєрідним побутом, специфічними реаліями життя, є однією з визначальних для етнокультури, вона не дає вичерпного уявлення про феномен національної культури, адже заздалегідь обмежується однією зі сфер парадигми, звертаючись до «живої історії», «живої старовини» без урахування елітарної культури, «третьої» культури, традиційної професійної культури (соціально-діалектної) та ідіолектної (за класифікацією М.І. Толстого).

На наш погляд, при визначенні лінгвокультурних домінант варто розмежовувати мету і завдання етнолінгвістики і лінгвокультурології, що ґрунтуються на різних типах культури і, відповідно, мають відмінні об'єкти дослідження. Етнолінгвістика особливо при широкому підході до проблеми взаємодії мови, культури й етносу розглядає увесь «план змісту» народної культури, що визначав онтологічні параметри нації упродовж попередніх століть. Об'єктами її дослідження є і предмет, і зображення, і обряд, і слово. Натомість «матеріалом лінгвокультурології є живі комунікативні процеси, літературний, філософський, релігійний, фольклорний дискурси як джерела культурної інформації» [9, с. 262]. Саме тому визначення лінгвокультурних домінант з переважанням лексичних одиниць на позначення реалій побуту збіднює уявлення про світосприйняття нації. При такому підході ігноруються важливі аспекти концептуальної картини світу: історичність, змінність і соціальна різноманітність. Варто пам'ятати, що культурний розвиток, у якому значна роль належить різноманітним контактам лінгвокультур, впливає на смислове наповнення концептуальної картини світу і відповідно викликає вербальну мінливість лінгвокультурних домінант.

Зміни, що відбуваються у концептуальній картині світу засвідчують результати асоціативних експериментів. Наприклад, за даними «Українського асоціативного словника» С.В. Мартінек, прототипним птахом сучасних українців є орел. Зі 199-ти реакцій на слово-стимул *птах* найчастотнішою стала асоціація *орел* (41). Далі реакції розміщуються у такій послідовності: *голуб* (30), *сокіл* (13), *лелека* (10), *соловей* (3), *яструб* (3) [6, с. 264]. Реакція ластівка має одиничний вияв. Отже порівняно з фольклорною картиною світу відбулася зміна ціннісних орієнтирів при сприйнятті категорії птахів, що, на наш погляд, спричинено впливом світової культури: і елітарної, і масової. Характерним є й асоціативний ряд слова *земля*: *кругла* (18), *чорна* (13), *планета* (12), *грунт* (11), *рідна* (9) [6, с. 152], у якому домінують атрибути, пов'язані з науковим пізнанням світу і сприйняттям землі переважно як круглої планети, вкритої чорним ґрунтом. Одиничні реакції *годовниця*, *кормилиця*, *мати*, що співвідносяться з міфологічним образом землі як матері-годувальниці, можуть бути спричинені соціальним характером респондентів, сформованим переважно зі студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів. Однак, зважаючи, що на формування концептосфери цієї соціальної групи суттєвий вплив має український фольклор і класична художня література, результати асоціативного експерименту є показовими.

Саме ознака цивілізаційного виміру є однією з найважливіших при розмежуванні етнолінгвістики і лінгвокультурології. На думку О.О. Селіванової, визначальною рисою, що проводить межу між цими двома галузями мовознавства, є «поширеність дослідницьких інтересів лінгвокультурології не лише на етнічну культуру і її відбитки в мові й мовленні, а на відображення в мові й текстах надбань світової культури, інших культур різних епох, а також субкультур різних угруповань людей у межах етносу та поза його межами» [9, с. 262].

Вірогідність отриманих результатів, як і будь-які лінгвістичні міркування, мають бути верифікованими. Доцільним, на наш погляд, є залучення тих методів, які з великою мірою достовірності уможливають відтворення на сучасному зрізі домінант мовної свідомості етносу, тобто опосередкованого мовою образу світу певної культури, «сукупності перцептивних, концептуальних і процедурних знань носія культури про об'єкти реального світу» [12]. Зокрема широкого застосовування у психолінгвістиці набув метод вільного асоціативного експерименту. Укладачі «Славянського асоціативного словаря» Н.В. Уфимцева, Г.О. Черкасова, Ю.М. Караулов і Є.Ф. Тарасов визначають переваги цього методу у формуванні висновків щодо особливостей мовної свідомості людини й етносу та визначенні національно-культурних особливостей мовного образу світу:

1. «можливість отримати інформацію про психологічні еквіваленти «семантичних полів» і з'ясувати семантичні зв'язки між словами, що об'єктивно існують у психіці носія мови» [10, с. 4];
2. можливість визначити правила сполучуваності слів у мовленнєвій синтагматичі;
3. можливість розглядати матеріали асоціативного експерименту як «асоціативний профіль» образів свідомості, специфічний для певної мови і культури [10, с. 4–5].

За результатами вільного асоціативного експерименту, покладеними в основу зазначеного словника [12], було з'ясовано сукупність мовних одиниць, що перебувають у центрі образу світу росіян, українців, білорусів і болгар, тобто утворюють ядро мовної свідомості цих етносів. Автори здійснили широке дослідження асоціативно-вербальної мережі, при якому з'ясували прямі і зворотні зв'язки, що охопили більше мільйона слововживань. Ядерними для мовної свідомості росіян, українців, білорусів і болгар було названо по 30 лексем, що виявились найчастотнішими реакціями на перелік слів-стимулів. Зокрема ядро мовної свідомості українців складають лексеми *життя, людина, радість, друг, добре, дім, любов, щастя, спокій, гроші, чоловік, кохання, розум, гарний, надія, смерть, сила, робота, дитина, світ, великий, погано, краса, товариш, зло, жінка, світло, добрий, праця, дівчина*. Для зіставлення, до ядра мовної свідомості росіян входять такі лексичні одиниці: *жизнь, человек, дом, любовь, радость, хорошо, друг, счастье, нет, есть, плохо, свет, деньги, большой, ребенок, мир, я, добро, жить, красивый, смерть, сила, всегда, сильный, много, все, зло, любить, время, день*. Ядро мовної свідомості білорусів репрезентовано лексемами *чалавек, жыццё, радасць, дом, дапамога, добра, каханне, гроши, шчасце, сябар, любоў, маці, праца, добры, мужчына, надзея, жанчына, час, сям'я, прыгожы, дрэнна, дзяўчына, людзі, спакой, бацька, душа, вялік, дабро, многа, прыгажосць*. У всіх чотирьох вибірках збігаються лексеми *життя, людина, любов, радість, добре, друг, щастя, погано, гроші, великий* – всього 10 (33,3%) [12].

Лексичні одиниці, що складають ядро мовної свідомості, можемо розглядати як лінгвокультурні домінанти, ціннісні орієнтири, адже, за Н.В. Уфимцевою, «назва, яка позначає образ свідомості (а одна з функцій культури саме в тому й полягає, що культура дає особливу назву всім предметам і явищам свого «культурного космосу») є живою назвою, тому що вона виростає з дії і містить в собі приховану енергію (потенційну модель культурної дії)» [12]. Попри те що лінгвокультурні домінанти мають значний відсоток номінативних аналогів, у структурі концептів та у способах концептуалізації дійсності існують розбіжності, що підтверджують чисельні лінгвокультурологічні дослідження. Характерно, що зазначені лексеми, що неодноразово ставали об'єктами лінгвокультурологічного аналізу на підставі аксіологічної значущості вербалізованих ними ментальних сутностей, переважно є абстрактними номенами, що доводить правомірність надання статусу лінгвокультурних концептів саме цим одиницям.

Говорити про загальнокультурний характер концептуальних універсалій можемо до певної межі. Так, А. Вежицька зазначала, що модель особистості незважаючи на суттєві відмінності у психології етносів є універсальною. Мовою семантичних примітивів, які притаманні всім лінгвокультурам, особистість – це хтось, хто *думає, хоче, почуває, знає, говорить і діє* [2, с. 384–385]. Етнічна своєрідність насамперед виражається у «культурно зумовлених сценаріях» концептуальних універсалій, тобто коротких реченнях чи їх послідовностях, «за допомогою яких здійснюється спроба віднайти приховані норми культури якогось суспільства «з погляду їх носія» і водночас представити ці норми в термінах спільних для всіх людей понять» [2, с. 393]. Отже, неписані сценарії щодо того, як залишатися особистістю у межах певної культури, тобто *як думати, як хотіти, як почувати, як говорити*, є певною мірою специфічними для національної культури.

За спостереженнями В.І. Карасика, при міжмовному зіставленні з'ясовується, що «відмінність між вираженням тих чи інших концептів полягає у більшості випадків не в наявності чи відсутності певних ознак, а в частотності цих ознак і в їхній специфічній комбінаторичі» [5, с. 142]. С.Г. Воркачов наголошує на тому, що «ідіотетичність частково притаманна і концептам-універсаліям, що відрізняються від однієї мовної свідомості до іншої своїм периферійним семантичним складом і способами його ієрархічної організації» [3, с. 83], а тому поділ культурних концептів на універсальні й етноспецифічні можемо вважати умовним.

В и с н о в к и . Образ світу певного етносу, що базується на цінностях, пріоритетах та специфічних соціальних стереотипах, орієнтує людину в середовищі і є основою мовної картини світу. При визначенні лінгвокультурних домінант необхідно враховувати історичний, змінний характер концептуальної картини світу етносу порівняно з відносно сталою мовною картиною світу. Переліки потенційних лінгвокультурних концептів, що часто укладаються на підставі суб'єктивних суджень дослідника, мають бути верифіковані, а тому поряд із критеріями, запропонованими

представниками лінгвокультурології, варто звернути увагу на дослідження асоціативно-вербальної мережі та формування ядра мовної свідомості етносу із застосуванням психолінгвістичних методів. Комплексна методика з великою вірогідністю дозволить з'ясувати специфічну для кожної лінгвокультури концептосферу. Звичайно, остаточна мета дослідників повинна полягати не в укладанні переліків «ключових слів», а в тому, щоб, за А. Вежицькою, «ретельне дослідження певної частини таких слів дало можливість сказати щось про певну культуру суттєве і нетривіальне» [1, с. 37]. Щоправда, така можливість значною мірою залежить від тих орієнтирів, які обрав дослідник.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежицкая: Пер. с англ. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
2. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая: Пер. с англ. / Отв. ред. М.А.Кронгауз, вступ. ст. Е.В.Падучевой. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
3. Воркачев С.Г. *Studia selecta: избранные работы по теории лингвокультурного концепта* : [монография] / С.Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2013. – 167 с.
4. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу, 2-е вид / І.О. Голубовська – К. : Логос, 2004. – 284 с.
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
6. Мартінек С. Український асоціативний словник: У 2 т. / С. Мартінек. – Львів : ПАІС, 2008. – Т. I. – 344 с.
7. Пименова М.В. Языковая картина мира. – Изд. 3-е доп. – СПб: СПбГУ, 2011. – 106 с.
8. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2008. – 712 с.
10. Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / Н.В. Уфимцева, Г.А. Черкасова, Ю.Н. Караулов, Е.Ф. Тарасов. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2004. – 800 с.
11. Толстой Н.И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Изд. 2-е, испр. / Н.И. Толстой. – М. : Индрик, 1995. – 512 с.
12. Уфимцева Н.В. Языковое сознание и образ мира славян [Электронный ресурс] // Языковое сознание и образ мира: Сб. научных статей / Отв. ред. Н.В. Уфимцева / Н.В. Уфимцева, 2000. Режим доступа: http://www.iling-ran.ru/library/psylingva/sborniki/Book2000/html_204/4-2.html

В статье рассматриваются критерии выделения лингвокультурных доминант. Сделан акцент на разграничении объектов исследования лингвокультурологии и этнолингвистики, на учёте исторической обусловленности национальной концептосферы, влиянии на её формирование внешне- и внутрилнгуистических факторов. Подчёркивается важность применения психолнгуистических методов при определении ядра языкового сознания этноса. Лексические единицы, формирующие его состав, рассматриваются как лингвокультурные доминанты.

Ключевые слова: лингвокультурная доминанта, лингвокультурология, этнолингвистика, лингвокультурный концепт.

The article highlights criteria of allocation some linguocultural dominants. The research is centered round the distinction between the objects of two different studies: cultural linguistics and ethno-linguistics. A special attention is paid to the historical conditionality of conceptual sphere and the influence of external and internal linguistic factors on its formation. Also the importance of application the psycholinguistic methods for determining the core of linguistic consciousness in any ethnic group is underscored. Lexical units, which form its structure, are considered to be the linguocultural dominants.

Key words: linguocultural dominant, cultural linguistics, ethnolinguistics, linguocultural concept.

THE RHETORIC OF REPLACEMENT IN (POST)TOTALITARIAN COMMUNICATIVE PARADIGM

Fedoriv Ya.R., Fedoriv M.L.,

The National University of "Kyiv-Mohyla Academy"

The goal of the present research is to study linguistic and meta-linguistic representations of ideologically tailored public discourse. The investigation focuses on ideology-driven transformations in semantics, style, and meaning of public discourse as manifested by the means of communication that reach multiple recipients through both mass media and extensively published (read as ideologically approved) (non)fiction. According to the research findings, in the final account such transformations damage the linguistic worldview.

Key words: public discourse, ideology-conditioned communicative paradigm, semantics, style and meaning transformations, linguistic worldview.

In order to establish the methodological ground for the present study we need to specify its terminological basis. Namely, human communication – in its broadest interpretation – is the act of conveying a message to the recipient. However, with reference to the ideology-bound context which narrows the subject of our research, it is necessary to distinguish, alongside of the general notion of communication as such, its attitudinal subset. Therefore we see it convenient to first define the concept by clarifying its key elements.

As Stephen W. Littlejohn and Karen A. Foss note in *Theories of Human Communication*, there are 126 definitions of communication; “establishing a single definition has proved impossible and may not be very fruitful”; “different definitions have different functions and enable the theorist to do different things” [7, p. 3; 10]. Nevertheless, most scholars agree upon its essential constituents: sender, message, receiver, medium of communication, noise, and feedback. To put it more explicitly, (1) the sender encodes and transmits the message. (2) The message is the information that is exchanged between the sender and receiver. (3) The receiver gets and decodes the message. (4) The medium refers to the channels in which the message is carried. Messages can be carried to a receiver via oral communication, written communication, and visual communication. (5) Noise has a direct effect on communication because of its ability to impair accurate transmission of the message being sent. (6) Feedback refers to the interpretation of the message from the sender to the receiver and depends on the receiver’s opinion, attitude, the level of comprehension, and perceived meaning of the message. Feedback, actually, completes the loop of communication.

By considering the context we can view the communication process from different aspects: country, culture, social group or community; external and internal stimuli (opinion, attitude, likes, dislikes, emotions, experience, education and confidence). The sender can communicate ideas effectively by taking into account all aspects of the context. The receiver is also influenced by the context through the internal and external stimuli.

A working hypothesis of this research is that the ultimate aim of the totalitarian ideological machine was to alter people’s mentality so that it complied with the logic of totalitarian ideology. With this aim, the totalitarian system needed to reshape the people’s language imagery of the world by affecting their language expression and ultimately unifying and simplifying their worldview. By setting the goal of studying linguistic and meta-linguistic representations of ideologically tailored public discourse, we need to proceed now to defining the attitudinal subset of communication.

Since “the definitions themselves have only that meaning which the researcher wants to protect, study and implement” [3, p. 19], it is expedient for our research purposes to single out the definition of communication termed by Littlejohn as *intentional*: “Those situations in which a source transmits a message to a receiver with conscious intent to affect the latter’s behaviors” [7, p. 3; 8]. Such understanding of the communication process substantiates the methodological ground to interpret the linguistic phenomena behind communication components, their interaction and manipulation in the context of ideologically conditioned public discourse.

Trying to proceed from W.R. Fisher’s statement that “human communication should be viewed as historical as well as situational, as stories competing with other stories constituted by good reasons, as being rational when they satisfy the demands of narrative probability and narrative fidelity, and as inevitably

moral inducements” [6], we stumble upon massively produced and broadcasted irrational, immoral inducements routed in the ill logic that substitutes protagonists’ names with diminishing or dispersing nicknames, enlightening or inspirational contexts with comic or – contrarily – depressing circumstances, traditional human values with transient and carnal desires, fair judgements with prejudices, guidance with dictatorship, cognition and creativity with pattern reproduction, concepts with clichés, cultures with cults, in the final account undermining the very idea of human sapience.

According to G. Pocheptsov [4], such transformations centripetally force formerly peripheral concepts into the core of the communication medium, with the newly created meanings held within eyeshot. These manipulations are characterized by the Ukrainian expert in communication technologies as the *concept warfare*, whose mechanism consist in the reinterpretation of facts to the interpreter’s advantage. Analysing the concept warfare, G. Pocheptsov describes it as an active (aggressive) process that produces a long-term impact on the whole population and aims at designing new mechanisms of thinking, ultimately resulting in changing the whole world model.

By means of the conceptual reinterpretation, former ‘enemies’ become ‘friends’ or vice versa. G. Pocheptsov illustrates these attitudinal shifts with the changed street names or demolished monuments to make room for new idols [4]. The scholar emphasizes that the facts are treated as true or false depending on their compliance with the new picture of the world created during the rebuilding transformation. Focused on the cognitive processes, the concept warfare manifests itself in pop culture, literature, and consumer goods, thus implanting elements of the future picture of the world into people’s minds and allowing for reinterpretation of the incoming information.

Referring to I. Yakovenko, G. Pocheptsov maintains that transformation of the worldview by changing the corpus of children’s fairy-tales can be regarded as one of the causes of the U.S.S.R. collapse, because children’s literature is what shapes the people’s mental matrix [4]. The scholar remarks that after ‘proper’ soviet books were substituted with ‘funny’ literature arriving from Europe, the latter won the audience which thence felt no regrets for the rotting regime.

Considering the language of the conceptual transformations, G. Pocheptsov distinguishes three stages of mental intervention: the language of old values and old concepts (e.g., M. Gorbachev’s ‘perestroika’ disguised under traditional ‘love of Lenin’); the language of new values verbalised as old concepts (e.g. traditional meaning of ‘revolution’ interpreted in M. Gorbachev’s speech as ‘transformation’); the language of new values and new meanings. As a result of such conceptual replacement, the new heroes, ‘dissidents’, superseded the former ones, the ‘heroes of socialist labour’ [4].

The role of conceptual interventions, according to G. Pocheptsov’s conclusion, will always be significant, as they change the mechanisms of thinking and model new worldviews that penetrate into the minds of people making them follow the new world order [4].

Our research experientially rests on the printed and oral samples reflecting Ukrainian (post)totalitarian paradigm of communicating ideas to wide audiences through ideologically tailored messages, with the ‘masked man fallacy’ ($a = b$; Ca (where C is an intentional context); therefore, Cb) taken as the basic criterion for the data selection and analysis.

The first stage of our research addresses the written discourse under soviet ideological constraints. The empirical material for the case study is drawn from the original manuscript and several consecutive editions of a prose text published during the totalitarian (soviet) regime, with the study methodology involving comparative and contrastive analysis of the texts under examination. Namely, we have considered different editions of Roman Andriyashyk’s published novels (1969: [13]; 1982: [11]; 1989: [12]), the original manuscripts, and the texts of the novels translated into Russian (1988: [10]).

We have detected different types of the original text transformation caused by the intervention of the ideology-based censorship. In particular, the study into writer’s language expression has shown, for instance, that the ideological machine worked towards reducing the national word-stock by ridiculing or prohibiting either individual words or the whole word families. We hypothesize that in such a way the totalitarian ideological matrix influenced the linguistic mental code of the Ukrainian nation and shaped it on different language levels and in different modes of communication. The main tool for intruding into the original text was that of censorship which conditioned particular circumstances of the author’s way of literary expression.

Seeking a proof for this hypothesis, we have compared the manuscripts of Roman Andriyashyk’s novels with printed editions of different years. According to our observations, the editor’s intrusion into the colourful language of the author condenses his rich in synonyms vocabulary into a narrow set of “approved” words of common usage.

Another facet of the written discourse misuse is observed when we focus on the linguistic analysis of translation of the original texts into Russian, the hegemonic language of the Soviet Empire. It should be noted that the translator's job is generally viewed as transmitting the writer's message into a differing setting with a dissimilar historical background, economic level, cultural environment, system of beliefs, and linguistic tradition, with preserving the artistic value of the original work and retaining the author's voice. Under ideological pressure, however, the translator's task is different. The work of art, in order to reach the wider audience, must be combed and dressed to satisfy the demands and restrictions imposed by those in power.

Our research methods involve concept analysis, with a special attention paid to the author's representations in the textual portrayal of the world and their correlation with ideologically prescribed values. The examination proves that with the soviet-conditioned way of expression, the translated text turns out to be reshaped so as to meet the ideological restrictions. Namely, it presents not merely an interpretation of a written product to a wider (Russian speaking) audience but rather the work of the totalitarian machine whose primary aim was to reduce the emotional and intellectual potential of the original text, thus negatively affecting the style of the work and ruining the author's credibility as such. In other words, our study of written rhetoric representation under totalitarianism reveals that destructive intrusion violates the semantics, sense, and style of the original work.

A deeper examination of the research material also suggests that ideological dictatorship aims at tailoring the writer's identity through prescribed linguistic constraints, which can be traced in the texts under analysis. We presume that in the final account this leads to distorting or destroying the author's and recipient's linguistic picture of the world, or – after Humboldt – linguistic worldview, tracing this assumption back to the theories by Wilhelm von Humboldt [2], Leo Weisgerber [1], and other theorists of language, culture, and communication (see, for instance, [5]).

Besides the written mode of 'tailored' communication, we can also observe the spoken discourse misuse by focusing our attention on the cognitive matter of the public address.

This aspect of our research refers to a case study into a ceremonial speech lacking rapport and involves descriptive, comparative, quantitative, and qualitative methods of investigation. The study focuses on identifying the cognitive and linguistic factors which hinder public communication, with regard of the cultural, social and psychological diversity within the audience, as well as the speaker-audience shared cognitive and linguistic codes. By hypothesizing that assessing the orator's (in)authenticity can be associated with (in)consistency of the employed key concepts which are culturally preconditioned and therefore significant for the audience, we select the research data from the texts of typologically identical public addresses performed in authentic (with shared language and culture) and inauthentic environments [14–16; 18] with the account of the audience's feedback reflected in the surveys conducted by the authors of this paper and in available online responses (both written and video recorded; see [17; 19; 20] for exemplary descriptions of the audience's reaction).

Instrumentally based examination of a failed Ukrainian address (followed by a formal, unconventionally restrained reaction manifested as poor, slow hand-clapping indicating disbelief, sarcasm or hostility), alongside of the negative coverage of this event by the mass media, proves that the text of the address has been plagiarized (a popular inside-the-Iron-Curtain practice to present a translation as one's own product and hope nobody would notice or prove the theft), with the actual author's rhetorical style identified.

The inference to be made is that infringement of the communicative event harmony, detected on the level of aural perception, can catalyze the content analysis of the empirical material in order to determine the authenticity of the orator's voice. Furthermore, application of the quantitative methods of text analysis allows for marking out the most significant components of the material which determine the emotional background of the orator's message transmission to the listeners, thus creating the basis for developing the probability models of (un)successful speech behaviour. This proves that misuse, no matter how skilful, of rhetorical tools in a public speech can be aurally detected by sensitive listeners and instrumentally verified, furthering and diversifying the applications of the public discourse research.

Described in terms of linguistic parameters of reshaping the original author's idiostyle under the influence of ideological and cross-language text transformations, the research findings make it possible to reveal the linguistic and metalinguistic mechanisms behind mass manipulation through written and spoken media, in such a way both contributing to communication theory in general and fulfilling educational purposes for wide audiences who, according to S.W. Littlejohn, can become "more discriminating in interpretation of communication, can gain tools to improve communication, and can better understand what the discipline of communication is about" [7, p. 2]. Since the language and the linguistic code make

the essence of the national mentality, revealing the mechanisms of ideological intrusion can help the nation to resist the destructive external influence and preserve the national identity. Not only is this an issue of the present-day language situation in Ukraine, but also an important factor to consider when discussing the perspectives of the language situation development under the massive impact of the ideologically tailored product spread through the state media.

Proceeding from the research findings and outcomes, perspectives of further studies can be delineated, with reference to the rhetorical instruments of power. We presume that our research procedures, reproduced on a broader scope of linguistic material, can lead to systematic findings that will serve as the conceptual keys and workable tools “for seeing the everyday processes and experiences of communication through new lenses” [7, p. 3] and solving a wider range of theoretical and practical problems connected with the outer intrusion into the author’s text.

LITERATURE

1. Вайсгербер Й.Л. Родной язык и формирование духа / Й.Л. Вайсгербер [Пер. с нем., вступ. ст. и коммент. О.А. Радченко]. – Изд. 2. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 232 с.
2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт [Пер. с нем. и предисл. Г.В. Рамшвили]. – М. : Прогресс, 1984. – 400 с.
3. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. / Г.Г. Почепцов. – К. : Вид. центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
4. Почепцов Г.Г. Смыслові війни в політиці та бізнесі. [Електронний ресурс] / Г.Г. Почепцов. – 2013-03-10. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/16057>. – Назва з екрана.
5. Радченко О.А. Язык как мирозидание. Лингвофилософская концепция неогумбольдтианства / О.А. Радченко. – 3-е изд. – М. : Едиториал УРСС, 2006. – 312 с.
6. Fisher W.R. Narration as a Human Communication Paradigm : The case of public moral argument [URL] / W.R. Fisher. – Accessed: <http://ftp.cleary.edu/6%20Credit%20Classes/MGT%20485/Narration%20as%20a%20Human%20Communication%20Paradigm.pdf>. – Title from screen.
7. Littlejohn S.W. Theories of Human Communication / S.W. Littlejohn, K.A. Foss. – 9th Edition. – Belmont : Thomson Higher Education, 2008. – 487 p.
8. Miller G.R. On Defining Communication: Another Stab / G.R. Miller // Journal of Communication. – No.16. – 1966. – P. 92.
9. Dance F.E.X. The Functions of Human Communication: A Theoretical Approach / F.E.X. Dance, C.E. Larson. – N. Y. : Holt, Rinehart & Winston, 1976. – Appendix A.

SOURCES OF EMPIRICAL MATERIAL

10. Андрияшик Р.В. Сад без листопада; Марта : Романи / Р.В. Андрияшик. – М. : Советский писатель, 1988. – 507 с.
11. Андрияшик Р.В. Думна дорога. – К. : Радянський письменник, 1982. – 263 с.
12. Андрияшик Р.В. Полтва. – К. : Дніпро, 1989. – Серія «Романи й повісті», № 5. – 250 с.
13. Андрияшик Р.В. Полтва. // Прапор, 1969, № 8–9.
14. Оробець Л. Виступ на церемонії посвяти в студенти Києво-Могилянської Академії в серпні 2011 р. [Електронний ресурс] / Леся Оробець. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=1B_3sBLYkoU. – Назва з екрана.
15. Щербина С. «Плагіат Раїси Богатирьової» [Електронний ресурс] / С. Щербина // «Українська правда», Понеділок, 01 серпня 2011, 10:24. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/08/1/6437552/>. – Назва з екрана.
16. Bush B. Choices and Change: Commencement Address at Wellesley College [URL] / Barbara Bush (Copyright ©1990 by Barbara Bush. All rights reserved) // American Rhetoric. – Michael E. Eidenmuller; Educational Video Group, Inc., 2001–2010. – Access: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barbarabushwellesleycommencement.htm>. – Title from screen.
17. Butterfield F. At Wellesley, a Furor Over Barbara Bush [URL] / F. Butterfield // The New York Times. – 1990. – May 4. – Section A.P.1. – Accessed: <http://www.nytimes.com/1990/05/04/us/at-wellesley-a-furor-over-barbara-bush.html>. – Title from screen.
18. Clinton H.R. Remarks to Wellesley College Class of 1992 [URL] / Hillary Rodham Clinton. – Accessed: <http://www.wellesley.edu/PublicAffairs/Commencement/1992/speecheshrc.html>. – Title from screen.
19. First Lady Biography: Barbara Bush [URL] // National First Ladies Biography, © 2009. – Accessed: <http://www.firstladies.org/biographies/firstladies.aspx?biography=42>. – Title from screen.

20. Panzarino M. Ukrainian politician plagiarizes Steve Jobs' Stanford speech almost word for word [URL] // The Next Web. 2 August 2011. – Accessed: <http://thenextweb.com/apple/2011/08/02/ukrainian-politican-plagiarizes-steve-jobs-stanford-speech-almost-word-for-word/>. – Title from screen.

Метою цього дослідження є визначення мовних і метамовних репрезентацій ідеологічно зумовленого публічного дискурсу. Наша увага зосереджена на спричинених ідеологічними обмеженнями трансформаціях семантики, стилю і змісту публічного дискурсу, що виражається комунікативними засобами, спрямованими на широку аудиторію, включаючи ЗМІ та масово публіковані (тобто ідеологічно схвалені) тексти. Згідно з результатами дослідження, такі трансформації в кінцевому результаті спотворюють мовну картину світу.

Ключові слова: публічний дискурс; ідеологічно-зумовлена комунікативна парадигма; семантичні, стильові і смислові трансформації, мовна картина світу.

Целью данного исследования является определение языковых и метаязыковых репрезентаций идеологически обусловленного публичного дискурса. Наше внимание сосредоточено на вызванных идеологическими ограничениями трансформациях семантики, стиля и содержания публичного дискурса, выражаемых коммуникативными средствами, направленными на широкую аудиторию, включая СМИ и массово публикуемые (т.е. идеологически одобренные) тексты. Согласно результатам исследования, такие трансформации в конечном счете искажают языковую картину мира.

Ключевые слова: публичный дискурс, идеологически обусловленная коммуникативная парадигма, семантические, стилевые и смысловые трансформации, языковая картина мира.

УДК 316.77:81'42

OK x SCRIVERE sui MURI: TWIPLOMAZIA COME UN NUOVO GENERE DELLA COMUNICAZIONE ISTITUZIONALE

Ponomarenko O.V.,
Università Nazionale Taras Shevchenko di Kyiv

Si presentano i risultati della ricerca sulla comunicazione virtuale essendo componente del processo di globalizzazione, il che ha generato Twiplomazia quale nuova forma di comunicazione istituzionale virtuale in diplomazia, nonché sul nuovo genere del documento diplomatico virtuale (tweet) quale prodotto e rappresentazione materiale del linguaggio diplomatico funzionante nell'ambiente virtuale e avente propri tipi, tratti e struttura.

Parole chiave: linguaggio diplomatico, comunicazione virtuale, Twiplomazia, tweet, nuovo genere del documento diplomatico.

Globalizzazione e sviluppo di nuove tecnologie nonché informatizzazione della società moderna diventano processi sempre più notevoli e significativi lasciando la loro traccia in tutte le sfere dell'attività umana e accelerandone l'evoluzione. Oggi l'obiettivo principale di chi cerca di raggiungere comunicazione effettiva è quello di creare un meccanismo universale per risolvere le questioni più complesse nell'ambito di scienza, politica, economia, pubblica amministrazione, ecc. soprattutto nelle situazioni in cui la soluzione rapida e tempestiva dei problemi richiede l'impegno di gruppi, squadre, collettività o comunità di specialisti efficienti e altamente qualificati, ognuno nel proprio settore.

Dopo l'invenzione del computer e la creazione dei mezzi di comunicazione elettronici, le persone hanno imparato ad agire in condizioni di comunicazione aperta, che implicano una penetrazione delle nuove tecnologie informatiche nella vita quotidiana e in tutti i campi professionali. Oggi è possibile aver accesso all'informazione, ai documenti scritti e alle persone con pochi "click" della tastiera o del "mouse". Internet ha permesso d'ampliare i limiti del dialogo, in particolare, quando esistono degli ostacoli oggettivi o sorgono all'improvviso quelli soggettivi. Il funzionamento dei servizi interattivi dà la possibilità di conversare "viva voce" a chi si trova in diverse città e nei paesi lontani, facendolo persino in tempo reale. Esistono

programmi per i computer che possono essere considerati analoghi a una conversazione telefonica, video (tele-) conferenza o quelle che somigliano anche ai generi della comunicazione ancora più “tradizionali”, inerenti al classico stile epistolare: lettere, circolari, dichiarazioni, discorsi, telegrammi, ecc.

Contrariamente a ciò che si verificava prima (cambiamenti lenti, spesso accompagnati da una mancanza d'involontà ad accettare nuovi concetti, idee, iniziative), ora i tempi di tali processi si sono accorciati considerevolmente. Bastano una decina d'anni perché un'innovazione acquisti popolarità, sia accettata e passi all'uso quotidiano. Quanto detto vale anche per la linguistica. Alcuni filologi ancora discutono le definizioni di “lingua”, “linguaggio”, “testo”, “discorso”, “comunicazione”, precisando i loro tratti, elaborando nuove classificazioni e tipologie mentre altri guardano già al futuro della scienza, introducendo nella classica dicotomia “comunicazione scritta / orale” un terzo elemento, cioè *la comunicazione virtuale* (elettronica, interattiva, ipertestuale, aperta, ecc.) e il linguaggio che essa crea attraverso nuovi modi e generi di rappresentazione.

La nozione di comunicazione *virtuale* è apparsa negli anni 1960 del secolo scorso come risultato dello sviluppo di tecnologie computerizzate e si è allargata per comprendere una catena di mezzi, modi, forme e generi inerenti sia al mondo virtuale, sia a quello reale, tradizionalmente investigato dai linguisti. Una delle manifestazioni di tale comunicazione è l'uso del servizio virtuale Twitter, lanciato il 21.03.2006 da Jack Dorsi.

Anche il Papa Benedetto XVI, nella data simbolica del 12.12.2012 – ha inviato il suo primo messaggio dalla propria pagina @ Pontifex_it. Argomentando la sua scelta, ha commentato che è il social network attraverso il quale “le persone possono inviare brevi messaggi ai suoi seguaci e, allo stesso tempo, ricevere messaggi”. Il Papa spiega che si tratta d'un social network diverso da altri, più usato rispetto a Facebook: Twitter è più duttile e veloce, è in grado di garantire il collegamento e la comunicazione tra le persone che utilizzano brevi messaggi immediati di facile lettura [3, p. 2].

La diplomazia contemporanea, che tende a essere più aperta e aumentare sempre di più l'efficacia della cooperazione al livello internazionale, cercando di tenere il passo con i tempi, applica al suo lavoro quotidiano le possibilità date delle nuove tecnologie e si serve di nuovi canali di comunicazione anche on-line, tra cui Twitter. Wikipedia definisce Twitter (Tweeter) – dall'inglese “to tweet” – cinguettare, come un servizio gratuito di social network e microblogging che fornisce agli utenti una pagina personale aggiornabile tramite messaggi di testo con una lunghezza massima di 140 caratteri. Gli aggiornamenti di stato possono essere effettuati tramite il sito stesso, via SMS, con programmi di messaggistica istantanea, posta elettronica, oppure tramite varie applicazioni basate sulle tecnologie peculiari di Twitter.

Tra i social network Twitter è il più capace di porre tutti gli utenti, dai cittadini agli alti funzionari e rappresentanti della politica internazionale, in situazione di eguaglianza. Proprio l'uguaglianza nella comunicazione, la facile e rapida accessibilità, il grande numero di utenti, la possibilità di ricavarne informazioni in qualsiasi momento, consultare aggiornamenti e trovare fonti di approfondimento, rendono Twitter il medium idoneo per diffondere piccoli messaggi (spesso urgenti) d'informazione importante anche per un linguaggio finora abbastanza chiuso e immutabile come quello della diplomazia (intendendo il linguaggio diplomatico). Tale simbiosi di Twitter e diplomazia si è trasformata nella tendenza all'uso sempre più frequente delle risorse di Twitter ai fini diplomatici, la quale, a sua volta, ha generato la *Twiplomazia*. Originariamente il termine “Twiplomacy / Twiplomazia” si usava con il significato di “*modo alternativo per i governi d'informare sia i loro membri che elettori nonché creare una linea diretta d'accesso ai pubblici dipendenti*”.¹

Secondo altre definizioni, con la nozione “*Twiplomacy*” ci si riferisce all'uso di “*Twitter e altri siti di social media da parte di agenzie governative e funzionari di stato per attirare l'attenzione del pubblico alla loro attività, diffondere l'informazione e anche sfruttare l'influenza globale. Si considera che il termine come tale è emerso dal rapporto dal 26 luglio 2012, presentato a Ginevra dalla Società di pubbliche relazioni “Burson-Marsteller”, la quale studia la comunicazione dei leader mondiali su Twitter*”² tentando di mostrare come le reti sociali accorcino la distanza tra i leader e i cittadini al cui servizio essi lavorano. Inoltre, la ricerca della stessa Società suddetta sull'uso di Twitter in diplomazia s'intitola “Twiplomazia”.

¹ Twiplomacy supporters have said that it is another way for governments to inform their constituents and deliver a direct line of access to public servants [5].

² Twiplomacy refers to the use of Twitter and other social media sites by government agencies and officials to engage with the public, disperse information and even leverage global influence. The term emerged from an August 2012 report from Geneva based public relations firm Burson-Marsteller, which studied world leaders on Twitter and attempted to illustrate how social media is closing the gap between these leaders and the public they serve. *Twiplomacy* is the leading global study of world leaders on Twitter [5].

Nel presente articolo, definiremo la Twiplomazia come la forma della diplomazia tradizionale che ricorre all'uso delle moderne tecnologie computerizzate per svolgere l'attività professionale al livello delle istituzioni internazionali in maniera più versatile. Essa viene anche chiamata *Twitter-diplomazia*, *Ediplomacy*, *e-diplomacy*, *diplomazia elettronica*, *pubblica diplomazia 2.0*, *Web 2.0*, *l'arte del twitting politico-diplomatico*, *la diplomazia di Twitter*, *diplomazia digitale*, *diplomazia multimediale* [1, p. 1]. Questa nuova forma della tradizionale attività istituzionale è stata ideata da Alec Ross – “conduttore” dell'esitosissima campagna elettorale virtuale di Barak Obama, insegnante e guida nel mondo della politica virtuale del Segretario di Stato Hillary Clinton. Pur essendo coincidenze – gli studi di Alec Ross in Italia, l'introduzione delle sue innovazioni negli Stati Uniti, il vasto uso di Twitter per gli scopi di diplomazia negli USA sul continente Americano e in Italia (in particolare, dall'Ambasciata d'Italia negli USA) – hanno creato una serie di legami virtuali che si sono trasformati nella nascita d'un progetto ambizioso dell'Ambasciata d'Italia negli Stati Uniti: il Social Media Hub (www.twiplomacy.it/usa). Si tratta di una piattaforma unica in Internet, raggiungibile dal sito dell'Ambasciata (@ITALYinUS), che unisce sulla stessa pagina i links dei più famosi social network (Facebook, Flickr, YouTube, ecc.) che contengono messaggi informativi sulla diplomazia italiana nonché altre informazioni utili al riguardo.

*La nostra ricerca si limita allo studio della Twiplomazia in Italia, Francia, Spagna e Argentina e prende in esame i tweet di rispettivi Ministri e Ministeri, in particolare del Ministro degli Affari Esteri d'Italia Emma Bonino (Emma Bonino@Emmabonino) e quelli del Ministero degli Esteri, chiamato anche la Farnesina, (Farnesina Press@FarnesinaPress); del Ministre des Affaires Étrangères de la France Laurent Fabius (@LaurentFabius) e del Ministère des Affaires Étrangères de la France, chiamato anche le Quai d'Orsay (@francediplo); del Ministro de Asuntos Exteriores de España José Manuel García-Margallo (conto, per il momento, inesistente più) e del Ministerio de Asuntos Exteriores de Cooperación (@MAECgob); del Ministro de Relaciones Exteriores y Culto de Argentina Héctor Timerman (@hectortimerman, prima della chiusura del suo conto sul Twitter). Per l'analisi dondotta finora abbiamo delimitato il corpus dei tweet a quelli pubblicati nel I semestre 2013 prendendo come l'unico criterio di scelta la loro attualità e contemporaneità allo studio che svolgevamo da gennaio a giugno dell'anno corrente. In corso della nostra ricerca pragmlinguistica comparativa, per ora, **siamo arrivati alle seguenti conclusioni:***

La nascita della Twiplomazia ha portato, innanzitutto, cambiamenti nel modo, stile, forma, maniera e generi della comunicazione diplomatica. Non solo i Ministri degli Affari Esteri e le Cancellerie dei rispettivi Ministeri, ma sempre più diplomatici e altri funzionari del servizio diplomatico si uniscono alla comunità dei loro colleghi che già twittano da tempo. Tali persone, al nostro avviso, a differenza di altri diplomatici che non hanno ancora aperto account ufficiali in questo social network possono essere chiamati con il termine che introduciamo – *twiplomatici*.

Nei mass-media spagnoli, i diplomatici che sanno usare il Twitter e lo fanno con regolarità vengono chiamati la “nuova generazione di ministri degli affari esteri [...] con un linguaggio diretto e una maggiore attenzione ai mezzi di comunicazione” [7, p. 1]. Quindi, i twiplomatici sono in grado di mantenere la comunicazione senza traduttori o interpreti, creando una nuova immagine della politica internazionale nonché il modo e la forma alternativi per realizzarla.

Infatti, data la possibilità di diffondere rapidamente l'informazione, la diplomazia ha raggiunto un nuovo livello di comunicazione, essendo “salita”, per riprendere un'espressione utilizzata da Mario Monti, anche su Twitter. Questo social network permette ai politici in generale e ai diplomatici in particolare di sfruttare le possibilità che apre Twitter al fine di:

- diversificare, aumentare l'efficienza, accelerare e agevolare la comunicazione;
- informare e/o diffondere dei brevi commenti tempestivamente, in maniera alternativa rispetto ai mezzi tradizionali;
- creare la sensazione del dialogo immediato e fecondo, condotto dal diplomatico (anche se chi gestisce l'account è, in realtà, l'addetto stampa o l'assistente personale del diplomatico, comunque si evita l'intermediazione dei mass media tradizionali e la comunicazione risulta veramente diretta);
- fornire aggiornamenti sulla propria attività e/o agenda;
- monitorare le reazioni immediate riguardante eventi chiave di enti e persone;
- modificare rapidamente la propria posizione o la posizione ufficiale del MAE se l'opinione pubblica non accetta la posizione precedentemente adottata, le idee e iniziative previamente annunciate;
- scambiare opinioni con un pubblico ipoteticamente illimitato e in tempo reale;
- creare una piattaforma alternativa per PR o come vetrina elettorale;
- influire (o, piuttosto, manipolare attenzione, concetto da giustificare e argomentare), in modo diretto o indiretto, la posizione e/o il comportamento dei cittadini del proprio paese o del paese accreditante;

- formare l'opinione desiderata riguardante il paese che si rappresenta negli Stati dove i diplomatici sono in missione (accreditati);
- reagire immediatamente ai messaggi dei mass media locali e internazionali riguardanti eventi internazionali e l'immagine del paese che si rappresenta all'estero, la politica estera, ecc.;
- acquisire e mantenere più conoscenze;
- mantenere in modi diversi la comunicazione più stretta e vicina coi cittadini;
- svelare alcuni fatti della propria vita privata;
- distruggere il mito della segretezza e l'inaccessibilità del potere, di politica e relazioni internazionali per il vasto pubblico;
- attirare e coinvolgere attraverso il nuovo mezzo di comunicazione colleghi-professionisti e semplici cittadini nel processo della comunicazione diplomatica (spesso con l'uso simultaneo di altre risorse dell'Internet, come, ad esempio, Facebook, Flickr o Skype).

Osservando la comunicazione diplomatica su Twitter abbiamo notato che la comunità dei twiplomatici si attiene a certe regole e ricorre a certe strategie e tattiche. Questo fatto ci ha dato l'idea di chiamarle nel loro insieme la “*grammatica*” e la “*pragmatica*” di Twitter. Eccone alcune più generali che riguardano il comportamento linguapragmatico dei twiplomatici:

- creare la propria comunità di seguaci, accumulando i followers e coinvolgendo sempre persone nuove;
- seguire altri diplomatici, politici e leader mondiali;
- “conversare” regolarmente sia coi propri seguaci che con chi si segue;
- imparare a rispondere (regolarmente e correttamente – tanto dal punto di vista grammaticale e ortografico che dal punto di vista comportamentale) alle domande e anche imparare a porne di sagge e non offensive;
- raggiungere l'efficacia desiderata dei messaggi pubblicandone di personali e autentici;
- evitare un atteggiamento rigido, formale e troppo “burocratico” nonché aggressivo;
- limitare il più possibile gli errori grammaticali;
- usare il videomateriale al quale ci si riferisce scegliendone solo di fresco e aggiornato ricorrendo, per esempio, a foto istantanee anche se meno professionali, invece di riciclare foto istituzionali;
- aggiustare e regolare la quantità di tweet cercando di mantenere un equilibrio tra la quantità dei propri tweet postati e la frequenza delle risposte date ai tweet degli altri;
- mandare sulla rete anche dei tweet – almeno quelli riassuntivi – in lingua inglese, il che aiuta ad aumentare il numero dei propri seguaci.

Riassumendo quanto esposto sopra, si può dire che la Twiplomazia non si limita alle forme tradizionali delle relazioni diplomatiche in generale e di ciò che potrebbe essere chiamato il canone del linguaggio diplomatico tradizionale, tantomeno pretende di sostituirlo. Anzi, piuttosto tende a diventare il loro complemento essenziale, importante, significativo e forte, capace di migliorare, semplificare, rendere più rapide ed efficaci le interazioni bilaterali e multilaterali al livello di diplomazia. Il che, alla fine, permette di costruire e sviluppare le relazioni diplomatiche non solo “dietro le porte chiuse e attorno al tavolo delle negoziazioni”.

Tale scoperta e uso sempre più frequente e regolare di Twitter – non (soltanto) ai fini privati e personali, ma anche professionali – ha portato ulteriori cambiamenti nel linguaggio diplomatico che riguardano il sistema dei documenti diplomatici, arricchendolo con un genere nuovo – il tweet. Tweet, un messaggio inferiore a 140 segni/simboli, è l'unica forma per rappresentare in maniera reale (“materiale, tangibile, testuale, scritta”) i messaggi contenenti l'informazione nell'ambito della diplomazia su Twitter. Essendo un genere virtuale dei documenti diplomatici, il tweet, in termini della diplomazia tradizionale, secondo noi, corrisponde a più generi non-virtuali. In particolare, a titolo d'esempio, ne riportiamo alcuni più frequenti:

- *breve comunicato* (sia comunicato stampa sia comunicazione personale d'un funzionario diplomatico);
- *dichiarazione concisa*;
- *lettera (nota) aperta* di vario contenuto – che possono essere anche di carattere semi-personale di augurio, ringraziamento o condoglianze;
- *telegramma*;
- *annuncio*.

Se, invece, prendiamo il caso di Laurent Fabius che spesso nei suoi tweet fa prestare attenzione alla propria attività diplomatica svariata invitando i suoi seguaci ora a leggere la sua intervista, il resoconto dell'ultimo viaggio, le condoglianze o gli auguri; ora a guardare foto o videomateriali; ora ad ascoltare dichiarazioni; ora a seguire, persino in diretta, conferenze stampa e così via, – arriviamo alla conclusione

che un tweet nel linguaggio diplomatico serve anche da ponte (ovvero da link informativo) per passare a uno dei generi tradizionali del linguaggio diplomatico. Tale particolarità rende il *tweet* un genere del documento diplomatico virtuale unico e multifunzionale, paragonabile teoricamente con tutti i generi di documenti diplomatici tradizionali e con tutti i tipi d'attività diplomatica tradizionale. Il modo di twittare del Ministro francese, a differenza degli altri tre Ministri presi in esame, ha l'abitudine di menzionare il tipo del documento o attività cui si riferisce nei tweet che crea, come dimostrano gli esempi seguenti:

23.01.2013

*Retrouvez mon **interview** de ce matin dans la matinale de @franceinfo : <http://www.laurentfabius.fr/post/41275316757> ...*

07.05.2013

*Retrouvez **le compte rendu** de mon déplacement au #japon : <http://www.laurentfabius.fr/post/49864800969> ...*

21.01.2013

*L'Allemagne et la France au service de l'Europe – **tribune** publiée dans le Monde avec mon homologue allemand : http://www.lemond.fr/idees/article/2013/01/21/l-allemande-et-le-france-au-service-de-l-europe-aujourd-hui-plus-que-jamais_1820054_3232.html...*

11.01.2013

***Conférence de presse** sur la situation au #Mali pic.twitter.com/i3WCQHWD*

09.01.2013

***Visioconférence** avec le responsable Morpho en Inde: "I'll be soon in India, I'll pay you a visit" #diplomatieéconomique pic.twitter.com/tkCFS4ER*

14.05.2013

***Entretien** avec M. Moncef Marzouki, Président de la République tunisienne #Tunisie #Mali pic.twitter.com/i3WCQHWD*

29.04.2013

*Très heureux de mon premier **entretien téléphonique** avec la nouvelle ministre des affaires étrangères italiennes Emma Bonino ce soir*

14.01.2013

*Dans quelques instants, je commence un **point presse** sur le #Mali pic.twitter.com/8T0hvCb4*

12.05.2013

***Point précis** avec mon homologue @Ahmet_davutoglu cet après midi sur la situation en #Turquie après les attentats meurtriers survenus hier.*

19.02.2013

*Retrouvez ma **réaction** à l'enlèvement de nos compatriotes au Cameroun : <http://www.laurentfabius.fr/post/43497495938> ...*

26.06.2013

***Conférence de presse conjointe** avec Jean-Yves Le Drian au Quai d'Orsay #Mali*

23.04.2013

*Retrouvez ma **déclaration** avant de partir en #Libya pour #Tripoli : <http://www.laurentfabius.fr/post/48686097412>...*

18.02.2013

***Déclaration de sortie du conseil des affaires étrangères** à Bruxelles: <http://www.laurentfabius.fr/post/4340405558> ...*

18.02.2013

Echange avec la presse au départ de #Bruxelles pic.twitter.com/1RYMuhK0

18.02.2013

Retrouvez mon **intervention** hier sur France 2 sur les armes chimiques en Syrie : <http://www.youtube.com/watch?v=mjWTVjIHt3I...>

18.02.2013

Table ronde a l'assemblée nationale pour les questions au gouvernement #QAG #DirectAN

05.02.2013

Petit déjeuner avec l'ensemble des présidents de région #diplomatieéconomique pic.twitter.com/wvoKzLUq sur la diplomatie économique organisée dans le cadre de la réunion des chefs de missions économiques #Bercy #diplomatie

22.02.2013

Rencontre avec mon homologue au #Panama pic.twitter.com/6T1To7m1aX

14.01.2013

“Une **réunion exceptionnelle du conseil des ministres européens des affaires étrangères** se tiendra cette semaine” #Mali

05.02.2013

Discours devant les étudiants de l'Ecole Normale Supérieure pic.twitter.com/40gdKpio

08.03.2013

[STORIFY]: les **instantanés** de la semaine, de mon voyage au Kazakhstan à la journée des droits des femmes, c'est ici : <http://www.laurentfabius.fr/post/44> <http://www.laurentfabius.fr/post/85133602> ...

07.03.2013

[INFOGRAPHIE]: Nos priorités pour l'égalité [http://gouvernement-fr.tumblr.com/post/44791981284/les-4-priorites-de-lannee-de-legalite...](http://gouvernement-fr.tumblr.com/post/44791981284/les-4-priorites-de-lannee-de-legalite...#8marstoutelannée) #8marstoutelannée

07.03.2013

[VIDEO]: “Améliorer et sauvegarder les droits des femmes, toute l'année”, mon message pour le #8mars : <http://www.laurentfabius.fr/post/44793463949> ...

13.04.2013

Retrouvez **les images de ma visite** en #Chine, à Pékin: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.10151560977716136.1073741831.143737056135&type=1...etàShanghaihttps://www.facebook.com/media/set/?set=a.10151563384721136.1073741832.143737056135&type=1> ...

Il tipo del documento diplomatico in questione potrebbe essere non espresso direttamente, però facilmente capito dalla rispettiva e specifica parola-chiave contenuta in esso, per esempio (Fabius, 2013).

La France présente ses **condoléances** aux familles des victimes et exprime sa solidarité aux autorités américaines et turques.

01.02.2013

Je **condamne** avec la plus grande fermeté l'attentat qui vient de frapper l'ambassade des Etats-Unis à Ankara.

Malgrado la grande diversità di forme e di contenuto dei tweet di tutti e quattro i paesi analizzati, abbiamo potuto definire alcuni tratti e particolarità di tweet quale genere del discorso diplomatico. A differenza dei documenti diplomatici tradizionali, tutti i tweet cominciano con un'immagine o foto (avatar) che simbolizza, rappresenta e identifica l'autore del messaggio. È una specie di “biglietto di visita”

grafico, collocato a sinistra e seguito immediatamente dal “nick”, nome dell’utente scelto al momento della registrazione su Twitter. Nel caso del linguaggio diplomatico tali nomi sono piuttosto completi e ufficiali, mai ridicoli, abbreviati, spregiativi o volgari. Segue (lasciando uno spazio di battuta o meno, a seconda dell’utente di Twitter) il simbolo “chiocciola”, @, il riferimento alla Twitter-pagina dell’autore essendo un link interattivo. L’ultimo (il quarto) elemento di questa riga interattiva indispensabile è l’indicazione dell’ora in cui il messaggio è stato emesso o della data – giorno e mese, nel caso in cui il messaggio è stato messo in rete più di 24 ore prima.

Anche l’ultima riga dei tweet è abbastanza prevedibile e offre una delle due opzioni: una obbligatoria (che permette di accedere all’intero contenuto del tweet) e una facoltativa (che permette di includere foto e altri materiali di accompagnamento multimediali). La comunicazione via Twitter permette di creare legami d’interdiscorsività e intertestualità attraverso links, tags, hashtags e altri riferimenti (parole, combinazioni di parole o frasi concatenate) interattivi preceduti dal simbolo “cancelletto” (#) che serve per creare una parola linkata/etichettata (hashtag) per identificare l’argomento a cui è riferito il tweet, creare legami con siti tematicamente affini. Questa è inoltre suscettibile di denominare un “trend topic”, argomento di tendenza;

- simbolo “a” commerciale / chiocciol(in)a” (@), come identificatore dei nomi di utenti.

La peculiarità della comunicazione su Twitter è anche quella di conferire un maggiore ruolo ai destinatari di tweets, visto che sta a loro decidere quale e quanta informazione intertestuale e interdiscorsiva ricevere, cliccando su più o meno links interattivi. Proprio per questo, le ricerche statistiche della comunicazione via Twitter non si limitano ai calcoli dei tweet inviati, facendo piuttosto paragoni anche con tweet letti, seguiti, re-twiittati o addirittura ignorati dagli utenti. E sono proprio questi ultimi gli indici che riconoscono ai diplomatici un valore in termini di riconoscimenti, notorietà, rispetto o anche impopolarità.

Abbiamo notato anche che la Twiplomazia quale nuovo genere nella comunicazione istituzionale virtuale (diplomatica), è caratterizzato da:

1. *inerenza all’unico (nuovo) genere* della rappresentazione materiale dei “pezzi/porzioni d’informazione” che si scambia su Twitter, chiamato “*tweet*”.

2. *brevità* come conseguenza del limite tecnicamente imposto della lunghezza d’un tweet (inferiore a 140 segni) e come tratto principale di questo genere nuovo nel linguaggio diplomatico, il che presuppone e determina altre caratteristiche, quali:

- *alcuni tratti di stile del telegramma* qual’è contemporaneamente il mezzo e il risultato di tale brevità;
- *compressione* nella scelta e nell’applicazione dei mezzi espressivi di vari livelli della lingua e del linguaggio, sempre per raggiungere la brevità necessaria e/o richiesta;
- *“condensazione” e minimalizzazione dei mezzi espressivi* per accorciare i tempi della creazione dei tweet e, di nuovo, per raggiungere la loro brevità;
- *violazione delle regole di coesione e/o coerenza*.

3. *intertestualità*: la nozione sotto la quale vengono intesi tutti i riferimenti, sia diretti che indiretti, espressi in forma verbale tradizionale o come links, hashtags o altri elementi d’ipertestualità precedentemente creati, messi sulla rete dall’autore del tweet in questione o da qualsiasi altro utente, essendo tweet simili, tematicamente legati e mutuamente complementari, ecc. che possano aggiungere e/o completare l’informazione mancante nel tweet particolare per compensare la brevità obbligata. Tra i tweet finora analizzati quello contenente la massima quantità degli elementi d’intertestualità (10) in un messaggio è stata registrata nei due tweet [8] pubblicati quasi nella stessa data dal Ministero degli Affari Esteri d’Italia [9]:

FarnesinaPresse @FarnesinaPresse 10 aprile

Today #G8 Foreign Ministers meet in #London for talks on #NorthKorea #Somalia #Syria #MEPP & #sexualviolence @G8 @WilliamJHague #G8UK

FarnesinaPresse @FarnesinaPresse 11 aprile

Conclusa Ministeriale #G8UK a #Londra: #NordCorea #Siria #MEPP #Iran #PrimaveraArabe #pirateria @G8 <http://goo.gl/wS4AE>

Tali caratteristiche e tratti dei tweet nel linguaggio diplomatico richiedono dai partecipanti di questa comunicazione professionale elevate abilità e capacità per codificare le proprie intenzioni e decodificare quelle di altri utenti di Twitter nei rispettivi messaggi adeguati, per arrivare a una comunicazione esitosa ed efficace.

Indubbiamente la linguistica del futuro avrà da investigare, a parte di tweets, posts, sms, e-mails, profili, ecc., sempre nuovi generi anche nei linguaggi istituzionali. E, chissà, magari un giorno il galateo e il cerimoniale diplomatico permetteranno esplicitamente di scrivere sul muro, quello di Facebook, s'intende.

LETTERATURA

1. Пономаренко О. (definizione di Ponomarenko O.), 2013. *Твіпломатія* (Twiplomazia) [Online] // Wikipedia. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/Твіпломатія>.
2. Deotto F. Twiplomazia, dimmi come usi Twitter e ti dirò che politico sei. – 21.02.2013. – <http://www.twitonomy.com>; <http://mytech.panorama.it/social/twiplomazia-twitter-politici-social-media-week>.
3. Fabris A. 2012. Il Papa e Twitter: nuova strada per l'annuncio del Vangelo. [Online]. From: <http://www.toscanaoggi.it/Opinioni-Commenti/Il-Papa-e-Twitter-nuova-strada-per-l-annuncio-del-Vangelo>.
4. Hanson F. 2012. Interview with Alec Ross: E-diplomacy: What's It All about Anyway? [Online]. <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2012/04/10-ediplomacy-ross-hanson>.
5. Janssen C. Twiplomacy. – <http://www.techopedia.com/definition/28940/twiplomacy>.
6. Ritter K. 2011. Twitter diplomacy new face of foreign relations. [Online]. <http://phys.org/news/2011-05-twitter-diplomacy-foreign.html>.
7. Vaquer J. Diplomazia: Senza peli sulla lingua / Traduzione di De Ritis, A. // El País. – Madrid, 28.12.2012. – [Online]. From: <http://www.presseurop.eu/it/content/article/2775831-senza-peli-sulla-lingua>.

ESEMPI

8. Fabius L. 2013. Tweets de: @LaurentFabius. – <http://twitter.com/LaurentFabius>.
9. MAE, 2013. Tweets del Ministero degli Affari Esteri d'Italia: @FarnesinaPress. – <http://twitter.com/FarnesinaPress>.

У статті висвітлені результати досліджень віртуальної комунікації як частини процесу глобалізації, а також твіпломатії як нової форми (з її власними типами, рисами, структурою) віртуальної інституційної комунікації у дипломатії.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, віртуальна комунікація, твіпломатія, твіт, новий жанр дипломатичних документів.

В статье освещены результаты исследований виртуальной коммуникации как части процесса глобализации, а также твипломатии как новой формы (с ее собственными типами, особенностями, структурой) виртуальной институциональной коммуникации в дипломатии.

Ключевые слова: дипломатический дискурс, виртуальная коммуникация, твипломатия, твит, новый жанр дипломатических документов.

The article shows the results of the research on virtual communication being part of the globalization as well as Twiplomacy, a new form (possessing its own types, features and structure) of the virtual institutional communication in diplomacy.

Key words: diplomatic discourse, virtual communication, Twiplomacy, tweet, new genre of diplomatic documents.

УДК 659:81'42

СИНКРЕТИЧНА ДИНАМІКА ЕМОЦІЙ В ІНТИМНІЙ ЛІРИЦІ УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

Єременко О.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті досліджується динаміка перебігів психічних станів, передусім емоцій, у ліриці представників українського шістдесятиництва, зокрема поетів, творчість яких найповніше репрезентує кращі здобутки красного письменства середини ХХ ст. Простежені основні типи художнього моделювання чуттєвої сфери, яка становить своєрідність поетичного доробку кожного з митців.

Ключові слова: психологічний синкретизм, базові емоції, синкретичні комплекси почуттів, динаміка почуттів.

Синкретизм у художньому тексті порівняно недавно став предметом дослідження філологів, проте в інших гуманітарних науках вчені неодноразово зверталися до цього поняття для аналізу складноструктурованих явищ. Нагадаємо, що синкретизм у психології – нерозчленованість психічних функцій на певних етапах розвитку індивідуума, передусім дитини. Синкретизм проявляється зокрема в тенденції дитячого мислення зв'язувати між собою різноманітні явища без достатніх передумов. Синкретичністю позначене й дитяче сприйняття, що реалізується в неподільності чуттєвого образу як об'єкту, без виокремлення і співвіднесення його внутрішніх зв'язків і компонентів. Швейцарський науковець, один з провідних дослідників дитячої психології Ж. Піаже вважає синкретизм основною характеристикою дитячого мислення, пояснюючи нездатність дитини до логічного міркування тенденцією замінити синтез синкретизмом [4, с. 174]. Плутаючи зв'язок вражень зі зв'язком речей, дитина неусвідомлено і неспрямовано (часто у формі гри або маніпулювання словами) переносить значення слова на ряд лише зовні пов'язаних явищ чи об'єктів. Синкретизм, згідно з Л.С. Виготським, має велике значення для розвитку дитячого мислення. Відбираючи в процесі подальшої практики синкретичні зв'язки, що відповідають дійсності, дитина відтворює для себе справжнє значення слова. Також концептуально нерозчленоване сприйняття нового об'єкту, психологи називають синкретичним.

Дослідники виокремлюють основні форми вербального синкретизму – синкретизм міркування, що проявляється у взаємному спотворенні висловлювань, що розглядаються разом, і синкретизм розуміння, який полягає в тому, що розуміння тексту чи фрази починається не з аналізу деталей, а зі створення схеми цілого, що надає сенсу окремим словам.

Класична психоаналітична теорія майже не звертається до дискретних (синкретичних) емоцій, хоча й підкреслює важливість некогнітивних феноменів, або афектів, у поведінці. У своїх ранніх роботах Фрейд розглядає афекти як мотиваційну зміну, заклавши тим самим основи психодинамічної традиції в психології і психіатрії. Незважаючи на те, що його розуміння інстинктивних потягів як джерела мотивації критикується або ж повністю відкидається сучасними теоретиками психоаналізу, запропоноване ним розуміння мотиваційних феноменів (також і «імпульсів–бажань») як результатів відношень уявлень і афекту отримало подальший розвиток і набуло нового звучання.

Людина через біологічну природу і складну організацію перцептивних і когнітивних процесів, а також через неоднозначність тієї стимуляції, яку вона отримує від навколишнього середовища та інших особистостей, майже не відповідає на цей вплив простою і однозначною емоцією [3, с. 63], швидше навпаки, події, що відбуваються, пробуджують складний комплекс емоцій.

Емоції, на яких ґрунтуються синкретичні комплекси почуттів, визначаються в психології як базові емоції, що характеризуються такими рисами:

1. мають чіткі та специфічні нервові субстрати;
2. проявляють себе за допомогою виразної та специфічної конфігурації м'язових рухів обличчя (міміки);
3. їх переживання усвідомлюється людиною;
4. виникли в результаті еволюційно-біологічних процесів;
5. організуюче та мотивуюче впливають на людину...

[3, с. 64]

Цим критеріям відповідають емоції цікавості, радості, здивування, суму, гніву, відрази, презирства і страху. Якщо інтерпретувати як мімічні прояви, рухи очей і голови, то можна додати й виражену ними емоцію сорому, а якщо розглядати як експресивний компонент і пантомімічні прояви, то до фундаментальних варто класифікувати й таку емоцію, як сором'язливість.

Психологи розглядають як фундаментальні емоції і більш складні мотиваційні феномени – емоційні комплекси, комбінації емоцій і афективно-когнітивні структури. Відчуття у психології вивчається як окремий феномен, проте для свідомості характерна сильна тенденція трансформувати відчуття чи сенсорну інформацію в сприйняття, почуття і когнітивний образ. Синкретизм у зображенні явищ психіки зумовлений різноспрямованим рухом людських переживань, душевних порухів і їх видозмін. Як самостійний об'єкт художнього дослідження, психічні процеси постійно зазнають наукової інтерпретації, проте це зазвичай психологічний елемент оповіді, описовий метод зображення внутрішнього світу. І раніше одне з чільних місць у літературі посідали психологічні образи, однак психологія насамперед виражалася, виступаючи в цілісному суб'єктивному бутті, де відсутній психологічний аналіз. Йдеться радше про «синтетичний ліризм», змодельовану словами еклектику почуттів, думок, вольових прагнень, де динаміка психіки відтворюється так само епічно, як жест, вчинки, речі, події. За словами О. Білецького, «передаючи стани своєї свідомості, що були викликані подразненням нервових центрів, література вимушена була застосовувати синкретизування. По суті, це цілком зрозуміло, адже в житті ми рідко відчуваємо відокремлені враження, і образи зовнішнього світу виникають у нашій думці поруч з цілим рядом супутніх асоціацій» [1, с. 519].

Для дослідження була обрана інтимна лірика як найбільш емоційно забарвлений жанровий різновид. Синкретизм емоційних комплексів в українській інтимній ліриці другої половини ХХ ст. формується через, здавалося б, еkleктичний добір художніх засобів, проте в межах одного тексту виформовується певна художня єдність, що базується, зокрема, і на емоційних підвалинах.

Так, у поезії Д. Павличка «Не бійся сивини моєї...» варто розглянути, як еволюціонують сенсорні акценти, створюючи неповторне «єдине ціле» в формуванні емоцій: «вона тебе не забруднить», «біла», «синя», «голова зігріта», «дим незримного костра», «думка як рана», «мого чола орбіти засвітяться від ніжних рук». Від притаманних поетові парадоксальних, навіть із викликом, метафор сутність почуттєвого тла поезії лише вияскравлюється. Через систему сенсорних (зокрема, дотикових) проявів моделюється синкретична емоція: острах, обережність, сумнів, довіра, ніжність.

Натомість у вірші «Зніми мені легенькою рукою...» синкретичний комплекс формується принципово інакше, емоції не виникають, а називаються:

*...сніжинку із брови, а з серця лід
поважності, печалі, супокою...*

[5, с. 143]

Пекучий біль від втраченої молодості традиційно корелюється із зимовими візуально-тактильними образами, які, проте, випросторюються у несподіване метафоричне порівняння, що несподівано різко зміщує особистісні акценти твору:

*...ту кригу я приклав, як ніж, до серця,
Аби не так боліло і пекло...*

[5, с. 146]

У поезії «Я стужився, мила, за тобою...» синкретичними є характеристики емоцій: ліричний герой обернувся з туги в явора, «паленого журбою», а почуття його розгортаються динамічно, у максимальному наближенні до явищ природи, у контрастності, яку забезпечують ефекти світлотіні і гри емоцій.

*...Гра листя на веснянім сонці,
А в душі – печаль, як небеса...*

[5, с. 147]

Печаль ліричного героя настільки сильна, що «згорає від сльози роса», а зрештою «скрипку зроблять із його журби», тобто почуття перетвориться на мистецтво, уречевлене в предмет.

Емоційність у Ліни Костенко досягається поєднанням уособлення почуттів та максимальною їх раціоналізацією («Гуде вогонь – веселий сатана...»); з одного боку – «...смуток мій бере мене за плечі» (антропоморфізм), а з іншого – синкретичні емоції підкріплюються мисленнєвими процесами, образно відтвореними: «мої думки, як дикі голуби, в полях шукали синього притулку. І віднайшла – гірку печаль світань...» [5, с. 153]

Предметна конкретність образності також стає одним з чинників відтворення складності почуттів:

*і відпливаю поночі одна
на кризі шибки у холодний вечір ...* [5, с. 154]

Механізм постання синкретичності простежується в поезії Ліни Костенко «Деся проходить ніжність між нами», при цьому емоції формулюються не через вербальність, а через натяк і демонстративне порушення номінативної функції слів:

*...не вміла ставати словами,
Бо не знала для себе назв.
Звалась дружною. Звалась приязню...* [5, с. 154]

Поетеса вдається до властивих її творчості парадоксів, вибудовуючи за їх допомогою чуттєво-візуалізовані образи, завдяки яким емоційні стани набувають предметного втілення, стаючи таким чином ще більш розгорнуто-ускладненими:

*І вона ставала незграбною,
Як отой циганській ведмідь;
чи були ми занадто гордими,
що й слова були крижані...* [5, с. 156]

Один із найскладніших в емоційному плані віршів Ліни Костенко долучає до передачі почуттів амбівалентність, коли прихована семантика (алюзії: *світ* – *світло*) конфліктує з епітетами, а авторська метафорика побудована на зумисне ускладненій авторцепції почуттів.

*У світі злому і холодному,
де щастя зіткане з прощань,
чи ми пробачим одне одному
цю несподівану печаль?* [5, с. 158]

Метафоричний епітет (німа ніжність), риторичні питання, звертання, антропоморфізація – досить звичайна для любовної лірики, проте в цьому контексті стає логічним розвитком переживань ліричної героїні.

*Чи будем вік себе картати?
Але за віщо, Боже мій!
За те, що серце калатати
посміло в ніжності німій?!* [5, с. 158]

У поезії «І як тепер тебе забути?» домінуючу функцію виконує анафора, коли вказівний займенник не лише вказує на конкретну ознаку, названу раніше, а й може вживатися для підсилення вираженої прикметником ознаки, своїм значенням наближаючись, таким чином, до прислівника «дуже».

*такої дивної отрути
я ще ніколи не пила,
такої чистої печалі,
такої спраглої жаги,
такого зойку у мовчанні,
такого сйва навкруги...* [5, с. 159]

У чому ж полягає синкретичність передачі перебігу емоцій в аналізованій поезії? Передусім йдеться про доповнення одного психічного стану іншим, переважно антонімічним, проте дистанційованим у тексті, як-от «отрута-жага, печаль-сйво». Натомість у своєрідній фольклорній стиліза-

ції Бориса Олійника «І звідкіль воно хмара волохатая» «багатошаровим» є відтворення лише одного стану – печалі, переважно через синонімічний ряд або ж народнописенну алегоричність:

*та моє серце тужно облягає...
і зосталося лиш моє засмучення
На причілкові одиноким явором... [5, с. 164]
Тільки й досі молода жура моя
за четвертою хатою кінчається... [5, с. 164]*

Філософськи і перипетійно насичена поезія Б. Олійника «Був я вітром, був я лютим, був я нордом» побудована на протиставленні, підкресленому прийомом обрамлення. Якщо ліричний герой завважає, що «*став я ніжним, став я птахом і крилом*», то реципієнт прочитує колізію: лагідність – динаміка – височінь – розлука. Не менш алогічний образний конструкт: став птахом і крилом пропонує алюзію чи то на безкрилого птаха, чи то на додаткову «злетність»... Жіночий персонаж представлений в іншому настроєвому ключі, однозначному:

*А вона пройшла холодна, наче крига,
І лови тепер у небі журавля... [5, с. 166]*

Микола Вінграновський у поезії «Я скучив по тобі, де небо молоде» майстерно передає різноплановість емоцій, уже починаючи з перших рядків твору, коли метафоричний епітет демонструє піднесеність почуттів поета, світлий сум. Однак митець вдається і до афористичності, коли амбівалентність станів утверджується через декларативне проголошення:

*Люблю тебе.
Боюсь тебе.
Дивлюсь
Високим срібним поглядом на тебе... [5, с. 188]*

Очевидним є співвіднесеність попередньої згадки про «молоде небо» і «високого срібного погляду» у цих рядках, що підсилює сутестію загального нестабільно-вивищеного настрою.

Коли ж поет підкреслено протиставляє цвітіння душі і контрастно-трагічні барви зими, то емоційне тло поезії розгортається до повноцінного відображення внутрішньої трагедії ліричного героя.

*Тебе я прошу: з погляду, з туману,
З могил і вітру серце відпусти!
Душа моя в цвітінні і немає,
нема цвітіння – більшого нема! [5, с. 188]*

Підкреслено візуалізовані прояви емоцій у творі «Сміятись вам, мовчати вами...», у якому відтінки настрою посилені авторською метафориною: «*проміння пальчиків гортать*» – і читач розуміє усю глибину захоплення ліричного героя сяючою красою коханої; проте перехід до суму дещо пом'якшений звичайністю жестів:

*І в світанковім сумовинні
Прощально пестить шию, ніс... [5, с. 189]*

Водночас для відтворення почуттів у поезії шістдесятників значущою є проблема взаємозв'язку емоцій та інтелекту, адже у їх творах питома вага осмислення переживань та раціональне начало посідає важливе місце. Справді, мислення напряду залежить від емоцій. Завдяки мисленню і уяві особистість, особливо митець, зберігає в пам'яті різні образи минулого і майбутнього, а також емоційні переживання, пов'язані з ними. «Емоційний інтелект», за трактуванням Д. Гоулмана, об'єднує в собі вміння виявляти, розуміти емоції інших людей і керувати своїми власними [2, с. 18]. Емоційний інтелект має певні структурні компоненти, складаючись із самоповаги, співчуття, емоційної стійкості, оптимізму, здатності адаптувати свої емоції до мінливих ситуацій.

Отже, образність як питома риса ліричного тексту по-різному формує синкретичність емоційного тла поезій шістдесятників. Проте спостерігаємо розмаїтий спектр авторських прийомів відображення почуттів – від прямого зображення, що виростає з алюзій і натяків, до інтелектуального опанування, яке побудоване на символізації і несподіваній метафорі, поряд із чим реалізуються індивідуальні моделі емоційного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. Проблема синтеза в литературоведении // Збір. праць: У 5-ти т. – К. : Наук. думка, 1966. – Т. 3. – С. 505–526.
2. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект = Emotional Intelligence / Дэниел Гоулман – М. : «АСТ», 2009. – 480 с. – (Психология – лучшее).
3. Керролл Е.И. Психология эмоций / Перев. с англ. А. Татлибаева – СПб. : Издательство «Питер», 1999, – 464 с. : ил. (Серия «Мастера психологии»).
4. Пиаже Ж. Генетический аспект языка и мышления / Ж. Пиаже // Психолингвистика: Сб. статей, сост. А.М. Шахнарович. М. : Прогресс, 1984. – С. 325–336.
5. Українська інтимна лірика : твори / упорядкув., передм., підгот. комент., прим. та навч.-метод. матеріалів К. Борисенко. – К. : Школа, 2009. – 352 с. – С. 188.
6. Rapaport D. On the psychoanalytic theory of motivation. – In: M. R. Jones (Ed.). Nebraska Symposium on Motivation. – Lincoln, NE, University of Nebraska Press, 1960, p. 173–257.

В статье исследуется динамика течения психических состояний, прежде всего эмоций, в лирике представителей украинского шестидесятилетия, в частности поэтов, творчество которых наиболее полно представляет лучшие достижения художественной литературы середины XX в. Прослежены основные типы художественного моделирования чувственной сферы, которая составляет своеобразие поэтического наследия каждого из творцов.

Ключевые слова: психологический синкретизм, базовые эмоции, синкретические комплексы чувств, динамика чувств.

This article presents the study of the dynamics of the course of psychological states mainly emotions in lyric poetry of the representatives the Ukrainian epoch of the sixties, the poets whose creative work most fully represents the best achievements of the fiction literature of the mid of the XX century. The basic types of artistic modelling of perceptual sphere that is the originality of poetic works of each artist is analyzed.

Key words: psychological syncretism, basic emotions, syncretic complexes of feelings, dynamics of feelings.

УДК 821.161.2-4

ЛІТЕРАТУРНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК АКТУАЛЬНА НАУКОВА ПРОПОЗИЦІЯ

Поліщук О. Я.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

Літературна антропологія пропонує новий спосіб інтерпретації художнього тексту, в основі якого лежить визнання суб'єктивного, гуманістичного елемента. Розглядаючи літературу як продукт творчості людини, вона переосмислює і саме поняття тексту, а також спонукає до перегляду традиційних інтерпретацій словесності, яким бракувало цього аспекту. Однак літературна антропологія може вносити новизну не тільки в дослідження літератури. Вона видозмінює формат сучасної культурології, повертаючи їй втрачену останнім часом авторитетність. У цьому полягає ширше, міждисциплінарне значення антропологічної перспективи в літературознавстві.

Ключові слова: літературна антропологія, текст, людина, гуманістичний погляд, література, гуманістичний суб'єкт досвіду, антропологічна перспектива.

Сучасна наука про літературу, переживши радикальні трансформації другої половини XX століття, вже не прагне до єдиної метатеорії й розвивається багатовекторно, засвідчуючи множинність та альтернативність підходів до вивчення художнього тексту як норму наукового осмислення слова. Попри те, в ній відчутні раз по раз поновлювані спроби знайти об'єднавчу основу, універсальний концепт дослідження, домінуючу ознаку, довкола якої можна було би вибудовувати

різні теорії тексту. Ця тенденція присутня радше на рівні актуального тренду, своєрідної наукової моди, що виражає тяжіння до певного типу моделювання наукового інструментарію. Адже повернення до єдиної, уніфікованої моделі сприйняття літератури сьогодні видається навряд чи можливим.

Про антропологічну оптику як імовірну домінанту новочасних літературознавчих студій учені говорять від 1990-х років. Сьогодні переваги й здобутки літературної антропології вже виразно окреслені [10]. Хоча, з іншого боку, дискусії про цю галузь наукового знання досі не вщухають, а окремі її положення надалі викликають стійку критичну реакцію опонентів.

Очевидно, що антропологія літератури виділилась із теоретичних засад загальної антропології. Вона ставить перед дослідником засадниче риторичне питання: хто і що є людина, яка природа її властивостей, як визначається характер її спілкування з іншими людьми та специфіка відносин з навколишнім світом узагалі. У пошуках відповіді на це сакраментальне питання дослідники приходять до визнання загальних категорій антропологічної теорії. Видатний німецький філософ Ганс Блюменберг вважає, що всю множинність дефініцій людини можна звести до опозиції убогої або багатой істоти. «Креативною роблять людину *або* пильні потреби, *або* гра з надмірністю власних талантів. Вона є *або* істотою, що нездатна працювати без очевидної вигоди, *або* звіром, здатним винятково до *acte gratuit*. Людину дефініює те, чого їй бракує, *або* творча символіка, з якою вона запанібрата у власних світах» [9, с. 98].

Отже, в основі антропологічної теорії визнання людини унікальною істотою, що володіє креативним потенціалом, за посередництвом якого здатна змінювати світ навколо себе або творити власний світ, вдаючись до сфери культури. Проте цілі й завдання філософської чи культурної антропології на сьогодні чітко визначені, тоді як літературна антропологія задекларувала відмінні й специфічні теоретичні настанови. Наскільки це виправдано? Прихильники літературної антропології наполягають, що сам предмет (художня література) вимагає особної оптики дослідження, оскільки в ньому незвичайним чином поєднуються ті категорії, які по-різному беруться до уваги в інших наукових парадигмах [6, с. 491–492].

Антропологія літератури запропонувала новий підхід в інтерпретації словесності, прийнявши за основу суб'єктивний характер творчості, з одного боку, та суб'єктивність читацької рецепції, з іншого. Її провідний постулат, який визначив особливість цього підходу, можна проілюструвати за допомогою тези Вольфганга Ізера (раніше представника рецептивної естетики, що в 1990-х роках активно включився в антропологічні студії, ставши одним із теоретиків нового напрямку): «Художня література – не тільки постійне відтворення світу, в якому ми живемо, але й роздум про те, ким є ми самі» [2, 20]. Більше того, антропологи наполягають, що тексти художньої літератури краще, повніше та глибше характеризують саме людину, ніж певні реалії дійсності, що в них відображені.

Із цього погляду літературу дефініюють не як світ речей, дійсності, відносин чи самодостатніх текстів, а як «людський світ» [10, с. 7], поле гуманістичних цінностей та відповідних рефлексій. А в основу дослідження ставлять не відображуваний письменником світ, а проявлювану через його письмо особистість, суб'єктивність, індивідуальність автора, що при читанні накладається на індивідуальність реципієнта [8, с. 16–17]. Антропологічна перспектива дезавує поширений раніше культ автора та авторства [1; 7, с. 28], переносючи акценти на специфіку людського сприйняття художнього тексту.

Учені розходяться в оцінці теоретичної якості антропології літератури. Одні вважають її окремою науковою дисципліною – однією з тих, що здобули право на життя через емансипацію та відділення від традиційних галузей наукового знання в наш час. Інші ж оцінюють більш критично, вказуючи, що літературна антропологія не має автономного предмету дослідження та чітко виробленого інструментарію, оскільки такий інструментарій багато в чому збіжний із категоріями загальної чи культурної антропології. Відтак вона править за відгалуження науки про літературу, пропонуючи нову перспективу дослідження літератури. Певна річ, антропологічну оптику не слід сприймати як універсальний метод, адже при такому підході вона перетвориться на чергову «методологічну фікцію» [3, с. 246], як і більшість теорій новітнього періоду.

Передбачаючи індивідуально-людський, гуманістичний погляд на тексти художньої словесності, антропологія літератури тим самим ставить нову призму їх дослідження. Що ж фактично змінює ця призма? Вона зумовлює нове заломлення світла принаймні у трьох планах. *По-перше*, пропонує характерний спосіб читання, в ході якого провідним чинником стає гуманістичний сенс твору. *По-друге*, змінює ставлення до художнього тексту як такого, своєрідно його «олюднюючи».

По-третє, спонукає нас переглянути попередні способи інтерпретації художньої літератури, зауважуючи в них брак подібної оптики дослідження. Як стверджує М.П. Марковський, «...змінюючи перспективу читання, вона змінює також – згідно з першим принципом перспективізму – те, чим є сам текст. Змінюючи свій предмет, вона змінює також [...] попередні способи його читання» [6, с. 492].

Визнання в художньому тексті першопланової ролі людини спонукає не тільки здійснити кількісну переоцінку цінностей, тобто применшити значення речей, побуту, матеріального світу, а й переглянути феномен самої людини. Її відтак трактують як істоту, що намагається вибудувати власний творчий світ, користуючись при цьому – як робочим матеріалом – елементами зовнішнього, матеріально-подієвого світу, які задають властиві координати людській природі, себто ситують її в часі та просторі. Сприймаючи та переживаючи дійсність, людина тим самим спричиняється до її культурної трансформації. При цьому вона залучає талант своєї творчої уяви, а це найбільшою мірою, найвиразніше і найточніше [2, 14–18] характеризує літературну творчість.

Окремий акцент варто зазначити щодо антропологічних студій у вітчизняних умовах. Провідна тенденція літературної антропології принципово збігається з тенденцією епохи культурної трансформації, коли директивний дискурс вичерпав себе, а натомість розвиваються множинні культурні дискурси. Крах тоталітарної ідеології (з її тяжким «пресом», що надовго позначився на розвитку вітчизняного літературознавства), а також розвиток ідей деконструктивізму та постмодернізму, що прийшли із Заходу, зумовили запит на альтернативні стратегії читання художніх текстів. Наполегливий і невтомний пошук таких стратегій спостерігаємо в дослідженнях літератури останнього періоду, зокрема тих, що виходять з-під пера молодих учених. У цьому контексті оптика літературної антропології цілком придатна для характеристики тих процесів, що відбуваються в актуальній художній літературі, визволеній з-під влади диктату її суспільної функціональності та зануреній у багатовимірний і дещо хаотичний план новітнього культуротворення.

Сучасне літературознавство охоче сприймає нові пропозиції щодо описування літератури, засвідчуючи тим самим властивий виклик нашого часу, який можна означити як потяг до антропологізації в посттоталітарній літературі. Російський теоретик М. Липовецький пише, скажімо, про «поворот всередину себе» сучасної літератури. Відмова від традиційної учительної та месіанської ролей знаменує концентрування уваги на явищах внутрішньолітературного характеру, «пояснення себе», «літературоцентризму всередині літератури» [5, с. 111]. А такі інтелектуальні операції неминуче наближають до гуманістичної перспективи сприйняття словесності, яку постулює літературна антропологія.

Традиційні інтерпретації наголошували на репродуктивній ролі людини в суспільних стосунках або ж заглиблювались у складні взаємини індивіда зі світом, тоді як антропологічна перспектива обумовлює визнання творчої, продуктивної функції людини, її таланту перетворювати світ і саму себе, неодмінно змінюючись та вдосконалюючись. Ось як ці неоднозначні співвіднесення трактує В. Ізер, аналізуючи їх у ширшій перспективі сучасних наук про людину: «З систематичної точки зору літературна антропологія покликана переоцінити або навіть відкрити заново проблему, пов'язану з природою людських здібностей, спроби вирішення якої починаються ще від аристотелівської традиції. Позірно чітке розмежування уяви, розуму та сприйняття, загальновизнане у психології, абсолютно неспрацьовує щодо художньої літератури. Література зароджується від взаємодії фантазії, свідомості та сприйняття, і її джерело легко пізнати в кожній з цих «здібностей». Варто тільки закласти можливість виходу із явно відділених одне від одного дефініцій психологічних здібностей, як література негайно змішає їх у різноманітних протейстичних комбінаціях. Усі ці три компоненти постійно взаємовизначаються, внаслідок чого ці «здібності» видаються то конденсованими або порушеними, то видозміненими або відображеними, драматизованими або спотвореними» [2, с. 17–18].

Оптика гуманістичного пізнання постулює своєрідне ставлення до людини, якій не тільки надане право на помилку чи толероване вагання й схильність змінювати свою позицію. Більше того, сама сутність людини як родової істоти передбачає постійний пошук, рух думки й почуття, внутрішню динаміку. Із цього погляду принципово важливою антропологічною категорією є визнання «гуманістичного суб'єкта досвіду» [6, с. 495]. Досвід – те поняття, яке дозволяє пояснити й урівняти людську якість літератури. «Процесуальність і перспективність досвіду призводять до того, що перемовинам суб'єкта зі світом немає кінця...» [6, с. 497], – заявляє вже цитований вище М.П. Марковський, означуючи властивості загальної змінності та нескінченності досвіду. Категорія *досвіду*, як він вважає, дозволяє антропологічній науці обминути крайні полюси універсальних

теорій. Таким чином, вона стає базовою категорією антропологічного знання, що прагне осмислити людину в літературі або за допомогою літератури.

Хоча антропологія літератури спрямована на віднайдення нового способу описування художніх текстів, її значення не обмежується лише сферою словесності. За певних умов інструментарій та принципи цієї наукової парадигми можна поширити й на інші, суміжні галузі. Про це предметно роздумував В. Ізер, окреслюючи перспективи розвитку літературної антропології в наш час. Учений зокрема писав: «Вірогідно, вона зможе формувати вихідний пункт для розділених усіма інтерпретативними гуманітарними дисциплінами завдань у плані розробки власне теорії культури. З огляду на гетерогенність культур (факт, що нам відкрило ХХ століття) потреба в такій теорії видається практично насущною. Важливим завданням було би не тільки наділити інтерпретативні дисципліни новою метою, але також і повернути їм те законне місце, яке вони втратили. [...] Література сама окреслює нові простори, які вписує в уже існуючу топографію культури» [2, с. 19].

Антропологічна пропозиція в науковому дискурсі, як виглядає, може мати ширше застосування, ніж тільки нова формула інтерпретації літературних текстів. У загальних ознаках вона збіжна з характерними тенденціями розвитку культурології [4, с. 49–54], проте, очевидна річ, не може претендувати на роль пріоритетної чи, тим більше, «єдино правильної» наукової оптики. Часи віри в єдину безальтернативну методологію безповоротно минули, хоча вчені не перестають мріяти про пошук універсальної оптики для дослідження літератури.

Літературна антропологія втілює один із множинних підходів до сприйняття художнього тексту, дарма що цей підхід виражає більші амбіції, ніж звичайний метод. Справді, погляд антрополога – один із багатьох можливих. Він акцентує гуманістичну суб'єктність літератури, трактуючи людину як істоту, що сприймає і своєрідно переживає світ, прагне зорієнтуватись у ньому, знайти своє місце, осмислити свою сутність, а відтак – реалізувати свій творчий потенціал. Література в цій системі взаємин позиціонується як матеріал, знаряддя, процес і результат цілеспрямованої діяльності людини, а це відкриває цілий ряд нових, ще не осмислених аспектів у її дослідженні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автор і авторство у словесній творчості: збірник наукових праць / Відпов. ред. Н.М. Шляхова. – Одеса : Поліграф, 2007. – 412 с.
2. Ізер В. К антропологии художественной литературы / В. Изер // Независимое Литературное Обозрение. – № 94 (6'2008). – С. 7–21.
3. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. – К. : Основи, 2003. – 503 с.
4. Каллер Дж. Теория литературы. Краткое введение / Дж. Каллер. – Москва : АСТ «Астрель», 2006. – 160 с.
5. Липовецкий М.Н. Русский постмодернизм (Очерки исторической поэтики) / М. Липовецкий. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 1997. – 317 с.
6. Марковский М.П. Антропология, гуманизм, интерпретация / М.П. Марковский // Теория литературы в Польщі. Антология текстов. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. / Упор. Б. Бакула; За ред. В. Моренця; Пер. з пол. С. Яковенко. – К. : ВД «Києво-Могилянська Академія», 2008. – С. 491–503.
7. Руссова С.Н. Автор и лирический текст / С.Н. Руссова. – М. : Знак, 2005. – 312 с. (Серия: Studia Philologica).
8. Attridge D. Jednostkowość literatury / przekład z ang. P. Mościcki / Derek Attridge. – Kraków : Universitas, 2007 (Seria: Horyzonty nowoczesności, t. 60). – 224 s.
9. Blumenberg H. O aktualności retoryki w wymiarze antropologicznym // Rzeczywistości, w których żyjemy. Rozprawy i jedno przemówienie / przełożyła Wanda Lipnik / Hans Blumenberg. – Warszawa : Oficyna Naukowa, 1997. – S. 98–129 (Seria: Terminus, t. 12).
10. Kasperksi E. Świat człowieka. Wstęp do antropologii literatury / Edward Kasperski. – Pułtusk – Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 2006. – 496 s.

Літературна антропологія пропонує новий спосіб інтерпретації художественного тексту, в основі якого стоїть визнання суб'єктивного, гуманістичного елемента. Розглядаючи літературу як продукт творчості людини, вона переосмислює і само поняття тексту, а також приводить до перегляду традиційних інтерпретацій словесності, в яких відсутній

этот аспект. Однако литературная антропология способна постулировать новый взгляд не только в рамках исследования литературы. Она видоизменяет формат современной культурологии, возвращая ей утраченную в последнее время авторитетность. В этом состоит более широкое, междисциплинарное значение антропологической перспективы в литературоведении.

Ключевые слова: литературная антропология, текст, человек, гуманистический взгляд, литература, гуманистический субъект опыта, антропологическая перспектива.

Literary Anthropology offers a new way of interpreting a literary text, the basis of which is the recognition of the subjective, humanistic element. Regarding literature as a product of human creativity, this approach rethinks the very concept of the text, and also leads to a revision of the traditional interpretations of literature. However, Literary Anthropology can postulate a new view, not only in the literature studies. It modifies the format of contemporary culturology, restoring its lost credibility in recent years. This is a reason for researching interdisciplinary perspective of anthropological significance in literary criticism.

Key words: literary anthropology, text, person, cultural studies, humanistic subject experience, anthropological perspective in the study of literature.

1. **Бекарян Ліліт Олександрівна** – кандидат філологічних наук, менеджер з викладання англійської мови Британського консульства Вірменії.
2. **Видайчук Тетяна Леонідівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка.
3. **Гаспарян Сєда Керобівна** – доктор філологічних наук, завідувач кафедри англійської філології Єреванського державного університету.
4. **Гурин Олег Володимирович** – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри міжкультурної комунікації Житомирського державного університету імені Івана Франка.
5. **Гладуш Надія Федорівна** – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу Київського університету імені Бориса Грінченка.
6. **Грипас Оксана Юрійвна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка.
7. **Жаботинська Світлана Анатоліївна** – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.
8. **Жуковська Вікторія Вікторівна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри міжкультурної комунікації Житомирського державного університету імені Івана Франка.
9. **Єременко Олена Володимирівна** – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури, компаративістики та соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка.
10. **Калитюк Лілія Петрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та романської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.
11. **Князян Анна Таріелівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Єреванського державного університету.
12. **Козлова Ольга Сергіївна** – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.
13. **Колодяжна Катерина Володимирівна** – аспірантка кафедри лексикології і стилістики англійської мови імені професора О.М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету.
14. **Консевич Марина Сергіївна** – аспірантка кафедри філології і перекладу імені професора Д.І. Квеселевича Житомирського державного університету імені Івана Франка.
15. **Мельник Валентина Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та романської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.
16. **Паронян Шушанік Арутюнівна** – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови для міжнародної комунікації Єреванського державного університету.
17. **Поліщук Ярослав Олексійович** – доктор філологічних наук, завідувач науково-дослідної лабораторії літературознавства, професор кафедри української літератури, компаративістики та соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка.

18. **Полховська Марина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка.
19. **Пономаренко Ольга Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
20. **Приходько Анатолій Миколайович** – доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології Дніпропетровського державного університету ім. Олеся Гончара.
21. **Русаченко Наталя Павлівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка.
22. **Савельєва Наталія Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри англійської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
23. **Саєвич Ірина Георгіївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка.
24. **Соколовська Світлана Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та романської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.
25. **Торговець Юлія Іванівна** – аспірантка кафедри германської та романської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.
26. **Троць Олена Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та романської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.
27. **Федорів Марія Любомирівна** – аспірантка кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія».
28. **Федорів Ярослава Романівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови Національного університету «Києво-Могилянська академія».
29. **Швецова Марина Генадіївна** – магістрант Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукове видання

STUDIA PHILOLOGICA

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 2

За зміст публікацій відповідають автори.

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності, директор видавництва *М.М. Прядко*
Головний редактор, відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Редактор *Л.Ю. Столітня*
Дизайнер обкладинки *Т.В. Нестерова*
Технічний редактор *Т.М. Піхота*
Верстальник *Н.І. Погорєлова*

Поліграфічна група: *А.А. Богадельна, Д.Я. Ярошенко, О.М. Дзень,*
Г.О. Бочарник, В.В. Василенко

Підписано до друку 27.12.2013 р. Формат 60х84/8.
Ум. друк. арк. 14,42. Обл.-вид. арк. 12,72. Наклад 73 пр. Зам. № 4-061.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Воровського, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 4013 ВІД 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й автора. Порушення цієї норми закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.

Для нотаток